

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Факультет філософської освіти і науки
Кафедра культурології

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 6

Інноваційні технології в галузі культури

2017

УДК 130.2(059)
ББК 411
К 90

Редакційна колегія:

Андрущенко Т.І. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри етики і естетики НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений працівник культури України.

Бондаренко В.Д. – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри культурології факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України.

Лютий Т.В. – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Меднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Можейко М.О. – доктор філософських наук, професор, завідувача кафедрою методології гуманітарних наук Білоруського державного університету культури і мистецтва.

Мозгова Н.Г. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Немчинов І.Г. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Осташук І.Б. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Павлова О.Ю. – доктор філософських наук, професор кафедри етики, естетики і культурології філософського факультету Київського національного університету імені Т.Шевченка.

Чорноморець Ю.П. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Відповідальний секретар:

Русаків С.С. – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології НПУ імені М.П. Драгоманова.

Барма О.А. – викладач кафедри менеджменту соціо-культурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Культурологічний альманах: Випуск 6. Інноваційні технології в галузі культури. – Київ: Вид-тво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 168 с.

ISBN 978-966-931-092-7

В альманасі висвітлено теоретичне осмислення новітніх тенденцій в культурі, які пов'язані з креативними індустріями, медіа, становленням нової якості спільнот і появою нової інфраструктури міст.

У розвідках вчених з України та Польщі теми розглянуті з нового культурологічного ракурсу, який дає змогу поєднати роль культури і творчості в сучасному суспільстві.

© Автори статей, 2017
© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2017
© ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
M.P. DRAGOMANOV NATIONAL UNIVERSITY OF PEDAGOGY

Faculty of Philosophy Education and Science
Department of Cultural Studies

CULTUROLOGICAL ALMANAC

Issue 6

Innovative technologies in the culture

2017

Editorial Board:

T.I. Andrushchenko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Ethics and Esthetics Department of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Culture of Ukraine

V.D. Bondarenko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, correspondent member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Chair of the Department of Cultural Studies, Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Science and Engineering of Ukraine

T.V. Liutyi, Doctor of Sciences in Philosophy, Associate Professor at the Department of Philosophy and Religious Studies of the National University of Kyiv-Mohyla Academy

G.S. Mednikova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies, Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

M.O. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Methodology of Humanities of Belarusian State University of Culture and Arts

N.G. Mozgova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Philosophy Department, Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

I.G. Nemchynov, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Philosophy Department, Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

I.B. Ostashchuk, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies, Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.Y. Pavlova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Ethics, Esthetics and Cultural Studies, Faculty of Philosophy of Taras Shevchenko Kyiv National University

Y.P. Chornomorets, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies, Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

Responsible secretary:

S.S. Rusakov, PhD in Philosophy, Assistant Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.A. Barma, lecturer at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts

Culturological Almanac: Issue 6. Innovative technologies in the culture. – Kiev, Publishing of the Dragomanov University, 2017. – 168 p.

ISBN 978-966-931-092-7

The almanac offers theoretical interpretation of the latest trends in culture, related to creative industries, media, rise of the new quality of communities and appearance of new urban infrastructure.

The subjects of scholarly research have been studied from a new culturological angle that enables to combine the roles of culture and creativity in the contemporary society.

© Article authors, 2017

© M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, 2017

© Nilan Ltd, 2017

ЧУВСТВО, АФФЕКТ И ЖЕЛАНИЕ В ЭСТЕТИКЕ Г. КОГЕНА

Азарова Юлия Олеговна

*Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина
(г. Харьков, Украина)*

Герман Коген – выдающийся немецкий философ, логик, теоретик науки. Коген – основатель и признанный классик Марбургской школы неокантианства. Опираясь на идеи Канта и опыт современной мысли, он создает новую модель трансцендентального идеализма.

Главные положения своей системы Коген излагает в трех трактатах: «Логика чистого познания» (1902), «Этика чистой воли» (1907), «Эстетика чистого чувства» (1912). Пропитанные духом Канта, они, однако содержат серьезную критику многих кантианских тем.

«Эстетика чистого чувства» – заключительное звено философской системы Когена, где автор дает глубокий анализ природы человека. «Чистое чувство» – это источник творческой энергии личности. Оно не тождественно «эмпирическому чувству», а скорее есть «синтез физического и нравственного начал в человеке» [1, С. 8]. Это прекрасное, благородное, одухотворенное чувство.

Изучая проблемы эстетики, Коген вступает в полемику с Кантом. Эстетика Канта, которая укоренена в «живом» чувстве и субъективном переживании, не обладает статусом теории. Эстетические понятия Канта есть рефлексивные понятия феноменологической установки, которые не могут претендовать (как, например, идеи) на объективное бытие. Соответственно, эстетическое суждение, – здесь первое отличие Когена от Канта, – опирается не на живое, а на чистое чувство, выполняющее корреляцию между опытом и сознанием.

Исходя из принципа корреляции, Коген разрабатывает теорию аффекта, которая значительно расширяет кантианскую доктрину удовольствия и неудовольствия. По Когену, удовольствие и неудовольствие присутствуют в эстетическом созерцании в качестве *предпосылки* для чистого чувства. Поэтому они не тождественны чистому чувству. Но в ходе наполнения духовным содержанием они трансформируются в чистое чувство.

Аффект – это не просто чувство. «Аффект – ключевой фактор, преобразующий эмоцию или переживание в духовное содержание. Он обеспечивает корреляцию между субъектом и объектом» [1, С. 146]. Аффект – это медиум, с помощью которого удовольствие и неудовольствие превращаются в эстетическую реакцию.

Теория аффекта Когена частично восходит к идее активной и пассивной природы Аристотеля и идее физиологического аффекта Декарта. Но, в отличие от своих предшественников, которые считают аффект свойством нервной системы (биологический факт), Коген называет аффект проявлением души

или характера человека (этический факт).

Афффект – это то, что конституирует человеческую личность, выступает ее особым антропологическим или высшим психическим свойством. Афффект имеет не материальную, а скорее идеальную (художественную) природу, связанную с выражением человеком своих чувств, эмоций, желаний.

Эстетическое чувство – это чистое чувство. Его *идеальность формирует основу для теоретического или телеологического суждения*. Здесь субъективные структуры воображения получают интеллигибельный характер и задают критерий объективной оценки. Поэтому эстетика принадлежит сфере философии, а не психологии.

Таким образом, главная цель эстетики Когена – прямая иллюстрация интеллигибельной основы принципа корреляции, а не косвенный намек на то, что трансцендентальные априори построены на субъективном идеализме. Эстетика выявляет специфику нашего восприятия и показывает его умозрительную почву.

Если корреляция, рассуждает Коген, полагается в практическом суждении (которое относится к иному субъекту) или в теоретическом суждении (которое относится к объекту), то корреляция есть отношение сознания к бытию. Тогда коррелятом данного отношения является не «вещь-в-себе», – это второе отличие Когена от Канта, – а объективное выражение субъективного опыта. Именно оно становится фундаментом «Эстетики чистого чувства».

На первый взгляд, пишет Коген, корреляция аналогична проблеме «вещи-в-себе», т. к. оба случая демонстрируют интеллигибельное основание предмета суждения. Однако чувство, как объективное выражение субъективного опыта, дает другое видение человеческого бытия.

Теперь заметно третье различие проектов Канта и Когена. Кант ставит онтологический вопрос: «что есть интеллигибельное основание объекта?», а Коген – гносеологический вопрос: «что есть интеллигибельное основание объективности суждения?». Поэтому эстетика Канта связана с *формой* (которая независима от суждения), а эстетика Когена – с *содержанием* (которое имеет человеческое измерение).

Эстетика Когена зиждется на идеале гуманизма. Человек – это центральная тема искусства. Даже когда художник изображает природу или общество, он на самом деле передает *свое видение* мира. Объективный мир становится для него предметом конструирования собственного, субъективного мира.

Чувства, эмоции, переживания человека – движущий импульс искусства. Например, «любовь – это изначальная сила (*Ur-Kraft*) искусства» [1, С. 132]. Именно она служит источником вдохновения поэтов, живописцев, скульпторов, музыкантов. Любовь – это не форма, а тема искусства. Любовь – идеал, определяющий содержание искусства.

Коген выделяет два типа эстетической рефлексии. Первый тип дает проекцию нашей чувственной реакции на объект – в сам объект. Его Коген

называет «желанием». Желание – это проекция субъекта в то, что является отличным от него. Второй тип отражает проекцию нашей чувственной реакции на объект – в саму себя и называется «юмор».

Эстетика желания относится к эмоциональной сфере. Архетип эстетики желания – пейзажная живопись. Она воплощает гармонию и красоту природы, открывает поэтику мироздания. «Эстетическая репрезентация природы в искусстве всегда оказывается одухотворенной» [1, С. 216].

Эстетика юмора относится к этической сфере. Архетип эстетики юмора – портрет. Он выражает нравственное совершенство (доброта, мягкость, улыбка) или несовершенство (злоба, жестокость, ухмылка) человека. Портрет сильной личности вызывает уважение, симпатию, восхищение; образ слабой личности, обремененной страстью и пороками, – иронию.

Если желание есть манифестация человеческого в рамках природного, то юмор есть манифестация природного в рамках человеческого. И это так, ибо даже тогда, когда человек является природным созданием, он стремится стать больше, чем он есть на самом деле; больше, чем просто животное.

Акцентируя человеческое измерение эстетики, Коген исключает из нее понятия «возвышенное», которое репрезентирует сверх-человеческое. Он также подвергает критике аналитику возвышенного Канта. Возвышенное укоренено не в эстетическом, а в религиозно-мистическом чувстве, и не может быть предметом художественного творчества.

Коген выступает против эстетизации религии. Древний иудейский запрет на изображение идолов – это заповедь (*mitzwah*) против эстетизации Бога [1, С. 197]. Здесь Коген также кардинально расходится с Розенцвейгом, у которого момент религиозного откровения полностью эстетизирован.

Коген утверждает, что «религия в своем предельном основании выступает чувством бесконечного» [1, С. 197] и понимание религиозного как бесконечного чревато тем, что религия будет принимать формат эстетического. Для того, чтобы этого избежать, нужно знать принципиальное различие религиозной и эстетической корреляции.

Действительно, религиозное – в той мере, в какой оно выражает бесконечное, – связано с эстетическим. Поэтому религиозное может быть прочувствовано и осмыслено там, где работают законы эстетического восприятия» [1, С. 198]. Но религиозное отличается от эстетического ориентацией на Бога, а не на человека. Сакральное искусство есть не эстетизация Бога, а обожествление человека.

Особенно ярко это проявляется в христианском искусстве. Образ Христа выражает духовное преображение человека, а не абсолютную трансценденцию. Фигуры ангелов и демонов также имеют антропологический характер. Христианская эстетика олицетворяет исконно человеческие идеалы: веру, надежду, любовь.

Таким образом, предлагая глубокий и всесторонний анализ проблем творческого мышления, искусства, художественной репрезентации мира и человека, Коген вносит огромный вклад в развитие европейской

Литература

1. *Cohen H. Ästhetik der reinen Gefühl // Cohen H. Werke. / Hrg. Helmut Holzhey. Zürich: Georg Olms Verlag, 1977. Bd. 8.*

PAMIĘĆ KULTUROWA – SPECYFIKA BADAŃ. PRÓBA REFLEKSJI

Bugaj Tomasz

doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Zakładzie Historii Literatury

Rosyjskiej

Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego

tomaszbugaj@yandex.ru

Wprowadzona przez Jana Assmanna kategoria pamięci kulturowej jest ważnym elementem w badaniach tożsamości całych grup społecznych. Na podstawie aktualnego kontekstu rzeczywistości grupa wydobywa z pamięci materiał, który jest obecnie w stanie zrekonstruować i który będzie jednocześnie odpowiedzią na pytanie: „Czego nie wolno nam zapomnieć?”, jakie zdaniem badacza dotyczy każdej zbiorowości [1, s. 60]. Kulturę pamięci i pamięć kulturową można utożsamiać ze swego rodzaju tradycją i przekazem. Ale takie ujęcie nie jest zupełne, nie uwzględnia bowiem zjawiska recepcji – czyli niwelującego nawiązania, które ma miejsce mimo zerwania – oraz jego rewersu – zapominania i wyparcia. Teksty kulturowe w znacznym stopniu kształtują określone wersje rzeczywistości, obrazy przeszłych wydarzeń i koncepcje tożsamości w obrębie kultur pamięci. W niniejszym opracowaniu skupię się głównie na roli opowieści wspomnieniowych (nazywanych także autonarracjami, wspomnieniami, relacjami świadków historii), funkcjonujących również w obiegu ustnym i składających się na pamięć kulturową. Zwrócę uwagę na praktykę “bycia w terenie”, łączącego się obecnie ze współczesnymi rozwiązaniami technicznymi, pozwalającymi na rejestrowanie i przechowywanie materiałów źródłowych – pozyskanych w wyniku prac terenowych – na niespotykana dotąd skalę.

Pamięć kulturowa

Pamięć danej zbiorowości to szczególna przestrzeń, która jest konstruowana w sposób symboliczny. Zostaje uformowana przez schematy gatunkowe i odpowiednie typy narracji. Fragmenty narracji pochodzące od członków tej samej społeczności muszą łączyć się ze schematami i wzorami narracyjnymi specyficznymi dla konkretnej kultury oraz z wyobrażeniami o przeszłości zakorzenionymi we współczesnej kulturze pamięci.

Sam Jan Assmann mówi o kulturze pamiętania posługując się

pojęciem „figury pamięci” [1, s. 69]. Pamięć kulturowa, jak dowodzi badacz, jest zorientowana na utrwalone punkty w przeszłości. W związku z tym, że nie potrafi przechować przeszłości, tworzy więc z jej materii symboliczne figury, na których się wspiera. Do takich „figur pamięci” zalicza badacz m.in. biblijną historię patriarchów, przejście narodu izraelskiego przez pustynię czy zajęcie ziemi obiecanej i podaje, iż bardzo często ich istotą jest posiadanie sensu religijnego [1, s. 69].

Jan Assmann w oparciu o prace Mauricia Halbwachsa dotyczące obrazów pamięci, stwierdza, iż idee muszą uzyskać materialny symbol, by potem mogły stać się przedmiotami pamięci [1, s. 84, 85]. Aby pewne prawdy utrwaliły się w pamięci grupy, muszą zaistnieć pod postacią zdarzenia, osoby albo miejsca. Z drugiej strony, aby pozostać w pamięci zbiorowej, zdarzenie musi wypełnić się sensem jakiejś prawdy. Maurice Halbwachs dostrzegł pewną prawidłowość pamięci: „Każda postać i każdy fakt historyczny jak tylko przenikną do społecznej pamięci, przemieniają się w niej w pewnego rodzaju nauczanie, w pojęcie, symbol, nabierając pewnego określonego sensu, stają się elementem systemu idei społeczeństwa” [8, s. 431]. Opowieściom o przeszłych, często tragicznych zdarzeniach, towarzyszy więc zawsze jakieś przesłanie czy też pochwała określonych wartości i postaw.

„Figury pamięci” charakteryzują się odniesieniem do przestrzeni i czasu, a także do konkretnej grupy społecznej oraz rekonstruktywnością. Przestrzeń i czas najczęściej występuje w sensie geograficznym i historycznym, choć nie jest to wymogiem. Każda przestrzeń jest wyznaczana i określana ramami. Przestrzeń tworzona jest na przykład przez dom, krajobraz czy otaczający jednostkę świat rzeczy.

„Figury pamięci” muszą istnieć wśród członków zbiorowości posiadającej określoną tożsamość. Służą one grupie do wyrażania swej postawy i prezentowania systemu wartości, a także są pomocne w rekonstrukcji jej historii. Będąc wspólną pamięci grupa społeczna konserwuje takie aspekty swej przeszłości, jak specyficzny charakter i trwałość. Tworząc własny obraz na zewnątrz eksponuje różnice. Zachowuje również „świadomość tożsamości w czasie – pewne fakty są wybierane i określane ze względu na odpowiedniość, podobieństwo, ciągłość” [1, s. 71]. Kolejna cecha pamięci, jaką jest rekonstruktywność, wskazuje, iż pamięć przechowuje nie tyle przeszłość, ile historię przypominaną. Przeszłość bywa wciąż na nowo reorganizowana, do czego przyczyniają się zmienne ramy odniesień teraźniejszych.

Na kulturę pamięci składają się tworzone przez członków grupy autobiografie, wspomnienia, wiersze czy pieśni o minionych zdarzeniach. Wraz z nimi ważną rolę odgrywają przechowywane przedmioty, stanowiące „relikty” przeszłości oraz dokumenty i fotografie. Przechowywanie materialnych nośników pamięci należy również traktować jako praktykę kulturową. Podejmowane próby utrwalenia na piśmie własnych przeżyć osadzonych na tle doświadczeń całej grupy sprzyjają podtrzymaniu i wzmacnianiu własnej tożsamości kulturowej grupy. Autokreacja literacka może służyć jednak nie tylko konstruowaniu pamięci

zbiorowej grupy [23, 24, 28], ale także pozwala jednostce doświadczyć na sobie terapeutycznej mocy wynikającej z zastosowania „formuł narracyjnych (kodów kulturowych)” [7, s. 30], umożliwiających uporanie się z silnymi emocjami, które zostają „przelane na papier” i upublicznione.

Warto zaznaczyć, że mówiąc o pamięci i przeszłości, chodzi nie tylko o utrwalone na piśmie wydarzenia, które kiedyś miały miejsce, ale także o ich odpowiednik funkcjonujący w wersji oralnej. Przeszłość przechowywana w formie ustnej ma swoją specyfikę. Teresa Smolińska, analizując rozbieżność materiałów ustnych i utrwalonych na piśmie, zauważyła, iż „pisana pamięć” posiada na ogół „kształt pełniejszy, uporządkowany chronologicznie (...) O ile więc autorzy w pisemnych źródłach (a głównie w pamiętnikach, kronikach itp.) starają się przedstawić w miarę pełny obraz zmarłych przodków bądź własny «życiorys», o tyle formę ustnych wspomnień narrator uzależnia głównie od konkretnej sytuacji i słuchaczy” [27, s. 138].

Opowiadający o przeszłości na ogół częściej przywołują te fragmenty przeszłości – ludzie, miejsca, zdarzenia – które ich zdaniem są ważne i interesujące „tu i teraz”, przy czym chronologia wydarzeń nie zawsze bywa zachowywana. Sytuacja ustnego przekazu, której towarzyszy element nieprzewidywalności, wpływa na wybór prezentowanych treści. Zadane pytanie, przypadkowe natrafienie na jakiś dokument czy fotografię, potrafi nieraz wzbudzić spore emocje lub wywołać chaos w umyśle narratora. Ustna biografia powstaje w interakcji przynajmniej dwóch osób. Inni wnoszą w nią więc pewien wkład poprzez „zachowania komunikacyjne”, które „pomagają w budowaniu świata tekstu autobiograficznego”, a nawet mogą mieć „możliwość sterowania” wyborem faktów z życia opowiadającego, które pojawiają się w narracji [16]. Inaczej rzecz się ma, gdy nad tekstem pisany, który nie jest rezultatem jednorazowego zdarzenia, pracuje tylko autor mający możliwość negocjowania ewentualnych korekt lub uzupełnień jedynie z samym sobą i własną pamięcią.

Stosowany przez narratorów zabieg w konwencji wspomnieniowej polegający na opowiadaniu – jako własnych – zdarzeń – w których nie brali bezpośredniego udziału, został już zbadany i opisany przez Dorotę Simonides, która stwierdziła, iż to właśnie przekonanie o „prawdziwości” danych wydarzeń sprawia, że „są one opowiadane w konwencji memoratowej, a więc jako przeżycie autentyczne, jeśli już nie narratora, to osoby, którą narrator zna osobiście i na którą może się autorytatywnie powołać” [25, s. 35]. W naturalny sposób ludzka pamięć przyswaja sobie usłyszane zdarzenia, które trafiają potem do „repertuaru wspomnień” [14, s. 177]. Chociaż element fikcyjności może wynikać ze świadomej intencji opowiadającego, to w wielu wypadkach jest on raczej „wpisany w sam proces fabularyzacji rzeczywistości” [22, s. 54], a jak sądzą niektórzy, każda autonarracja sama przez się może stanowić sposób fikcjonalizacji lub fabularyzacji prawdy, której bezpośrednio dotyczy [19, s. 2001].

Narracje wspomnieniowe nazywane opowieściami biograficznymi lub opowieściami wspomnieniowymi czy też opowieściami z życia stanowią gatunek

folkloru pozwalający narratorowi na spory indywidualizm. Gdyż to on za każdym razem decyduje o tym, co stanie się przedmiotem jego relacji. Jak zauważyła Dorota Simonides, istnieje pewna prawidłowość w doborze prezentowanych treści: „najczęściej opowiadane bywają ciekawe i interesujące przeżycia, które ze względu na swój przedziwny zbieg okoliczności wyrażnie odbiegają od przeciętnych, normalnych sytuacji życiowych. A więc takie wydarzenie, które intensywnością nagromadzonych w nich elementów tragicznych lub szczęśliwych stanowią wypadki krańcowe” [26, s. 30]. Poszczególne opowiadania osób wywodzących się z tej samej zbiorowości różnią się między sobą formą, doбором środków wyrazu oraz zawartym w nich ładunkiem emocjonalnym – co jest oczywiste, są przecież osobistymi opowiadaniem, zindywidualizowanymi i subiektywnymi. Na tym polega ich autentyczność. Należy pamiętać jednak, że opowieści nie tworzą niepowtarzalnej relacji, gdyż funkcjonują w określonym kręgu społeczno-kulturowym, nie są pełnym odzwierciedleniem przeszłości, a tylko selektywnie dobranymi wydarzeniami, które zostały przywołane w określonym, współczesnym dla narratora, kontekście, „tu i teraz”.

Wszystkie takie narracje składają się na pamięć zbiorową grupy. Zawierają bowiem obraz przeszłości pielęgnowany przez wspólnotę. Przywołując badania Barbary Szackiej można określić pamięć zbiorową jako „zbiór wyobrażeń” członków danej grupy „o jej przeszłości, o zaludniających ją postaciach i minionych wydarzeniach (...), a także sposobów ich upamiętniania i przekazywania o nich wiedzy” [28, s. 19]. Opowiadanie o własnej historii poszczególnych jednostek staje się częścią większej całości – historii społeczności. Wydarzenia z przeszłości są więc przez poszczególne osoby różnie wspomniane, ale interpretowane są w gruncie rzeczy podobnie, wyrastają bowiem z tożsamej tradycji narratorskiej. Jak pisze Sławomir Kaprański „pamięć społeczna nie musi oznaczać «dzielenia pamięci»” [12, s.19].

Liczne narracje wspomnieniowe pozostają między sobą w silnych związkach. Czasami poszczególne teksty o przeszłości połączone zostają nie tylko przez pojawiające się w nich wspólnie przeżyte wydarzenie, ale również poprzez bohaterów wspomnień niezależnie występujących w biograficznych narracjach należących do różnych osób. Opowiadający najczęściej nie mieli możliwości „umówienia się” co do postaci zaludniających opowiadania i przypadek sprawia, że w różnych tekstach autobiograficznych pojawiają się te same postacie. Poszczególne narracje nakładają się więc na siebie – wspólni bohaterowie, a także wspólne punkty na osi przestrzeni geograficznej oraz osi mijającego czasu – tworzą mapę doświadczeń całej grupy społecznej.

Analizując proces kształtowania się pamięci kulturowej można zaobserwować sytuacje, gdy autorzy narracji biorący udział w tworzeniu pamięci kulturowej, próbują jednak sięgać do źródeł zewnętrznych, które w jakiejś mierze mogą weryfikować ich wspomnienia [30, s. 47]. Korzystanie z treści zapożyczonych wydaje się być spowodowane dużym odstępem czasu pomiędzy aktem opowiadania, a wydarzeniami, które się tu i teraz przywołuje z odległej przeszłości. Jak stwierdza Daniel Kadłubiec w pracy *Między memoratem a*

fabulatem obecność treści fikcyjnych nakazywałaby więc traktować fragment tekstu narracji jako opowieść artystyczną [11, s. 69]. Wątki fikcyjne choć „przyczyniają się do zorganizowania, ustrukturywania” [18, s. 32, 33], to oddalają od prawdy i faktów.

Celem badań kulturoznawcy, historyka i socjologa jest nie tylko dotarcie do tego, jak wyglądała przeszłość i „odkrycie” prawdy o niej, ale przede wszystkim przekonanie się, jakie znaczenie mają obecnie opowiadane zdarzenia sprzed lat. Przeszłość opowiadana niesie cenne wiadomości dla kulturoznawcy szczególnie wtedy, „gdy nie jest powieleniem «rzeczywistej historii», lecz narracją” [3, s. 92]. Kontekst kulturowy, społeczny, polityczny i religijny sprawił, że wydarzenia z przeszłości wydobywa się na nowo w określonym celu, a każdy z narratorów mając udział w funkcjonowaniu pamięci zbiorowej, potwierdza jednocześnie swoją przynależność do grupy. Charakter i sposób przywoływania dzisiaj wydarzeń z przeszłości jest powiązany z bieżącą sytuacją oraz z niej wynika.

Jest więc tak, jak ujęła to Kirsten Hatsrup pisząc o pamięci, iż nie zachowuje przeszłości, lecz „dostosowuje ją do obecnie panujących warunków” [9, s. 24]. Odtwarzanie przeszłości nie może być więc zadaniem oczywistym, gdyż dokonując oglądu minionych zdarzeń „za każdym razem uzyskujemy tę samą, a zarazem inną przeszłość” [29, s. 7]. Rekonstruowanie przeszłości tu i teraz jest zdarzeniem – każdorazowo jednostkowym, indywidualnym i nigdy niemożliwym do odtworzenia w doskonale identycznej formie.

Współczesne technologie i specyfika badań terenowych

Współczesne media oraz technologie stwarzają środowisko przyjazne do konstruowania i funkcjonowania kultury pamięci. Żyjąc w erze cyfryzacji korzystamy – jako badacze – z możliwości rejestrowania, przetwarzania i przechowywania tekstów kultury na skalę, jakiej dotąd nie znano. Nie tylko jednostki, ale też całe wspólnoty korzystają z mówich mediów w celu kreowania wizerunku swej historii. Rośnie zainteresowanie czasami, które już są za nami. Świadczy o tym popularność licznych portali internetowych dotyczących przeszłości i wirtualnych muzeów. Kamera i dyktafon, będące na podstawowym wyposażeniu badacza terenowego, stwarzają możliwości utrwalenia aktu komunikacji – narracji o przeszłości tworzonej tu i teraz – by potem móc odtwarzać go nieskończoną ilość razy, a zapis cyfrowy pozwala nam nie martwić się o rozmiar zdobytych informacji. Ale nie tylko o samą komunikację chodzi.

Metody prowadzenia badań z użyciem wywiadów pozwalają badaczom dostrzec wiele dodatkowych zjawisk związanych ze świadomością społeczną czy funkcjonowaniem pamięci. Aby je przeanalizować muszą poradzić sobie z pewnymi przeszkodami. Problemem, z którym zderzają się podczas pozyskiwania wywiadów jest nieufność i lęk rozmówców przed upublicznieniem wspomnień [10]. Głównie w Europie Środkowej i Wschodniej strach o pozostałość po minionym systemie – lęk przed ewentualnymi konsekwencjami za przedstawianie rzeczywistości lub władzy w złym świetle. Poza tym, badacze, często traktowani bywają jako „obcy”, którzy nie doświadczyli tego samego, a

więc nie mogą zrozumieć istoty problemu.

Faktem jest, że społeczeństwa dotknięte totalitaryzmami stanowią niezwykle trudny obszar badań. Starsi ludzie bardzo często boją się mówić do mikrofonu, kojarząc go na przykład z KGB. Dyktafon może w naturalny sposób wywoływać u rozmówców poczucie dyskomfortu. W związku z tym, że niemal całe ich życie upłynęło w środowisku rojącym się od donosicieli, nauczyli się milczeć i tłumić bolesne wspomnienia. Jak ujął to Orlando Figes: „Ludzie sowieccy nauczyli się podwójnego życia, ukrywania przed uszami i oczami niebezpiecznych sąsiadów, a czasem nawet własnych dzieci, informacji i opinii, przekonań religijnych, wartości i tradycji rodzinnych oraz stylu życia sprzecznych z oficjalnymi normami” [4, s. XXIX]. Wszystkie inicjatywy zmierzające do utrwalenia i opowiedzenia na społecznym forum o niechlubnej historii, pomagają przeciwstawić się procesowi (naturalnemu) wypierania z pamięci wspomnień z przeszłości, które wiążą się z takimi silnymi emocjami, jak strach, wstyd, bezradność [20, s. 23].

Pozyskiwane narracje wspomnieniowe osób pamiętających komunizm lub hitleryzm przetrwały czas władzy totalitarnej, co oznacza, że przez długi okres przedstawiły diametralnie inną historię od oficjalnej wersji zdarzeń. Przekonania interlokutorów mogły być sprzeczne z powszechnie propagowanymi celami i wartościami moralnymi. Funkcjonowali oni w świecie, w którym pamięć i świadomość deformowana była poprzez mity i ideologię. Toteż współczesna pamięć o czasach totalitarnych niekiedy funkcjonuje nadal pod wpływem dawnej doktryny politycznej i społecznej. Należy pamiętać, że przez długie lata życia interlokutorów w niezwykłym tempie rozwijała się kultura donosu, podtrzymywana przez system wzajemnego nadzoru. Na przykład obywatele radzieccy powszechnie stosowali autocenzurę. Kontrolowanie treści własnych wypowiedzi tak, by zawsze pozostawały w zgodzie z obowiązującą wykładnią ideologiczną, blokowało kultywowanie tradycji rodzinnych, a więc także kultury pamięci. Wiele zdarzeń starano się ignorować, wymazać z pamięci na różne sposoby. Jak podaje Marcin Kula w pracy *Między przeszłością a przyszłością. O pamięci, zapominaniu i przewidywaniu*, zapominanie w czasach komunistycznych o wielu represjach, prowadzonych na ogromną skalę, tłumaczone było między innymi tym, że „z pamięcią okropieństw byłoby bardzo trudno wszystkim funkcjonować” [15, s. 91]. sowiecki totalitaryzm odcisnął niezwykle głębokie piętno na życiu prywatnym jednostek. Wiele narracji, do których udało się dotrzeć obecnie ma silny związek z tak zwaną pamięcią utajnioną, czyli „nieujawnioną obcym, przekazywaną głównie w tradycji rodzinnej, lokalnej wśród zaufanych, wśród swoich” oraz znajdującą się w opozycji do „pamięci oficjalnej, instytucjonalnej, państwowej” [6, s. 67 - 83]. Pamięć dotycząca zdarzeń, „o których z różnych względów nie mówiono publicznie”, Janina Hajduk-Nijakowska w pracy *Kulturowe kreowanie wyobrażeń na temat przyszłości* określa jako „silny czynnik integrujący grupę, nadający jej poczucie własnej wspólnotowej wyjątkowości, decydującej o postrzeganiu siebie jako mniejszości stygmatyzowanej” [6, 7].

Poza nagrywaniem wywiadów uwaga badacza winna być skierowana na prywatne otoczenie rozmówców. Mieszkanie, dom, podwórko – to cenne źródła informacji. Wystrój wnętrza, eksponowane przedmioty, rzeczy codziennego użytku czy ubiór stanowią formę „tekstu kultury” [21] – mogą być czytane przez badacza niczym książka. Niezwykle ciekawym materiałem okazują się fotografie, z którymi wiążą się na ogół pewne historie. Rozmówcy sięgają po nie urywając narrację, a właściwie kontynuując ją przy pomocy obrazu, aby uszczegółowić oraz zaprezentować dodatkowe informacje lub potwierdzić to, co zostało powiedziane. Fotografie pojawiające się w trakcie wywiadu wyzwalają emocje [2, s. 118] oraz są „przedłużeniem lub «protezą pamięci»” [13, s. 44]. Odgrywały ważną rolę – jako „obraz wspomagany słowem” miały w dużej mierze wpływ „na sposób rozumienia przeszłości” [5, s. 61]. W wypadku wspólnot charakteryzujących się funkcjonowaniem w nich tak zwanej pamięci utajnionej, fotografia nabiera dodatkowego znaczenia. Wydobywa „wewnętrzne «wyobrażeniowe» obrazy”, „rodzinną, kulturowo zdeterminowaną wizję” [5, s. 62] przeszłości, która wcześniej zarezerwowana była jedynie dla wąskiego grona osób najbliższych i zaufanych.

W trakcie spotkania narratora z badaczem często eksponowane bywają również „pamiątki” z czasów minionych. Nie muszą one posiadać walorów estetycznych, ale mają znaczenie jako „źródło historyczne”. Przedmioty te mogące stanowić materialny wyraz przeszłości, dokument poświadczający udział w przeżytych doświadczeniach, wznawiają minione zdarzenia. Dotykane i oglądane pamiątki silniej aktywizują wspomnienia – stanowią bowiem fragment realiów dawnego świata. Przywołują jednocześnie miejsca, z których pochodzą i z którymi pozostają w ścisłym związku. Aby jednak „przedmioty biograficzne” ujawniły swój sens, a ich znaczenie stało się w pełni zrozumiałe, musiały zostać „«obudowane» opowiedzianą historią” [17, s. 582, 583].

W ponowoczesnej rzeczywistości pamięć kulturowa stanowi więc ciekawą przestrzeń, w której przechowywane są wyobrażenia o przeszłości. Ze względu na zmieniający się kontekst zdarzeń jest materią będącą w procesie ciągłej kreacji i wciąż stanowi przedmiot zainteresowania nie tylko kulturoznawców.

Bibliografia

- Assmann J., 2009, *Kultura pamięci*, [w:] red. M. Saryusz-Wolska, *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, Kraków.
- Banks M., 2000, *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*, przeł. P. Tomanek, Warszawa.
- Brocki M., 2003, *Semioza pamięci w etnografii*, „Konteksty: polska sztuka ludowa: antropologia kultury, etnografia, sztuka”, Nr 3 – 4 (262 – 263).
- Figes O., 2010, *Szepty. Życie w stalinowskiej Rosji*, przeł. W. Jeżewski, Warszawa.
- Hajduk-Nijakowska J., 2012, *Wykorzystanie fotografii we współczesnych badaniach folklorystycznych*, „Studia de Cultura”, red. A. Ogonowska. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis* 103, Kraków.
- Hajduk-Nijakowska J., 2010, *Deficyt w zakresie badań współczesnego folkloru śląskiego*, [w:] *Deficyt badań śląskoznawczych*, red. M. S. Szczepański, T. Nawrocki, A. Niesporek, Katowice.
- Hajduk-Nijakowska J., 2005, *Żywioł i kultura. Folklorystyczne mechanizmy osławiania traumy*, Opole.

- Halbwachs M., 1969, *Spoleczne ramy pamieci*, przeł. M. Król, Warszawa.
- Hatsrub K., 1997, *Przedstawianie przeszłości. Uwagi na temat mitu i przeszłości*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa”, Nr 1-2.
- Kałwa D., 2010, *Historia mówiona w krajach postkomunistycznych. Rekonesans*, Strona internetowa Czasopisma Naukowego „Kultura i Historia”, 2010 Nr 18, <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/1887>, stan z dnia 18 grudnia 2019.
- Kadłubiec D., 1999, *Między memoratem a fabulem*, [w:] *Folklorystyczne i antropologiczne opisanie świata*, red. D. Simonides, T. Smolińska, Opole
- Kapralski S., 2010, *Pamięć, przestrzeń, tożsamość. Próba refleksji teoretycznej* [w:] *Pamięć, przestrzeń, tożsamość*, red. S. Kapralski, Warszawa.
- Konecki K.T., 2005, *Wizualne wyobrażenia. Główne strategie badawcze w socjologii wizualnej a metodologia teorii ugruntowanej*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” T.1, Nr 1, Grudzień.
- Kudela-Świątek W., 2013, *Odpamiętane. O historii mówionej na przykładzie narracji kazachstańskich Polaków o represjach na tle narodowościowym i religijnym*, Kraków.
- Kula M., 2004, *Między przeszłością a przyszłością. O pamięci, zapominaniu i przewidywaniu*, Poznań.
- Labocha J., 2008, *Tekst, wypowiedź, dyskurs w procesie komunikacji językowej*, Kraków.
- Liberska A. 2014, *Z szuflady i strychu na wystawę: pamiętki rodzinne w roli eksponatów muzealnych*, „Rocznik Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu” 4.
- Lubas-Bartoszyńska R., 1993, *Style wypowiedzi pamiętnikarskiej*, Kraków.
- Łebkowska A., 2001, *Między teoriami a fikcją literacką*, Kraków.
- Matelska A., 2009, „...w miłości nie ma bojaźni”. *Nazistowskie prześladowania Świadków Jehowy w Polsce*, Wrocław.
- Myrdzik B, Morawska I. (red.), 2009, *Czytanie tekstów. Metodologia, badania, metodyka*, Lublin 2009.
- Ogonowska A., 2007, *Oblicza innego we współczesnej humanistyce*, „Episteme”, 4/2007
- Rokuszewska-Pawełek A., 2002, *Chaos i przymus. Trajektorie wojenne Polaków – analiza biograficzna*, Łódź.
- Rokuszewska-Pawełek A., 2001, *Druga wojna światowa – pamięć i tożsamość*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 3-4.
- Simonides D., 1981, *Memorat i fabulat we współczesnej folklorystyce*, [w:] *Literatura popularna, folklor, język*, red. W. Nawrocki, M. Waliński, T.2, Katowice.
- Simonies D., 1972, *Powstania śląskie we współczesnych opowiadaniach ludowych*, Opole.
- Smolińska T., 1992, *Rodzina o sobie. Folklorystyczny aspekt rodzinnej tradycji kulturowej*, Opole.
- Szacka B., 2006, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa.
- Zaleski M., 2004, *Formy pamięci*, Gdańsk
- Zdankiewicz-Ściągala E., Przybylska M., 2002, *Trauma. Proces i diagnoza. Mechanizmy psychoneurofizjologiczne*, Warszawa.

SMART-SOCIETY MADE IN CHINA

Brzostek Aleksandra Barbara

Master in Cultural Studies

PhD student

Nicolaus Copernicus University in Torun, Poland

aleksandra.brzostek@yahoo.com

“Across the Great Wall, we can reach every corner in the world” [2, p.17]. This is how the first e-mail message sent from China in 1987 in China’s Computer Application Technology Institute looked like. Jiang in his book *Cyber-nationalism in China: Challenging Western Media Portrayals of Internet Censorship in China*, emphasizes the ironical meaning of using the symbol of the Great Wall. The author recalls the original strategy of the fortification and shows it as the first medium to transmit information on a larger scale by sending smoke signs and changing its color as a message. In this context, Jiang calls the Great Wall *the ancient-version of the Internet*. This is why we can find ironic the fact that the same icon of Chinese culture used in a first Chinese e-mail as a symbol of crossing the border, a few years later became “a widely used a term to label China’s highly controlled Internet” [2, p.17].

In the West whether in Europe or in the United States, there is a conviction that when something is not online, it does not exist. In the east, and more precisely in China, there is the message that if a website is not seen, it does not exist, although it is definitely there. This is achieved by the Great Chinese Firewall and Golden Shield Project (Chinese: 金盾工程, pinyin: jīndùn gōngchéng), which is managed by the Ministry of Public Security. It aims to censor and monitor the movement of the data through the Internet within the boundaries of the People’s Republic of China.

Censorship of the Chinese Internet is not a secret and is officially based on Chinese law. The ruling party justifies censorship by protecting citizens from unauthorized information (*unwanted ideologies*) and against external enemies. This applies to the content related to criticism of the ruling party or violations of civil rights. The political events related to the struggle for democracy are also censored, as is the famous protest of 1989 in Tiananmen Square. On each anniversary of these events, network control is doubled. The press and television is limited and strictly controlled. What is worth attention, there is only one television station in the country, CCTV, which is able to transmit filtered news from abroad. At the time when the Internet was being incorporated into Chinese society, the specialists agreed that it was a threat to the Communist Party of China. What seemed impossible in Europe, i.e. Internet censorship, in China has entered a golden age.

The Golden Shield was presented was a project in 1998, four years after the Internet was assimilated into Chinese society, the system itself was implemented in

November 2003. Rebecca MacKinnon, American researcher and Internet freedom advocate, notes that values and political ideas of the Communist Party of China have had to be protected by *swatting flies* of other unwanted ideologies [4]. She refers to Deng Xiaoping's favourite sayings in the early 1980s: "If you open the window for fresh air, you have to expect some flies to blow in". That's why the decision to create the Golden Shield was made. It cleans up the inconvenient information by using two methods. The main activity of the program is to find and block keywords such as *democracy* (Chinese: 民主, pinyin: mínmǔ), *human rights* (Chinese: 人权, pinyin: rénrénquán), *Tibetan Independence* (Chinese: 藏独, pinyin: Zàng Dú) or *June 4* (Chinese: 六四, pinyin: liùsì) – the date refers to Tiananmen Square protests of 1989. The second method is the mechanical removal of content by censors employed as public officials who search blogs, forums and social sites to search for unwanted content, and then delete entire posts or undesirable fragments. However, the Chinese government is not able to control any newly created account or forum the most populous of countries. It relies on help of local Internet providers and large mobile networks such as China Unicom and China Mobile, which employ their own censors. This is a necessity, because depending on how *safe* from the preventing unwanted content from being seen in the Chinese network, the supplier will be permitted to stay on the market or otherwise lose their supplier license. In the south of China, this system is so powerful that censors have made the mascots of the grateful Jingjing and Chacha which took names from the Chinese word 警察, pinyin: jǐngchá – police.

Large Western corporations such as Google Inc. or Yahoo! also have to adapt to the policy of censoring content on the Internet if they want to operate in the Chinese market. Failure to comply with the law results in blocking of these websites. The best example of this is Google Inc. and Facebook. In 2010, the world's most famous web search engine, as the first western company in history, withdrew from the Chinese market and moved its servers to Hong Kong. This was due to attacks on electronic mail of Chinese human rights defenders and an attempt to steal important business data. This situation has caused Beijing to block access to the new web search engine and all other Google Inc. products. What Google Inc. did not like, did not interfere with the operations of Yahoo!, which operates in the Chinese market by complying with its laws, that is, by censoring text content on its website. After following the censorship, Yahoo! even helps in the fight with the rebels by providing their personal details to the Chinese government. This is how the Chinese journalist Shi Tao was arrested (Chinese: 师涛, pinyin: Shī Tāo), in 2004, by his Yahoo! Mail account, revealed the information how the Chinese Communist Party wants to restrict access to information on the anniversary of the Tiananmen massacre and instructed journalists not to report on the upcoming fifteenth anniversary of this event. Yahoo! disclosed Tao's personal data and the man was sentenced to 10 years imprisonment. Similar situations happen in China from time to time. All initiatives disseminated through the network, such as the attempts to organize the

Chinese Jasmine Revolution, end up with subsequent blockades and censorship, which in this case was a blockade of Twitter.

The Chinese government, having the power of control over the Internet, had to replace blocked platforms with something safer and easier to control, while at the same time wishing to give a sense of illusory freedom to Chinese citizens. Local products and domestic businessmen have profited from this situation. The gaps that remained after the withdrawal/retraction of Google Inc., was filled by the Chinese counterparts, which are an ideal copy of the western companies. And so in place of the Google web search engine that showed up Baidu, instead of YouTube Chinese people watch YouKu, Twitter was replaced by Weibo, and Facebook itself has been replaced by WeChat. The Chinese government is paying particular attention to censoring political content, giving less weight to adult content, which are removed only when the law is broken. Is this a way to divert attention from a more serious problem?

Sociologist and ethnographer Tricia Wang is researching Chinese Internet users and communities in cyberspace. She presented her many years of research in the book *Talking to strangers: Chinese youth and social media*, in which she draws a picture of the society of young Chinese people in cyberspace, that creates their new identity, so-called *cyberidentity*[5]. The place where young people can express themselves are primarily online communicators and microblogs, which are used mostly as mobile app. A mobilephone in China is a tool that nobody can part with even for a moment.

The ranking of the most popular and most downloaded Chinese mobile app from 2017 [8], includes such mobile app as: WeChat (Chinese: 微信, pinyin: Wēixin), QQ, Mobile Baidu (Chinese: 百度, pinyin: Bǎidù), Taobao (Chinese: 淘宝网, pinyin: TáobaoWǎng) or Youku (Chinese: 优酷, pinyin: Yōukù). These apps are the ones that should be given a little more attention.

Continuing in the context of Wang's research, the popularity of communication platforms is associated with the ability to express ourselves with their help. Information posted on websites are often intimate and personal. The author notes in her work that for Chinese teenagers is easier to talk honestly about their problems with a stranger found on the online forum than with a close friend. Sometimes this acquaintance moves to the real world, but the communication platform is mainly online. That's why in the West we cannot do without Facebook, and in China without WeChat.

Whether is it the first day at work or the first day at the university, one thing can be sure - on the same day a group on WeChat will be formed, where the boss, employees, students, professors will pass important information, such as what the homework that teacher forgot to give during classes or at what time employees have to show up for work. Wang mentions communicators as platforms for socialization and broadening social circles. "My research reveals that youth are not just using the internet as a form of entertainment, rather they are using the platforms as form of socialization; they are interacting with other youth and creating meaningful relationships within these communities. Youth turn to social

media platforms to express ideas about themselves and their society. While social media apps and QQ instant messaging chat services make it easy for friends and family to stay connected in China, it also makes it easy for them to expand their social circles” [5].

School trip, day in SPA, birthday parties, all these cannot be done without WeChat. Newly met people will want to scan the ID on the online communicator before they will ask for our names. Exchanging WeChat IDs has become the act of creating new friendships in China.

This application, as a platform for communication, also allows groups to be created with almost an unlimited number of participants or for a small group of recipients. This creates a space for all kinds of initiatives, promotions, advertisements or simply an exchange of information. All that is needs to be done is to sign up for several groups such as *Foreigners in Beijing* or *Foreigners in China* or *Jobs Only*, and the new life will just begin. WeChat is a reliable tool to search for a new friendship, love or to look for new business contacts or language partners, people with whom they could go to the club, have a dinner and exchange experience. The possibilities are endless, as is access to the application itself, which is available 24 hours a day, 7 days a week, even deep underground, in the depths of the Beijing subway, where the network is still accessible.

WeChat as a project that aimed at sending micro messages has become one of the most popular applications in the world. Of course, the most popular is in Asia, and whoever has visited China, certainly has installed it on their phone, as they would not be able to live without it. The number of WeChat users continues to grow, creating a global community. The success of the communicator and its ever-growing popularity has become a window to the Western world in the fastest and most effective way. Although controlled by censors, it gives completely new possibilities of information flow between East and West and it is also irrefutable proof of the technological development of the country.

As Wang point in her research [5], this is a kind of platform for socialization in Chinese society. Talking to young Chinese people we should not be surprised when the mentioned *old* friend exists only in chat, and they have never met. Such an important element of Chinese culture, which is a shared dinner, in the circles of young people becomes almost comical, when six friends sitting at the table in silence sending messages on their phones, but not saying a word to their companions present at the table. “It is essential to point out that my participants are not learning how to engage in emotional expression in traditionally intimate contexts—with family or friends. Instead, they are learning how to communicate their feelings with strangers in a digital context, and they are doing so because they feel free to explore desires, feelings, or information that people they know would typically deem to be shameful” [5, p.15].

The relations Wang writes about are mainly created on the web and rarely move to the real world because of the specificity of Asian culture. Observing the behavior of the Chinese people, or discussing social issues, we can learn that the situations that for the European would seem to be at most embarrassing, in Asian

culture are often associated with *humiliation* (Chinese: 丢脸, pinyin: diūliǎn). Therefore, it is not surprising that asking the passer-by for the way we can get a completely opposite direction, because the incomprehensibility of the answer is related to 丢脸, as well as not speaking in English by employees in the services sector, failure to pass the exam or taking second place in the competition. When you live in a world where the smallest mistake can be treated as a humiliation, expressing yourself in an online forum where you are not exposed to the direct confrontation with another person, becomes more attractive than meeting friends. In this case, the popularity of the mobile apps is not at all surprising. It does not matter if it is a subway security, a salesman from a shop or a student on the way to the library, the Chinese are plunged into the cyber world.

It should be noted that many of the modern mobile app in its original assumption were not intended for the mobile phones but existed only as websites, just like Taobao or Youku. However, their high popularity generated the need to create their mobile versions, which at the moment are much more popular than their websites. What's more, Taobao and Youku are a project of the Chinese giant Alibaba Group.

Alibaba Group is a group of companies in the e-commerce industry. It was founded in 1999 by 18 enthusiasts, leading by Jack Ma (Chinese: 马云 pinyin: Mǎ Yún), originally an English teacher in Hangzhou, China. Nobody expected that in a few years Alibaba would achieve such spectacular results. Originally a small platform and its inconspicuous looking leader, gave the opportunity for traders to exchange goods from around the world, began to compete with Amazon – an American trading company. However, Alibaba, unlike Amazon, does not have huge magazines that would allow them to send millions of packages daily. Alibaba only shares its online platform, where traders can offer their goods. On what then the Chinese giant earning money? Just on the advertisement and search engine optimization (SEO).

Taobao, which is operated by Alibaba Group, is the most popular and at the same time the largest online transaction platform in China. It is also a mine of treasures and black magic for those who do not use Chinese characters.

Shopping on eBay, Amazon and Taobao is not particularly different from each other, although it is worth paying attention to a few exceptions. First of all, the Chinese portal does not have the possibility of bargaining. The biggest income comes from the celebration of the eastern version of Black Friday, which falls on November 11. In China it is the day of singles, due to the physical appearance of four ones on the date – 11.11. We can find auctions, which can offer the products for the low price of 10 RMB, but after entering the link it will turn out that the product has few variants or additions that can affect the price. This variant can be anything, from the color of the phone case, to the material from which it was made. Additives, on the other hand, can start with the simplest extra protective film on the screen, through the battery charger, ending on the battery itself. Therefore, after entering the auctions, we may find out that the item we are looking for costs 100% more than the price displayed

in the browser. In addition, after entering the name of the product, such as for example: T-shirt, a panel is displayed that allows us to narrow down the number of appeared auctions. In this panel we can select the type of material from which the product is to be made, brand, country of origin, age of the buyer, weight, height, gender, etc. Knowledge of the Chinese language is also a great help in navigating the site. Which, of course, does not mean that the connection of some incomprehensible Chinese characters will not bring unexpected results and will not become a rat hole for the client.

What can we expect on Taobao? Chinese people love buying items on their mobile phones, so apart from everyday things we can also buy internet packages or even air in the can. The price of 7 liters is *only* 299 RMB plus transport from Canada for free. It's hard to say what is more surprising, air spray from Canada or people and cats "living on the phone" just to comfort us. These kinds of offers are not only for single students, but also for people who seek virtual friendships or a little bit of romanticism – the feeling of innocent first love, having someone to complain to, all this and more is included on the platform. If there is a need for a man who will support a pregnant woman in difficult times, or a man who will pretend to be a boyfriend, just to calm the parents that think about their child starting a family in the nearby future, one thing is certain, we will find a perfect match for ourselves on Taobao. There are options, such as talking with a person who simply discusses life questions, and on the other hand, if we need a substitute of crazy love and someone who will play the online role of our partner, then depending on the thickness of the wallet, we can order a sweet girl, or a caring boy for an hour, day, week, and even the whole month. There are countless offers, and because of the lifestyle of the Chinese people, from the morning to the evening in classes or at work, online relationships, even paid ones, are very popular.

As we could see, the services offered by the platform are not only focused on shopping, they also create the possibility of expanding social circles or establishing new contacts. The popularity of this kind of app is almost as huge as the television drama series which we can find on Youku.

The Chinese equivalent of YouTube, Youku, founded in 2006 by Victor Koo, (Chinese: 古永鏘, pinyin: Gǔ Yǒngqiāng), Alibaba Group, is not lagging behind its western competitor. It records 400 million hits daily only from mobile devices, and the number of active users reaches about 500 million. Despite the many channels offered by Youku, Chinese productions and all kinds of TV series are the most popular. Browsing the top ten most popular sites of the day, we can find historical costume dramas in the first place, the episodes that just came out, followed by newer or older soap operas. The only foreign item we can find is the South Korean variety show, *Running man*. We do not need to look at the statistics to know that every free moment, especially on the subway or train, even during lunch break, the Chinese spend staring at their mobile phones, watching the Youku TV series. In addition to the popular series and feature films, vlogs are equally popular. These, however, have been subject to strict control since

2014, and their users must provide their full name and address so that vigilant censorship can easily detect all kinds of opponents of parties and busters of Western ideologies. Of course, as an official reason, a moral check was given against obscene content.

Chinese mobile applications are very popular in Asian countries. The only question is, what would be their real popularity if YouTube, Facebook or Twitter were not blocked in China? On June 4th, 1989, it was not a landmark day only for Poland, but also for China, which was bloodily suppressing a democratic protest in Tiananmen Square. No wonder the authorities did not want to spread *untrue information*, publish photos, videos or express their own opinions on social network. However, not wanting to cut off the inhabitants of their own country from the benefits of the Internet, they created their own versions of social networking sites, which qualitatively are not different from American inventions, but give only a false sense of freedom and the ability to express their own feelings. Will come the time that they will conquer the western market and flood the world with the ideology of the East?

As the research of the American sociologist Tricia Wang shows, the Chinese do not search the Internet for the possibilities of combating the system and injustice, but first and foremost the opportunity to express themselves, to socialize. Escaping from the reality in which ignorance is treated as humiliation, and the individuality is only a cog in the machine, a turn towards online life seems to be something natural. The possibility of finding people who think and feel similarly and do not judge is a substitute for personal freedom that the cultural values puts in a strict frame. Despite the apparent anonymity of the Internet, it is here that Chinese teenagers can become an individual, creating their online profile and sharing everything that they would not tell their loved ones about. In this context, the mobile phone ceases to be a gadget and becomes a portal to another world. Is it enough to enjoy Apple (or native Xiaomi) and several apps to be a generation of happiness?

References

- [1] Boyden, Casey M., 2013, *Internet Censorship and Freedom in China: Policies and Concerns*, New York: Nova Science Publishers.
- [2] Jiang, Ying, 2012, *Cyber-nationalism in China: Challenging Western Media Portrayals of Internet Censorship in China*, Adelaide: University of Adelaide Press.
- [3] MacKinnon, Rebecca, 2006, "*Race to the Bottom*": *Corporate Complicity in Chinese Internet Censorship*, New York: Human Rights Watch.
- [4] MacKinnon, Rebecca, 2008, Flatter world and thicker walls? Blogs, censorship and civic discourse in China, *Public Choice*, Volume 134, Issue 1-2, p. 31-46.
- [5] Wang, Tricia, 2013, *Talking to strangers: Chinese youth and social media*, San Diego: University of California.
- [6] Wu, Xu, 2007, *Chinese Cyber Nationalism: Evolution, Characteristics, and Implications*, Plymouth: Lexington Books.
- [7] Zuchora-Walske, Christine, 2010, *Internet Censorship: Protecting Citizens Or Trampling Freedom?*, Minneapolis: Twenty-First Century Books.
- [8] Online: *Top 10 Most Popular Mobile Apps in China*, 2017.
Access: http://sampi.co/top-10-most-popular-mobile-apps-in-china/http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sourc.html [02.12.2017].

THE UKRAINE-EU SCIENCE AND TECHNOLOGY COOPERATION

*Vasyliev O.A.,
doctor of technical science, chief fellow,
State Organisation "Institute of World History
of the National Academy of Sciences of Ukraine"*

The Ukraine-EU science and technology cooperation is based on the agreement signed in 2002. The current levels of EU-Ukraine cooperation is carried out through the Program for Research and Technological Development (Horizon 2020) and through Ukrainian national programs and bilateral activities with EU member states. Research and innovation cooperation will be developed as strategic EU-Ukraine priorities through the Eastern Partnership.

Key words: science, technology, modernization, international cooperation, research ,innovation, European Union, Ukraine

Васильєв О.А. Науково-технічне співробітництво України і ЄС. Науково-технічне співробітництво України і ЄС базується на угоді, підписаній в 2002 р. Сучасна співпраця виконується за Програмою дослідницького і технологічного розвитку (Горизонт 2020), за національними українськими програмами і як двостороння діяльність з державами-членами ЄС. Дослідницьке і інноваційне співробітництво буде розвинуте як стратегічні пріоритети ЄС-України через Східне Партнерство.

Ключові слова: наука, техніка, модернізація, міжнародне співробітництво, дослідження, інновації, Європейський Союз, Україна.

Васильев А.А. Научно-техническое сотрудничество Украины и ЕС. Научно-техническое сотрудничество Украины и ЕС базируется на соглашении, подписанном в 2002 г. Современная совместная работа выполняется согласно Программе исследовательского и технологического развития (Горизонт 2020) по национальным украинским программам и посредством двухсторонней деятельности с государствами-членами ЕС. Исследовательское и инновационное сотрудничество будет развиваться как стратегические приоритеты ЕС-Украины через Восточное Партнерство.

Ключевые слова: наука, техника, модернизация, международное сотрудничество, исследования, инновации, Европейский Союз, Украина.

Through the ages science and technology have been the part of European values. The European Union was founded in 1958 but the tradition of scientific research in Europe is much older and can be traced back to the scientific revolution. Europe is home to some of the world's oldest universities, such as the University of Bologna. The oldest European universities were, at the time of their foundation, more centered on philosophy, theology and law than on science. Europe's achievements in science and technology have been significant and research and development efforts form an integral part of the European economy. Europe has been the home of some of the most prominent researchers in various scientific disciplines, notably physics, mathematics, chemistry and engineering. Scientific research in Europe is supported by industry, by the European universities and by several scientific institutions. The raw output of scientific research from Europe consistently ranks among the world's best.

The EU's modernization, as the global socio-political thought, is a

prerequisite for the establishment of a new world civilizational change. It is based on a definition that modernization is the main law of social constant change, complexity of political, economic, government agencies and other features according to the needs of society's effective functioning. The theory of modernization has gone through several stages of development, acquiring new characteristics and trends that have made social, political, scientific, technical and managerial achievement. The current phase of civilization modernization called postindustrial or postmodern. Its basis is the primary role of fundamental knowledge as the core around which new technologies, economic and social progress of society are created. Its main features are changing the system values (the desire to discover man's talents and abilities), increasing the role and value of «human capital», understanding high price of intelligence. The formation of high management culture, the growing importance of information change human beings towards culture, education, spirituality and more [1].

International cooperation is carried out on the basis of intergovernmental and interdepartmental agreements on scientific and technical cooperation, into which along with the rights and obligations of the parties concrete types of activities are included. Ukraine has signed agreements on scientific-technical cooperation with many countries. The vector direction of international cooperation has the widest range which includes the European Union. So nowadays Ukraine-EU science-technology cooperation needs more profound study.

Large-scale reforms being carried out in the European Union in order to introduce technology, innovations and scientific achievements in all spheres of the national economy. They are accompanied by the expansion of not only political and economic international relations, but also the development of scientific and technical ties with foreign countries, leading industrial and scientific centres. There has been the internationalization of research, the exchange of scientific knowledge and technology. Work aimed to improve the skills of scientific personnel is also underway. The enhancement of international scientific and technological partnership in terms of deployment of innovative activity in the EU is an objective necessity, a result of international division of labor and scientific progress, in the process of which new forms of production and scientific relations must be created [2].

The importance of the development of industrial as well as scientific and technical cooperation as its component was proclaimed at the Conference on Security and Cooperation in Europe held in Helsinki in 1973 with the participation of 33 countries. The legal safeguard of international relations in this sphere of Ukraine, the main principles and provisions of interaction are enshrined in the national legislation. Areas of activities and plans for implementation are defined in the political and policy documents. Forms and types are developed in the international treaties of Ukraine. International cooperation in the field of science is aimed at solving theoretical and experimental problems of fundamental and applied science, promoting the development of technological processes, training staff, safeguarding the use of scientific and technological progress [3].

The Ukraine-EU Science and Technology cooperation is based on the Ukraine-EU Agreement on Science and Technology Cooperation signed on 4 July 2002. Under the terms of this Agreement the Joint Committee on S&T Cooperation was established. First meeting took place in Brussels on 23 November 2011. Both sides provided information on current developments in research and innovation policy and programs in the EU and Ukraine respectively. Review was provided on the current levels of EU-Ukraine cooperation in research and innovation. Discussing activities carried out through the EU's Seventh Framework Programme for Research (FP7 [4]) and through Ukrainian national programs and bilateral activities with EU member states. Both sides shared information on the health, ICT and nanotechnology/materials research, with a view to promoting and potentially increasing future cooperation in these areas, and agreed to work to identify some areas of research and innovation cooperation, which will be developed through future meetings of the Joint Committee, as strategic EU-Ukraine priorities on a bilateral or bi-regional level through the Eastern Partnership. Nowadays regular consultations are continued and bilateral meetings are held [5].

Ukraine is a part of the Eastern Partnership region of the European Neighbourhood. With this region a development towards a «Common Knowledge and Innovation Space» is envisaged. To achieve that the Commission will intensify cooperation with Ukraine and will support better networking and coordination between Ukraine and the EU in the setting and synchronisation of research priorities. With a view to promoting preparation of Ukraine's research community for the Horizon 2020, the Commission supports Ukraine in building up research capacity, promotes the increased collaboration between Ukraine's and EU's researchers and research organisations and strengthens the dissemination of information on Horizon 2020 to Ukraine. The Commission also supports special information events on Horizon 2020 [6].

A special kind of agreements includes programmes for scientific and technical cooperation. This is relatively new form of cooperation and partnership in the field of science and technology. Standards set forth in these treaties are for the future. They also set the parameters of conduct in the field of using achievements in this area, thus fulfilling the role of the international planning of productive relations in this sphere. The programmes, as a rule, define priority areas of cooperation and main stages of implementation. Moreover, a number of specific projects can be included into them. Today there are the participation of the scientific organizations and Ukrainian scientists in joint and regional scientific projects as well as in international conferences and events held abroad, working meetings and consultations, internships in foreign research centers, etc.

The European Commission announced an €8.1 billion euro package of calls for proposals under the EU's Seventh Framework Programme for Research (FP7). This was an important part of the Commission's commitment to work for growth and jobs in Europe. FP7 was the European Unions Research and Innovation funding program for 2007 – 2013. The current program is Horizon

2020 but there are many projects funded under FP7 which are still running. The calls address key concerns faced by Europeans where action at EU level is essential. €4.8 billion will be invested in thematic areas, with specific priorities to preserve oceans and water, better use of raw materials, efficient energy, promote efficiency in the processing of biological resources, develop smart cities and tackle issues such as public sector reform, brain research and anti-microbial resistance. Making Europe a destination for world-class researchers is another key priority. The European Research Council will invest over €1.7 billion in the best researchers and additional €963 million will support mobility through “Marie Curie Actions” [7].

The current EU programmes with options for RTD cooperation with Ukraine are as follows [8]:

- FP7 (Seventh Framework Programme);
- Erasmus Mundus;
- Tempus;
- Jean Monnet Programme under the Lifelong Learning Programme;
- INSC (Instrument for Nuclear Safety Cooperation), funded through ENPI (European Neighborhood and Partnership Instrument);
- ENPI CBC (Cross-Border-Cooperation) Poland-Belarus-Ukraine Programme; - Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007-2013;
- Joint Operational Programme Romania-Ukraine-Republic of Moldova 2007-2013;
- Black Sea Basin Joint Operational Programme 2007-2013;
- INOGATE Interstate Oil and Gas Transport to Europe ;
- Nuclear Safety Co-operation Instrument (NSCI);
- South East Europe Programme;
- Central Europe Programme.

The following bilateral policy agreements between the EU and Ukraine constitute the background for policy dialogue:

- Partnership and cooperation agreement between the European Communities and their member states, and Ukraine (1994);
- Protocol to the Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States of the one Part, and Ukraine of the other part (1995);
- Protocol to the Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States of the one part, and Ukraine of the other part according to the Framework Agreement between the European Union and Ukraine on the general principles for the participation of Ukraine in Union programmes;
- Agreement on renewing the Agreement on Cooperation in Science and Technology between the European Community and Ukraine (in force from 8/11/2004
- Agreement for Cooperation between the European Atomic Energy

Community and the Cabinet of Ministers of Ukraine in the field of controlled nuclear fusion (in force from 13/11/2002);

- European Atomic Energy Community (EURATOM) and the Cabinet of Ministers of Ukraine for Co-operation in the Peaceful Uses of Nuclear Energy; - ENP European Neighborhood Policy - EU-UKR Action Plan;

- Agreement between EC and Ukraine on GALILEO and Air Transportation (June 2005);

- Agreement to Establish a Science and Technology Center in Ukraine (STCU, 1998).

There are many FP 7 **notable** projects for Ukraine [4]. For example, the InnoPolicy (Enhance Innovation Strategies, Policies and Regulation in Ukraine) project. This Europe Aid-funded Innopolicy project was implemented in Ukraine between 2009 and 2011 in order to support the formulation of the Ukrainian innovation and research policy on the governmental and regional levels, to support improvement of the regulatory and legislative environment for research, innovation and intellectual property rights in Ukraine and to bring the Ukrainian legislation in compliance with the best European practices. The project also aimed to support state departments in Ukraine that are dealing with innovation and IPR issues.

The **PROMITHEAS 4** project [9] aims at the development and evaluation of mitigation/adaptation (M/A) policy portfolios and the prioritization of research needs and gaps for 12 countries (Albania, Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Estonia, Kazakhstan, Moldova, Romania, Russian Federation, Serbia, Turkey and Ukraine) characterized as emerging economies. The overall strategy is based on development, implementation, evaluation and knowledge transfer towards scientists and decision makers of both public and private sectors from the aforementioned emerging economies. Scientific research needs and gaps will be identified and listed in an inventory.

The **IncoNet EECA - S&T project** [10] addressed STI policy stakeholders from the EU, its member states and associated countries (MS/AC) and Eastern European/Central Asian (EECA) countries. Its aim was to establish an STI policy dialogue platform between the EU MS/AC on the one side and 12 Eastern European and Central Asian countries (including Ukraine) on the other side. To achieve its goals the project organised five successful policy stakeholders' conferences and undertook comprehensive analytical work, which fed into a White Paper on chances and challenges for future cooperation. All project results continue to be available from the project's website.

There are exemplary thematic EU-Ukraine cooperation projects: **LCOIR-UA (Low-Carbon Opportunities for Industrial Regions of Ukraine)** project [11] aims at encouraging and facilitating the practical implementation of activities on clean coal technology and technology of carbon capture and storage (climate technologies) in Ukraine, as well as contributing to initiating of cooperation in this domain between Ukraine and the European Community. **PESI (Pan-European species-directories infrastructure) project** provides standardised

and authoritative taxonomic information by integrating and securing Europe's taxonomically authoritative species name registers and nomenclators (name databases).

COMPOSITUM (Hybrid Nanocomposites and their Applications) project [12] aims to establish or reinforce long-term research co-operation through a coordinated joint programme of exchange of researchers for short periods, and in particular strengthening European position in the research activities related to nanosciences, nanotechnologies and nanomaterials. It also supports the strategic objective of the PEOPLE programme to make Europe attractive to the best researchers from outside the EU.

The promotion of bilateral cooperation with Ukraine is supported through BILAT-UKR* AINA project [13] which started on 1 September 2012. The major objectives of it are to support the institutional dialogue on science, technology and innovation (STI) policy between the European Commission, the EU member states/associates countries and Ukraine, provide analytical input to the dialogue at the Joint Science and Technology Cooperation Committee (JSTCC), and ensure practical follow-up and sustainability. BILAT-UKR* AINA foresees in a flexible manner pilot activities to facilitate the implementation of the joint EU-Ukraine STI Roadmap; promotes research, technology development and innovation (RTDI) cooperation opportunities to support the creation of networks and the participation in joint projects; monitors and analyses innovation and research cooperation expressed in co-publications, scientific and educational networks and in terms of joint projects; analyses, promotes and monitors the participation of EU researchers in Ukrainian science and technology state programmes; secures the outreach of the project to interested parties who are not consortium members and increases awareness about the assets of RTDI cooperation with Ukraine.

Horizon 2020 includes following sections [14]: Excellent Science; European Research Council; Future and Emerging Technologies; Marie Skłodowska-Curie Actions; Research Infrastructures. Projects are expected to be driven by industrial requirements, to be well balanced between industry and academia, and to include a demonstration and validation phase with realistic use cases.

The innovation actions will connect innovators across different value chains in two themes:

- Towards platforms and ecosystems: support will go to the development of reference architectures and platforms for open and cooperative CPS;
- Towards a 'smart everywhere' society: the objective is the establishment of European networks of embedded systems design centres, helping businesses to improve the quality of their products and services with innovative embedded ICT components and systems

For Ukraine it is very important an EU-funded MODEXTREME project [15] that has developed new modelling tools to better forecast the impact of extreme weather on agricultural production in Europe and beyond. It is important for protecting the global food supply. The growth of food staples such as maize

or wheat is often affected by sudden spells of high or low temperatures. Being able to forecast more accurately how such weather changes affect yields will help decision-makers and the farming industry plan ahead to avoid food shortages.

Researchers from 14 countries, including scientists from Ukraine, collaborated in the project to improve the accuracy of biophysical models that can simulate the response of arable crops, grasslands and trees to adverse weather shocks. Modelling approaches were evaluated for a range of crop-and-country combinations. These combinations included, among many others, wheat in Spain and Ukraine, maize in Germany and barley in Poland. For each combination, three key moments in the crop cycle were identified for forecasting purposes. Food security information from MODEXTREME's modelling solutions is expected to improve yield estimates in a variety of agricultural systems across the world. Those charged with guaranteeing food production now have advanced tools to help them prepare and implement agricultural policies which can reduce the social and economic impact of extreme weather events.

Europe has a strong market position in electronics, microsystems and embedded system. The objective is to reinforce this position. The European Institute of Innovation and Technology (EIT) [16] intends to be a new flagship research university for excellence in higher education, research and innovation. The initial concept for a European Institute of Technology was based on the example of the Massachusetts Institute of Technology (MIT) and its combination of world class education, research, and deep engagement in effective innovation processes. On 18 June 2008, Budapest, Hungary was chosen by the EU nations to host the headquarters of the Institute.

The current bilateral interaction between the EU and Ukraine is based mainly on the Programs, which encompass projects in the spheres of biotechnologies & biomedicine, information & telecommunication technologies, nanotechnologies & new materials, energy & power resources, high energy physics & astrophysics. In Horizon 20 there are 90 projects of Ukrainian scientists from 117 groups which since 2015 have obtained about €17 mln [7].

There are the following S&T priorities in Ukraine for the period up to 2020 [17]:

- Environmental and climate research, nature management;
- Agriculture and forestry;
- Industrial and production technologies;
- New materials;
- Energy efficiency, alternative energy;
- Transportation;
- Information and communication technologies;
- Biomedical research, treatment of wide-spread diseases.

Today legal framework contributing to the establishment and development of international contracts has been created. It includes many normative documents that define principles, areas, conditions for financing, tax support, forms and types of cooperation with European research centers, scientists and inventors.

The international scientific and technological cooperation between Ukraine and the European Union is the joint development of scientific and technical issues, the mutual exchange of scientific achievements, the experience and training of highly qualified specialists. Noting the importance of intensifying cooperation in this area with countries of the EU in the context of further development and modernization of the scientific sphere and innovative development of Ukraine it should be stressed that the past, present and future of Ukrainian science are integrally connected with political, economic and cultural development of the EU.

The programme for the development of innovative activities in Ukraine sets tasks on the study of international experience of introducing technologies, its adaptation to the needs of the production system and search for innovative solutions to the issues of the national economy. It is necessary to create joint laboratories, organizations, implement projects, programmes of cooperation and invite scientists from the EU in order to share experiences, send Ukrainian scientists for training in European centres and to exchange effective technologies.

Innovative firms in Ukraine benefit from EU-guaranteed loans. The European Investment Fund (EIF) [18] and ProCredit Bank Ukraine signed a loan guarantee deal that will offer small and medium-sized companies in Ukraine easier access to risk capital for the development of innovative ideas. The EU-funded deal will allow the bank to more securely enter into loan agreements with companies of below 500 employees, as any potential losses on loans for innovative activities will be guaranteed by 50% by the EU under the loan guarantee scheme. Overall, the scheme is to generate a portfolio of €50 million in loans to innovative companies. This deal falls under the InnovFin SME Guarantee Facility, which is part of the new generation of financial instruments supported under Horizon 2020 (IP/14/670). Under this facility, financial intermediaries are guaranteed against a proportion of any losses incurred on the debt financing covered under the facility.

The current trends of globalization and integration are characterized by the extensive use of information technology; the formation of an innovative economy; the internationalization of research, development and knowledge-based production; the aggravation of global competition in world markets of investment, high technology products and services. There are changing traditional forms and mechanisms of international cooperation in science and technology. The role of a government in the regulation of these processes is increasing. The close relationship of science and technology, foreign trade and economic policy is essential to overcome the existing economic crisis.

The major objectives of the Ukraine-EU Science and Technology Cooperation are to: support the institutional dialogue on science, technology and innovation (STI) policy between the European Commission, the EU Member States/Associates Countries, and Ukraine, provide analytical input to the dialogue at the Joint Science and Technology Cooperation Committee (JSTCC), and ensure practical follow-up and sustainability.

Conclusions

1. The Ukraine-EU science and technology cooperation makes great contribution to the participation of Ukraine in the global integration processes in the sphere of science, technology, high-tech industry, the country's transition to an innovative path of development, the entry of our country into the market of intellectual products, the increase of scientific potential and the ensuring of technological security.

2. Europe's achievements in science and technology have been significant and research and development efforts form an integral part of the European economy. Scientific research in Europe is supported by industry, by the European universities and by several scientific institutions. The output of scientific research from Europe consistently ranks among the world's best.

3. The recommendations of the European Commission were developed to help Ukraine to improve its performance in research and innovation. Recommendations are made on a range of issues including reforming the STI system to boost efficiency and impact; increasing government investment in R&D; revamping STI institutions, funding and procedures, and improving international cooperation.

4. According to the goals of Ukraine for the social and economic development of the country, the scientific branch as defining the economic development of the country, the condition and happy future of the people must enter scientific space of the European Union. Only relying on a strong scientific and engineering complex may be most real way for Ukraine to take its rightful place among economically developed states, to promote social approval-oriented, structure-innovative model of modernization.

References

1. Biryukov A.V. Innovative direction of contemporary international relations / A.V. Biryukov, E.S. Zinoviev, A.V. Krutskikh. -- M.: Aspekt Press, 2010. - 295 p.
2. European Science and Technology Cooperation. – [Electronic resources] – Regime of access: <https://scholar.google.com.ua/scholar?q=european+cooperation+science+and+technology&hl>
3. Conference on Security and Cooperation in Europe. – [Electronic resources] – Regime of access: https://scholar.google.com.ua/scholar?q=conference+on+security+and+cooperation+in+europe+1973&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEwiTyLyc_KnXAhWoHJoKHX3rCCgQgQMIMDAA
4. EU's Seventh
5. Key documents of the Eastern Partnership European External Action Service (EEAS). – [Electronic resources] – Regime of access: <https://eeas.europa.eu/headquarters//headquarters-homepage/12269/eastern>
6. Horizon 2020 official documents. – [Electronic resources] – Regime of access: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/official-documents>
7. Horizon 2020 statistics. – [Electronic resources] – Regime of access: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/horizon-2020-statistics>
8. Horizon 2020 programs. – [Electronic resources] – Regime of access: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>
9. PROMITHES 4. – [Electronic resources] – Regime of access: <http://io.iee.kpi.ua/ru/projects/promitheas-4-knowledge-transfer-and-research-needs-preparing-mitigationadaptation-policy>
10. InoNet EaP. – [Electronic resources] – Regime of access: www.inco-eap.net/en/408.pnp
11. LCOIR.UA. – [Electronic resources] – Regime of access: lcoir-ua.wikispace.com
12. COMPOSITIUM. – [Electronic resources] – Regime of access: cordis.europa.eu/result/rcn/57038_en.html

13. BILAT-UKR*AINA.– [Electronic resources] – Regime of access: www.bilat-UKRAINA.en/
14. Horizon 2020 sections. – [Electronic resources] – Regime of access: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-sections>
15. MODEXTREME. – [Electronic resources] – Regime of access: www.modextreme.org/webxtreme
16. European Institute of Innovation and Technology. – [Electronic resources] – Regime of access: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/european-institute-innovation-and-technology-eit>
17. Vasyliov O.A. The development of productive forces, science and technology as the main factor determining the socio-political transformation of modern states / O.Vasyliov // Foreign Affairs. 2014.-- №9.-- P. 44 -- 47.
18. European Investment Fund. – [Electronic resources] – Regime of access: http://www.eif.europa.eu/who_we_are/index.htmhttp://www.eif.europa.eu/who_we_are/index.htm

METAFORA ORGANIZMU, POLA KONFLIKTU CZY TEATRU? KTÓRY Z METAFORYCZNYCH OBRAZÓW SPOŁECZEŃSTWA NAJBARDZIEJ SPRZYJA KSZTAŁTOWANIU SKUTECZNEJ POLITYKI SPOŁECZNEJ -STUDIUM Z FILOZOFII SPOŁECZNEJ

Guzdek Piotr

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
piotrguzdek@interia.pl

Guzdek Sylwia

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
sylwia.guzdek@poczta.fm

Guzdek Paweł

Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie
guzdekp@interia.pl

1. Perspektywa aksjologiczna analiz społecznych

Za danym typem i nurtem polityki społecznej stoi i powinna stać określona filozofia społeczna, która nie tyle diagnozuje na płaszczyźnie empirycznej kondycję konkretnego społeczeństwa, co próbuje w aspekcie teoretyczno-jakościowym wypracować paradygmatyczny wzorzec jego rozumienia i ujmowania, szczególnie na poziomie aksjologicznym. Nie oznacza to jednak, by dane empiryczne nie doczekały się sprzężenia zwrotnego z przesłankami teoretycznymi. Wręcz przeciwnie, doświadczenie społecznej *praxis* może znaleźć właściwe dla niej odniesienie, oczywiście w pewnym stopniu ogólności, w aksjologiczno-etycznym dyskursie reprezentantów filozofii społecznej, jako swoista weryfikacja adekwatności do społecznej rzeczywistości formułowanych przez nich przesłanek filozoficznych. Niemniej jednak już sam paradygmat, który w swej istocie jest fundamentalną bazą filozoficznych rozstrzygnięć, stanowiącą

podstawę bardziej szczegółowych rozwiązań, może wskazywać i wskazuje na poziomie teleologicznym jednoznaczne cele i założenia kształtowania i formowania samoświadomości społecznej oraz całego spektrum społecznych oddziaływań, mających podnieść lub przybliżyć faktyczną kondycję moralną i formę strukturalną społeczeństwa do postulowanej przez dany paradygmat jego wizji. Podobnie rzecz się ma z bardziej socjologicznymi propozycjami konceptualizacji społeczeństwa, zawsze przecież nabudowanymi na sprzyjającym im nurcie filozofii społecznej. Propozycje te, ujmowane w formie różnorodnych metafor, także niosą ze sobą doniosłe konsekwencje prakseologiczne, zakotwiczone w określonym porządku aksjologicznym, determinującym daną antropologię i etykę społeczną. Społeczeństwo jest bowiem taką specyficzną rzeczywistością, która nigdy nie istnieje w próżni aksjologicznej.

Kiedy zatem przychodzi nam udzielić odpowiedzi na pytanie, która z tytułowych metafor społeczeństwa wydaje się być najbardziej sprzyjająca kształtowaniu skutecznej polityki społecznej, za najwłaściwsze ramy naszych rozważań uznajemy płaszczyznę aksjologiczną i to z dwóch powodów. Po pierwsze, na taki wybór wpłynęły ograniczenia formalne przedkładanego studium, które wymagają zachowania od nas dużego stopnia ogólności rozrządzeń. Po drugie, perspektywa aksjologiczna już sama w sobie posiada szeroki horyzont spojrzenia, pozwalający formułować syntetyczne diagnozy i uogólniające oceny. Ponadto, orientacja aksjologiczna sytuuje się niejako u fundamentu każdej koncepcji czy metafory eksplikującej dany problem badawczy i determinuje nurt dalszych szczegółowych wnioskowań.

2. Kryterium efektywności polityki społecznej

Skuteczność polityki społecznej, realizowanej w działaniach państwa oraz różnorodnych stowarzyszeń i organizacji, ściśle wiąże się ze stawianymi jej celami, które w dużym uproszczeniu można zawrzeć w następujących określeniach: ład społeczny, stabilizacja społeczeństwa, postęp społeczny, równowaga społeczna, porządek społeczny, dobro ogółu, programowanie rozwoju, godny styl życia, wyrównywanie szans, zapobieganie wykluczeniu. Z jednej strony cele te zmierzają do zwiększenia potencjału społecznego ogółu, z drugiej mają charakter profilaktyczny, względnie niwelujący już zaistniałe nierówności i dysproporcje między poszczególnymi grupami. Polityka społeczna mieści w sobie swoisty paradoks, próbujący w zależności od przyjmowanej jej koncepcji, godzić interes ogółu z interesem grup i jednostek, a więc harmonizować dobro wspólne z dobrem indywidualium. Trudno oczekiwać, że zostanie wypracowany jeden miarodajny model polityki społecznej, czyniący zadość roszczeniom, zarówno konserwatywnych zwolenników dobra wspólnego, jaki i bardziej liberalnych sojuszników jednostek, chroniących swą zindywidualizowaną wolność. Wydaje się jednak, że o skuteczności polityki społecznej decyduje nade wszystko jej długofalowość i modelowanie zachowań społecznych, które wymagają kształtowania etyki społecznej, wyrażającej się w określonym stylu życia. Szereg programowanych przez państwo lub inne struktury społeczne

działań staje się rozwiązaniami jedynie doraźnymi, incydentalnie pomocowymi, jeżeli w swoich założeniach polityka społeczna nie promuje transparentnych wartości, które zostałyby afirmowane przez jednostki, a w ten sposób przez ogół społeczeństwa. Uważamy, że najistotniejszym kryterium efektywności tej polityki jest właśnie owe modelowanie zachowań społecznych przez promowanie stylu życia i związanej z nim aksjologii, przede wszystkim na poziomie zinstytucjonalizowanych struktur wychowania i edukacji młodego pokolenia oraz zróżnicowanych form oddziaływania społecznego na pokolenia w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Oczywiście nie chodzi tu o uniformizację i standaryzację życia społecznego, ale o wychowanie do sprzyjających rozwojowi społecznemu wartości, które już na poziomie całkowicie zindywidualizowanych stylów życia jednostek i grup, będą modelowały progresywne zachowania społeczne w pluralistycznym społeczeństwie. Z pozoru wydaje się to naiwnym życzeniem, ale przykład Wielkiej Brytanii, której polityka społeczna przybrała formę wprost polityki socjalnej, przekonuje, iż nawet wypracowanie zróżnicowanych instrumentów wsparcia społecznego nie wystarcza, by zmobilizować szersze kręgi społeczeństwa do podejmowania odpowiedzialności za rozwój osobisty i społeczny oraz przezwyciężyć demoralizującą tendencję wegetowania kolejnych pokoleń na przyzwoitych uposażeniach socjalnych. Polityka społeczna winna być zatem ujmowana i promowana jako czynnik rozwoju i postępu, ale zawsze w optyce wartości, a nie jedynie narzędzie wsparcia i opieki. Z tej perspektywy patrząc, uważamy, że żadna z tytułowych metafor nie sprzyja realizowaniu skutecznej polityki społecznej. Pozwolimy sobie nieco pobieżnie potraktować metaforę organizmu i pola konfliktu, poświęcając więcej uwagi metaforze teatru [Zob. 1, s. 205-220; 2, s. 10-90].

3. Herbert Spencer - społeczeństwo jako organizm

Metafora społeczeństwa jako organizmu, sformułowana przez Herberta Spencera, niedomaga głównie przez niedowartościowanie możliwości, jakie wnosi do społeczeństwa jednostka w swej zindywidualizowanej aktywności i swobodnie realizowanych potencjalnościach. Zbyt daleko idący wymóg standaryzacji, ujednoczenia i swoistej homogenizacji życia społecznego, podporządkowanego wyłącznie dobru wspólnemu, nie do końca wiadomo przez kogo określanego i kwestionującego zasadność istnienia dobra indywidualnego, podważał jednostkową tożsamość członków społeczeństwa. Brak świadomości własnej tożsamości, odróżniającej się od tożsamości grupy społecznej, do której jednostka przynależy, utrudnia osiągnięcie przez nią samoświadomości, samopanowania i samodecydowania o własnym życiu, a tym samym brania indywidualnej odpowiedzialności za podejmowane działania, co wydaje się priorytetowe dla polityki społecznej. Uczynienie z osoby ludzkiej wyłącznie jednego z wielu zdeterminowanych przez ogół elementów organizmu społecznego, odmówienie jej prawa do samorealizacji i subiektywnie pojmowanego szczęścia, wpajanie wizji sukcesu życiowego wyłącznie jako pewnego drugorzędneho rezultatu pomyślności społeczeństwa,

ciągła propaganda pracy na rzecz bliżej nieokreślonego dobra wspólnego, buduje utopię społeczną, jest wprost wymierzone w naturalne dążenia bytu ludzkiego i niepodważalnie staje się źródłem konfliktów społecznych. Promowana przez tak rozumiane społeczeństwo aksjologia, która w naszym założeniu powinna modelować zachowania społeczne, a tym samym stanowić efektywne kryterium polityki społecznej, nie znajdzie zadowalającego odzwierciedlenia w działaniu poszczególnych jednostek. Jednostki te bowiem, pozbawione zindywidualizowanej tożsamości, nie są zdolne do afirmowania propagowanych wartości, włączenia ich we własny system przekonań i moralności oraz faktycznego modelowania w oparciu o nie własnego działania. Jest to szczególnie widoczne w nabudowanej na doświadczeniach socjalizmu mentalności Polaków, którzy zamiast pojęcia dobra wspólnego i zgodnego współdziałania na rzecz jego realizacji, szeroko promowanego przez aparat propagandowy PRL-u, nauczyli się wyłącznie kradzieży, kręctwa i nepotyzmu. Definiowane w tej metaforze źródło problemów społecznych, lokowane wyłącznie po stronie instytucji publicznych, administracyjnych i edukacyjnych, klarownie ukazanie utratę poczucia subiektywnej odpowiedzialności jednostki za rozwój społeczny i dobro wspólne, którego tak wiernie pragną strzec zwolennicy tej metafory [Zob. 3, s. 201-2013].

4. Karol Marks - społeczeństwo jako pole walki klas

Zestawienie z kolei dwubiegunowych w swej istocie kategorii: metafory społeczeństwa jako pola walki oraz polityki społecznej, jest isticie oksymoronicznym podejściem. Nie sposób bowiem budować stabilizacji i równowagi społecznej, wykorzystując do tego narzędzia konfliktu, walki, sporu i antagonizmu. Społeczeństwo ujmowane przez Karola Marksa jako pole konfliktu jawi się raczej nie jako punkt docelowy działań podejmowanych w ramach polityki społecznej, ani jako struktura czy sposób funkcjonowania grup społecznych, które mogą posłużyć jako instrumenty jej realizacji, ale jako tragiczny skutek jej nieefektywności i błędnych założeń programowych albo co najwyżej punkt wyjścia, domagający się działań naprawczych, z pewnością jednak wedle odmiennej logiki modelowania życia społecznego [Zob. 4].

5. Erving Goffman - społeczeństwo jako teatr

Z pozoru wydaje się, iż metafora teatru Ervinga Goffmana, przez swą próbę łączenia w kategorii roli społecznej indywidualności jednostki i oczekiwań społecznych, winna najbardziej spośród pozostałych metafor sprzyjać kształtowaniu skutecznej polityki społecznej, zwłaszcza w akcentowanej przez nas perspektywie aksjologicznej. Nic bardziej mylnego. Trudno nie zgodzić się z założeniem, iż każda jednostka musi sprostać wymaganiom stawianym przez wielość ról społecznych, jakie przypadło jej pełnić. Wszystkie te role są jednak w naszej opinii integrowane przez spójną i całościowo wykrystalizowaną indywidualną tożsamość społeczną jednostki, która na poziomie afirmowanych wartości, uwewnętrznia teleologiczny wymiar inicjowanych działań i

prezentowanych postaw, ukierunkowany na odsłanianie swego niezmiennego, niepowtarzalnego i nieskrywanego *ja*. Przybierane postawy i zachowania, a więc sposób realizacji określonych ról, w jakiś stopniu stają się emanacją społecznych oczekiwań, lecz nie są one ich prostym odzwierciedleniem, odzierającym jednostkę z jej tożsamości. Wręcz przeciwnie, jednostka posiadająca ukształtowaną tożsamość potrafi podejmować zarówno działania społecznie pożądane, jak i nieaprobowane, ale w jej przekonaniu zgodne z wyznawanym światopoglądem i obiektywnie pojmowanym dobrem.

Tymczasem w metaforze teatru osoba, dążąc do realizacji partykularnych interesów, stale zmienia swoją tożsamość dla doraźnej gratyfikacji i wyzbywa się ciągłości i stałości działania. Człowiek, który nie zmierza do odkrycia swoje prawdziwego *ja*, prawdziwego oblicza, żyje w świecie tworzonych przez siebie złudzeń. Nakładana sytuacyjnie maska uniemożliwia diagnozę faktycznych przyczyn niepowodzeń społecznych jednostki. Kumulacja zachowań nieadekwatnych względem oczekiwań społeczności, prowadzi do coraz większego kamuflażu i pogłębiania dramatyzacji społecznych wystąpień osoby. Kolejne maski, nieustannie nakładane i zdejmowanie, w swym sumarycznym ujęciu ukazują człowieka skrzętnie idealizującego swoją postać, nieadekwatną do rzeczywistości, lecz w zewnętrznym oglądzie dobrze się sprzedająca jako niezawodną, efektywną, skuteczną, atrakcyjną. Faktycznie jednak taką jest jedynie przyjmowana maska. Trudno dokonać miarodajnej diagnozy funkcjonowania społecznego jednostek i grup w sytuacji, gdy cały system społeczny, a więc także działania osób oceniających i ocenianych, oparty jest na wzajemnej komunikacji dobrych wrażeń, której kanony estetyczne i obyczajowe nie pozwalają na ukazywanie i podejmowanie „rzeczy brudnych”, czyli odstających od aprobowanej normy. Społeczność sama zatem naraża się na fałszywą prezentację jej członków i godzi się uczestniczyć w teatrze złudzeń.

Udział jednostki w życiu społecznym ma wręcz charakter schizofreniczny, zaburzony. Aktor przyjmujący postawę szczerą sam ulega iluzji, którą odgrywa. Aktor cyniczny wprost zabawia się widzem i żongluje kłamstwem. Jednostka wielokrotnie przyjmuje to postawę szczerą, to cyniczną, dowolnie przechodząc od jednej do drugiej. Efemeryczne sytuacje interakcyjne domagają się od niej manifestowania incydentalnych masek, które nie są wyrazem utrwalonych społecznie wzorców, lecz rezultatem kontekstu sytuacyjnego interakcji, nastawionego wyłącznie na to, jak skutecznie upowszechnić aprobowany przez konkretnego rozmówcę, a niekoniecznie szersze kręgi społeczne, wizerunek, który przyniesie szybko osiągalną korzyść, werbalną bądź materialną. Jednostka nie żyje swoim własnym życiem. Nie ujawnia swego indywidualizmu i niepowtarzalności. Dopuszcza się nieustannego zakłamywania i ciągłego redefiniowania, rekonstruowania swojej maski na potrzeby chwili, w zależności od pozycji i oczekiwań interlokutora. Nie tyle nie potrafi, co nie chce wartościować rzeczywistości świadomie wybranym i afirmowanym przez siebie systemem wartości. Sposób pełnienia roli społecznej jest nie tyle determinowany wzorcami społecznymi, co czystym sytuacjonizmem, uwarunkowaniami

konkretnej interakcji, choć w założeniu rola ta ma niejako wychodzić naprzeciw społecznym oczekiwaniom i spełniać zobowiązania, które otoczenie z nią wiąże. Interakcja ta zamiast być autentycznym dialogiem, staje się czystą manipulacją, imitacją komunikacji, owym odgrywaniem sceny dramatycznej, gdzie aktor raczej odbiorcę wyłącza tym, co chce on usłyszeć i zobaczyć. Dostrzegalny jest tu brak autentycznego, wzajemnego poznania interlokutorów, instrumentalnie wykorzystujących dostępne środki i zasoby do tworzenia społecznej iluzji. Oczekiwania społeczne naturalnie powinny wpływać na zachowanie człowieka, ale w formie modelowania zachowań, a nie ich symulacji. Modelowanie zachowań jest głównym celem poprawnie rozumianej i pryncypialnej dla polityki społecznej socjalizacji, zmierzającej do uwewnętrznienia społeczno-kulturowych wzorców. Symulacja właściwa dla metafory teatru zatrzymuje się wyłącznie na poziomie fasady, powierzchowności i podlega nieustannemu procesowi wymiany masek i ról w logice dowolności, zmienności, niestałości, nietrwałości. To nie system wartości reguluje działania jednostki w każdej możliwej sytuacji komunikacyjnej, ale każda sytuacja komunikacyjna determinuje rodzaj i specyfikę jej zachowania. Jednostka co najwyżej celebrowa wartości oficjalne wspólnoty, czyli tak naprawdę niczyje, bo przez nikogo faktycznie nie afirmowane, a jedynie zewnętrznie manifestowane, *dekorowane, fasadowane, odgrywane* wyłącznie na poziomie wraźniowym [Zob. 5].

6. Konkluzja

Z powyższych względów uważamy, że żadna z przywołanych metafor nie sprzyja realizacji skutecznej polityki społecznej. Metafory te pojmują społeczeństwo i samą jednostkę w sposób redukcjonistyczny i skrajny, stając się źródłem nierówności, dyskryminacji i zachowań ryzykownych. Nie pozwalają na uwewnętrznienie społecznie pożądanego wzorców zachowań, zatrzymując się jedynie na zewnętrznym egzekwowaniu oczekiwań. Żadne jednak działanie społeczne nie przyniesie długofalowych rezultatów i faktycznego odzwierciedlenia w życiu jednostek i grup, jeżeli aksjologia, z której wypływa i do której zmierza, nie doczeka się afirmacji w indywidualnym doświadczeniu moralnym osoby.

Bibliografia:

- [1] J. Mazur, *Wyzwania dla polityki społecznej w aspekcie zasady "caritas in veritate"* [w:] *Spółczeństwo - gospodarka - ekologia. Perspektywa encykliki społecznej "Caritas in veritate"*, Lublin 2010, s. 205-230.
- [2] J. Mazur, *Polityka społeczna wobec "rzeczy nowych". 25-lecie encykliki "Centesimus annus" św. Jana Pawła II*, Kraków 2016.
- [3] K. Kaczmarek, *Herberta Spencera teoria zróżnicowania społecznego*, "Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny", 2003, rok LXV, z. 3, s. 201-215.
- [4] K. Marks, *Kapitał*, Warszawa 2012.
- [5] E. Goffman, *Człowiek w teatrze życia społecznego*, wyd. III, Warszawa 2008.

ПРОГНОЗУВАННЯ ВПЛИВУ ЦІННОСТЕЙ ЄС НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Домбровська Інна Володимирівна
ст. кафедри Міжнародної інформації НУ «ЛП»
inkin2402@gmail.com

Сучасний світ є складною системою, поведінка якої залежить від багатьох факторів та яка піддається змінам від їх найменшого коливання. Передбачити майбутнє досить складно, проте, сьогодні в науці існує безліч методів прогнозування, у яких досвід минулого та поточні припущення використовуються з метою визначення картини майбутнього. За умов якісного прогнозування виникає можливість планування дій, які в подальшому можуть виправляти негативні перспективи чи сприяти позитивним [1].

Одним з найкращих сучасних методів дослідження за умов невизначеності є аналіз сценаріїв, що дає можливість вивчення та аналізу різних довгострокових альтернатив. Сценарії – це ретельно створені історії про майбутнє, які включають в себе інтерпретацію сьогодення, бачення майбутнього та шляхи від сьогодення до можливих майбутніх ліній розвитку. Вони можуть включати в себе як якісні, так і кількісні уявлення.

Процес побудови сценарію допомагає пояснити можливі майбутні події і їх наслідки, а також часто сценарії виступають джерелом натхнення для творчих ідей. І, можливо, найбільш важливим є те, що вони допомагають зрозуміти, які рішення варто приймати сьогодні[5].

Прогнозуванню у сфері культури, зокрема щодо розвитку цінностей та їх впливів, на жаль, приділяється сьогодні мало уваги, що, на думку деяких авторів, є великою помилкою збоку державної політики, особливо в умовах євроінтеграції України.

Вітчизняний автор О. Радченко у своїй монографії «Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення» визначає цінності базовими регуляторами суспільно-владних відносин та відводить їм основну роль у процесі державотворення. Також у статті зазначається, що цінності є основою найважливіших векторів політичної діяльності, таких як ідеологія, політична культура та політична система, а формування стратегічних цілей розвитку держави відбувається на основі суспільних цінностей, які, в свою чергу, визначають майбутній розвиток провідних сфер країни [4].

У статті «Єврореформування України: цінності мають значення», підготовленої експертами аналітичного центру «Обсерваторія демократії» В. Кисельовою та О. Українець, зазначається, що саме цінності мають визначальну роль у створенні чи реформуванні політичних інститутів та визначають їх напрямок функціонування. Ігноруючи ціннісний компонент,

Україна не стане справжньою європейською державою. Тому, слід більше уваги приділяти поширенню європейських цінностей серед українців, зокрема, в рамках освітньої, культурної та інформаційної політик[2].

Тут виникає наступне запитання: який вплив матимуть європейські цінності на розвиток провідних сфер України? Як зміниться ситуація в державі, якщо цінності українців почнуть трансформуватись у напрямку цінностей Європи?

Перш за все, варто відмітити, що процес трансформації ціннісної системи України уже почався. Певний час, за словами фахівців, Україна перебувала а стані соціокультурної невизначеності, що пов'язано з так званним цивілізаційним розколом, на стику якого опинилась наша держава, і тільки недавно почала відходити від матеріалістично-орієнтованої соціокультурної системи радянських часів, де економіка вважалася основою суспільного життя і всі соціокультурні процеси, в кінцевому результаті, зводилися до процесів економічних. Між двома варіантами, яким шляхом іти: шляхом тіснішої співпраці з Росією чи Європою, було визначено курс на євроінтеграцію, що уже є підтвердженням того, що європейські цінності ближчі українцям [3].

Провести прогнозування впливу цінностей ЄС на Україну дає змогу система моделювання InternationalFutures (IFs), яка є доступною на офіційному сайті дослідницького університету Денвера, США.

IFs – це великомасштабна глобальна система моделювання, головною метою якої є дослідження глобального майбутнього через альтернативні сценарії. Модель включає в себе демографічні, економічні, енергетичні, сільськогосподарські, соціально-політичні та екологічні підсистеми для 183 країн та ґрунтується на великій базі даних, починаючи з 1960 року. Дана модель дозволяє аналізувати результати, створювати свої сценарії розвитку ситуації для окремих країн та груп країн, створювати свої групи країн та ін.[6].

Підсистема в IFs, яка відповідає за ціннісну сферу, побудована на основі досліджень проекту Всесвітній огляд цінностей (WorldValuesSurvey), за якими більшість основних цінностей тісно пов'язані і можуть бути зображені у двох основних категоріях: 1) традиційні/секулярно-раціональні цінності та 2) цінності виживання/самовираження.

Група традиційних/секулярно-раціональних цінностей відображає контраст між суспільствами в яких релігія дуже важлива і в яких вона відіграє не найважливішу роль. В країнах, які знаходяться ближче до полюсу традиційних цінностей, підкреслюється важливість зв'язків між батьками і дітьми, повага до влади і традиційні сімейні цінності. Люди, які поділяють ці цінності, засуджують розлучення, аборти, евтаназію та суїцид. Це суспільства з високим рівнем національної гордості та націоналістичного світогляду. Країни з секулярно-раціональними цінностями характеризуються протилежними рисами. У цих суспільствах менше уваги приділяється релігії, традиційним сімейним цінностям та

владі. Важливішими вважаються індивідуалізм та раціональність.

Під цінностями виживання мається на увазі акцент на важливості економічної та фізичної безпеки. Це пов'язано з відносно етноцентричним світоглядом, низьким рівнем довіри та толерантності. Цінності самовираження приділяють першочергову увагу захисту навколишнього середовища, толерантності до інших націй, сексуальних меншин, гендерній рівності та зростаючій потребі в участі в прийнятті рішень в економічному та політичному житті.

Ці дві групи пояснюють понад 70 відсотків міжнаціональних ключових змінних і кожен параметр сильно корелює з десятками інших важливих [7].

Для проведення прогнозування в IFs заміняємо значення для даних показників України на середні значення країн Європи та аналізуємо графіки змін у обраних сферах. Зокрема, проаналізуємо вплив європейських цінностей на показник економічної свободи, ефективності управління, витрат на військову сферу та імовірність виникнення конфліктів.

Порівнюючи результати з базовим глобальним сценарієм розвитку, можна зробити висновок, що якби Україна прийняла цінності Європи, то розвиток держави за такого сценарію значно би покращився. Економічна свобода в Україні за умов створеного сценарію є набагато вищою, порівняно з базовим та має тенденцію зростати з кожним роком. Також значні зміни відбулись в секторі державного управління. Зокрема, підвищився показник ефективності управління (рис.1). Разом з тим зменшуються витрати на воєнну сферу та досить низьким стає рівень імовірності виникнення конфліктів або воєн, що свідчить про обраний шлях толерантної й мирнолюбної країни, для якої важливим є добросусідство.

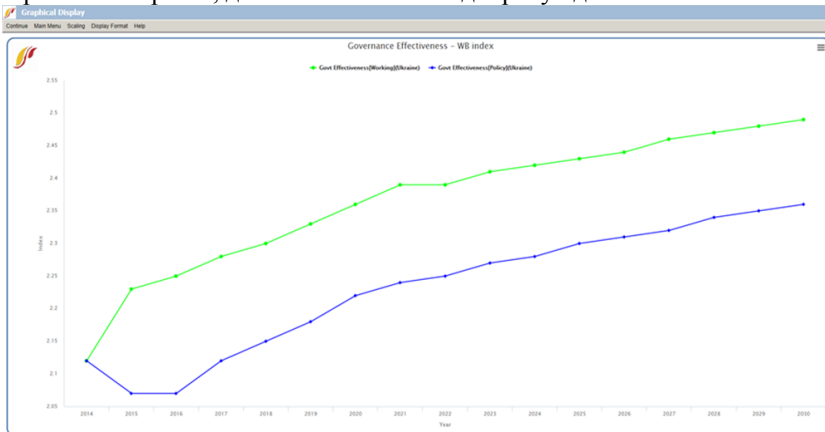

Рис.1 Індекс ефективності управління (лінія альтернативного сценарію – верхня)

Таким чином, можна зробити висновок, що переорієнтація ціннісної системи України в обраному напрямку може мати досить позитивні та

корисні для держави наслідки у майбутньому. Тому варто продовжувати рухатись у напрямку євроінтеграції та сприяти поширенню спільних європейських цінностей в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дикань Н.В., Борисенко ІІ. Д45 Менеджмент: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 389 с. — (Вища освіта XXI століття). [Електронний ресурс] – Режим доступу: goo.gl/pX9Ug
2. Кисельова В., Українець О. // Єврореформування України: цінності мають значення / В. Кисельова, О. Українець [Електронний ресурс] – Режим доступу: goo.gl/Ush95z
3. Лар'яновський І. С. Соціокультурні трансформації та проблема цінностей / І. С. Лар'яновський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/32_PWMN_2009/Philosophia/55145.doc.htm
4. Радченко О.В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія / О. Радченко – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 380 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monogr/14b82cda-6a9a-4273-82c6-99b0b5f969fa.pdf
5. Barry B. Hughes. UNEP GEO4 Driver Scenarios: Using IFs with Pardee. /Discussion Revision 5. – University of Denver. – 2005. – 93p. Режим доступу: http://www.ifs.du.edu/assets/documents/unepeg4driverscenarios5_01.pdf
6. Hughes, Barry B. 2014. “IFs Interstate Politics Model Documentation.” Working paper 2014.02.17. Pardee Center for International Futures, Josef Korbel School of International Studies, University of Denver, Denver, CO. 2014.02.17_IFsDocumentation_Interstate_Politics_v4.pdf
7. WVS Database - World Values Survey. Official website. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

GLOBALNA KULTURA MEDIALNA W ŚWIETLE MASSMEDIÓW

Mgr Drozd Iryna

Uniwersytet Rzeszowski

(doktorantka III roku Socjologii na Wydziale Socjologiczno-Historycznym

Uniwersytetu Rzeszowskiego)

irena.drozd@interia.pl

Opiekun naukowy – prof. dr hab. Sergij Trojan

Rozwój kultury

Pojęcie kultury jest terminem wieloznacznym, pochodzi od łac. *cultus agri* „uprawa roli”. W językach europejskich w okresie od XVI do XVII wieku znaczenie słowa „kultura” ewoluowało od uprawy roślin i hodowli zwierząt do rozwoju umysłu. W XIX wieku kulturę zaczęto wiązać z cywilizacją i ideą, że rozwój ludzkiego umysłu i postęp cywilizacyjny można połączyć ze sobą dzięki promowaniu produkcji i dystrybucji wielkich dzieł nauki i sztuki wśród społeczeństwa [1, s.24]. Ta idea zapoczątkowała dyskusje nad tym, czym są te „wielka dzieła”, jak również przyczyniła się do rozwoju intelektualnych tradycji związanych z estetyką oraz kodyfikacją kryteriów typologii, klasyfikacji artystycznej i kulturowej wartości dla wielu produktów kulturalnych, tworzonych i dystrybuowanych w dla szerszej populacji [2, s.24]. Kulturę można określić jako - ogół wytworów ludzi, zarówno materialnych, jak i niematerialnych: duchowych, symbolicznych (np. myślenie, zachowanie). Najczęściej rozumiana jest jako całokształt duchowego i materialnego dorobku

społeczeństwa. [15, [10.12.2017r.]]. Zdaniem Edwarda Burnett Tylora „kultura jest to złożona całość obejmująca wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, zwyczaje i inne nawyki zdobyte przez człowieka, jako członka społeczeństwa” [12, s. 128].

Rozpatrując poszczególne definicje kultury można stwierdzić, iż wszystkie aspekty są bardzo ważne – zarówno jej struktura wewnętrzna, mechanizm przekazywania dorobku kulturowego, jej aspekt normatywny i psychologiczny, integralna współzależność elementów jak i ich symboliczny charakter. Po pierwsze - kultura jest zjawiskiem społecznym i dlatego nie jest nigdy jednolita w obrębie danego społeczeństwa, istnieją różnice kulturowe związane z rolami społecznymi pełnionymi przez mężczyzn, kobiety, ludzi należących do różnych grup wiekowych i zawodowych, do określonych stowarzyszeń czy grup kulturowych. Po drugie – kultura jest rzeczywistością historyczną, obecną w historii życia badanych społeczeństw. Po trzecie - kultura jest systemem symboli przekazywanych jednostkom za pośrednictwem języka i innych form symbolizmu kulturowego. Wszystkie wytwory i działania ludzkie mają charakter symboliczny, ale istnieją takie dziedziny kultury jak: język, sztuka, magia, religia, systemy światopoglądowe, w których występuje wyraźna hipertrofia funkcji symbolicznej nad instrumentalną i niektórzy socjologowie właśnie te dziedziny kultury określają jako kulturę w ścisłym tego słowa znaczeniu. Po czwarte – kultura jest powiązaną całością o charakterze instrumentalnym tj. wszystkie elementy kultury funkcjonują jako powiązana całość, gdyż każdy element kultury pełni swoją rolę w podtrzymywaniu całości systemu lub zaspokajaniu ludzkich potrzeb. Po piąte – kultura jest zjawiskiem psychologicznym tj. jest równocześnie faktem psychicznym i zbiorowym. Więc można przyjąć, że kultura jest zjawiskiem społecznym, historycznie zmiennym, symbolicznym, funkcjonalnym i psychologicznym [8, s. 28-30].

Każdy aspekt czy dziedzina ludzkiej działalności kulturowej tj. gospodarka, organizacja polityczna i społeczna, religia i magia, rozpatrywany jest na tle całościowego zaplecza kulturowego w swoich wzajemnych powiązaniach z innymi aspektami kultury. Pozwala to na ukazanie całościowego charakteru kultury, jak również jej funkcjonowania, tzn. roli jaką spełniają poszczególne wytwory tzn. 1) jakie potrzeby zaspokajają i 2) jaki wpływ wywierają na całokształt kultury. Bronisław Malinowski zaproponował ogólny schemat kultury, zamieszczony w tabeli poniżej.

Zewnętrzne czynniki determinujące kulturę	Aspekty funkcjonalne kultury	Podstawowe czynniki kultury
Cieleśne potrzeby człowieka: metabolizm, schronienie, bezpieczeństwo, ruch i zdrowie	Gospodarka: zasoby, system własności, wymiana, dystrybucja, konsumpcja	Substrat materialny: drogi, drogi wodne, budownictwo, narzędzia, dobra konsumpcyjne

Środowisko: klimat zasoby naturalne, gleba, woda, fauna, flora, surowce mineralne	Wychowanie: w domu, w grupie rówieśniczej, w szkole, w zespołach gospodarczych	Organizacja społeczna: rodzina i pokrewieństwo, ugrupowanie terytorialne, zrzeszenie według wieku, płci, zawodu, grupy kulturowe, tajne stowarzyszenie
Rasa	Ustrój polityczny: formy władzy: w rodzinie, w plemienu, instytucja wodzostwa	
Historia		
Kontakty kulturowe	Lad i prawo: normy i reguły, rodzaje sankcji, moralność i zwyczaje, prawo i etykieta	Język: fonologia, słownictwo, gramatyka, język jako wyraz różnic społecznych
	Magia i religia: Dogmat, mit, rytuał i etyka	
	Sztuka: opowiadanie ludowe, dramaty, muzyka, taniec, sztuka plastyczna	
	Wiedza i rekreacja	

Źródło: [13, s. 344-345]

Media we współczesności

Współczesne medioznawstwo opiera się na bogactwie i różnorodności środowiska mediów, ich form przekazów, możliwości, ograniczeń, teorii, oddziaływań i przewidywań dalszego rozwoju. Każde z mediów posiada charakterystyczny, odmienny od innych, typ przekazu, różny zbiór kodów. Środowisko współczesnych mediów jest odbiciem społeczności, ludzi, którzy je tworzą i z nich korzystają [10, s. 31]

Media powszechnie nazywane „IV władzą”, stale opanowują nowe dziedziny życia ludzkiego. W czasach teraźniejszych nie wyobrażamy sobie życia bez komórek, czy Internetu. Zdaniem Tadeusza Miczka, protechnologiczność na początku XXI wieku ma swoje źródło w niekontrolowanym wzroście roli techniki w życiu codziennym. Oznacza to zafascynowanie nowymi technologiami, zwłaszcza tymi, który produkują obrazy tj. neotelewizja, gry, rzeczywistość wirtualna, ich fetyszycyzowanie i wiarę w to, że orientację w rzeczywistości umożliwią tylko obrazy. Takie bezkrytyczne nastawienie do techniki audiowizualnej, uznawanie jej za najważniejsze i wszechmocne narzędzie poznania sprzyja procesom globalizacji i glokalizacji i skutecznie rozwija upodobania do konsumpcyjnego stylu życia oraz skłonności i nadmiernego zaciekawienia „światami substytutami”. Wyróżnikiem dzisiejszej postawy protechnologicznej jest szybkie wyczerpywanie się zainteresowania jednym światem alternatywnym i jednym rodzajem percepcji; każda aktywność jest łatwo i szybko zastępowana przez inną, nawet przeciwną. Osłabia to tradycyjne procesy umysłowe, zachowania komunikacyjne i relacje społeczne, osłabia też strategię porozumiewania się za pomocą języka (analiza językowa), ale nadwartościowuje się repertuar strategii syntetycznego widzenia, które są spontaniczne i improwizacyjne i zmienia to radykalnie stosunek do siebie, do innych i do otoczenia [11, s. 10].

Czym jest Internet? Jest to kłębowisko połączonych ze sobą komputerów, internetowych

kamer wideo, gier, banków informacji, wirtualnych sklepów i milionów użytkowników. Infostrada staje się szerokopasmową drogą, po której można przemieszczać się z dużą prędkością a przemysł informatyczny dba o to, aby użytkownicy wolno poruszających się komputerowych dorożek przesiadli do elektronicznych bolidów, które mogą zawieść wszystkich użytkowników w najodleglejsze zakątki info-świata [11, s. 11]. Warto też pamiętać, że Internet oprócz korzyści wynikających z udostępnienia informacji, niesie za sobą zagrożenia np. dla dzieci i młodzieży. Poniższa tabela przedstawia argumenty „za” i „przeciw” udostępniania zasobów internetowych najmłodszym członkom społeczeństwa.

Argumenty „za”	Argumenty „przeciw”
- współczesny człowiek stanął w obliczu nowych wyzwań stawianych przez społeczeństwo sieci – umiejętności korzystania z nowoczesnych technologii;	- treści nieodpowiednie, z którymi dziecko często ma kontakt (bardzo groźne dla prawidłowego rozwoju dziecka
- szybki dostęp do informacji;	- łatwość dostępu do treści niebezpiecznych
- kontakt z osobami bez względu na przestrzeń i czas;	- uzależnienie od sieci – dzieci są bardzo podatne na niebezpieczne treści;
- rozbudowana edukacja (równoległa edukacja tzw. E-edukacja);	- niskie poczucie wartości stwarza możliwość manipulowania dziećmi i młodzieżą
- autoprezentacja (tworzenie własnych obrazów – strony www);	- częste ukazywania treści zawierających przemoc, brutalność, agresję, treści zakazane powoduje uformowanie w młodych agresji i wulgaryzmu skierowanego do świata rzeczywistego
- zaspokajanie ciekawości dziecięcej	

Źródło: [7, s. 31]

Telewizja – główne medium komunikacyjno-informacyjne XX wieku przegrywa rywalizację z Internetem. Wizjatelewidza XXI wieku stała się mozaiką symultanicznie rozgrywających atrakcji. W telewizji jednocześnie można przeczytać coś na dole ekranu (na pasku), można wybrać opcję podzielenia ekranu i jednocześnie śledzenie np. filmu i meczu, można również wziąć udział w internetowym czacie lub też przeczytać telegazetę [11, s. 16-18].

Biorąc pod uwagę powyższe, można stwierdzić, że książki i czasopisma, są na dzień dzisiejszy reliktem zanikającej kultury słowa. Książki stanowią ostatni szaniec obrony przed nowym światem obrazów, migających na ekranach z szybkością, która nie pozostawia czasu na refleksję. Nowe wynalazki ułatwiają dziś łączenie publicystyki, literatury, sztuki, fotografii, muzyki, filmu i wideo w multimedialnych i interaktywnych formach, których produkcja jest tańsza niż tradycyjne wydawanie książek [11, s. 13-14] co jest dużo stratą, gdyż nic nie jest w stanie zastąpić tradycyjnej książki, na których wychowali się nasi dziadkowie, rodzice i my.

Współczesna prasa, radio, telewizja, Internet należą do grupy środków masowego komunikowania, które są głównym nośnikiem kultury masowej. Zdaniem Antoniny Kłoskowskiej „pojęcie kultury masowej odnosi się do zjawisk współczesnego przekazywania wielkim masom odbiorców identycznych lub analogicznych treści płynących z nielicznych źródeł oraz do jednolitych form zabawowej, rozrywkowej działalności wielkich mas ludzkich” [6, s. 94]. Kultura masowa określa zjawiska intelektualnej, estetycznej i ludyczno-rekreacyjnej działalności człowieka, związane szczególnie z oddziaływaniem środków masowego komunikowania, mieszczącego się w ramach kultury symbolicznej. Media realizują przede wszystkim dwa fundamentalne kryteria charakteryzujące kulturę masową tj. kryterium ilości i kryterium standaryzacji. Przekazywanie masowe zakłada jednolitość oraz standaryzację przedmiotu. Produkując i dostarczając standaryzowanych, powielanych kopii, zapewnia się treściom kultury masowej szeroki zasięg [6, s. 94].

W państwie demokratycznym media spełniają funkcję kontrolną władzy: legislatywy, egzekutywy i judykatury. Umocowania prawne „IV władzy” jest słabsze w stosunku do pozostałych elementów władzy. Transformacja prasy w Polsce po 1989 roku spowodowała, że media drukowane szybciej przystosowały się o warunków rynkowych niż media elektroniczne. Pomimo przeszkód

natury politycznej i ekonomicznej zjawisko uniezależnienie nowych mediów od kontroli władzy politycznej było w Polsce fundamentem przemian demokratycznych. [4, s. 230-231].

Nowe media, których pojawienie się na rynku wiąże się z powstaniem społeczeństwa nowoczesnego, umożliwiają licznym grupom społecznym szeroki odbiór różnorodnych treści płynących z wielu źródeł [3, s.66] a różnice pomiędzy nowymi a tradycyjnymi mediami przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1 Tradycyjne i nowe media

Media	Tradycyjne media masowe	Nowe media
Sprężenie zwrotne z odbiorcami	Powolne	Szybkie, dokładne
Środki przekazu	Masowe, nieliczne, nieróżnicowane	Zróżnicowanie, liczne specjalistyczne
Kanały	Analogowe	Cyfrowe
Przekazy	Homogenizowane, jednolite	Specjalistyczne, spersonalizowane

Źródło: [14, s. 197]

Kultura a media

Wraz z rozwojem technologii kablowych i satelitarnych, Internetu i sieci WWW liczba osób korzystających z dostępu do globalnego komunikowania medialnego znacząco wzrosła. Naukowcy badając zjawisko globalizacji coraz częściej zwracają uwagę na globalne media, nie tylko dlatego, że globalizacja wiąże się z globalnymi technologiami komunikacyjnymi i korporacjami medialnymi dążącymi do rozszerzenia działalności na skalę globalną, lecz także dlatego, że globalne media są głównymi nośnikami zawartości symbolicznej i informacyjnej, za pośrednictwem której ludzie organizują swój świat i swoje relacje z innymi. Kluczowym elementem globalizacji jest kultura, która podobnie jak polityka, stanowi nieodłączny lokalny filtr dla globalnych przepływów medialnych [5, s. 161-162].

Globalna kultura medialna jest definiowana jako:

1. Kultura jako wspólne doświadczenie bezpośrednie – szczególny sposób życia charakterystyczny dla danego narodu, okresy czy grup ludzi.

2. Kultura jako zapośredniczone komunikowanie symboliczne – proces wyobrażania i nadawania znaczenia oraz formy komunikowania, interakcji i reprezentacji symbolicznej.

3. Kultura jako kapitał – ujmowanie kultury w kategoriach celowości lub powoływanie jej, jako swego rodzaju kapitału społecznego tj. prawomocnego obszaru inwestycji rządowych i prywatnych. Tendencja ta przejawia się między innymi poprzez:

- potrzebę wypracowania gospodarczych przesłanek dla finansowania sztuki i kultury;
- rosnącą świadomość kapitału społecznego, jako czynnika rozwoju gospodarczego;

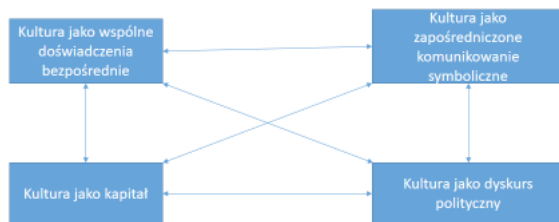
- powstawanie przemysłów kreatywnego opartych na akumulacji bogactwa dzięki nowym ideom i aktywom niematerialnym;

- wykorzystywanie kultury w strategiach promocyjnych miast;

- postulaty wysuwane przez mniejszości w odniesieniu do praw kulturowych oraz uznania ich kulturowego obywatelstwa.

4. Kultura jako dyskurs polityczny – była wykorzystywana jako podstawa do identyfikowania tych form intelektualnych i artystycznych, które zasługiwały na wsparcie publiczne, stanowiąc środek służący moralnej poprawie szerszych populacji oraz podtrzymywania narodowego dziedzictwa kulturowego [5, s.162-167]. Cztery powyższe koncepcje kultury są między sobą powiązane, wywierając wpływ na siebie i tworzą sześć punktów styku przedstawionych na Ryc.1

Ryc. 1 Zależności pomiędzy czterema koncepcjami kultury

Źródło: [5, s. 168]

Pojęcie globalnej kultury medialnej można interpretować w kontekście różnych paradygmatów. Jan Neederveen Pieterse przedstawił w tabeli nr 2 podsumowanie paradygmatów różnic kulturowych. Tabela nr 2 Trzy ujęcia różnicy kulturowej

Wymiar	Deferencjalizm	Konwergencja	Mieszanie się
Kosmologia	Czystość	Emanacja	Synteza
Analityka	Kultura terytorialna	Centra kulturowe i dyfuzja	Kultura translokalna
Rodowody	Różnice pod względem religii, język, regionu, klasy lub kasty	Uniwersalizm imperialne i religijne	Kulturowe mieszanie się technologii, języków, religii
Czasy współczesne	Romantyczny dyferencjalizm, myślenie w kategoriach rasy, szowinizm, relatywizm kulturowy	Racjonalny uniwersalizm, modernizacji, coca-kolonizacja	Metissage, kreolizacja, synkretyzm
Teraźniejszość	„Zderzenie cywilizacji”, czystki etniczne	Mcdonaldyzacja disneizacja	Kultura postmodernistyczna, transnarodowe przepływy kulturowe, kolaż
Przyszłość	Mozaika niezmiennie różnych kultur i cywilizacja	Globalna homogeniczność kulturowa	Nieustanne, otwarte mieszanie się kultur

Źródło: [9, s. 55]

Podsumowując rozważania na temat relacji pomiędzy mediami a kulturą można postawić tezę, iż kultura masowa bez mass mediów nie byłaby w stanie funkcjonować. Wspólne zależności, jakie występują pomiędzy środkami masowego przekazu, kulturą a społeczeństwem dotyczą przede wszystkim wzajemnego oddziaływania na siebie. Kultura jest procesem tworzenia oraz

korzystania z mediów, będących podstawowym sposobem komunikowania społecznego. Kultura masowa rozwija się w oparciu o społeczne zainteresowania i preferencje. Ma to również znaczący wpływ na tworzenie i przekazywanie treści. Emisja komunikatów może odbywać się za pośrednictwem różnych nośników. Najbardziej powszechne są te, które zapewniają największą skuteczność oraz docierają do największej liczby odbiorców. Ten aspekt jest decydujący przy weryfikacji kultury jako masowej. Kultura w mediach sprowadzona została do rozrywki i sensacji. Natomiast media w kulturze stanowią najważniejsze środki jej wyrażania [16, 12.12.2017r].

Bibliografia

1. Bocock R., *The Cultural Formations of Modern Society*, za Flew T., *Media globalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2010
2. Copper D., *A Companion to Aesthetics*, za Flew T., *Media globalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2010
3. Dudek A., *Kultura popularna kulturą nowoczesnego społeczeństwa*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. XXXI, z. 1
4. Dziemba R., *Media masowe a kultura masowa. Granice symulakrum*, [w] [w] Jeziński M., Winclawska M., Brodzińska B., (red) *Konteksty kultury popularnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010,
5. Flew T., *Media globalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2010
6. Kłosowska A., *Socjologia kultury*, Wydawnictw PWN, Warszawa 1980
7. Kopczewski M., *Dzieci i młodzież w świecie massmediów jako forma komunikacji*, [w] Piotrowski A., *Edukacja dla bezpieczeństwa Media a bezpieczeństwo Edukacyjne konteksty bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2012
8. Olszewska-Dyonizjak B., *Człowiek – Kultura - Osobowość Wstęp do klasycznej antropologii kulturowej*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 2003
9. Pieterse J.N., *Globalization and Culture: Global Melange*, Rowman & Littlefield, Lanham 2004
10. Roguska A., *Media globalne – media lokalne Zagadnienia z obszaru pedagogiki medialnej i edukacji regionalnej*, Wydawnictwo „Impuls” Kraków 2012
11. Sokołowski M., *Kultura Media Komunikacja Wiary Wybrane problemy aksjologii w społeczeństwie informacyjnym*, Wydawnictwo „Algraf”, Olsztyn 2007
12. Tylor E.B., *Cywilizacja pierwotna*, za Thompson J., *Ideology and Modern Cultures*, Cambridge, Polity, 1991
13. Waligórski A., *Antropologiczna koncepcja człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1973
14. Ziarek P., *Kultura popularna a nowe media* [w] Jeziński M., Winclawska M., Brodzińska B., (red) *Konteksty kultury popularnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010
15. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kultura>[10.12.2017]
16. <http://www.capurr.de/rola-mass-mediow-w-kulturze.html> [12.12.2017r]

ZASTOSOWANIE NOWYCH METOD INTERPRETACYJNYCH W ARCHEOLOGII NA PRZYKŁADZIE BADAŃ Z ZAKRESU OBRZĄDKU POGRZEBOWEGO KULTURY UNIETYCKIEJ

Zgurecki Wojciech

*Doktorant, Instytut Archeologii i Etnologii
Polskiej Akademii Nauk. Warszawa
wojciech.zgurecki@gmail.com*

Punktem wyjścia dla analiz stosowanych układów zwłok w jamach grobów czy ich samych, a w tym konkretnym przypadku związanych z kulturą unietycką (dalej: KU) i wczesnym okresem epoki brązu (dalej: WEB), są przede wszystkim źródła pochodzące z badań archeologicznych. Niestety na sposób prowadzonych analiz wpływ ma zarówno stan zachowania szczątków jak też i dokumentacji badawczej. W pierwszym ze wspomnianych problemów badacz styka się z kwestią erozji szczątków kostnych zmarłego, a na które mają wpływ czynniki naturalne oraz wtórne (m.in. wkopy rabunkowe, pochówki z późniejszych okresów, itp.). W drugim przypadku stan przydatności dokumentacji polowej i wstępnie opracowującej zbiory jest skrajnie różny – od bardzo dobrej do niejednokrotnie szczątkowej. Informacje archiwalne pochodzące z badań, bez względu na okres w którym były wytwarzane, zawierają dane zróżnicowane względem stopnia poznawczego „epoki” badacza i sposobów jakimi podejmował eksplorację oraz archiwizację danych. Spodziewać się można zatem, iż im bliżej współczesności dane te są bardziej urozmaicone i pełniejsze. Jednak nie rzadko przeprowadzając kwerendy występuje sytuacja, w której opisy stanowisk sprzed przeszło wieku bywają niemal tak dokładne jak współczesne (np. casus dziennika badań wykopaliskowych cmentarzyska w Tomicach, pow. Dzierżoniów). Występujące luki wpływają w sposób znaczący na sposób interpretacji badawczej. Nie sprzyja jej także forma prowadzonych badań terenowych, czego przykładem są intensywne badania ratownicze na terenach budowlanych. Choć z jednej strony przyczyniają się one w sposób istotny do rozpoznania i sklasyfikowania rozmaitych zespołów osadniczych z każdego okresu pradziejów, to jednak z drugiej strony ograniczony zakres czasowy wykopalisk wpływa na jakość prowadzonych badań i tym samym opis zaobserwowanych anomalii, a w tym także możliwych obiektów związanych z stanowiskami sepulkralnymi. Wspomniane współczesne wady dokumentacyjne choć istotne, to występują coraz rzadziej co jest wynikiem m.in. stale udoskonalanych metod dokumentacyjnych. Zaliczyć do nich można nie tylko wprowadzanie nowych metod prowadzenia detekcji na stanowiskach archeologicznych, tzw. bezinwazyjnych prac archeologicznych i związanych głównie z cyfrowym rozpoznaniem w terenie, ale także innowacyjnych metod analiz opartych o badania pozyskanego materiału. Dlatego zamierzeniem głównym jest omówienie warsztatu badawczego związanego z drugim ze wspomnianych tu zagadnień, a który znajduje zastosowanie w analizach autora

niniejszej pracy.

W aktualnie prowadzonym studium badawczym, a dotyczącym obrządku pogrzebowego KU, wykorzystywane są wszelkie dostępne źródła i metody umożliwiające w sposób pełniejszy dokonanie interpretacji oraz analiz źródeł archiwalnych a także pozyskiwanych współcześnie. Omówienie wspomnianego zagadnienia zostanie tu jednak ograniczone do trzech zasadniczych przykładów postępowania z źródłami, tj. odniesień kartograficznych, analiz konstrukcyjnych oraz rekonstrukcji pochówków.

W naturalny sposób praca badawcza w każdym projekcie związana jest z etapami poszukiwań materiałów (tj. wykonywania czynności kwerendalnych), wykonywania wstępnych ich zestawień i opisów, analiz statystycznych, syntez kulturowych w równoczasowo występujących zespołach, wnioskowań dokonywanych w oparciu o zestawienia analogii etnograficznych a także syntez podsumowujących przeprowadzone prace. W zależności od stopnia skomplikowania zagadnienia badawczego, także sama praca zostaje wzbogacona o większy zasób materiału analitycznego. Przykładowo dla tematyki obrządku pogrzebowego KU z samego tylko rejonu Międzyrzecza Odry i Warty zebrany został zbiór obejmujący przeszło 167 stanowisk sepulkralnych wraz z dodatkowym materiałem stanowisk WEB o innym charakterze (tj. osady, punkty/ ślady osadnicze, depozyty, znaleziska luźne), a służącym do analiz przestrzennych oraz współzależności lokacji obiektów sepulkralnych i osadniczych. Nie ulega wątpliwości, że przy tak obszernym materiale faktograficznym nie jest możliwe oparcie się o zespół analiz dotychczas wypracowany, ale także należy wciąż poszukiwać nowych metod je wspomagających. W moim przeświadczeniu niezmiernie istotne jest zachowanie balansu pomiędzy obydwoma formami badań, w ten sposób by obie wzajemnie się wspomagały.

Najlepszym przykładem jest tu analiza konstrukcyjna kurhanu z miejscowości Szczepankowice, gm. Kobierzyce, a przeprowadzona na potrzeby ww. studium badawczego obrządku pogrzebowego KU. Obiekt był badany w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku, a po zakończeniu prac całkowicie zrekonstruowany. Niestety należy zauważyć dysonans pomiędzy ww. stanowiskiem a także przebadanym cmentarzyskiem kurhanowym w Łękach Małych, pow. Kościan. O ile w tym ostatnim przypadku miejscowa ludność zadbała o obiekty w charakterze lokalnej atrakcji turystycznej, to już śląski kurhan został całkowicie zniwelowany w latach dziewięćdziesiątych co jest szczególną stratą dla dziedzictwa kulturowego kraju i świata. W tym właśnie przypadku szczególną rolę odgrywają dane pozyskiwane w sposób tradycyjny i nowoczesny. Pierwszym krokiem wspomagającym tego rodzaju analizę jest m. in. rozpoznanie kartograficzne, gleboznawcze i terenowe. Ponieważ obiekt został wzniesiony na naturalnym wzniesieniu, a posiadającym wysokość ok. 153 m. n.p.m., interpretowany był w archiwach niemieckich z uwagi na swe rozmiary jako grodzisko. Z tego względu przeprowadzono kwerendę źródeł kartograficznych, w efekcie której możliwe było bliższe określenie podstawowych cech krajobrazu naturalnego i tym samym okolic kurhanu. Dla przykładu na

mapie J. Schedy z 1856 roku w sposób wyraźny przedstawione zostały m.in. naturalne wzniesienia terenu, a oznaczone wyraźniej już na mapie taktycznej rejonu Oławy z roku 1933 ukazującej na obszarze znajdującym się pomiędzy wsiami Szczepankowice (niem. Schönbankwitz) a Kuklicami (niem. Guckelwitz) wzniesienie o wysokości 158 m. n.p.m. z występującym na nim kurhanem. Natomiast już na mapie topograficznej okolic Koberzyc z roku 1938 pomiędzy wsiami Szczepankowice (tu: niem. Schönlehn) a Kuklicami (tu: niem. Berghuben) precyzyjnie już oznaczono „*Szwedzką Górę*” (niem. Schwedenhügel) o wysokości 157,6 m. n.p.m., gdzie przy trasie Breslauer (obecnie ul. Spokojna) znajdował się obiekt określany jako „*Burgwall*” (tj. grodzisko (tj. kurhan w Szczepankowicach). Natomiast z lat sześćdziesiątych XX wieku (tj. w okresie prowadzenia prac wykopaliskowych kurhanu w Szczepankowicach) pochodzi informacja dotycząca znacznych zniszczeń cmentarzyska unietyckiego wskutek funkcjonującej piaskowni (działającej od XIX wieku) i znajdującej się na wschód od kurhanu. Przy SW krawędzi piaskowni (tj. w odległości ok. 100 m na wschód od obiektu), wg relacji badaczy, miały znajdować się fragmenty wzniesienia, które w 1961 roku poddano weryfikacji terenowej jednak bez rezultatów. Z tego też okresu pochodzi informacja, iż wysokość bezwzględna wzniesienia wynosiła ok. 157,6 m n.p.m. Tego rodzaju rekonesans źródłowy został wsparty próbami nawiązania kontaktu z miejscowymi władzami, jednak bez rezultatu na co wpływ być mógł mieć fakt destrukcji obiektu przez miejscową ludność. Tym niemniej współczesne dane odnośnie topografii terenu pozyskano m.in. poprzez prospekcję terenu opartą o zestawienie cyfrowe map terenu uwzględniające jego rzeźbę. W ten sposób możliwe było jednoznaczne stwierdzenie zaniku zrekonstruowanej konstrukcji obiektu a także oznaczenie jego dotychczasowej pozycji w przestrzeni geograficznej wraz z dotychczas odkrytymi i domniemanymi obiektami dla ewentualnych przyszłych badań terenowych [ryc. 1, s. 10]. Całość prowadzonych dalszych analiz związana była z dokumentacją połową oraz przeprowadzonymi charakterystykami obiektu, a także innymi wnioskowaniami z późniejszych okresów. Stwierdzony został podstawowy schemat budowy kurhanu, który oparty był na dwu fazowym rozwoju tej budowli. W pierwszym etapie wzniesiono mogiłę składającą się z budowli drewnianej stanowiącej komorę grobową dla zmarłego, krąg i nasyp kamienny a także płaszcz ziemny. W drugim etapie powstał większy płaszcz ziemny nakrywający całość założenia wraz z dwoma pochówkami (tj. kobiety i dziecka), a które zostały wkopane we wcześniej utworzony obiekt. Najwięcej problemu przy analizie przysporzyła jednak ww. budowla drewniana, a której pozostałości zachowane zostały pod postacią śladów po trzech słupach bocznych oraz nikłym zaciemnieniu po drewnie w partii centralnej komory. W interpretacji pierwotnej tego rodzaju konstrukcja została odtworzona w sposób analogiczny do podobnej z kurhanu w Leubingen, tzn. wzniesionej tu na planie trójkąta z bali bocznych z ścianami bocznymi uzupełnianymi mniejszymi gałkami, trzcina i gliną. Zastosowanie tego rodzaju rozwiązania w przypadku obiektu odnalezionego na osadzie wydawałoby się racjonalne, ale nie dla monumentalnej konstrukcji sepulkralnej.

W celu potwierdzenia zaistniałych wątpliwości i znalezienia możliwie prawdopodobnego wariantu budowli, wg którego została wzniesiona, wykorzystano analizy stosowane w inżynierii budownictwa. Niezbędnym tu były owocne konsultacje odbyte z dr inż. Wiesławem Słowikiem z Katedry Budownictwa Politechniki Warszawskiej, który przeprowadził analizę budowlaną obiektu pod kontem techniki jego wzniesienia, oraz z moim ojcem inż. Włodzimierzem Zgureckim (któremu pragnę tu wyrazić wdzięczność za okazaną pomoc), a który dokonał pełnej korekty konstrukcyjnej i obliczeniowej kurhanu. W efekcie prowadzonych prac możliwe było wyróżnienie pięciu wariantów konstrukcyjnych, przy czym jeden związany był z dotychczas obowiązującą w literaturze przedmiotu interpretacją budowli a drugi stanowił analogię ukazującą komorę grobu z Leubingen. W pozostałych wariantach całkowicie wykluczono możliwość zastosowania ścian wykonanych z niedoskonałych jakościowo materiałów. Przeprowadzone analizy konstrukcyjne wskazały, że rozmiary i wielkość zachowanych śladów po słupach zastosowane do jej wzniesienia odpowiadają balom o pierwotnej średnicy ok. 30÷40 cm dla słupów nośnych budowli oraz balom średnicy 15÷20 cm przeznaczonych do wzniesienia jej ścian bocznych. Spośród gatunków drzew najbardziej zdalnych do zastosowania w tego rodzaju konstrukcji uwzględniono dębinę dla bali nośnych i sosnę dla bali ścian bocznych. Ponadto w przeciwieństwie do dotychczas obowiązujących interpretacji zauważono, że bale winny być nieokorowanymi i sezonowanymi pniami, z uwagi na mniejszą podatność na czynniki zewnętrzne takie jak m.in. rozkład drewna. Tymbardziej, że trudno domniemywać by w WEB znano techniki obróbki drewna polegające na nie tyle na okorowywaniu drewna co dodatkowo wytwarzaniu z niego desek. Belki w stworzonych wariantach są w większości poddane ścisaniu wzdłuż włókien i posiadają wytrzymałość ok. 700 kg/cm². Choć w przypadku wariantów I÷III konstrukcja drewniana zachowuje się jak monolit i jest odporna na duże obciążenia statyczne z zewnątrz a ich nośność (w tym i nośność krytyczna) jest większa niż sumaryczne obciążenie budowli drewnianej pochodzącej od mas dwu warstw ziemnych i jednej kamiennej kurhanu, w toku dalszych analiz zostały wykluczone jako możliwe warianty zastosowania w przypadku konstrukcji z Szczepankowic. Po uwzględnieniu rozmiarów i sposobu w jaki został wzniesiony nasyp kamienny dostrzeżono istotną zależność konstrukcyjną, a związana z budowlą drewnianą. Otóż faktem było, iż sam nasyp został ułożony - nie nasypany bezwładnie - dopiero po zakończeniu budowy komory grobowej. Tym samym jego wymiary wewnętrzne i ukształtowanie odzwierciedlały strategię zagospodarowania przestrzeni wewnątrz kamiennego kręgu w kurhanie. Zasadnym stało się stwierdzenie, że budowlę wzniesiono na planie czworoboku z płaskim zadaszeniem [ryc. 2, s. 10]. Taka konstrukcja zapewniała dodatkową powierzchnię dla depozycji zwłok oraz wyposażenia w obrębie komory, a czym wyraźnie różnicowała się dodatkowo względem wariantów I-II (tj. wzniesionych na planie trójkąta z stożkowatym zadaszeniem) oraz III i V (tj. wzniesionych na planie czworokąta z stożkowatym zadaszeniem). W celu weryfikacji ustaleń

przeprowadzono eksperyment polegający na stworzeniu pięciu modeli budowy drewnianej oraz odtworzeniu kurhanu w pierwszej i drugiej fazie budowy z pierwszym wariantem budowlanym [ryc. 3 i 4, s. 10]. Wykonane modele zostały sfotografowane i poddane obróbce 3D. Przeprowadzone doświadczenia w sposób wyraźny potwierdziły zastosowanie w analizowanym przypadku wersji czworokątnej budowy drewnianej z płaskim zadaszaniem.

Innym przykładem wszechstronnych badań są analizy prowadzone dla stosowanych układów zwłok w jamach grobów KU. W przypadku inhumacyjnego obrządku pogrzebowego niemal każdej kultury sposoby, według których społeczności obchodzą się z ciałami zmarłych, są niezmiernie istotne dla prób zrozumienia nie tylko aspektów kulturowych ale także transcendentnych zjawisk posiadających niezwykle delikatny charakter sakralno-sepulkralny. Zadokumentowane w trakcie prowadzonych prac archeologicznych pochówki stają się w tym miejscu główną podstawą do zrozumienia istoty rządzącej daną społecznością i wytwarzaną w jej obrębie kulturą. Dlatego właśnie niezmiernie istotne jest prowadzenie szczegółowej dokumentacji, zarówno opisowej, fotograficznej jak i rysunkowej. Niestety stan faktyczny niekiedy odbiega od doskonałości i w tym momencie pomocne okazują się techniki rekonstrukcji cyfrowej. W przypadku analizowanych pochówków ww. studium obrządku pogrzebowego KU stan zachowania dokumentacji był różny. Tym niemniej możliwe było przeprowadzenie stopniowej rekonstrukcji zwyczajów grzebalnych tego ugrupowania w zakresie inhumacji. Podobnie jak ww. przykładzie pierwszą procedurą było tu zebranie odpowiednio licznego materiału porównawczego, dzięki któremu możliwe stało się stworzenie bazy wyjściowej. Efektem było stworzenie całościowego ideogramu zawierającego ogólnie 52 szkice stosowanych form układów zwłok dla pochówków szkieletowych KU. W dalszej kolejności zbiór ten został usystematyzowany został pod względem stosowanych układów kończyn dolnych i górnych, dzięki czemu stworzono podstawę klasyfikacyjną zebranego materiału. W oparciu o tak sporządzoną podstawę możliwe było przejście do kolejnego etapu analizy, a odtwarzającego sposoby depozycji zwłok. Faza ta związana jest zasadniczo z uchwyconymi w materiale danymi opisowymi, to jest m.in. z orientacją szczątków względem stron świata, pozycjonowaniem ich w jamie względem stworzonych zabezpieczeń ale także wyposażenia deponowanego w jamie. Tym niemniej biorąc pod uwagę szczególnie aspekt jakim jest układ zwłok przeprowadzone zostały dodatkowe analizy związane z ww. rekonstrukcją cyfrową. Należy zaznaczyć w tym miejscu, że nawet najlepszy opis czy materiał zdjęciowy nie jest w stanie przekazać tego co zostanie dostrzeżone przez oko ludzkie i tym samym przekazane w formie rekonstrukcji na model 3D. Należy pamiętać, że każdy pochówek złożony do ziemi zostaje poddany procesom po depozycyjnym – zarówno naturalnym jak i związanym z erozją wtórną (np. działalność rabunkowa). Czynniki te są zaledwie ogólnie dostrzegalne na zdjęciach/rycinach i opisywane w dokumentacji, a jedynie modele 3D umożliwiają pełniejsze oddanie pierwotnego i wtórnego wyglądu pochówku. Rekonstrukcje pochówków KU przeprowadzane są w

zakresie grobów jednostkowych a także zbiorowych w systemie ArcheOS, przy zastosowaniu oprogramowania Makehuman i DAZ3D a także GIMP2. Wspomniane dwa pierwsze programy umożliwiają odtworzenie układu zwłok w jamie grobu w oparciu o posiadaną dokumentację i ich analizę wirtualną w każdym ujęciu, zaś ostatni z wspomnianych służy do obróbki graficznej wybranych modeli i przeznaczonych do prezentacji końcowej. Efektem podjętych prac jest stworzenie bazy graficznej dla pochówków, które dotychczas ich nie posiadały a także dla tych, których ryciny ograniczały się zaledwie do ogólnych zarysów układów szczątków kostnych w jamie grobu. Stwierdzono m.in., że w przypadku części pochówków z domniemaną krępacją zwłok układ kostny choć ulegał znacznemu wygięciu to przeprowadzona rekonstrukcja wykazała konieczność łamania kośćca celem zastosowania krępacji [ryc. 5, s. 11]. Ponadto dostrzeżono zależność występowania ww. zabiegu krępacji wraz z niewielkimi rozmiarowo jamami, ale także zaobserwowane zostały formy krępacji częściowej polegającej na przysunięciu do miednicy nóg zmarłego [ryc. 8, s. 11] bądź skrępowaniu ich na wysokości kości długich. Z tym ostatnim przypadkiem co ciekawe pozostaje w zależności zabieg dekapitacji zwłok (tj. casus grobu z Jędrzychowic, ob. 261b), a pozostający jednostkowym w obrządku pogrzebowym KU. Z kolei w przypadku grobów zbiorowych możliwe jest m.in. ustalenie takich zależności społecznych jak ochrona dzieci przez dorosłych [ryc. 8 i 9, s. 11], czy wzajemnych zależności emocjonalnych [ryc. 10, s. 11]. Stwierdzenia te umożliwiły dodatkowo spostrzec, że dotychczas interpretowany obrządek pogrzebowy KU może posiadać inne „przesłanie” znaczeniowe. Pod względem symboliki sakralno-sepulkralnej dotąd brano pod uwagę jedynie orientację zwłok względem stron świata, konstrukcję grobu, wyposażenie oraz układ zwłok. Ten ostatni charakteryzowany był ogólnie jako postać osoby znajdującej się w pozie „embrionalnej” lub śpiącej. Dzięki zastosowaniu rekonstrukcji cyfrowej wykonane dotychczas modele 3D wskazują na konieczność stosowania wieloaspektowej analizy układu zwłok, a nie jak dotychczas jedynie w zakresie jednej płaszczyzny interpretacyjnej. Z punktu widzenia osób deponujących zmarłego do jamy, a wtórnie także odkrywających te szczątki, sposób ich depozycji w jamie grobu może przypominać pozycję dziecka w łonie matki lub osoby śpiącej. Do dziś dnia „sen” jest pozostaje alegorią śmierci pod pojęciem „snu wiecznego”, pomimo to jednak nie mogą ulegać pomięciu i inne aspekty depozycji szczątków. Orientacja szczątków zasadniczo wzdłuż osi NS, z głową na S i ukierunkowaniem twarzo-czaszki na E (tj. mającą być charakterystyczną dla ludności KU) była wiązana dotychczas z zmiennością pór roku. Przeprowadzone wnioskowania także w tym zakresie wskazały, iż na równi z nią stosowane były i inne sposoby orientacji zwłok względem stron świata. Tym samym nie wydaje się zasadnym by w całości uwzględniać ww. hipotezę, a zastosowane modele 3D wskazują na wręcz zaistnienie odmiennej możliwości interpretacyjnej. Po przeniesieniu danych odnoszących się do szczątków z analizowanych pochówków do programów 3D i ich wizualizacji z jednoczesnym opracowaniem możliwe było stwierdzenie, że tworzą one płaszczyznę znaczeniową wraz z całym pochówkiem. Nie przez

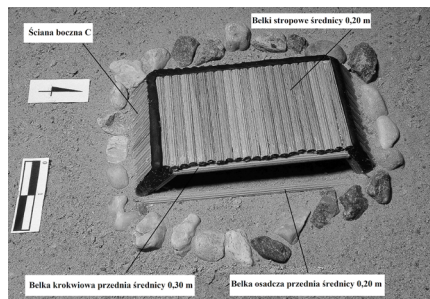
przypadek zwłoki kierunkowane były w określoną stronę, a w tym przypadku w przeważnej mierze w kierunku wschodu słońca i co należy wiązać z zamierzeniem odrodzenia/odradzania się zmarłych. Co więcej zmarli układani, z punktu widzenia żyjących, w pozie embrionalnej (tj. płodu w łonie matki), już w płaszczyźnie „własnej” – tj. pochówku przedstawiali w większości przypadków pozy osób kłęczących, siedzących lub stojących. Zastosowane zaś gesty, a związane z partią kończyn górnych, odzwierciedlają znane wśród wielu kultur ale i współcześnie formy błagalne/modlitwy, ochronne, czy też emocjonalne.

Reasumując, zastosowanie procesu modelowania 3D dla pochówków KU ujawniło zatem całkiem nowe możliwości interpretacyjne, a które zostały tu tylko w sposób ogólny nakreślony. O ile tradycyjne formy analiz pozostają wciąż podstawą prowadzonych badań to jednak nie ulega wątpliwości, że w takiej dziedzinie jaką jest archeologia nie można się jedynie na nich opierać i należy stale poszukiwać nowych możliwości interpretacyjnych korzystając przy tym także z różnych nauk i nowości technicznych. Warto wspomnieć, że sama archiwizacja stanowisk opierająca się dotąd o zwyczajowe metody kwerend może być wsparta poprzez korekty związane z poszukiwaniem obiektów archeologicznych w tak zaawansowanych programach mapowych udostępnionych archeologom jak LIDAR, ale też poprzez bardziej dostępne źródła jak np. GoogleEarth czy bazy map archiwalnych, geologicznych, terenowych itp. Także i innego rodzaju analizy nie powinny być oparte jedynie o pojedyncze możliwości interpretacyjne. Wskazane przykłady analiz konstrukcyjnych i układów zwłok są tego najlepszym przykładem, a wykorzystanie w tym przypadku z jednej strony tradycyjnych metod analiz wspólnie z możliwościami cyfrowego modelowania pochówku czy danych pochodzących z innych nauk (tu konkretnie z inżynierii budownictwa i rekonstrukcji cyfrowej) umożliwia otwarcie się na całkiem nową przestrzeń interpretacyjną wraz z dostrzeżeniem odmienności zachodzących w badanych społecznościach.

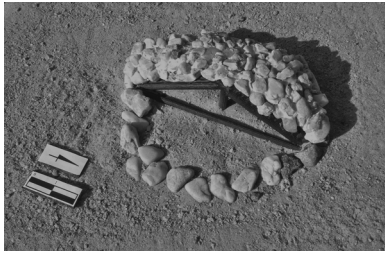
RYCINY

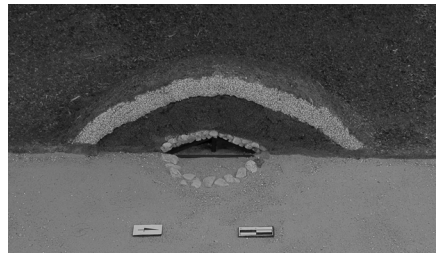
1. Oznaczenie lokacji kurhanu.

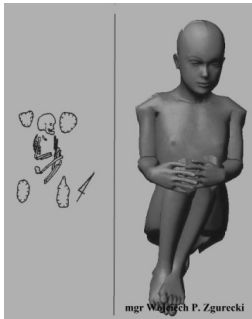
2. Model budowli drewnianej kurhanu.

3. Rekonstrukcja nasypu kurhanu.

4. Rekonstrukcja całego kurhanu.

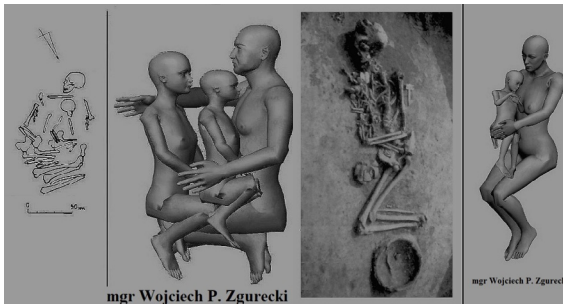
5. Marszowice, grób nr 9.

6. Nowa Wieś Wroclawska, grób nr 11

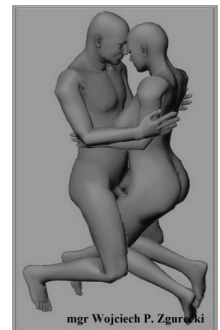

7. Gostkowice, grób nr 17

8. Marszowice, grób nr 11.

9. Tomice, grób nr 29

10. Żukowice, st. 34

BIBLIOGRAFIA:

1. Źródła archeologiczne pochodzące z kwerend w MA Gorzów Wielkopolski, MA Wrocław, MA Poznań, NID Warszawa, IA i E PAN Warszawa, IA UW, a także baz cyfrowych zabytków ruchomych i nieruchomych;

2. Ekspertyza konstrukcji kurhanu w Szczepankowicach wykonana przez dr inż. Wiesława Słowika, Katedra Budownictwa Politechniki Warszawskiej;

3. Ekspertyza korygująca i obliczeniowa konstrukcji kurhanu w Szczepankowicach wykonana przez inż. Włodzimierza Zgureckiego.
4. Zgurecki W. 2009, Historia polskich badań archeologicznych stanowisk sepulkralnych, Warszawa, Wiedza i Edukacja.
5. Zgurecki W., 2014, Kurhany KU w perspektywie społecznej, refleksje badawcze, Warszawa, Wiedza i Edukacja.
6. Zgurecki W. 2014, Zarys dotychczasowych badań nad problematyką kultury unietyckiej, Warszawa, Wiedza i Edukacja.

РІВНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

***Кінаш Ганна Федорівна,**
студентка IV курсу факультету української філології
та літературної творчості імені Андрія Малишка
НПУ імені М.П. Драгоманова
annakinash111096@ukr.net*

*Науковий керівник –
Строганова Г.М.*

Постановка проблеми. Роль сучасних інноваційних педагогічних технологій на уроках української мови, що спрямовані на реалізацію технології розвитку інформаційно-комунікаційної культури, базуються на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів, пов'язаних із розвитком критичної оцінки власного висловлення. Функційно інформаційно-комунікаційна культура є елементом технологій розвивального й інтерактивного навчання.

Роль інформаційно-комунікаційної культури на уроках української мови важлива не тільки для розвитку правильного комунікаційного елементу у структурі висловлення, але й для підтримки якісного функціонування такого елементу в позанавчальній діяльності.

Навчальна програма «Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання» передбачає вироблення у школярів компетенцій комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях [1], що базується на комунікативно-діяльнісному підході, визначальними складовими якого є елементи інформаційно-комунікаційної культури.

Аналіз досліджень та публікацій. Серед науковців, чії кваліфікаційні праці спрямовані на дослідження ролі інформаційно-комунікаційної культури, варто означити таких: Н. Кунашенко, С. Кіщенко, М. Біт-Давід та ін.

Дослідженням поняття «інформаційна культура» присвячено праці Н. Гендіної, С. Каракозова, І. Свістельник та ін.

Формуванням понятійно-термінологічного апарату інформаційної культури займалися А. Урсул, А. Ракітов, І. Керпичев, В. Фокєєв та ін.

Аналізом поняття у методиці навчання займаються О. Когут, О. Орлова, З. Зеньковська та ін.

Актуальність обраної теми. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови передбачає детальний аналіз ролі та способів упровадження їх результативності, що зумовлене практичною роллю у методиці навчання мови.

Необхідність дослідження інформаційно-комунікативної культури зумовлена потребою створення системи формування вмінь та навичок особистості відповідно до рівня розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, враховуючи зміну ролі комунікації в інформаційному суспільстві.

Зацікавленість цією проблемою широким колом науковців надає спроможність виокремити такі вектори розвитку поглядів на інформаційно-комунікаційну культуру на сучасних уроках української мови: у працях М. Біг-Давід вектор «посиленої мотивації навчання» [6, с.18], О. Сорокіної – вектор «збагачення інтелектуальної та емоційної сфери школярів» [6, с.36], Л. Кравченко – вектор «уможливлення динамічного подання матеріалу» [6, с.58] та ін. Різносторонність поглядів передбачає оформлення універсальної системи елементів інформаційно-комунікаційної культури для успішного навчання української мови.

Метою статті є аналіз рівнів інформаційно-комунікаційної культури на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу. Сучасні уроки української мови потребують оновленого змісту поняття інформаційно-комунікаційної культури, позаяк її елементи сприяють підвищенню рівня мовної освіти й удосконалюють процес роботи над мовними та мовленнєвими явищами.

Для визначення категорійно-понятійного апарату дослідження необхідно звернутися до складових елементів поняття «інформаційно-комунікаційна культура» .

Якщо ґрунтувати дослідження у функційному аспекті визначення загального поняття «культура», то логічно розглянути, спираючись на концепцію структури діяльності, такі елементи культури, як інформаційна та комунікативна.

Відповідно до трактування Ю. Зубова, інформаційна культура – це «систематизована сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечує оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб» [3].

Тлумачний словник з основ інформаційної діяльності визначає поняття «інформаційна культура» як рівень інформатизації, ступінь її освоєння і якість використання людиною; володіння засобами і методами інформатики [2, с. 252].

Технологізація діяльності людини, віртуалізація соціального простору змінюють можливості адаптації людини до нових умов життя, перспективу самореалізації та задоволення інформаційно-комунікативних потреб.

Сучасний урок української мови передбачає реалізацію інформаційно-

комунікаційної культури як елементів:

✓ **пізнавальної культури** (використання комп'ютерних технологій на уроках сприяє отриманню нових знань, які акумулюються; підготовка до уроків мови може здійснюватися за допомоги мережі Інтернет відповідно до визначених компетентностей; вироблення пізнавальної культури базується на тому, що мова – засіб пізнання світу і накопичення людського досвіду);

✓ **розвивальної культури** (робота з різноманітними комп'ютерними програмами, окрім активізації мовних та мовленнєвих можливостей особистості, сприяє розвитку таких необхідних пізнавальних процесів, як сприйняття, логічного мислення, пам'яті, уваги);

✓ **дослідницької культури** (у школярів з'являється можливість узяти участь у роботі літературних пошукових груп, Інтернет-конкурсах; виконувати творчі роботи різних видів, створювати власні творчі проекти, розробляти доповіді, реферати, учнівські презентації, публікації, дослідити певні проблемні питання; певний рівень дослідницьких компетентностей формується на уроках у процесі роботи за умови використання учителем різних видів дослідницьких завдань. Для досягнення успішного результату саме на уроках повинна розвинути зацікавленість учнів як навчальним предметом, так і дослідницькою діяльністю; процес дослідження має індивідуальний характер і відбувається за такою схемою: вибір теми – складання плану роботи – підбір джерел і літератури – знайомство з джерелами і складання на їх основі плану написання дослідження – відбір та оцінка фактів – обробка та систематизація зібраного матеріалу – написання роботи – її рецензування і доопрацювання – остаточне редагування та оформлення – захист роботи [4];

✓ **комунікативної культури** (елементи мовленнєвої компетенції (уміння застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями) елементи мовної компетенції (знання одиниць мови та правил їх поєднання); елементи предметної компетенції (уміння на основі активного володіння загальною лексикою відтворювати в свідомості картину світу); елементи прагматичної компетентності (здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою, до вибору необхідних форм, типів мовлення, урахування функціонально-стильових різновидів мовлення; під час обміну інформацією між учнями створюється певна віртуальна єдність, у всіх є реальна можливість увійти на сайти популярних сучасних митців; вони мають можливість зіставити різні погляди, давати їм оцінку, формувати свої позиції) [5].

Обізнаність учителями-філологами названих елементів реалізації інформаційно-комунікаційної культури на сучасних уроках української мови передбачає здійснення синтетичних операцій з мовним та мовленнєвим матеріалом на основі складових інформаційно-комунікаційної культури. Комплексно до цих елементів має належати також культура творчої діяльності та культура саморозвитку, спрямована на пошук і вибірку додаткової навчальної інформації.

Висновки та перспектива подальших досліджень. Отже, слід виокремити поняття «інформаційно-комунікативна культура» як підсистему поняття «культура» і трактувати його з погляду техніко-технологічних та інформаційних феноменів культури.

На уроках української мови інформаційно-комунікативна культура реалізується на рівнях пізнавальної, розвивальної, дослідницької та комунікативної культури.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у презентуванні практичної реалізації елементів інформаційно-комунікативної культури на сучасних уроках української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (зі змінами, внесеними у 2015 році) (5–9 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [світа/ukrayinska-mova-5-9-klas-nova-programa \(2\).pdf](#)
2. Тлумачний словник з основ інформатики. – К.: Україна, ІНТІ, 1995. – 252 с.
3. Зубов Ю. Информатизация и информационная культура / Ю.С. Зубов // Проблемы информационной культуры : Сб. статей. – М., 1994. – С. 6–11.
4. Бугайова Н. Дослідницька робота учнів на уроках української мови і літератури та у позаурочний час. – Олександрія, 2013. – 66 с.
5. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / [кол. авторів за ред. М. Пентилюк]. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
6. Месєвя О., Січка С. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні української мови та літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/219/Комп%20техн%20в%20укр.%20мовid.pdf>

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Книш Іванна Вікторівна
студентка 2 курсу магістратури
кафедри географії України
КНУ імені Тараса Шевченка
iwanochcka.rimarchuk@yandex.ua

Науковий керівник – доктор географічних наук Дмитрук О. Ю.
професор, завідувач кафедри географії України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Розглянуто методичні особливості застосування інноваційних технологій у навчанні. Проаналізовано важливість застосування ігор на уроках географії, як прогресивно пошукового методу в активізації навчального процесу. Описано власний досвід у використанні сюжетно-рольових і дидактичних ігор таквсту під час проведення уроків у 6-9 класах та висвітлено їх основні переваги і недоліки.

Оволодіння учнями середніх загальноосвітніх шкіл ґрунтовними знаннями, необхідними вміннями й навичками виступає однією з найважливіших проблем у сучасній освіті. Розв'язання цієї проблеми неможливе без удосконалення технологій навчання, а, отже, й методів навчання. Сьогодні у педагогіці активізувався пошук адекватних цьому форм і методів роботи в навчальній діяльності. Серед них вирізняється ігрова діяльність, яка для дитини є нагальною потребою, а для педагога – способом реалізації різноманітних завдань навчально-виховного процесу [1].

Урок – організаційна форма навчання в межах класно-урочної системи, що характеризується відносною завершеністю обмеженого в часі педагогічного процесу, який проводить учитель за певним розкладом із групою учнів постійного складу, однакового віку і рівня підготовки [3].

Критичні висловлювання на адресу класно-урочної системи (проведення за партою 6-8 годин, низька рухова активність, орієнтація на середнього учня), стали основою численних пошуків вчених-педагогів і вчителів-практиків, з одного боку, нових систем навчання, а з іншого – шляхів удосконалення, модифікації й модернізації класно-урочної системи, організації навчання у відповідності з новими вимогами розвиваючого суспільства і досягненнями психолого-педагогічної науки. Для забезпечення всебічного розвитку учнів вчителі, проводячи різні види уроків, застосовують новітні педагогічні технології. До таких відносимо ігрові технології, що дозволяють учням на ігровому рівні швидше та якісніше засвоювати нову тему, розвивати уяву та творче мислення [4].

У навчально-виховному процесі гра реалізує кілька функцій: навчальна,

комунікативна, психологічна, розвивальна, виховна, релаксаційна, розважальна.

Н. Анікеєва в книзі для вчителя «Виховання грою» наголошує, що основні виховні функції гри забезпечують створення оптимістичного стилю в колективі; ефективність впливу на особистість; зняття нервової напруги; стимуляцію творчості вихованців.

У освітньому процесі (за класифікацією О.С.Газмана) вирізняють такі види ігор: 1) рухливі ігри; 2) сюжетно-рольові ігри: рольові, режисерські, ігри-драматизації; 3) комп'ютерні ігри; 4) дидактичні ігри [2].

Під час проведення уроків з географії у 6-9 класах, нами були використані наступні ігрові технології: сюжетно-рольові, дидактичні ігри і квест.

Сюжетно-рольові ігри значно впливають на ефективність навчання. Наявність ролі, сюжету забезпечує різноманітні виховання особистості, розвиває в школярів мислення, волю, уяву. Рольова гра дає можливість відтворити будь-яку ситуацію в «ролях». Рольові ігри можна застосовувати безпосередньо на уроках та і під час проведення позакласних заходів.

Під час вивчення нової теми у 6-му класі: «Великі географічні

відкриття», мною було використано гру-мандрівку. Учні на деякий час стали «мандрівниками», «першовідкривачами нових земель». Це сприяло зацікавленості учнів до предмету та більш ефективному засвоєнню нових знань і використанню їх під час гри.

На мою думку, рольові ігри найбільш ефективно застосовувати з учнями 6-7 класів. Адже курси фізичної географії найбільш придатні для цього своїм цікавим змістом. Для старших класів доцільніше буде застосовувати метод проектного навчання, квест та дидактичні ігри.

Позитивними ознаками сюжетно-рольових ігор є:

- розширює межі свідомості;
- закріплює знання на основі почутого і прочитаного;
- допомагає висловити приховані почуття;
- допомагає розкрити лідерські якості;
- гра сприяє розвитку навичок проведення дискусій;
- допомагає навчитися контролювати власні емоції.

Негативним є те, що заздалегідь передбачений результат знижує інтерес до гри, захоплення зовнішньою стороною ролі.

Дидактична гра – це практична групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовних, що відтворюють реальну обстановку. Під час гри в учня виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взятую на себе роль [3].

Проведення вікторини з учнями 8-х класів показало високий рівень знань та зацікавленість предметом. Не менш захоплюючим учні вважають використання кросвордів, які з одного боку, вносять в урок елемент гри, а, з іншого – сприяють глибшому засвоєнню вивченого матеріалу. Недосконалість використання кросворду і вікторини полягає в тому, що ми не можемо повністю охопити весь клас. Завжди будуть ті, хто швидше відповідатиме на поставлені питання, і ті, хто через обмеженість часу не зможе проявити свої знання і здібності.

Квест — це ігрова технологія, тобто ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету [5].

При використанні квесту, як методу стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів засобами ігрової діяльності школярі шукають оригінальні рішення. Під час гри команди вирішують логічні завдання шляхом підказок і пошуку рішень в нестандартних ситуаціях. Після завершення чергового завдання команди переходять до виконання наступного. Перемагає команда, що виконала завдання швидше за інших.

В ході проведення квесту (на базі Турійської ЗОШ I-III ст.) було визначено, що він допомагає виявляти приховані якості учнів, потенційних лідерів, інтелектуалів, розвиває логічне мислення, інтуїцію, ерудицію і спритність, дозволяє пізнати один одного, допомагає учням швидше

засвоїти нову тему.

Недоліки використання квесту полягали у тому, що багатьом учням було складно орієнтуватися на місцевості, незнання карти і невміння користуватися компасом створювало певні труднощі у його проходженні. Це ще раз доводить, що у 6-му класі важливо більше уваги приділити розвитку просторової компетентності учнів.

Висновки: використання ігрових технологій допомагає активізувати пізнавальну діяльність учнів, підвищити інтерес до предмету. Ігрові технології сприяють засвоєнню знань, уміння навичок, активізації та розвитку розумових дій, розвитку творчого мислення; самостійність у прийнятті рішення. Гра у навчальному процесі полегшує засвоєння навчального матеріалу, створює сприятливий для засвоєння знань настрій, заохочує та стимулює до навчальної роботи, знімає втому, перевантаження, сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватися.

Список літератури:

1. Гончарук І.О. «Використання дидактичних ігор на уроках біології»: Навчально-методичний посібник. – Вінниця: ММК, 2016. – 52 с.
2. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи / П. Щербань // Витоки педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки. - 2014. - Вип. 13.
3. Корнєв В.П. Форми навчання географії в школі: Посібник для вчителя. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – 224 с.
4. Римарчук І.В. Застосування ігрових технологій на уроках географії/ І.В. Римарчук // Шевченківська весна – 2017. Географія: Збірник наукових праць XV міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К.:Прінт Сервіс, 2017. Випуск XV. С. – 238-241
5. Сокол, І. М. Квест: метод чи технологія? / Ірина Миколаївна Сокол // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2014. – N 2. – С. 28-31.

ПРЕДМЕТ “УКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО” В АСПЕКТІ НОВІТНІХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кобрин Наталія Володимирівна

*к. іст. наук, викладач Львівської середньої спеціалізованої
музичної школи-інтернату ім. С. Крушельницької*

kobryn.natalya@gmail.com

Історія функціонування української музики в середній спеціалізованій музичній освіті України у вигляді окремого навчального предмета “Українська музична література” найбільшою мірою визначалася політичною, соціокультурною ситуацією впродовж минулих століть та різноманітними ідеологічними чинниками. Складна й уривчаста траєкторія розвитку предмета, який в окремі десятиліття існував лише номінально,

пояснює, частково, чому пошуки праць із теоретичних закономірностей та методики викладання українського музичного мистецтва в музично-фаховій сфері є майже безрезультатними. Виняток — друкований лекційний матеріал у посібниках (Я. Бодака, Л. Кияновської, Л. Корній, Л. Ярославич та ін.), кількість яких в останні десятиліття зростає, а також посібники для загальноосвітніх потреб, наприклад Т. Діхняренко, в якому автор подає взірці уроків на матеріалі творчості М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, використовуючи ігрові та інтерактивні технології [3].

Українське музичне мистецтво — один із ключових навчальних предметів у формуванні мистецького світогляду сучасного українського музиканта (визначення предмету “музична література” не зовсім точне, адже у контексті світової музично-освітньої традиції викладання предмета “Music History” [6, с. 11] спричиняє плутанину термінології та змісту навчальної дисципліни). “Як не є добрим сином свого народу той, хто не знає його Історії, так не може бути добрим музикою той, хто не знає розвитку музичного мистецтва”, писав свого часу музикознавець і композитор В. Витвицький, аргументуючи мету музично-історичного розділу “Диригентського poradnika” [1, с. 6].

Варто зауважити, що: а) викладання предмету “Українське музичне мистецтво” у сфері спеціалізованої освіти належить до музично-історичного напрямку; б) його мета суттєво відрізняється від найближче суміжного предмету “Світова музична література” (в різних модифікаціях назви — зарубіжна музична література, всесвітня музична література тощо); в) на ньому створюються умови для того, щоб “музичні фахівці” вміли, за С. Людкевичем, “примінити свою фаховість до нашого рідного ґрунту” [4, с. 392]. Комплекс питань викладання українського музичного мистецтва, які потребують невідкладного вирішення зважаючи на нову концепцію української школи, охоплює визначення мети й цілей (стратегічних, дидактично-пізнавальних, розвиваючих, виховних), осмислення принципів позитивної мотивації до навчання, впровадження компетентнісних засад, вироблення оптимальних методів і форм навчально-пізнавальної діяльності, створення умов для використання інтеграційних можливостей у двох напрямках (зі загально-освітніми дисциплінами та з іншими фаховими музичними предметами).

Стратегічні цілі вивчення українського музичного мистецтва у середній спеціалізованій мистецькій сфері можна узагальнити п'ятьма векторами: *збережувальний* — розуміння своєї національної ідентичності в музиці, дбайливе ставлення до національних традицій і мистецьких пам'яток, пізнання музичного мистецтва рідного краю, розуміння значущості музичного мистецтва для суспільного розвитку; *інформаційний* — формування, оцінювання й відповідальність за стан українського музично-звукового медіа- та інтернет-простору; *виконавчий* — забезпечення функціонування української музичної творчості як мистецтва, краса якого

“виявляється не на нотнім папері, але може виявитися тільки в гарнім виконанні”, без цього “компоністи можуть зникнути протягом кількох літ” [4, с. 377]; *дослідницький* — забезпечити вивчення українського музичного мистецтва впродовж всієї лінії його розвитку, адже “історичний шлях є найкращий до розуміння й теперішнього стану музики”, стверджував М. Грінченко [2, с. 28]; *прогностично-творчий* — створення умов безперервного розвитку й збагачення національних музичних традицій. Чітке окреслення стратегічних цілей дозволить визначити безпосередню мету навчально-пізнавальної діяльності на “Українському музичному мистецтві”, сформулювати компетентнісні й знанневі стандарти для спеціалізованої музичної освіти, систематизувати методичні засади й прийоми.

Важливою основою успішної навчально-пізнавальної діяльності на предметі “Українське музичне мистецтво” в середній спеціалізованій музичній сфері є створення позитивної мотивації роботи вчителя та учнів. Крім індивідуально-особистісних чинників, вагому роль у цьому відіграє ціла низка соціокультурних, матеріальних і дидактично-методичних факторів:

1. Вироблений слуховий досвід в українській музиці на рівні початкової (“Слухання музики”) і базової школи (знання музичних жанрів і форм), який формується одною з найважливіших форм роботи на уроці — музичним аудіюванням та у позаурочний час (вдома самостійно і на концертах).

2. Безперервний розвиток виконавського досвіду в українській музиці на рівні початкової та базової школи (на фольклорному та авторському дитячому репертуарі) — вокально й інструментально (“Слухання музики”, “Сольфеджіо”, фаховий інструмент, хор тощо).

3. Достатній цифровий медійний фонд записів української музики від давнини до сучасності в різних варіантах виконань та інтерпретацій (зараз відсоток національної музичної спадщини й творчості композиторів, які відповідають цьому критерію, є мінімальним).

4. Відповідна мультимедійна апаратура й записи (не бажання в учнів слухати твори українських композиторів часто спричинене саме поганою якістю відтворюючої апаратури, запису чи виконання).

5. Максимально повна друкована й цифрова нотографічна база, враховуючи уртексти музичних композицій (це особливо актуально, зважаючи на надмірне втручання свого часу радянської цензури у музичні видання).

6. Цифрова наукова база музикознавчих видань з української музики, яка розширить можливості не лише особистісного розвитку вчителя, але й використання елементів евристичної та дослідницької діяльності учнів, в тому числі у музично-краєзнавчій площині.

7. Урізноманітнення й збагачення дидактичних матеріалів (підручники, посібники, робочі зошити і т. ін).

8. Розширення й уточнення знаннєвої бази предмету, яка повинна підпорядковуватися стратегічним цілям і компетентнісному принципу освіти, відтак допомогти накреслити життєтворчі перспективи для майбутнього українського музиканта.

9. Удосконалення засад і прийомів навчально-пізнавальної діяльності.

Переосмислення знаннєвої бази, яка донедавна у спеціалізованій музичній сфері будувалася за принципом сприймання фактологічного матеріалу “біографія—твір” [5, с. 2], та оновлення методів навчання української музики є особливо актуальним у контексті нової української школи.

Зважаючи на потреби сучасного соціокультурного розвитку України і нову концепцію освіти, знаннєва база “Українського музичного мистецтва” повинна включати знання основних етапів українського музичного процесу; найважливіші поняття про суспільне значення української музики, вагомі явища української музичної творчості у сферах фольклору, церковної музики й авторського мистецтва (за системою поділу С. Людкевича [4, с. 373]), мистецькі напрямки й індивідуальний стиль провідних композиторів; етапи їхнього життя і творчості, проблематику творчості й основні твори, ознаки музичної мови в контексті національних і світових традицій, місце знакових музичних творів у творчому доробку митця й музичному процесі загалом; світове значення української музики. В такому контексті легко простежити дуже значні інтеграційні можливості предмету “Українське музичне мистецтво”, зокрема в середніх спеціалізованих музичних школах-інтернатах Міністерства культури України, із загально-освітніми дисциплінами українознавчих (передовсім, українська література, історія України) та інших мистецьких напрямків. Ось лише деякі теми, які можуть стати продуктивними для проведення інтегрованих уроків, наприклад, із “Українською літературою”: український козацький епос, Маруся Чурай, український літературний романс, творчість Тараса Шевченка, “Наталка Полтавка” І. Котляревського, творчість М. Гоголя, діяльність М. Лисенка, стилістичні напрямки тощо.

Мотивацію навчально-пізнавальної діяльності суттєво покращить і пріоритет активних форм роботи на уроці. Серед них ключове місце займають такі прийоми: музично-аудіювальні (тобто слухання музичного твору з розумінням), евристичні (наприклад, створення презентації творчого портрета композитора й добір музичних ілюстрацій), дослідницькі (як-от, роботи у сфері музично-краєзнавства чи поглиблення знань національного репертуару з фаху), творчі (есе на теми музичних творів, моделювання окремих жанрів та індивідуальних стильових прийомів композитора), аналітично-моделюючі (створення описів, схем, графіків музичного твору і т. п.), проблемні (обговорення образного змісту монументальних композицій, творчості митця в контексті певної епохи, актуальних питань музичного мистецтва тощо).

“Музика є найбільша парость тих духовних надбань, що захоче в

собі український народ”, писав М. Грінченко [2, с. 31]. Оновлення засад і методів викладання українського музичного мистецтва здатне створити ґрунт для розвитку й збагачення музично-культурних традицій України.

Література

1. Витвицький В. Диригентський поради́к. / Василь Витвицький, Зиновій Лисько, Микола Колесса./ Упор. В. Витвицький. — Львів, 1938. — 240 с.
2. Грінченко М. Історія української музики./ Микола Грінченко. — Київ, 1922. — 278 с.
3. Діхтяренко Т. М. Особливості вивчення творчості українських композиторів-класиків./ Т. М. Діхтяренко. — Рівне. — 60 с.
4. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи: у 2 т. / Станіслав Людкевич; упор. З. Штундер– Львів: видавництво М. Коць, 2000. – Т. 2. – 816 с.
5. Українська музична література (5, 10-11 класи). Програма для державних середніх спеціалізованих музичних шкіл-інтернатів, що належать до сфери управління Міністерства культури України. / Уклад. Авраменко Н. О., та ін. — Київ, 2013. — 16 с.
6. Special Music School. Parent & Student Handbook 2015-16. — 17 p. [pdf]
Режим доступу: <http://www.kaufmanmusiccenter.org/sms/>

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ З ДИЗАЙНУ

Колтишева Ганна Сергіївна

*студент НПУ імені М.П. Драгоманова
annalui1810@gmail.com*

*Науковий керівник -
старший викладач Бут Н.К.*

Завданням професійної освіти є підготовка конкурентоспроможних та здатних до адаптації спеціалістів. Метою даних тез є визначення необхідності інноваційних технологій для підготовки викладачів з дизайну. Актуальністю даної теми є використання інноваційних технологій у сучасному світі. Через постійний та стрімкий розвиток науки та техніки інноваційні технології є на сьогодні не лише складовою, а і переважною частиною більшості професій та спеціальностей. Для підготовки спеціалістів необхідний відповідний рівень освіти викладачів, тому використання інноваційних навчальних технологій є все більш доцільним для підготовки викладачів з дизайну. Такою технологією може бути використання персональних комп'ютерів, оскільки на базі комп'ютерної техніки можливе моделювання з використанням сучасних архітектурних та дизайнерських програм. Дані програми не лише дають можливість підготувати конкурентоспроможних

спеціалістів, а і дозволяє розвинути просторову уяву та художнє мислення у майбутніх вчителів з дизайну.

Окрім зазначених вище позитивних сторін використання комп'ютерної техніки, спеціальні програми з використанням всесвітньої мережі Інтернет дозволяють обмінюватися досвідом з зарубіжними партнерами, що є передумовою виведення дизайнерської освіти в Україні на міжнародний рівень, а також сприяють всесвітній культурно-освітній інтеграції. Застосування інноваційних технологій дає можливість проведення занять, не зважаючи на значні відстані між викладачем та студентами. Так можливе проведення уроків на міжнародному рівні, що сприяє обміну досвідом та знаннями між різними освітніми школами.

Застосування інноваційних технологій змушує студентів та майбутніх викладачів вирішувати нестандартні задачі. Інноваційні технології дозволяють спроектувати дизайнеру можливість використання екологічних матеріалів, їх повторне використання та застосування таких матеріалів, які не були використанні раніше. Програмне забезпечення дозволяє розрахувати та змоделювати механічну, світлову та теплову дію на матеріал, прогнозування слабких місць та методи укріплення майбутнього дизайнерського об'єкту.

Інноваційні програми значно спрощують проектування та моделювання дизайнерських об'єктів, їх поєднання та загальну композицію з фоном. Екстер'єрні та інтер'єрні питання вирішуються комплексно, наприклад, з урахуванням географічних та кліматичних особливостей для екстер'єру для розробки найбільш оптимального розташування об'єктів ландшафтного дизайну.

Програми дозволяють моделювати екологічні дизайнерські рішення, в яких використовується оптимальне використання світла, що дозволяє вирішити енергетичні проблеми, а також перспективне використання в дизайні самозабезпечення енергією завдяки відновлювальним джерелам енергії. Дані об'єкти вимагають особливої уваги для розробки спеціального дизайну, тому важливе використання комп'ютерних програм для прогнозування взаємного впливу об'єктів альтернативного виду джерел енергії та об'єктів інтер'єру та конструкцій будівлі.

Інноваційні технології дозволяють спроектувати практичний, зручний та естетичний дизайн. Програми дозволяють, наприклад, пришвидшити та оптимізувати розрахунок освітлення за санітарно-гігієнічними нормами. Вирішення питання ергономічності дизайну робочих приміщень значно пришвидшується завдяки інноваційним технологіям. Ці та інші навички необхідні майбутнім викладачам з дизайну для підготовки майбутніх студентів. Однак вміння користуватися даними програмами вимагає комплексної підготовки для розуміння та вміння користуватися даними програмами. Така підготовка може бути лише практичною, оскільки теоретична підготовка не є доцільною, а також довготривалою. Саме тому, використання інноваційних технологій навчання для підготовки викладачів

з дизайну є доцільним не лише на етапі підготовки студентів, а і для підвищення кваліфікації викладачів дизайну.

Отже, інноваційні технології навчання викладачів з дизайну дозволяють підготувати конкурентоспроможних викладачів, які здатні вирішувати нестандартні задачі, орієнтуються на сучасному ринку праці, обмінюються досвідом з зарубіжними партнерами та готові до інтеграції та глобалізації, а також збереження індивідуальності у дизайні. Інноваційні технології дозволяють оптимізувати та пришвидшити вирішення екологічних, санітарно-гігієнічних та інших питань при розробці дизайну, що важливо для конкурентоспроможності та адаптації на ринку праці майбутніх викладачів з дизайну та їх майбутніх студентів та випускників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богачков Ю. Н., Фельдман Я. А. «Парадигма образования для информационного общества» «Інформаційні технології та засоби навчання» 2015 № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1277/959>
2. Кухаренко В. Н. «Про систему дистанційного навчання у відкритому дистанційному курсі» Збірник наукових праць «Інформаційні технології в освіті» 2012, випуск 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ite.kspu.edu/issue-11/p-32-42>
3. Михнюк М.І. Розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю : моногр./ Марія Іванівна Михнюк. – Кіровоград : ІМакс-ЛТД, 2015. – 368 с.

MOBILNOŚĆ PRACOWNIKÓW O WYSOKICH KWALIFIKACJACH I KADRY NAUKOWEJ – DROGĄ DO ROZWOJU GOSPODARKI INNOWACYJNEJ.

Kruk Marzena Sylwia

Doktor

Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej Lublin. Polska

Wstęp

Współczesne migracje dotyczą różnych grup społecznych. Jej istotę stanowi skłonność ludzi i grup społecznych do zmiany lokalizacji. Jest to skłonność do przemieszczania się celem realizacji kontaktów społecznych, wypoczynku, pracy i zaspokajania potrzeb. Migracja pionowa (werdykalna) lub pozioma (horyzontalna) ruchliwość społeczna. Werdykalna polega na przechodzeniu jednostek z jednej warstwy społecznej do drugiej, ich przesuwaniem się w górę lub w dół hierarchicznej struktury społeczeństwa (Kuciński 2004: 14). Ruch ten dokonuje się w otwartych społeczeństwach pod wpływem zmian w poziomie wykształcenia i w poziomie dochodów. Często polega na zmianie charakteru i miejsca zatrudnienia lub jej towarzyszy. Jeśli łączy się także z dobrowolną

lub wymuszoną zmianą miejsca zamieszkania, (ruchliwość horyzontalna) (geograficzną, przestrzenną, lateralną), bywa nazywana spiralizmem (Kuciński 2004: 14).

W wyniku postępu technicznego i związanej z nim kompresji (konwergencji) czasu i przestrzeni część migracji (w tym zewnętrznych) zmienia się cyrkulację, a więc staje się elementem ruchliwości horyzontalnej, bądź jest absorbowana przez rozwijające się systemy teleinformatyczne. Migracje w coraz mniejszym stopniu dotyczą osób mających niskie kwalifikacje, a w coraz większej zaś mierze nabiera charakteru międzymetropolitalnej cyrkulacji elit. Dobrze wykształceni i dobrze opłaceni menadżerowie, bankowcy, pracownicy naukowci i ludzie wolnych zawodów przemieszczają się w obrębie krajów wysoko rozwiniętych. Migracja przestaje być w odniesieniu do jednostek jednorazowym wydarzeniem, lecz staje się istotnym elementem ich życia, które nabiera charakteru procesu migracyjnego.

Migracje nierozzerwalnie wiążą się z transferem i wymianą myśli, umiejętności i technologii. Umożliwiają wymianę wiedzy i doświadczeń. W związku z tym niejednokrotnie w ich efekcie dochodzi do przyspieszenia rozwoju cywilizacyjnego, tworzenia nowych idei, odkryć naukowych czy rozwiązań technologicznych. Również współcześnie przywiązuje się wagę do mobilności środowiska naukowego, która poprawia jakość kształcenia, wpływa na wzrost poziomu merytorycznego prowadzonych badań oraz umożliwia wymianę wiedzy i doświadczeń wypracowanych w różnych jednostkach badawczych (Fontes i współ. 2013).

1. Innowacje w kulturze czynnikiem rozwoju

Zdaniem M. Okólskiego dla obserwowanego obecnie nasilenia i struktury strumieni migracyjnych w UE decydujące znaczenie, obok czynników historycznych, ma globalizacja migracji (Okólski 2004:41). Zjawisko to ukształtowało się w latach 70. wiąże się ono, po pierwsze, z przyspieszeniem międzynarodowej integracji procesów produkcyjnych i rosnącą mobilnością kapitału w warunkach słabnącej autonomii gospodarek narodowych, po drugie zaś z dychotomiczną strukturą gospodarki światowej, której cechą jest asymetryczny, choć komplementarny podział na centrum i peryferie (Okólski 2004: 41).

„Globalizacja migracji oznacza włączenie do międzynarodowej mobilności pracy siły roboczej ze wszystkich niemal zakątków świata, a jednocześnie ostry podział na obszary geograficznie pełniących rolę biegunów migracji (centra) i obszary satelitarne wobec tych biegunów (preperyferie). Wspólną cechą owych czterech biegunów stanowi to, że z jednej strony systematycznie stwarzają one wysoki popyt na pracę mieszkańców innych obszarów świata- obszarów peryferyjnych gospodarki światowej, a z drugiej strony, że ich gospodarka jest w wysokim stopniu uzależniona od napływu pracowników z tych obszarów. Fakt ten jest kluczowy dla zrozumienia istoty współczesnych migracji pracowniczych” (Okólski 2004: 41).

Według danych ilościowych podanych przez J. Mucha (2013), pracownicy

nauki stanowią np. w Szwajcarii (13%), w USA (8, 9%), w Wielkiej Brytanii (5, 9%), w Norwegii (4, 3%), w Belgii (3, 3%), w Austrii (3, 0%), we Francji (2, 8%), w Niemczech (2, 8%), w Holandii (1, 6%), we Włoszech (0, 3%) (Mucha, Łuczaj 2013: 26).

„Warunkiem sukcesu migracyjnego jest dysponowanie różnego rodzaju zasobami określonymi odpowiednio mianem kapitału ekonomicznego, kulturowego i społecznego. Pod pojęciami tymi rozumiemy odpowiednio kapitał ekonomiczny, czyli zasoby finansowe zgromadzone przez migranta, kapitał kulturowy to jego kompetencje intelektualne i fizyczne, wyrażone przykładowo poprzez posiadanie dyplomów i certyfikatów, kapitał społeczny zaś to sieć relacji i znajomości (Grzymała, Grzymała, Golińska 2013:146). Według J. Salt (2012) do osób o wysokich kwalifikacjach na międzynarodowym rynku pracy można zaliczyć:

- pracownicy korporacyjni;
- technicy, specjaliści (umiejętności potrzebne w sytuacji kryzysu np. strażacy)
- specjaliści pracujący w sektorze zdrowia;
- specjaliści do spraw projektów;
- specjaliści od konsultacji;
- ludzie biznesu, inwestorzy;
- artyści, sportowcy;
- pracownicy naukowcy w tym naukowcy i studenci;
- personel wojskowy.

Badania prowadzone w różnych krajach np. Portugalii, USA (Fontes M., Videira P., Calapez T. 2013), wskazują na różne rodzaje mobilności naukowców, szczególnie międzynarodowe i w różnym czasie trwania. Analiza aktualnego stanu mobilności polskiej nauki wymaga umieszczenia jej w szerszym kontekście, jakim są współczesne migracje Polaków. Migracje polskich naukowców do pewnego stopnia były i nadal są zdeterminowane czynnikami, które determinują migracje innych grup społecznych w Polsce. Z drugiej strony podlegają one czynnikiem specyficznym dla grupy społecznej osób wysoko wykształconych. W analizie musi zostać uwzględniona charakterystyka samej grupy naukowców, w przypadku której czynniki determinujące migracje znacząco wykraczają poza uwarunkowania tylko ekonomiczne (Bujnickiego, Hasiów- Jaroszewskiej, Wierzchonia 2015:17).

Tabela. 1. Wskaźniki świadczące o zacofaniu Polski wśród państw Unii Europejskiej

Parametr	Miejsce Polski wśród 27 państw Unii Europejskiej	Niżej od Polski są
Procent ludności zatrudnionej w badaniach	24-25 (wraz z Łotwą)	Rumunia , Cypr

PKB na mieszkańca	23	Litwa, Łotwa, Rumunia, Bułgaria
Procent PKB na badania naukowe	20	Malta, Łotwa, Bułgaria, Rumunia, Cypr, Słowacja, Grecja
Liczba patentów	22	Bułgaria, Rumunia, Litwa, Grecja, Słowacja
Procent doktorantów wśród młodzieży 20-29 lat	23-24 (wraz z Łotwą)	Węgry, Bułgaria, Malta

Źródło: Wróblewski A. K., 2013: 95

Według Raportu Nauka w Polsce (2013) pod względem liczby ludzi zajmujących się badaniami naukowymi 64 511, osób w 2010 roku Polska jest na szóstym miejscu w Europie. Niestety nie jest to różnoznaczące z miejscem pozycji Polskiej nauki. „Na liście uszeregowanej pod względem liczby ludzi zatrudnionych w badaniach naukowych tuż za nami są kraje dużo mniejsze, w których w nauce jest znacznie większy procent siły roboczej. Pod względem procentu ludności zatrudnionej w badaniach naukowych Polska zajmuje wśród państw Unii Europejskiej dopiero 24-25 miejsce. Wyprzedzamy pod tym względem jedynie Rumunię i Cypr (Wróblewski A. K. 2013:95).

W kontekście polskiej sytuacji wskazane byłoby by polityka migracyjna oferowała polskim uczonym pracującym poza granicami kraju równie dobre warunki pracy w Polsce, nie tylko w ośrodkach naukowych, aby w pełni wykorzystywać potencjał, np. w obszarach przedsiębiorczości, technologii (Łuzniak-Piecha i Golińska 2011) wskazują, że kształtowanie własnej kariery zawodowej poza granicami ojczystego kraju to proces, w którym ważną okazuje się umiejętność poruszania się w sieci wzajemnych powiązań i relacji oraz znajomość zwyczajów i tradycji społeczności, w której planuje funkcjonować jednostka (Grzymała, Grzymała, Golińska 2013:146)

2. Migracje edukacyjne

R. Alarcon, analizując zbiorowość uprzywilejowaną w świecie „migracji bez granic” i odnosząc się głównie do kontekstu północnoamerykańskiego, określa „wykształconych migrantów”, jako osoby z zaliczonymi, co najmniej czterema latami studiów wyższych, ale głównie mające magisterium lub doktorat. Wspomagani przez państwowe regulacje imigracyjne, potęgę wielkich korporacji (w tym uniwersytetów) fundacji oraz przez własny kapitał ekonomiczny, społeczny i kulturowy, ludzie – naukowcy, profesorowie uniwersyteccy, inżynierowie, prawnicy, inwestorzy w dziedzinie nieruchomości, stratedzy marketingowi, menadżerowie ze świata nauki, sztuki, gospodarki, pisarze, i muzycy - bez trudu przekraczają granice i uczestniczą w globalnych rynkach pracy (Alarcon 2007: 243-244).

Zgodnie z teorią czynniki **push** i **pull** nakładają się na siebie wzajemnie (Babiński 2009). Czynniki **push** są elementami wypchającymi z danego kraju bądź obszaru, natomiast czynniki pull to te elementy przyciągające do danego kraju. Suma czynników pull i push decyduje o trwałości i nasileniu procesów

migracyjnych (Babiński 2009). Według Raportu Banku Światowego (2006) istnieją trzy główne motywy migracji ludności:

- polityczne;
- społeczne, kulturowe;
- ekonomiczne, demograficzne. Model pull i push można dopasować do

opisu ruchów migracyjnych naukowców w Polsce, zwracając uwagę zarówno na czynniki motywujące do wyjazdu z kraju jak i te, które mogą zachęcić naukowców do powrotu. Obydwa kierunki mobilności wydają się kluczowe dla rozwoju poziomu badań naukowych w Polsce. Wyjazdy zagraniczne są naturalnym elementem kariery naukowej, dlatego analizie poddać należy motywacje, które mogłyby skłonić, większą liczbę naukowców do podjęcia mobilności. Migracja w tym wypadku ma charakter często dobrowolny.

Polityka naukowa nie powinna się jednak koncentrować jedynie na zwiększeniu mobilności związanej z wyjazdami z kraju, ale również na zachęcaniu naukowców do przyjazdu do kraju, tak, aby można było wykorzystać kompetencje nabyte zagranicą do rozwoju życia naukowego w Polsce. Koncentracja na mobilności związanej z wyjazdami zagranicznymi może prowadzić do „drenażu mózgow” (brain drain), a więc sytuacji, w której mobilność wysoko kwalifikowanej kadry będzie powodować spadek potencjału nauki w kraju. Aby nie dopuścić do takiej sytuacji analizie należy poddać zarówno czynniki zachęcające do powrotu, jak i czynniki, które mogą przeszkodzić w powrocie naukowca do kraju po odbyciu stażu zagranicznego (Bujnicki; Hasiów-Jaroszewska; Wierzchonia 2015: 16). „Ruchliwość przestrzenna naukowców jest od stuleci istotną częścią habitusu świata produkcji wiedzy i charakteryzuje się głównie takimi cechami, jak samodzielne i indywidualne jej organizowanie, motywowane przez dążenie do uzyskania większego prestiżu i merytorycznego uznania oraz oparte na zbudowanej przez daną osobę sieci profesjonalnych powiązań międzynarodowych (Mucha, Łuczaj 2013: 28).

Czynniki, które wzmagają wśród naukowców chęć wyemigrowania to przede wszystkim perspektywa wyższych zarobków, perspektywa poprawy standardu życia oraz rozwój osobisty lub zawodowy, czyli czynniki typu pull (Radomski 2008). Zwraca uwagę, iż inne kraje zapewniają korzystniejsze warunki rozwoju zawodowego młodym naukowcomz dziedziny medycyny, zachęcając do pozostania poza granicami Polski. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku nauk społecznych i przyrodniczych (Wołosowski 2015).

3. Wpływ mobilności naukowców na innowacyjność gospodarki

Znaczenie kapitału ludzkiego jest szczególnie widoczne w procesach kształtowania gospodarki opartej na wiedzy różnej skali układów przestrzennych (Borowiec 2011). Klasa kreatywna stała się kluczowym czynnikiem wpływającym na możliwości zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności układów krajowych, regionalnych i lokalnych (Stryjewicz 2009; Floriad 2013). Istotną rolę w kształtowaniu rozwoju przypisuje się dziś wiedzy i umiejętnościom pracowników, które kształtowane są w procesie edukacji, zwłaszcza na poziomie

wyższym (Borowiec 2008).

Gospodarka oparta na wiedzy funkcjonuje głównie dzięki wykorzystaniu zasobów wiedzy oraz rozwoju technologii umożliwiającej szybki dostęp do informacji. Fundamentem jej rozwoju jest potencjał do tworzenia i absorpcji innowacji, mających na celu modernizację gospodarki oraz wzrost jej produktywności i konkurencyjności (min. Goldberg 2004; Dorocki 2008, Zioł 2008, Chojnicki, Czyż 2008). Nauka i nowoczesna technologia, w tym zaplecze badawcze i kadry naukowe stanowią determinanty rozwoju społeczno-gospodarczego układów regionalnych i krajowych (Kilar 2008).

Szczególną rolę w rozwoju technologicznym różnych układów przestrzennych przypisuje się kadrom naukowym i specjalistom związanych z sektorem ICT oraz rozwijającym się sektorem np. biotechnologicznym i nanotechnologicznym (Miyamoto 2003, Dorocki, Jastrzębski 2011). Uznaje się, zatem, że to głównie kapitał ludzki tych działów gospodarki wraz z jego otoczeniem (usługi i instytucje wsierające innowacyjność i transfer wiedzy) stanowią o rozwoju innowacyjnej gospodarki (Guastella, Oort 2012). Inną ważną cechą charakteryzującą kadry innowacyjne jest ich deficyt na rynku pracy oraz długi czas i wysokie koszty potrzebne na ich wykształcenie. Skutkuje to dużymi dysproporcjami w ich przestrzennym rozmieszczeniu oraz mobilnością związaną z przyciąganiem ich przez najbardziej konkurencyjne regiony świata.

Szczególnie negatywny skutek dla rozwoju gospodarczego regionu i krajów przynosi tzw. **drenaż mózgow**, odbywający się przez odpływ klasy kreatywnej. Proces negatywnej selekcji migracyjnej osłabia potencjał innowacyjny różnej skali układów przestrzennych, spowalniając ich rozwój, co w konsekwencji wpływa na osłabienie ich konkurencyjności (Rachwał 2001; Gałka, Dorocki 2013: 92).

Optymalnym rozwiązaniem dla rozwoju nauki, na poziomie danej instytucji, kraju a nawet całego świata, jest zrównoważona wymiana kadr. Taka konkluzja pozwala na zarysowanie planu i podjęcie działań, które przekształciłyby charakter migracji w obrębie środowiska naukowego w Polsce z modelu **brain drain** w **brain circulation**.

Stanem idealnym dla polskiej nauki byłoby, aby migracje w jej ramach przyjmowały postać „wymiany mózgow”, z przewagą modelu *brain gain*. Aby liczba polskich wykwalifikowanych badaczy, którzy zdecydowali się na emigrację była zbliżona do liczby badaczy z innych krajów, którzy decydują się podjąć pracę w Polsce, a nawet mniejsza. Taki model przyczyniłby się do znaczącego wzrostu potencjału polskiej nauki na arenie międzynarodowej (Raport 2015:25).

Aby wyciągnąć korzyści z mobilności naukowej, często konieczny jest powrót do kraju pochodzenia (Iredale i Guo, 2001; Xiang 2008). Dla rodzimego środowiska naukowego cenna jest osoba, która wyjeżdża w celu zwiększenia swoich kompetencji, a następnie wraca, by wykorzystać je w kraju. Z drugiej strony powrót z emigracji naukowej może być trudną decyzją, która wymaga szczegółowego rozważenia jej wad i zalet (Fontes 2007; Fontes i inni 2013).

Niewielka liczba prowadzonych badań dotyczących motywacji i strategii powrotów naukowców do kraju pochodzenia (Ackers 2005; Fontes, Videira i Calapez 2012) i brak takich badań w Polsce zachęciły nas do przyjrzenia się decyzjom migracyjnym polskich naukowców (Raport 2015: 98).

„Wielu próbuje wracać - albo zaraz po ukończeniu studiów doktoranckich w innych krajach, albo po krótszym okresie pracy za granicą. Ich powroty często przyczyniają się do rozwoju nauki i przemysłu opartego na nowych technologiach”. Istniają dowody, iż spektakularny rozwój tego sektora oprogramowania w Indiach na początku XXI wieku był możliwy dzięki powrotom i kontaktom z emigrantami, którzy wyjechali do USA w latach 60, i 80”. Reemigranci naukowcy przyczyniają się na wiele sposobów do rozwoju gospodarek krajów swego pochodzenia. Co oczywiste, przywożą ze sobą swe kwalifikacje, ale mogą też przywozić kapitał i idee polityczne oraz nowe idee odnoszące się do przedsiębiorczości (Skeldon 2009).

Zdaniem K. Iglickiej tworzony zarys wspólnoty europejskiej polityki migracyjnej zmierza w kierunku adaptacji zasad polityki krajów tradycyjnych imigracyjnych, takich jak USA, Kanada czy Australia. Zarządzanie migracją pracowniczą, tj. ustalenie zasad rekrutacji i wspólnych kryteriów przesuwac nie będzie na poziomie Unii. Kluczowym zagadnieniem powinna być umiejętność nie przenoszenia modelowego myślenia na temat polityki migracyjnej z poziomu państw narodowych na poziom europejski (Iglicka 2010: 259).

Zakończenie

Rozwój nowoczesnych technologii i komunikacji sprzyja nawiązywaniu międzynarodowych sieci kontaktów. Sprawia to, iż osoby wysoko wykwalifikowane konfrontują swoje kwalifikacje na rynki międzynarodowym i często podejmują decyzję o opuszczeniu kraju pochodzenia. Migracje pracowników o wysokich wykwalifikowanych szczególnie w obszarach szkolnictwa wyższego są jednym z wyznaczników globalizacji. Wzmacnianie kompetencji zawodowych i kulturowych poza granicami własnego kraju jest bez wątpienia pozytywnym elementem budowania karier zawodowych i sprzyja rozwojowi indywidualnemu (zawodowemu) i społeczeństwa przyjmującego. Często owi pracownicy pozostają w kraju docelowym przyczyniac się do ich wzrostu gospodarczego. Reemigracja wśród tej grupy nie jest częsta i niejednokrotnie przybiera charakter pobytu stałego.

Konsekwencją tego stanu jest fakt, iż kraje wyosko rozwinięte dzięki pracy i kapitałowi cudzoziemców o wysokich kompetencjach jeszcze bardziej się rozwijają a kraje, z których pochodzą owi imigranci tracą ważny i cenny kapitał intelektualny. Kraje słabo rozwinięte nie mając polityki migracyjnej a szczególnie tej skierowanej na reemigrantów tracą kapitał, który jest podstawą rozoju państwa. Mobilność pracowników wykwalifikowanych powinna być uwzględniana w nowych edukacyjnych strategiach na poziomie zarówno krajowym jak i międzynarodowym.

Literatura:

1. Alarcon R. (2007), *The free circulation of skilled migrants in North America*, w: Pecoud A., de Guchteneire P. (re.), *Migration without Borders. Essays on the Free Movement of People*, UNESCO, Paris, Oxford-New York, s. 243-257.
2. Baert P., Carreira da Silva F. (2013), *Teorie społeczne w XX wieku i dzisiaj*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
3. Fontes M., Videira P., Calapez T. (2013), *The impact of Long-term Scientific Mobility on the Creation of Persistent Knowledge Networks*, "Journal Mobilities", nr 8(3).
4. Gałka J., Dorocki S. (2013), *Rola emigracji klasy kreatywnej w przemianach gospodarki innowacyjnej w Polsce*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” nr 23, s. 91-103.
5. Grzymała-Moszczyńska H., Grzymała-Moszczyńska J., Golińska A. (2013), *Migracje polskich profesjonalistów i profesjonalistek: wyjazdy i powroty*, „Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny”, nr 123-139.
6. Iglicka K. (2010), *Polityka migracyjna Polski-kierunki rozwoju w ramach obszaru migracji pracowniczej*, w: *Ziemia obiecana czy przystanek w drodze*, (red.), M. Zubik, Biuletyn RPO- Materiały nr 70, Zeszyty Naukowe, Warszawa.
7. Kaczmarczyk P., Okólski M. (2005), *Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej Departament Analiz i Strategii.
8. Kozielska J. (2013) *Funkcjonowanie młodych polskich migrantów na polskim i imigranckim rynku pracy. Postakcesyjni emigranci powrotni, jako grupa zagrożona bezrobociem*,
9. Kuciński K. (2004), *Migracje w teorii ekonomii*, Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej, z. 15.
10. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Polsce, *Raport: Nauka w Polsce*. (2013), Edycja I, Warszawa.
11. Mucha J. (2013), *Współczesne zjawiska migracji uczonych a sprawa polska*, „Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny” nr 39, s. 59-6.
12. Mucha J., Luczaj K. (2013) *Polska w świecie „krążących umysłów”. Ilościowa analiza struktury zatrudnienia zagranicznych uczonych*, „Zagadnienia Naukoznawstwa”, 1 (195), s. 25-43.
13. OECD (2000), *International Mobility of the Highly Skilled*, Paris: OECD
14. Okólski M. (2004), *Migracje pracownicze w Unii Europejskiej*, „International Journal of Management and Economics”, nr 15, s. 35-51.
15. Bujnicki J. M., Hasiów- Jaroszevska B., Wierzchonia M. (red.), *Raport: Ekspertyza mobilności polskich naukowców* (2015), Warszawa.
16. Salt J., (2002). *International movements of the highly skilled*. OECD International Migration Unit Occasional Papers, No.3.
17. Skeldon R. (2009), *Of Skilled Migration, Brain Drains and Policy Responses*, w: International “Migration”, t.47, nr 4, s. 3-29.
18. Wróblewski A. K. (2013), *Pozycja nauki polskiej w międzynarodowych rankingach*, „Studia BAS”, nr 3(35), s.89-106.

POJĘCIE I GENEZA ROZWOJU PRAW CZŁOWIEKA – ZARYS PROBLEMATYKI

*mgr Kurek Natalia Małgorzata,
doktorantka w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie
aplikantka radcowska Okręgowej Izby Radców Prawnych w Poznaniu
nataliamalgorzatakurek@gmail.com
recenzent-dr Marzena Myślińska*

Homo sum; humani nihil a me alienum puto - człowiekiem jestem i nic co ludzkie nie jest mi obce [1]

Pojęcie praw człowieka

Pojęcie praw człowieka jest pojęciem złożonym. Dlatego też, dla pełnego zrozumienia jego znaczenia, należy dokonać indywidualnej analizy każdej z nazw – prawo i człowiek.

Zgodnie z definicją zawartą w Słowniku Języka Polskiego, prawo to ogół przepisów, norm prawnych regulujących stosunki między ludźmi danej społeczności, określających zasady ich postępowania lub zawierających zasady ich postępowania lub zawierających zakazy, których naruszenie zagrożone jest karą [2, s.912].

Fundamentalny podział prawa na prawo publiczne i prywatne został dokonany przez rzymskiego prawnika – Ulpiana. Prawo publiczne jest prawem, które chroni interes państwa, interes wspólny, a prawo prywatne strzeże interesu jednostki [14, s.29].

Nadto, prawo należy rozpatrywać w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym. Mianem prawa przedmiotowego określamy, niezależnie od sposobu powstania, całokształt (zbiór, ogół) obowiązujących norm prawnych zawartych w przepisach prawa bądź z nich wynikających, o cechach generalności i abstrakcyjności, które stanowią podstawę decyzji jednostkowych wydawanych przez organy stosujące prawo [3, s.175]. Zatem prawo w ujęciu przedmiotowym obejmuje normy prawne zawarte w aktach prawnych powszechnie obowiązujących. Adresatem normy prawnej jest każda jednostka, która znajdzie się w sytuacji określonej przez dyspozycję normy prawnej. Co więcej, obowiązywanie i przestrzeganie prawa w znaczeniu przedmiotowym zabezpieczone jest przez prawodawcę przymusem państwowym – przewiduje zastosowanie sankcji w stosunku do adresatów postępujących niezgodnie z obowiązującymi normami prawnymi.

Pojęcie prawa podmiotowego jest jednym z najbardziej kontrowersyjnych pojęć w nauce prawa. Przez prawo podmiotowe rozumie się zespół uprawnień, wolności i kompetencji przysługujących stronie stosunku prawnego, któremu odpowiadają obowiązki innych osób [Zob.4,s.76]. Zatem pojęcie prawa

podmiotowego zostało zdefiniowane od strony adresatów norm prawnych.

Na gruncie języka polskiego człowiek definiowany jest jako istota żywa z rodziny człowiekowatych, z rzędu naczelných wyróżniająca się wśród innych najwyższym rozwojem psychiki i życia społecznego, jedyna posiadająca kulturę i zdolność do jej tworzenia [5, s.340]. W świetle koncepcji lansowanej przez Boecjusza człowiek jest osobą – indywidualną substancją natury rozumnej. Z przytoczonej definicji wynika substancjalność, indywidualność, jak również rozumność każdej jednostki.

W związku z powyższym, należy stwierdzić, że na prawa człowieka składają się prawa i wolności, które przysługują jednostce od momentu narodzin do naturalnej śmierci, bez względu na wiek, płeć, kolor skóry, wyznawaną religię czy poglądy. Są niezbywalne i nienaruszalne. Stanowią złożone zjawisko normatywne. Źródłem praw człowieka jest przyrodzona i niezbywalna godność człowieka. Zdaniem Leszka Leszczyńskiego, prawa człowieka stanowią jeden z najistotniejszych punktów odniesienia w relacjach pomiędzy społeczeństwem, państwem i prawem [6, s.65].

Ponadto, należy podkreślić, że prawa człowieka stanowią problematykę interdyscyplinarną. Stanowią przedmiot zainteresowania prawników, politologów, jak również filozofów. Zagadnienia dotyczące praw człowieka poruszane są w wielu książkach o naukowym czy popularnonaukowym charakterze, a także w wielu artykułach publikowanych w czasopismach fachowych [7, s.13].

Rys historyczny rozwoju praw człowieka – od starożytności do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

Z historycznego punktu widzenia załączków koncepcji praw człowieka można doszukiwać się u starożytnych Greków i Rzymian. Równość i wolność były hasłami głoszonymi w Atenach na długo przed rewolucją francuską [10, s.122]. Sofiści jako pierwsi dostrzegli konieczność odróżnienia praw natury od prawa, które stanowiąc jest przez władzę. Ponadto, stoicy podkreślali wolność umysłu jednostki, byli pierwszymi, którzy używali pojęć „godność ludzka”, „naturalna równość”, „wolność” [11, s.122]. Wówczas w starożytnej Grecji powstawały koncepcje prawno - naturalne, zgodnie z którymi każdemu człowiekowi w takim samym stopniu przysługują określone prawa przyrodzone, których nie można pozbawić jednostki. Jednakże poglądy reprezentowane przez starożytnych uczonych nie znalazły *de facto* odzwierciedlenia w ówczesnych rozwiązaniach prawnych – prawa jednostki w starożytności wynikały z faktu bycia obywatelem, jak również jej przynależności do określonej grupy społecznej.

Początków ochrony praw człowieka należy doszukiwać się także w rzymskim prawie prywatnym. Stanowiło ono podstawę dla europejskich porządków prawnych.

Godne uwagi idee pojawiły się w średniowieczu. Kontynuatorką antycznej szkoły praw naturalnych była średniowieczna filozofia chrześcijańska. Prawa

człowieka w średniowieczu plasowały się w sferze prawa naturalnego, były spójne z chrześcijańską aksjologią, uznającą, że skoro człowiek został stworzony na podobieństwo Boga, to jest nosicielem części boskiej natury i państwo powinno ten fakt szanować [12, s.20].

Kamieniem węgielnym dla rozwoju praw człowieka była *Magna Charta Libertatum* (Wielka Karta Swobód) wymuszona na królu brytyjskim Janie bez Ziemi 28 maja 1215 roku [8,s.36]. Stanowiła podstawę swobód obywatelskich i konstytucyjnych ograniczeń władzy królewskiej [12,s.20]. Zgodnie z jej postanowieniami, nikt nie mógł być wygnany, ani pozbawiony praw i mienia bez wyroku sądowego równych jemu osób. Dokument uważany jest za początek procesu kodyfikacji praw człowieka. Warto w tym miejscu odnotować także dorobek Pawła Włodkowica, który, wraz ze Stanisławem ze Skarbimierza, był twórcą średniowiecznej „polskiej szkoły prawa narodów” [Zob. 9]. W latach 1414 - 1418 podczas soboru w Konstancji Paweł Włodkowic był głóścicielem idei tolerancji, pokoju i sprawiedliwej wojny. Przytoczona doktryna wpłynęła na praktykę tolerancji w ówczesnej Europie.

Szczegółowe gwarancje, mające zaradzić dotychczasowym nadużyciom w sferze pozbawienia wolności i zapobiegać im w przyszłości, kresliła ustawa brytyjska w sprawie lepszego zagwarantowania wolności poddanych i zapobiegania uwięzieniom zamorskim, powszechnie znana jako *Habeas Corpus* z 1679 roku [8, s.36]. Z kolei *Bill of Rights* z 23 października 1689 roku – ustawa proklamująca prawa i wolności poddanych, jak również ustalająca kolejność sukcesji Korony brytyjskiej - stanowiła kontynuację gwarancji związanych z prawem do wolności, bezpieczeństwa osobistego oraz słusznego procesu sądowego.

Pełna koncepcja praw człowieka, wraz z jej uzasadnieniem filozoficznym oraz katalogiem konkretnych wolności i praw, powstała w okresie oświecenia [Zob.7, s.15]. Twórczość Johna Locke’a, Monteskiusza, Johna Stuarta Mill’a, jak również Jana Jakuba Rousseau wywarły znaczący wpływ na debatę publiczną, polityczną i praktykę ustrojową. John Stuart Mill wraz z John’em Lockiem sformułowali tezę, zgodnie z którą prawa człowieka są immanentnie związane z istotą człowieczeństwa. John Locke uważał, że człowiek ma prawo do oporu przeciwko złej władzy, która sprzeniewierza się umowie społecznej i narusza jego prawa naturalne [Zob. 13]. Ponadto, John Locke jest autorem koncepcji spopularyzowanej i częściowo zmienionej przez Monteskiusza. Z kolei Jan Jakub Rousseau uznał koncepcję umowy społecznej za podstawę wolności i równości.

Kluczowymi wydarzeniami historycznymi dla rozwoju praw człowieka były rewolucje społeczne z drugiej połowy XVIII wieku. Z treści Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych Ameryki z 4 lipca 1776 r. wynika m.in.: „Uważamy za zrozumiałe same przez się te prawdę, że wszyscy ludzie, zostali stworzeni równi, że zostali wyposażeni przez Stwórcę w pewne niezbywalne prawa, między którymi są: życie, wolność i dążenie do szczęścia.” Zgodnie z treścią Deklaracji, prawa naturalne są prawami niezbywalnymi, a obowiązkiem rządu jest zabezpieczenie tych praw.

W pierwszej na świecie ustawie zasadniczej - Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej z 17 września 1787 roku został uregulowany ustrój państwa oparty na zasadzie trójpodziału władz – władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Wspomniane władze miały się wzajemnie kontrolować i równoważyć. Katalog wolności i praw człowieka - jednostki został dodany do Konstytucji w formie dziesięciu pierwszych do niej poprawek w 1791 roku [7, s.20]. W „poprawkach” zawarte zostały m.in. gwarancje wolności i słusznego procesu, wolność religii, słowa, prawo petycji, prawo pokojowych zgromadzeń, czy też gwarancje nietykalności osoby.

Dokładnie sześć tygodni po zburzeniu Bastylli przez francuskich rewolucjonistów - 26 sierpnia 1789 roku - Zgromadzenie Narodowe uchwaliło Deklarację Praw Człowieka i Obywatela. Z wykładni językowej preambuły Deklaracji *expressis verbis* wynika, że nieznanomość i lekceważenie praw człowieka są przyczynami nieszczęść i korupcji rządów. Jak trafnie stwierdził Roman Kuźniar, francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela była syntezą dotychczasowych idei i koncepcji praw człowieka [14, s.24-25]. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka została uznana za immanentny element francuskiego prawa konstytucyjnego. Wywarła ogromny wpływ na rozwój ochrony praw człowieka na całym świecie.

Generacje praw człowieka

Podział praw człowieka na generacje został wywiedziony z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Wspomniany dokument został uchwalony 10 grudnia 1948 roku podczas trzeciej sesji Ogólnego Zgromadzenia Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Stanowi jedno z największych, najtrwalszych i najbardziej doniosłych osiągnięć Organizacji.

Pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku francuski prawnik Karel Vasak zaproponował wyodrębnienie praw człowieka. Nadto, wprowadził pojęcie trzech generacji (kategorii) praw człowieka. Proponowana przez niego klasyfikacja opiera się na kryteriach historycznych i filozoficznych, jak również uwzględnia ewolucyjność praw człowieka.

Prawa człowieka pierwszej generacji zostały zdefiniowane i zapisane w traktacie międzynarodowym z 1966 roku - Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych. Pierwsza generacja praw człowieka skupia prawa indywidualne – osobiste (obywatelskie) - i polityczne. Zaliczamy do niej: prawo do życia, wolność osobistą, prawo do własności, wolność od tortur, wolność sumienia i wyznania, wolność wypowiedzi, prawo do informacji, równość wobec prawa, swoboda przemieszczania się, tajemnica korespondencji, czynne i bierne prawo wyborcze, prawo zrzeszania się, jak również prawo do skargi na organy państwa.

Prawa człowieka drugiej generacji zostały zdefiniowane i zapisane w drugim traktacie międzynarodowym z 1966 roku - Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych. Z treści dokumentu wynika, że do praw tych należy zakwalifikować: prawo do pracy i wynagrodzenia,

prawo do nauki, prawo do wypoczynku, prawo do ochrony zdrowia, prawo do zabezpieczenia społecznego, prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym, a także prawo do korzystania z osiągnięć cywilizacyjnych (postępu naukowego).

Z kolei trzecia generacja praw człowieka, to zespół praw, które zrodziły się na kanwie procesów dekolonizacyjnych, jak również zmian, które miały miejsce na świecie po zakończeniu II wojny światowej. Prawa człowieka trzeciej generacji noszą miano praw kolektywnych. Odnoszą się do jakości życia całego społeczeństwa. Zaliczamy do nich: prawo do pokoju, prawo do demokracji, prawo do rozwoju, prawo do zdrowego środowiska naturalnego oraz prawo do pomocy humanitarnej.

W ramach teorii trzech generacji przyjmuje się, iż prawa pierwszej generacji są atrybutami osoby ludzkiej, co do istoty opozycyjnej wobec państwa (zakazują ingerencji państwa w sferę życia i działania jednostki tworząc dla niej sferę prywatnej autonomii); prawa drugiej generacji - w odróżnieniu od pierwszej - są prawami - wierzytelnościami wobec państwa, wspólnoty narodowej i międzynarodowej (osoba zajmuje pozycję roszczeniową wobec państw); prawa trzeciej generacji, czyli prawa solidarnościowe, to prawa zarazem opozycyjne (z uwagi na suwerenność narodową, która wiąże się z prawem do samostanowienia ludów) i wymagalne od państwa, które mogą być spełnione jedynie poprzez połączenie wysiłków jednostek, państwa, osób prawa publicznego i prywatnego, wspólnoty międzynarodowej (roszczeniowe ze względu na takie prawa, jak: prawo do rozwoju oraz prawo do czystego środowiska) [15, s.35].

Współcześnie jesteśmy świadkami wyodrębniania się praw człowieka czwartej generacji. Należą do nich m.in. prawa mniejszości seksualnych - prawo do zawierania związku małżeńskiego, prawo do adopcji dzieci, jak również prawo do zajmowania stanowisk bez ograniczeń.

Uniwersalny system ochrony praw człowieka- akty prawne i instytucje

Na skutek tragicznych doświadczeń II wojny światowej społeczność międzynarodowa zdecydowała o utworzeniu organizacji, której zadaniem miało być utrzymanie powojennego ładu i niedopuszczenie w przyszłości do wybuchu kolejnej wojny. 24 października 1945 roku powstała Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ). Pomysłodawcą jej utworzenia był ówczesny prezydent Stanów Zjednoczonych - Franklin Delano Roosevelt. Przed rozpoczęciem funkcjonowania Organizacji została podpisana Karta Narodów Zjednoczonych. Podpisanie 26 czerwca 1945 roku w San Francisco tego dokumentu rozpoczęło, *de facto* trwający do dzisiaj, proces kształtowania systemu międzynarodowej ochrony praw człowieka [16,s.57-58].

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka została uchwalona 10 grudnia 1948 roku w Paryżu przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych. W związku z tym, 10 grudnia stał się Międzynarodowym Dniem Praw Człowieka obchodzonym przez Organizację Narodów Zjednoczonych od 1950 roku. Deklaracja stanowi uporządkowany spis praw i wolności przysługujących jednostce, jak i całym społeczeństwom (w przypadku praw

kolektywnych). Nadto, dokument składa się z 30 artykułów poprzedzonych wstępem. W art. 3-21 wymienione zostały prawa obywatelskie i polityczne. Regulacje dotyczące praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych zostały uregulowane w art. 22-27. Co więcej, tekst Deklaracji – wstęp, art. 1-2 oraz art. 28-30 – uwzględnia także elementarne konstrukcje teorii praw człowieka.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka jest Rezolucją Zgromadzenia Organizacji Narodów Zjednoczonych. W związku z tym, nie jest umową międzynarodową i nie stanowi źródła zobowiązań prawnomiędzynarodowych. Pomijając spory o charakter postanowień Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, wskazać należy na olbrzymie znaczenie tego aktu dla całego systemu ochrony praw człowieka [17, s.54].

Następnie Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych zleciło Komisji Praw Człowieka zredagowanie projektów dwóch aktów. Dokumenty miały regulować prawa człowieka należące odpowiednio do pierwszej i drugiej generacji praw człowieka. 16 grudnia 1966 roku został uchwalony następujące dokumenty:

- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych,
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych,
- Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

Nadto, 15 grudnia 1989 roku Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Wspomniany Protokół dotyczył zniesienia kary śmierci.

Pakty Praw Człowieka mają charakter kompleksowy, ponieważ zawierają katalog praw człowieka *sensu largo*, jak również mechanizmy kontrolne. Kluczową rolę w mechanizmie kontrolnym Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych odgrywa Komitet Praw Człowieka [7, s.55]. Organ składa się z osiemnastu członków wybieranych na czteroletnią kadencję. Siedzibą Komitetu jest Genewa. Jego działalność sprowadza się do badania sprawozdań państw, skarg państw oraz skarg indywidualnych [18]. W przypadku drugiego Paktu mechanizm kontroli jest zdecydowanie skromniejszy. Ogranicza się do sprawozdań państw - stron „dotyczących podjętych środków oraz postępu dokonanego w zakresie przestrzegania praw uznanych w niniejszym Pakcie” [7, s.56].

Kolejnym, obok Paktów, ważnym dokumentem, z punktu widzenia problematyki praw człowieka i ich ochrony, powstałym w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych jest Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karanie [16, s.61]. W czerwcu 2008 roku stronami Konwencji było 145 państw. Do zadań państw - stron niniejszej Konwencji należy m.in. obowiązek zapobiegania torturom, zobowiązanie do niewydania osoby, jeżeli istnieją podstawy, żeby przypuszczać, iż w państwie, do którego miałaby zostać wydalona, grożą jej tortury, jak również zagwarantowanie prawa ofiary do odszkodowania [Zob.16

s.61]. Co więcej, niniejsza Konwencja powołała mechanizm kontrolny w postaci Komitetu Przeciwko Torturom. Komitet składa się z dziesięciu członków wybieranych przez państwa - strony Konwencji na czteroletnią kadencję.

Organami Organizacji Narodów Zjednoczonych odpowiedzialnymi za ochronę praw człowieka są: Rada Praw Człowieka, Komitety Traktatowe, Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka oraz Międzynarodowy Trybunał Karny.

Rada Praw Człowieka jest organem pomocniczym Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jej siedzibą jest Genewa. Rada składa się z 47 członków wybieranych na trzyletnią kadencję. Organ został powołany do życia w 2006 roku. Zastąpił Komisję Praw Człowieka, która działała od 1946 roku. Rada przejęła wszystkie dotychczasowe zadania Komisji. Nadto, najważniejszym zadaniem Rady jest wspieranie powszechnego poszanowania, jak również ochrona praw człowieka i podstawowych wolności.

Komitety traktatowe zostały powołane na mocy konwencji uchwalonych przez Organizację. Celem ich działalności jest nadzór nad wykonaniem postanowień Konwencji przez każde z państw członkowskich. Przykładami takich komitetów są: Komitet Praw Człowieka, Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych, czy też Komitet Praw Dziecka.

Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw Praw Człowieka to organ ONZ powołany do życia w grudniu 1993 roku. Inicjatorami powołania tego organu były organizacje pozarządowe, zwłaszcza *Human Rights Watch* oraz *Amnesty International*. Obecnie funkcję tę piastuje Zeid Ra'ad Al-Hussein. Organ odpowiada za promocję i zapewnienie przestrzegania praw człowieka na świecie.

Ostatnim organem, powołanym w ramach uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka, jest Międzynarodowy Trybunał Karny. Jest to pierwszy w historii świata stały sąd międzynarodowy, który został powołany do sądenia najcięższych zbrodni wojennych – agresji, ludobójstwa, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. W Trybunale zasiada 18 sędziów wybieranych w tajnym głosowaniu przez państwa, które poddały się jego jurysdykcji. Siedzibą Międzynarodowego Trybunału Karnego jest Haga.

Zakończenie

In fine, chciałabym formułować następujące wnioski, które wynikają z analizy dokumentów międzynarodowcy oraz literatury przedmiotu.

I. Prawa człowieka są pojęciem złożonym. Rozumiane są w sposób niejednolity. Najogólniej ujmując, prawa człowieka przysługują każdej jednostce ludzkiej z faktu bycia człowiekiem.

II. Genezy praw człowieka należy doszukiwać się w myśli filozoficznej starożytnych Greków, rzymskim prawie prywatnym, jak również w gwarancjach królewskich doby średniowiecza. Rozkwit praw człowieka nastąpił w drugiej

połowie XVIII wieku. W 1776 roku została uchwalona Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych Ameryki. Natomiast w 1787 roku w Ameryce została uchwalona pierwsza na świecie pisana Konstytucja, która w „poprawkach” zawierała katalog wolności i praw człowieka. Zwieńczeniem procesu kodyfikacji praw człowieka w XVIII wieku było uchwalenie przez francuskie Zgromadzenie Narodowe Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela.

III. W latach 70. Karel Vasak – francuski prawnik - wprowadził koncepcję trzech generacji praw człowieka. Koncepcja ta jest aktualna po dzień dzisiejszy. Pierwsza generacja skupia prawa indywidualne, druga generacja dotyczy praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych zaś trzecia generacja odnosi się do jakości życia ludzi. Obecnie jesteśmy świadkami kształtowania się czwartej generacji praw człowieka.

IV. Uniwersalny system ochrony praw człowieka tworzą akty prawne i instytucje Organizacji Narodów Zjednoczonych. Do najważniejszych aktów prawnych zaliczamy przede wszystkim Powszechną Deklarację Praw Człowieka uchwaloną 10 grudnia 1948 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Z kolei organami Organizacji odpowiedzialnymi za ochronę praw człowieka są m.in. Rada Praw Człowieka i Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka.

Bibliografia

1. Autorem niniejszej paremii łacińskiej jest Terencjusz
2. M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa 1979.
3. D. Kurzyzna - Chmiel, *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty. Prawo oświatowe w zarysie*, Warszawa 2009.
4. G.L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2010.
5. A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
6. M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1979.
7. L. Leszczyński, *Koncepcja praw człowieka i ich ochrony [w:] Wstęp do prawoznawstwa*, (red.) A. Korybski, L. Leszczyński, A. Pieniążek, Lublin 2011.
8. J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J.A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2008.
9. E. Stylianidis, *Antyczna cywilizacja grecka a prawa człowieka [w:] Prawa człowieka, geneza, koncepcje, ochrona* (red.) B. Banaszak, Wrocław 1993.
10. M. Dragona-Monachou, *Philosophie und Menschenrechte*, Ateny 1986.
11. R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000.
12. T. Jasudowicz, *Narodziny i rozwój ochrony krajowej [w:] Prawa człowieka i ich ochrona*, (red.) T. Jasudowicz, Toruń 2005.
13. S. Wielgus, *Polska średniowieczna doktryna ius gentium*, Lublin 1996.
14. H. A. Cohn, The Rights and Duty of Resistance, „*Revue des droits de l'homme*”, nr 4/1969.
15. K. Przybyszewski, *Uniwersalność praw człowieka pod ostrzałem krytyki [w:] Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, (red.) L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009.
16. E. Widawska, *Ochrona praw człowieka w systemach międzynarodowych [w:] Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, (red.) L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009.
17. M. Lubiszewski, *Ogólne standardy praw człowieka [w:] Prawa człowieka i ich ochrona*, (red.) T. Jasudowicz, Toruń 2005.
18. A. Michalska, *Komitet Praw Człowieka*, Warszawa 1994.

КІБЕРПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР І ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ІГРАМИ І АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Курилюк Катерина Василівна
студентка НПУім М. П. Драгоманова
kurylyuk.k@gmail.com

*Науковий керівник-
канд. психол. наук, доцент І. В. Рашковська*

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, такі як комп'ютери, Інтернет, мобільні пристрої, відіграють значну роль в житті сучасної людини і суспільства в цілому. З їх допомогою здійснюються всілякі види повсякденної діяльності: пошук і обмін інформацією, спілкування, ділові операції, покупки, проведення дозвілля.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних кіберпсихологів охоплюють широкий діапазон проблем і явищ, пов'язаних із взаємодією людини з комп'ютерами та Інтернетом, таких як нові форми діадичного і групового спілкування за допомогою соціальних мереж; вивчення специфіки людського сприйняття в умовах використання віртуальних реальностей, можливості використання їх для навчання, формування навичок, здійснення психотерапевтичного впливу; дослідження Інтернет-спільнот, що характеризуються специфічними видами діяльності - такими, як хакерство, ведення блогів або прояв політичної активності; вивчення Інтернет-залежності, комп'ютерної тривожності і т.д. [1]. Зростає популярність і значущість психологічних досліджень такої специфічної спільноти людей, як геймери, тобто - захоплені гравці в комп'ютерні і онлайн ігри.

Комп'ютерні ігри і геймери стають об'єктом уваги психологів з 80-х рр. минулого століття, коли діапазон існуючих ігор та можливості для проведення досліджень з їх допомогою були дуже обмежені. З розповсюдженням комп'ютерів і популяризацією навичок поведінки з ними комп'ютерні офлайн і онлайн ігри стали доступні самому широкому колу користувачів. розширенню геймерської аудиторії сприяла поява безлічі ігрових жанрів, орієнтованих на гравців різної статі, віку і з різними інтересами.

Вплив комп'ютерних ігор на психіку, мотиваційні і емоційні аспекти комп'ютерної гри, роль комп'ютерних ігор в навчанні, спілкування геймерів між собою досліджувалися переважно в контексті ігрової діяльності дітей і підлітків [2], [3]. підвищена увага до цих вікових групах не випадкова: з однієї сторони, діти і підлітки, як правило, захоплені комп'ютерними іграми. З іншого боку, ця захопленість не може не викликати побоювань у їх батьків і вчителів. В даний час поступово зростає інтерес психологів

до дорослих геймерів [4]. Це є виправданим, оскільки, за результатами опитувань в різних країнах, комп'ютерними іграми захоплюються від 30% до 70% населення ([1], [3])

Уявлення про те, що комп'ютерні ігри викликають залежність і провокують агресію нині міцно утвердилися в масовій свідомості. Дослідження в даному напрямку проводяться не тільки в рамках кіберпсихології, але і в суміжних областях - педагогіці, соціології, медицині, нейронауках, інформатиці та ін.

У той час як щодо Інтернету (залежність від Інтернету широко обговорюється в кіберпсихології і певною мірою є суміжною із залежністю від комп'ютерних ігор дослідницькою областю) були отримані дані, які дозволяють стверджувати, що саме по собі Інтернет-середовище не призводить до формування дефектів особистості і не провокує аддикцію [5], для комп'ютерних ігор подібні дослідження не проводились досить широко. Відомо, що комп'ютерні ігри мають високу мотиваційну привабливість, що і пояснює їх популярність. однак уявлення про те, що мотивація геймера зводиться до емоційної розрядки, задоволення за допомогою віртуальних засобів потреб, які не можуть бути задоволені в реальності, бажанням «втекти» від реальності, меншою мірою є неповними.

А.Г. Макалатія [6] виділяє чотири аспекти мотиваційної привабливості комп'ютерних ігор, серед яких неігрові чинники - емоційна розрядка, ескапізм, задоволення потреб складають лише одну, до того ж не найзначимішу групу. Гра в комп'ютерні ігри, як і будь яка інша діяльність, полімотивована, в ній можна виділити емоційно-естетичний, творчий, соціальний, інтелектуально-пізнавальний аспекти, аспект досягнень [6]. Велику роль в захопленості комп'ютерними іграми грає і мотивація «досвіду потоку» [1], [6]. На думку ряду авторів, комп'ютерна ігрова діяльність спирається більшою мірою на внутрішні форми мотивації, тобто комп'ютерна гра приваблива в першу чергу сама по собі. Це зближує комп'ютерні ігри з іншими видами відпочинку і розваг, які також характеризуються вираженою і різноманітною внутрішньою мотивацією. Однак не можна з упевненістю судити, чи викликає гра в комп'ютерні ігри залежність більшою чи меншою мірою, ніж, наприклад, спілкування в соціальних мережах або блогах, придбання товарів в онлайн-магазинах, пошук в Інтернеті і завантаження інформації (включаючи відеоролики або кінофільми), інші види дозвілля.

Не менш суперечливі уявлення психологів та інших дослідників про зв'язок комп'ютерних ігор з агресією і жорстокістю. У 2005 р Американська психологічна асоціація (APA) випустила висновок про те, що агресивні комп'ютерні ігри призводять до появи агресивних думок і агресивної поведінки у дітей, підлітків і дорослих. При цьому вплив комп'ютерних ігор на психіку визнається більш сильним, ніж вплив сцен насильства і агресії в книгах і фільмах, оскільки в останніх глядач виступає як сторонній спостерігач, в той час як у грі - як безпосередній учасник подій [1].

Висновки APA спираються в основному на висновки і дослідження наукової школи американського психолога К.Андерсона. Представниками школи К.Андерсона проведено велику кількість досліджень і сформульована «Загальна теорія агресії»(ЗТА), яка пояснює зв'язок між комп'ютерними іграми з елементами насильства і агресивністю дітей і підлітків в реальному житті. В рамках теорії розрізняються коротко- і довгострокові ефекти впливу ігор на геймерів, внаслідок яких формується загальне толерантне ставлення гравців до агресії і жорстокості, формується ворожість по відношенню до оточуючих, знижується альтруїзм [7], [1]. Позиції К.Андерсона і його колег поділяють кіберпсихологи в багатьох країнах світу (див. наприклад [7], [3]), проте в ряду дослідників є серйозні заперечення проти його висновків. Зокрема, К.Фергюсон критикує методологічні основи висновків К.Андерсона і вказує на відсутність надійних методів виміру агресивності дітей і підлітків до, після і під час гри в комп'ютерні ігри (див. [1]). дійсно, більшість досліджень агресивності і жорстокості геймерів спирається або на застосування методу вимірювання звукових сигналів, якими гравець за пропозицією експериментатора повинен «покарати» супротивника («noise blast») - в цьому випадку висновок про ступінь агресивності робиться на підставі порівняння тривалості і гучності цих сигналів, - або досліджуються фізіологічні показники гравців (частота серцевих скорочень, шкірно-гальванічна реакція, активність кори головного мозку), або за допомогою опитування випробовуваних. Жоден з цих методів не можна повною мірою назвати точним способом вимірювання агресії в цілому, а також ймовірності виникнення агресивної поведінки, агресивних думок і зниження альтруїстичних, на чому наполягає резолюція APA. Не цілком можливими є також посилання на гучні злочини, пов'язані з комп'ютерними іграми та Інтернетом- навпаки, за даними Л.Кутнера і Ч.Олсона статистика свідчить про зниження числа злочинів, що здійснюються школярами, принаймні в США (див. [1]). За даними тих же авторів, комп'ютерні ігри не тільки не сприяють розвитку агресії, а й допомагають впоратися з власними емоціями дітям 12-14 років.

Таким чином, всупереч поширеному уявленню, комп'ютерні ігри з елементами насильства навряд чи мають настільки сильний вплив на агресивні думки і поведінку, який їм приписується громадською думкою. Це, однак, не скасовує необхідність створення і розробки систем вікових рейтингів комп'ютерних ігор, обмеження доступу дітей до контенту, що не підходить їм по віку.

Література:

1. Войскунский А.Е. Психология та Интернет. М.:Акрополь, 2010.
2. Шапкін С.А. Комп'ютерна гра: нова область психологічних досліджень // Психологічний журнал. 1999. Т. 20. №1. С. 86-102.
3. Greenfield P.M. Technology and Informal Education:What Is Taught, What Is Learned // Science.2009. Vol. 323. №2. P. 69-71.
4. Аветісова А.А. психологічні особливості геймерів // Психологія.Журнал Вищої школи економіки. 2011. Т. 8.№ 4. С. 35-58.

5. Кузнєцова Ю.М., Чудова Н.В. Що ми знаємо про інтернет-адикції? (До постановки проблеми існування мережевої залежності) // Інтернет-залежність: психологічна природа і динаміка розвитку. М.: Акрополь 2009. С. 70-90.

6. Макалатія А.Г., Мотивація в комп'ютерних іграх // 3-тя Російська конференція по екологічній психології (Москва, 5-17 вересня 2003 року). Тези. М.: Психологічний інститут РАО, 2003. С. 358-361.

7. Буркова В.І., Бутовська М.Л. Насильницькі комп'ютерні ігри і проблема агресивної поведінки дітей та підлітків // Питання психології. 2012. №1. С. 132-140.

МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МИСТЕЦТВА

Липка Ольга Романівна

к. філос. наук, доцент ЛНМА ім. М.В.Лисенка

lypkao@gmail.com

Сучасний медіа-простір рясніє повідомленнями про різного роду мистецькі проекти: від масштабних, над розробкою яких працювало кілька кураторів (напр., «Проект Енеїда» у Національному художньому музеї України) до персональних (напр., проект художниці із Закарпаття Олесі Секереш “Save the Sketch”, суть якого в тому, що художниця малювала ескізи, присвячені речам, подіям, емоціям, які відбулися з нею впродовж доби, і ділилася скетчами в соцмережах). З якою метою вони створюються, яку роль відіграють у сфері культури?

У законі України «Про культуру» зазначається, що «культурно-мистецький проект - форма культурної діяльності з визначеними метою і строком реалізації (досягнення мети), а також цільовим фінансуванням згідно з кошторисом (бюджетом)» [5]. Нам імпонує визначення на сторінці Конгресу активістів культури «Мистецький проект - це перш за все ідея, як самоціль». Кожний проект – це ідея, яка прагне втілення, переслідує якусь мету, очікує на реакцію публіки.

Павло Гудімов, міркуючи про свій проект-виставку «Тіні забутих предків», зазначає: «Основне питання, яке мене дуже сильно непокоїло, як у часи, коли ми живемо в сучасному світі, ми всі знаємо, що таке сучасне мистецтво, розуміємо сучасні тенденції, моду, гаджети, інформаційний простір. Але як адаптувати той матеріал, який нібито вже не актуалізований до цього?» [1]. Важко погодитись з автором у тому, що «всі ми знаємо, що таке сучасне мистецтво», але питання адаптації створених раніше мистецьких цінностей до сучасності – питання-виклик для музеїв, галерей, театрів. Як привабити нинішнього глядача/слухача, чие око/вухо спрямоване в інтернет-простір і перенасичене різноманітними враженнями, у виставковій чи концертній залі класичного зразка?

Відомий французький куратор виставок Жан-Юбер Мартен вважає, що «Музеї, тим більше сучасного мистецтва, - це особливі місця, де вас може чекати сюрприз. Але при цьому вас ніхто не змушує це дивитися. Поширена така безглузда ідея, що музей - це інституція для дітей» [2]. Деяким українським музеям, завдяки мистецьким проектам, таки вдається зробити сюрприз глядачам. Зокрема, Львівський національний музей ім. А.Шептицького вже роками приємно дивує своїх відвідувачів різноплановими виставками, які можуть супроводжуватися показом документальних фільмів, інсталяціями, майстер-класами тощо.

Мистецтвознавиця Роксолана Макар зазначає: «Таємницею успіху виставок, які залучають різні сегменти широкої аудиторії, можна назвати баланс між професійним дослідженням теми та прийняттям до уваги масової культури, яка формує сприйняття глядача та конкурує з мистецтвом. Це великий виклик для куратора та інституції, і «Проект Енеїда» відповідає на нього одразу кількома пострілами.... Це чудовий приклад синтезу мистецтв, який поєднує літературне з візуальним і водночас залучає всі можливі органи чуття – через дегустації, майстер-класи та театральні постановки»[3]. Такий підхід вказує на те, що українські куратори йдуть в ногу з європейськими, оскільки Жан-Юбер Мартен впевнений, що «колишня виставкова модель, яка спиралася на історію мистецтва, застаріла. Сьогоднішній глядач, його смаки формуються під впливом кіно, коміксів, медіа та Інтернету, тому необхідно знайти новий формат, нову виставкову структуру, яка апелювала б до емоцій» [6]. У цьому контексті відкритим залишається питання про те, як далеко слід йти за смаками широких мас? Чи не краще ці смаки «підтягувати» до вищої планки? Добре вишколені куратори мали би «непомітно» творити культурний простір для плекання здорового естетичного смаку в українському суспільстві.

Популярність такого проекту в Instagram як «*фотоблог @museumsoukraine*» про «круті, але мало відвідувані» українські музеї та галереї [4] показує, що попит на пізнання своєї культурної спадщини в українців є, але не завжди «офіційні ресурси» функціонують належним чином. Нові підходи та концепції необхідні і тут для збільшення кола відвідувачів.

Мистецькі проекти масштабу «Енеїди» чи «Тіней забутих предків» вимагають чималих фінансових затрат. Павло Гудімов зазначає, що проекти підтримують його добрі знайомі та друзі, - «Це люди майбутнього. Вони не хочуть далі працювати в свою кишеню, вони хочуть жити в іншій країні. І коли ми кажемо про роль культури для змін, мені здається нікому, і глядачам каналу, не потрібно розказувати, що культура є один з фундаментальних важелів змін»[1]. Так, важливо, щоб ті, хто це розуміє, мали відвагу вкладати свої кошти у мистецькі проекти, які здатні формувати ширше бачення, змінювати культуру і країну на краще, продовжуючи справи славних меценатів Терещенків, Ханенків, Митрополита Шептицького та

багатьох інших.

Різнопланові персональні мистецькі проекти виявляють, скільки творчого потенціалу є в нас для розвитку культурних індустрій. Ми наближаємось до того, чим західний світ живе вже кілька десятиліть. Завдяки підписанню угоди з ЄС, Україна зокрема долучилася у 2016 р. до програми «Креативна Європа», яка складається із трьох підпрограм: культура, медіа і міжсекторальна співпраця. Ці секції охоплюють якнайширше коло сучасних культурних і креативних індустрій: від опери і балету до кераміки, відеоігор, дизайну і піару. 2018 рік проголошений роком європейської культурної спадщини, тож європейці приділятимуть особливу увагу цьому напрямку, тому різні мистецькі проекти здатні стати провідником, який відкриє Європі самобутність і багатогранність нашої культури як у минулому, так і в сьогоденні.

Література:

1. Гудімов Павло: Я повністю серйозно називаю себе людиною майбутнього: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espresso.tv/article/2017/09/15/pavlo_gudimov
2. Жан-Юбер Мартен: Я поясню, що художники – не провокаторы: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kommersant.ru/doc/1246192>
3. Макар Роксолана. «Енеїда» як метафора музею: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/9/226855/>
4. Музеї України: хто і для чого веде Instagram про українські галереї: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/02/7/222483/>
5. Про культуру: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/ed20120323>.
6. Сидельникова Марія. Куратор Жан-Юбер мартен вновь играет без правил, смешав на выставке в Гран-Пале все эпохи и жанры: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theartnewspaper.ru/posts/2728/>

ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН В КОНТЕКСТІ РЕКЛАМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

*Мохонько Віталій Анатолійович,
студент Факультету філософської освіти і науки
НПУ імені М. П. Драгоманова
design.by.kwink@gmail.com*

Реклама як явище виникла доволі давно. З часів появи та становлення дана галузь має свою власну встановлену мету та проблематику. Якщо взяти до уваги суть поняття то головна ціль реклами є знаходження клієнта або цільової аудиторії для придбання товару чи послуги. Споживчий ринок разом з його інформаційною насиченістю несе в собі постійні зміни. Величезний асортимент пропонованої продукції і послуг говорить

про те, що ведеться дуже жорстока конкурентна боротьба за увагу кожного споживача. Це явище дуже значиме та багатогранне. Рекламна комунікація являє собою термін, який постійно застосовують фахівці у сфері реклами. Він має на увазі під собою закладене в тексті, звуці і кольорі повідомлення, яке адресовано потенційному покупцеві товару або послуг, а також відповідь на нього. Рекламна комунікація – це свого роду процес передачі інформації. Завдяки такій комунікації вдається не тільки познайомитися з різними видами товарів, але ще і сформувані суспільні стереотипи, цінності і стандарти. Іншими словами – це інструмент для соціокультурних перетворень. Схема рекламної комунікації схожа зі схемою інших маркетингових засобів. Її основний принцип полягає у кодуванні інформації для отримання зворотного зв'язку. Це виконується за допомогою текстів, образів, символів. Основним елементом досягнення оптимальної комунікації з цільовою аудиторією в сучасній рекламі є візуальна складова. В цьому графічний дизайн є головним інструментом до оптимальної подачі контексту рекламного звернення споживачу. Таким чином можна виділити основні задачі графічного дизайну в контексті рекламної комунікації. Він повинен:

- виконувати поставлені задачі;
- відповідати своїм цілям, суті та контексту;
- бути зрозумілим але не нав'язливим;
- сприяти створенню асоціативного ряду з формуванням подальшого впізнаваного образу;
- створювати певний потрібний настрій, відповідати потребам цільової аудиторії;
- максимально повно та лаконічно інформувати кінцевого споживача;

Підсумовуючи вищесказане, можна сказати, що одна з основних цілей графічного дизайну в даній сфері – невербальне створення певного враження у рекламному повідомленні. Перш ніж створювати рекламне повідомлення, слід вивчити цільову аудиторію, розробити концепцію продукту, зробити вибір на засобах поширення інформації, і розробити стратегію поведіння. Цільова аудиторія – це адресати, на отримання інформації, увагу або зворотну реакцію яких в першу чергу розраховує адресант. Вивчивши цільову аудиторію з'являється можливість створити ефективну рекламу. Кожне рекламне повідомлення має бути направлено на свою цільову аудиторію, інакше витрати на таку рекламу не виправдають себе (в цьому є відмінність комерційної реклами від соціальної, яка спрямована на масову аудиторію). У концепцію товару або послуги входять його характеристики і властивості. Засоби поширення інформації – способи передачі рекламного звернення. Стратегія поведіння, то що хочуть донести до аудиторії через свої рекламні звернення. У питанні стратегії поведіння розбираються дизайнер а також укладачі рекламного тексту. Вони працюють з трьома основними категоріями, на яких тримається реклама: текст, дизайнерське рішення і технічні засоби, за допомогою яких буде створюватися реклама.

Цей творчий союз повинен розробити як текстову інформацію, так і невербальну складову. Крім таких спілок зустрічаються дизайнери-графіки, які поєднують в собі здатність написання слоганів, тексту і створення ілюстрацій.

Існує три види рекламної графіки: ескіз, пізнавальне зображення, художня ілюстрація. Кожен вид має свої цілі і завдання, які він повинен

виконати, і слід їх розглядати як єдине ціле, так як це етапи створення рекламного повідомлення. На етапі створення ескізу дизайнер визначає композиційні кордони і взаємозв'язок в просторі між елементами. На початкових етапах малюнок фіксує композицію, форми і розмір зображення. Суть ескізу в тому, що дизайнер повинен вивчити свій об'єкт у всіх аспектах, зробити начерки і вибрати найкращий варіант. Також на цьому етапі він вирішує в якому художньому напрямку і кольоровій гамі буде виконана реклама. Головне для ескізу це композиційне рішення з урахуванням часу і простору, а також ідеї. Дизайнер повинен правильно розподілити простір: де розмістити логотип, де повинен знаходитися основний текст або слоган, а також зображення, що привертає споживачів. Пізнавальне зображення відрізняється від ескізу глибшим опрацюванням зображуваного об'єкта. Пізнавальним зображенням можуть бути: замальовки, схематичні малюнки. Головна риса такого зображення - простота. Художня ілюстрація відрізняється від попередніх етапів закінченістю і цілісністю. Ілюстрація як вид художньої творчості і є рекламною графікою. Дизайнер-графік працює з такими видами малюнків як сюжетний малюнок, непередметні ілюстрація (орнамент) і бізнес-графіка (діаграми). Найчастіше в рекламі зустрічаються нефігуративна ілюстрація, оскільки ефективність набагато сильніше за інші види. Таку рекламу можна зустріти в рекламі будь-якого продукту і послуги. Також нефігуративну ілюстрацію застосовують, коли рекламований об'єкт не має асоціацій. Отже, можемо підсумувати, що графічний дизайн в рекламній комунікації є не лише потужним інструментом у візуалізації ідеї, а й оптимізує її, даючи можливість презентувати її аудиторії в належному вигляді.

Список джерел:

1. Павловская Е. «Дизайн рекламы: поколение NEXT» - СПб.: 2004. – 67 с.
2. Панкратов Ф. Г., Баженов Ю. К., Серегина Т. К., Шахури В. Г. Рекламная деятельность : учебник для студентов высших учебных заведений – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. – 364 с.
3. Пименов П.А. Семиологическая эстетика и графический дизайн в контексте рекламной коммуникации : проблемы моделирования единого визуального языка: автореферат дис. доктора искусствоведения – Москва, 2007 – 64 с.
4. Попов С.Г. «Основы маркетинга, учебное пособие» – СПб.: Питер, 2001. – с. 149
5. Репьев А. «Мудрый рекламодатель» М.: Гелла-принт» 2002. – с. 134
6. Розенсон И. А. Основы теории дизайна. —Питер, 2006. —224 с.
7. Ромат Е.В. «Реклама. – СПб.: Питер, 2001. – с. 122; с. 145

WIELOZNACZNOŚĆ WSPÓŁCZESNEJ KULTURY

Ober Józef,

Adiunkt na Wydziale Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej

Jozef.Ober@polsl.pl

Karwot Janusz,

Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Rybniku

Streszczenie. Artykuł ma na celu ukazanie aspektu wieloznaczności kultury w czasach współczesnych. W opracowaniu scharakteryzowano teoretyczne podejścia do pojęcia kultury, typy i elementy współczesnej kultury i systemy kulturowe. Zwrócono również uwagę na różnorodność kulturową i zróżnicowania społeczne.

Słowa kluczowe: kultura, wielokulturowość, różnorodność kulturowa.

Key words: culture, multiculturalism, cultural diversity.

1. Wprowadzenie

W dzisiejszych czasach słowo kultura często jest kojarzone z pewnymi formami sztuki, takimi jak opera, balet czy muzea. Z kolei za osobę kulturalną uważa się kogoś, kto jest wykształcony, towarzyski, wie jak się odpowiednio zachować, zna się na sztuce i potrafi docenić jej wartość. W tym znaczeniu kultura jest cechą indywidualną. Nowoczesne pojęcie kultury zostało użyte na oznaczenie wszelkich wynalazków wprowadzonych przez człowieka, takich jak instytucje społeczne, ubranie, język, moralność. Na przestrzeni lat słowo to było często używane przez filozofów, potem także uczonych interesujących się naukami społecznymi, czego rezultatem stała się jego wieloznaczność.

2. Pojęcie kultury

Pojęcie kultury narodziło się w czasach starożytnego Rzymu. W języku łacińskim „cultura” oznaczało „uprawę roli”. Ludzie używali tego pojęcia w odniesieniu do uprawy czegoś. Pierwszy raz w nowym znaczeniu użył tego słowa Cynceron. Użył on stwierdzenia „cultura animi”, co oznaczało „uprawę umysłu”, miało to oznaczać aktywność duchową. Od tamtej chwili kulturę zaczęto kojarzyć z człowiekiem i jego działaniami takimi jak doskonalenie, pielęgnowanie i kształcenie. W Europie różnie określano kulturę w zależności od kraju. Jedni rozumeli ją jako życie umysłowe i duchowe człowieka, inni jako ewolucję ludzkości, wspólnotę kulturową narodu [7, s. 12]. W 1688 roku Samuel von Pufendorf niemiecki historyk i teoretyk prawa zastosował nowoczesne pojęcie kultury na oznaczenie wynalazków jakie wprowadził człowiek, do których możemy zaliczyć język, obyczaje, ubranie czy instytucje społeczne. Na przestrzeni wieków pojęcie to było coraz chętniej i częściej używane przez filozofów i uczonych. Obecnie istnieje wiele definicji kultury często różnych od siebie. Istnieją dwa zasadnicze ujęcia rozumienia kultury szerokie i wąskie. Dla orientacji humanistycznej typowe jest szerokie rozumienie kultury. Antonina Kłóskowska polska socjolog opracowała definicje kultury i przedstawiła w

swojej książce. Według niej „(...) kultura jest to względnie zintegrowana całość obejmująca zachowania ludzi przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznej wzorów wykształconych i przyswajanych w toku interakcji oraz zawierająca wytwory takich zachowań [1, s.16]”. Autorka pisze, że według krytycznego przeglądu koncepcji kultury dokonanego przez Kroebera i Kluckhohna istnieje sześć sposobów na definiowanie kultury. Pierwszym typem są definicje opisowo-wyliczające, do których należy najbardziej znana i klasyczna definicja Edwarda Tylora – „Kultura czyli cywilizacja jest to złożona całość, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawa, obyczaje oraz inne zdolności i nawyki nabyte przez ludzi jako członków społeczeństwa [3, s.25]”. Drugi typ definicji to podejście historyczne, które kładzie nacisk na tradycję. Należy do nich między innymi definicja Stefana Czarnowskiego, dla którego kultura to „całościowy zbiór wykształconych elementów dorobku społecznego, wspólnych szeregowi grup i z racji swej obiektywności ustalonych i zdolnych rozszerzać się przestrzennie [1, s.16]”. Trzecią grupą są definicje normatywne, które akcentują podporządkowanie się normom i wartościom. Czwarta grupa to definicje zaliczane do kategorii psychologicznej kształtują proces uczenia się i wytworzenia nawyków. Piąty typ to definicje strukturalistyczne, które „interesują się głównie strukturą konkretnej kultury a więc jej zasadniczymi elementami oraz ich wewnętrznymi powiązaniem [9]”. Ostatnim typem są definicje genetyczne wyjaśniają pochodzenie kultury jako produktu społecznego współżycia ludzi. Pojęcie kultury w szerokim ujęciu obejmuje ogół wartości będącej wytworem ludzkiej działalności i wyuczonych zachowań przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Natomiast węższe pojęcie kultury odróżnia kulturę duchową od kultury materialnej.

3. Typy i elementy kultury

Kulturę można podzielić na trzy podstawowe działy: kulturę duchową (literatura, sztuka, religia), materialną (wytwory człowieka, przedmioty codziennego użytku) i społeczną (normy postępowania, wzorce zachowań). Działy te zostały wyodrębnione ze względu na różniące je od siebie istotne cechy. Kultura jest również dzielona na typy. Do tego podziału służy kryterium grupy społecznej, a zwłaszcza więzi w nich występujących. Wyodrębnić można następujące typy kultur ze względu na:

- przynależność do grup i określonych warstw społecznych – rycerska, szlachecka, mieszczańska, chłopska, ludowa, robotnicza, które poprzez duże zróżnicowanie tworzyły odrębne kultury;
- rodzaj gospodarowania i stosunki międzyludzkie – pasterska, myśliwska;
- przynależność do religii – kultura świecka i religijna, która dzieli się ze względu na wyznania: buddyjska, chrześcijańska, islam, itd.;
- aktywność ludzi zależnie od dziedziny – intelektualnej, artystycznej, zawodowej;
- obszar występowania określonych cech kultury – globalna, narodowa,

regionalna;

- poziom kultury – wysoka (elitarna), masowa (popularna);
- przynależność do grupy wiekowej – młodzieżowa, inne subkultury;
- stosunek do obowiązującej polityki państwa – oficjalna, alternatywna,

kontrkultura.

Gajda [1, s. 23] w swojej pracy „Antropologia kulturowa cz. I” opisuje piętnaście podstawowych elementów kultury. Kilka najważniejszych z nich to: wartość, wzór, kanon, obyczaj, symbol. Pojęcie wartość określa to, co dane społeczeństwo uważa za dobre i słuszne. Wartości są jednym z podstawowych czynników, dzięki którym można dokonać oceny działań społeczeństwa. To one kształtują nasze poglądy, wybory i zdanie na dany temat. Wartości nie są stałe, przeciwnie zmieniają się one wraz z upływem czasu, zdobytym doświadczeniem życiowym, zawodowym i nie tylko. Każdy człowiek w swoim życiu na pewnym etapie wprowadza nowe kryteria wartościowania. Podział wartości może być różny w zależności od przyjętej teorii i stosowanych kryteriów. Najprostszy sześciopunktowy podział dokonany jest ze względu na:

- materię wartości – wartości materialne i duchowe;
- zasięg – wartości odnoszące się do konkretnej kultury, społeczności, grupy;

- czas – wartości aktualne i historyczne;
- trwałość – chwilowe i trwałe;
- sferę zaangażowania – intelektualne i uczuciowe;
- uznane za godne lub nie – pozytywne i negatywne (antywartości).

Za wartości kulturowe uznawane są te, które dominują w danym społeczeństwie – mają wpływ na co najmniej połowę członków. Człowiek w świecie wartości poznawczych, etycznych i estetycznych kształtuje w sobie potrzeby i upodobania, wrażliwość, dociekliwość w poszukiwaniu prawdy, zdolność odróżniania dobra od zła. Są to indywidualne, wewnętrzne i zewnętrzne, zasady, normy i idee tworzone przez człowieka dla siebie i innych ludzi. Wartością kultury jest również historia i tradycja przekazywana z pokolenia na pokolenie. Każdy człowiek w swoim życiu przyjmuje system wartości z ich hierarchią i żyje według nich – zmienia się.

Normami wychodzącymi z systemu wartość są wzory. Wzór kulturowy określa, sposób w jaki człowiek powinien reagować na sytuacje ważne dla niego i dla grupy, do której należy, tak aby jego zachowanie było zgodne z oczekiwaniami grupy. Amerykański antropolog kulturowy Alfred Kroeber prowadził badania nad kulturami ludów pierwotnych i wyróżnił trzy typy wzorów:

- podstawowe wzory kultury (systemowe);
- wzory stylu;
- wzory całościowo – kulturowe [4, s.218].

Podstawowe wzory kultury pomagają w rozwoju innych elementów kultury i mają bardzo duży wpływ na rozkwit kultury. Przykładem może być wynalezienie koła, pluga, alfabetu. Wzory stylu są związane z określonym sposobem postępowania będących rezultatem ich wyboru. Natomiast wzór

całościowo – kulturowy stanowi podstawę w sporządzaniu charakterystyki całych okresów w kulturze.

Kolejnym elementem kultury jest kanon. Jest to słowo pochodzące z greki i oznaczające miarę, wzorzec, przepisy. Współcześnie jest używane w podobnym znaczeniu jako norma, zasada, wzór. W kulturze kanon to teksty prawomocne i uznane za obowiązujące, a uznanie i obowiązywanie są głównymi wyznacznikami funkcjonowania kanonu. Przekroczenie granic tego co zostało przyjęte w obszarze sztuki oznacza zły gust i fatalny smak estetyczny. Restrykcyjna funkcja kanonu daje szczególne o sobie znać w sferze religijnej – ogranicza swobodę w wyborze. W sytuacjach, gdy społeczność jest bardziej jednolita, tym łatwiej przyjmowany jest kanon kultury symbolicznej. Tworzy się wtedy zamknięta społeczność, gdzie obowiązuje sztywny kanon kultury. Instytucje i placówki kulturalne takie jak szkoła, filharmonia, galeria, teatr, muzeum czy biblioteki służą między innymi do przekazywania całemu społeczeństwu przyjętych wartości tworzących kanon kultury. Ład i porządek w społeczeństwie może zostać zakłócony przez kanony innych kultur lub w przypadku pojawienia się kryzysów estetycznych, przemian społeczeństwa lub awangardy artystycznej.

Obyczaj jest następnym, elementem kultury, który zgodnie z definicją zawartą w słowniku języka polskiego oznacza:

- „powszechnie przyjęty, tradycyjny sposób postępowania charakterystyczny dla danej grupy ludzi, danego terenu, czasu;
- sposób postępowania, zachowania charakterystyczny dla danej jednostki, nawyk, przyzwyczajenie;
- sposób życia, sprawowania się [5, s.532]”.

W porównaniu do obyczaju, czym innym jest zwyczaj. Zwyczajem są czynności życia codziennego takie jak jedzenie sztuczkami, ubieranie się stosownie do okazji. Mają one mniejsze znaczenie moralne, bywają kwestią gustu. Zwyczaje powstają z nawyków i przyzwyczajień, a czasami z dawnych obyczajów czy obrzędów, dlatego jedne się utrwalają, a inne są odrzucane. Zwyczaje czyli sposoby postępowania nabyte z przyzwyczajenia mogą, ale nie muszą przekształcić się w obyczaje. Ich przestrzeganie lub nie jest formą uznania bądź odrzucenia, ale nie jest obciążone sankcjami. Zwyczaje podlegają podziałowi na indywidualne i grupowe.

Innym pojęciem błędnie stosowanym zamiennie z obyczajem lub zwyczajem jest obrzęd. Obrzęd to czynności i praktyki o znaczeniu symbolicznym zakorzenione głęboko w tradycji, towarzyszące uroczystości religijnej, rodzinnej lub społecznej. „Można je podzielić na świeckie i religijne, a ich rodzaje to:

- obrzędy inicjacyjne – np. obrzezanie, chrzciny;
- obrzędy afirmacyjne – np. jubileusz pracy, pożycia małżeńskiego;
- obrzędy współżycia – np. święta rodzinne, ludowe, kościelne;
- obrzęd izolacji – np. pożegnanie pracownika, pogrzeb [1, s.32]”.

Z kolei mylony z obrzędem jest rytuał, którego definicja w słowniku języka polskiego brzmi następująco: „zespół czynności stanowiących formę zewnętrzną obrzędu religijnego, uroczystości, ceremonii [5, s.822]”. Rytuały dają podległym

grupom społecznym poczucie wspólnoty. Są one wykonywane w celu osiągnięcia pożądanego skutku, który może być zupełnie różny od pozornie oczywistego celu.

Ostatnim z opisywanych elementów kultury jest symbol. „Symbol to postrzegalny zmysłowo odpowiednik pojęcia; przedmiot, osoba lub zwierzę oznaczające w sposób umowny jakieś pojęcie, czynność, zjawisko itp.; postać będąca uosobieniem jakichś cech [5, s.898]”. W starożytności symbolem były przedmioty, które według wierzących były obdarzone siłami magicznymi. W późniejszych czasach symbol był związany z konkretną kulturą i stawał się obiektem kultu. Współcześnie symbole są istotne w środkach masowego przekazu, kształtują opinię publiczną oraz pomagają w propagowaniu racji politycznych, wierzeń religijnych. W odniesieniu do literatury i sztuki symbole są pewnego rodzaju informacją, ukrytym przekazem, które zwracają uwagę widza, kierując jego myśli na wyznaczony tor. Symbole mają to do siebie, że mogą być różnie interpretowane, w zależności od kultury danego społeczeństwa. Przekazują treści niejednoznaczne dla wszystkich. Przykładem może być kwiat czerwonej róży, który dla jednych będzie symbolizował miłość, dla innych, kobietę, a jeszcze dla innych będzie symbolem piękna.

4. Systemy kultury

Przez system kultury można rozumieć zorganizowany i skoordynowany zespół elementów, powiązanych ze sobą relacjami tworzącymi ściśle obrazy konkretnych dziedzin kultury. Do systemów kultury należą m. in.:

- nauka – badania, wiedza naukowa oraz sam proces nauczania;
- religia – stosunek społeczeństwa do rzeczy świętych;
- sztuka – dorobek kulturowy cywilizacji;
- język – komunikacja – zdolność porozumiewania się.

Nauka w rozumieniu historyczno – socjologicznym jest dziedziną kultury obejmującą całokształt historycznie rozwijającej się działalności poznawczej, narzędzia tej działalności to instytucje społeczne prowadzące badania naukowe i nauczające. W tym przypadku nauka została ujęta jako szczególnie rodzaj działalności społecznej i jako swojego rodzaju forma świadomości społecznej.

Głównym motywem badań naukowych jest dążenie do objęcia władzy nad rzeczywistością i przekształcenie jej zgodnie z potrzebami społeczeństwa. „Powyższe cele teoretyczne i praktyczne wyznaczają nauce następujące funkcje:

- diagnostyczna – dostarczanie wiedzy o stanie rzeczy, o określonym wycinku rzeczywistości;
- prognostyczna – dostarczanie wiedzy o prawidłowościach przebiegu zjawiska;
- instrumentalno – techniczna – dostarczanie wiedzy o środowiskach realizacji zamierzonych celów;
- humanistyczna – zaspokajanie potrzeb intelektualnych [1, s.37]”.

Z reguły nauka jest rozumiana jako wiedza prawdziwa, w odróżnieniu od wiedzy: potocznej, zawodowej – fachowej. Wiedza naukowa oznacza użycie

metody naukowej w celu wyjaśnienia zjawisk, jest pewna i prognozuje pewne zdarzenia. Dynamiczny rozwój nauki powoduje, że wyodrębniają się i powstają zupełnie nowe dyscypliny. Postęp naukowo – techniczny uzyskał miano rewolucji, a rozwój nauki uznawany jest za jeden z najbardziej znaczących czynników rozwoju i dorobku kultury. Drugim systemem kultury jest religia, która również jest terminem różnie rozumianym i definiowanym. Angielski antropolog społeczny Edward Tylor jest twórcą animizmu czyli teorii, w której uznał, że religia to wiara w istoty duchowe. Współcześnie wyodrębniły się dwie tendencje w interpretacji zjawisk religijnych.

Pierwsza silnie uwydatnia status religii w postrzeganiu stosunku człowieka do rzeczy świętych. Wartość sacrum też nie zawsze jest taka sama. Różnice łatwo dostrzec między religiami monoteistycznymi, gdzie sacrum oznacza Boga, religiami politeistycznymi, w których oznacza ogół bóstw, a buddyzmem gdzie są to wartości moralne. Powszechnie uważa się, że rzeczy święte mają wpływ na życie człowieka i losy świata. Wierni wykazują lęk i ufność, a przez modlitwę i ofiarę starają się pozyskać ich łaskawość. Druga tendencja ukierunkowana jest na potrzeby wartości. Religia według niej jest zamiennikiem wartości i potrzeb poznawczych, społecznych, moralnych i obyczajowych.

Według twórców marksizmu religia łączy się z trzema czynnikami natury:

- przyrodniczy – człowiek zależny od sił natury;
- społeczny – określony układ stosunków społecznych;
- psychologiczny – działalność poznawcza i życie uczuciowe [8, s.46].

Clifford Geertz amerykański antropolog kultury religię definiuje jako „system symboli, kształtujących mocne, wszechobejmujące, trwałe nastroje i motywacje, za pośrednictwem najogólniejszego ładu istnienia, którym nadano status takiej faktyczności, że nastroje te i motywacje wydają się osobiście rzeczywiste [2, s.502]”.

Religia, aby była rozumiana przez następne pokolenia musi ulegać zmianom. Religijność jest wynikiem doskonalenia dorobku minionych pokoleń. Świadomość społeczna w religii jest złożonym zjawiskiem i silnie powiązaniem z różnymi dziedzinami kultury. Zatem religie stają się integralnym elementem systemu kulturowego. Trzecim systemem kultury jest sztuka. Zgodnie z antyczną definicją sztuka była to umiejętność, znajomość określonych zasad i postępowanie zgodnie z nimi czyli tak jak rzemiosło. Do sztuki zaliczano różne rzemiosła, takie jak garncarstwo, krawiectwo czy retorykę – artystyczna wypowiedź ustna lub pisemna. Grecy uważali że poezja powstaje przez natchnienie muz, czyli coś co powstało bez określonych reguł i nie była zaliczana sztuki.

Dopiero od XIX wieku sztuka zaczyna ściślej wiązać się z twórczością, oryginalnością i nowatorstwem. Materią sztuki są dzieła sztuki, a ich autorzy stali się artystami. Współcześnie granice między tym co jest sztuką, a co nie wyraźnie się zatęrzyły, co spowodowało, że za sztukę można by uznać wszystko. System sztuka stał się otwarty a obecnie został wzbogacony o nowe rodzaje – film, fotografia, telewizja.

Problemem oddziaływania sztuki zajmuje się wychowanie przez sztukę –

kształtowanie estetycznej wrażliwości. Wybitny niemiecki dramaturg, filozof i estetyk Fryderyk Schiller uważał, że sztuka prowadzi do pełni człowieczeństwa i do integralnej osobowości. Wychowanie przez sztukę oznacza naprawę rzeczywistości i poszukiwanie wewnętrznej tożsamości człowieka. W Polsce wychowaniem estetycznym określa się kształtowanie wrażliwości estetycznej potrzebnej do poznawania i przeżywania wartości sztuki i poznania jej języka.

5. Różnorodność kulturowa

Różnorodność kulturowa inaczej określana jako wielokulturowość, czy zróżnicowanie kulturowe istniały na świecie od zawsze. Różnice najbardziej dostrzegane i budzące zainteresowanie to różnice etniczne i religijne. Pozostałe różnice kulturowe tworzą się pomiędzy:

- mieszkańcami wsi i miast;
- przedstawicielami różnych grup zawodowych;
- przedstawicielami różnych grup organizacyjnych;
- członkami odmiennych grup społecznych.

Według definicji Jerzego Nikitorowicza wielokulturowość jest „współistnieniem na tym samym obszarze przedstawicieli dwóch lub większej liczby kultur różniących się językiem, religią czy uznawanymi wartościami, z możliwością wzajemnego przenikania się, osobistych kontaktów, dynamiki współistnienia i interakcji oraz trwałych związków między grupami. Istotą wielokulturowości jest uświadomienie różnicy kulturowej, co determinuje reakcje na odmiennność; wchodzenie w interakcje i otwieranie się na odmiennność lub zamykanie się w różnym zakresie i stopniu [6, s.519]”.

Każdego roku 21 maja obchodzony jest Światowy Dzień Różnorodności Kulturowej. Jest to święto międzynarodowe, które zostało ustanowione przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją, czyli podjętą decyzją w formie uchwały w grudniu 2002 roku. Dzień ten ma za zadanie promować kulturę oraz różnorodność kulturową. Ma na celu rozpowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego, a także propagować przemysł artystyczny oraz dobra związane z kulturą. Zdaniem UNESCO Światowy Dzień Różnorodności Kulturowej jest jednocześnie okazją do uzmysłowienia światu jak ważna jest ochrona kultury krajów rozwijających się, gdzie istotne znaczenie ma dbałość o właściwą politykę kulturalną oraz język. W społeczeństwie wielokulturowym poprzez brak stałych kontaktów między współistniejącymi grupami różnorodność kulturowa staje się zagrożeniem, które przekłada się w późniejszym czasie na brak tolerancji, rasizm czy dyskryminację. Każda grupa musi mieć możliwość do zachowania i pielęgnowania swoich rdzennych wartości podstawowych, jej symboli – dzięki, którym tworzą odrębną kulturę.

6. Podsumowanie

Zróżnicowane społeczeństwa wymagają zarówno społecznego jak i kulturowego współdziałania. Jednak nie jest możliwe stworzenie jednego planu działania dla całego świata – to, co w jednym kraju ma pozytywne zastosowanie,

nie zawsze będzie miało takie w drugim. Można brać przykład z doświadczeń innych w zakresie polityki czy edukacji, ale należy pamiętać aby wzorce były odpowiednio dobrane do danego społeczeństwa. Kulturowa interakcja, brak różnicowania ze względu na język, wyznanie czy kolor skóry, daje szansę na stworzenie międzykulturowej przestrzeni, a trwanie w niej staje się równocześnie akceptacją danych społeczeństw oraz panujących w nich zasad.

Literatura

1. Gajda J., *Antropologia kulturowa. część I*. Oficyna wydawnicza Impuls, Kraków 2012.
2. Geertz C., *Interpretacja kultur, wybrane eseje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
3. Kłosowska A., *Kultura masowa. Krytyka i obrona*. PWN, Warszawa 2005.
4. Kroeber A., *Istota kultury*. PWN, Warszawa 1973.
5. *Mały Słownik języka polskiego*. PWN, Warszawa 1993.
6. Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
7. Pabian B., *Wprowadzenie do wiedzy o kulturze. Podręcznik dla studentów kierunków turystycznych i ekonomicznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2013.
8. Szwed R., *Tożsamość a obcość kulturowa*. Wydawnictwo KUL, Lublin 2003.
9. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kultura> [dostęp: 26.11.2017].

МЕДІАОБРАЗ РЕЖИСЕРІВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ

Старкова Ганна Володимирівна,
канд. культурології,
aninanauka@gmail.com

Петрова Олена Павлівна,
викладач Харківської державної академії культури

Людина починає формувати ставлення до професії змалку, слухаючи батьків та інших оточуючих, споглядаючи за їх роботою, дозволяям тощо. Але найсильніший вплив на формування дитини справляють медіа. Тому дуже важливо аналізувати, яким чином висвітлюється та чи інша професія у медіа.

Проблема професійної освіти в сфері творчих або креативних індустрій — і телебачення, зокрема — цікавить дослідників. В останні роки до неї зверталися З.І. Алфьорова, О.І. Безгін, Р.Н. Ширман та інші. Спільна думка приблизно така: «Телевізійний ринок України бурхливо розростається, постійно з'являються нові телеканали, розвивається власне виробництво. Усе це вимагає значного кадрового потенціалу, а величезний попит, у свою чергу, неминуче призводить до зниження рівня кваліфікації

телевізійників, оскільки, вимушені заповнювати вакантні місця не досить досвідченими й професійними працівниками» [5, с. 171]. Разом з тим, телебачення лишається головним джерелом новин (77% українців надають перевагу теленовінам [1]), отже актуалізує задачу підвищення професіоналізму робітників.

Не дивлячись на надпопулярність телебачення, проблеми освіти режисерів — невід’ємної частини процесу підготовки телепрограм — майже не досліджені. Екранний продукт завжди колективний, над ним працюють продюсери, ведучі, журналісти, редактори тощо. Однак, «всі елементи видовища мають контролюватися режисером. Незважаючи на присутність у знімальній групі інших фахівців. Драматургія і сюжет самої дії, дизайн студії, графіка, музичне рішення, монтаж, стиль ведучих, стилістика роботи репортерів, глядачі в студії та їхня роль у програмі — все це вимагає якогось загального вирішення, професійного комплексного авторського погляду та нагляду. Інакше окремі елементи конструкції почнуть розвалюватися» [13, с. 132].

На жаль, технічна база переважної більшості вишів не дозволяє повноцінно моделювати реальний процес створення телепрограми, але значне місце виробничої практики у навчальних планах певною мірою компенсує цей недолік. Студентка четвертого курсу факультету журналістики Запорізького національного університету Анна Янько ділиться: «За період навчання в університеті ми маємо сім практик. Першою для мене стала Запорізька обласна телерадіокомпанія. Вона дала мені бачення журналістики. Вже на першому курсі я мала можливість записати й випустити в ефір на радіо п’ять своїх репортажів. На другому курсі я мала дві практики на місцевому телебаченні — перша поява в кадрі, спілкування з високопосадовцями, можливість корегувати дії операторів та режисерів монтажу, — саме тоді я зрозуміла, що в майбутньому працюватиму тільки в інформаційній тележурналістиці (чим наразі й займаюся)» [10]. Самопідготовці майбутніх телефахівців значно сприяє технологічний бум, але не варто нехтувати і підготовчими та іншими курсами [11].

Індикатори впливу культури на розвиток України, виявлені за методологією ЮНЕСКО спеціалістами програми ЄС та Східного партнерства «Культура і креативність», враховують і освітні показники. «Освітня сфера вивчає взаємовідносини між освітою, культурою та людським розвитком шляхом оцінки ступеня інклюзивності освіти, рівня взаємодії між різними культурами, культурного різноманіття, креативності та можливості набуття професійних навичок у культурних сферах» [4]. Хоча «національна державна та підпорядкована державі приватна технічна, середня та вища освіта» дозволяє працівникам сфери культури «отримати необхідне підвищення кваліфікації для побудови кар’єри в культурному секторі», європейські спеціалісти радять оновити матеріал навчання та пристосувати його до вимог сучасності. Профільну освіту з телережисури можна отримати, як у вищому навчальному закладі (наприклад, Харківській

державній академії культури (ХДАК), так і на профільних курсах (наприклад, у «Інтершколі») [Докладніше тут: 12].

Публікації відгуків студентів у медіа сприяє більш усвідомленому вибору професії абітурієнтами. Водночас, реклама робить протилежне, прикрашаючи стан речей та героїзуючи образ режисера. Ось як описують курси «Інтершколі»: «Режисер — керівник творчого процесу зйомок. Все, що з'являється на екрані, спочатку народилося в його уяві. Це тільки в наївному кіно — режисер вальяжно сидить в іменному кріслі і бурчить в мегафон. На ділі ж саме він знає, що робити, щоб всі учасники знімального процесу “зіграли як по нотах”. Ще до початку зйомки режисер повинен “побачити” історію в деталях, щоб вміло скоординувати роботу групи і отримати матеріал, який після монтажу перетвориться на якісний телевізійний продукт. Робота режисера полягає в детальному описі кадру, величини планів, світла, необхідної апаратури для досягнення належного ефекту. Навчаючись на режисера в “Інтершколі”, ти дізнаєшся, як розробити всю концепцію проекту і врахувати кожен етап виробничого процесу. Його можна назвати творчим натхненником для всієї знімальної і акторської групи» [9].

Викладач Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого, яка опікується в «Інтершколі» режисерським напрямом, Ірена Рудіна, на шпальтах «Телекритики» порівнює підходи до навчальних процесів: «Ніяким чином вони не можуть замінити одне одного... Я думаю, що найвдаліше поєднання для режисерів, якщо хочете, ідеальне, — це навчання в університеті, і десь на четвертому або п'ятому курсі, коли графік дозволяє, можна поєднати це з навчанням в “Інтершколі”» [2]. За її словами, остання є підрозділом виробництва, де основним критерієм оцінювання телепродукту залишається його успішність (на відміну від університетського). При цьому дипломні проекти реалізуються на технічній базі телеканалу «Інтер», «в умовах реального професійного виробництва» [там само].

Зважаючи на аргументацію викладачки, ми не можемо не погодитись з її думкою, але зауважимо, що вища освіта потребує нагального реформування. Порівнюючи вузівську режисерську освіту в Україні та за кордоном, ми бачимо, що вітчизняним спеціалістам доводиться вивчати чимало нормативних і регуляторних актів, а їх закордонні колеги мають додаткові професійні завдання, на кшталт проведення занять в області режисури телебачення, режисура вистав, радіоп'єс і телефільмів [12, с. 159]. Окрім того, наприклад, у польських режисерів є більше творчої свободи (наприклад, вони самі встановлюють термін реалізації роботи), а художній рівень телепрограм — цілком їх відповідальність.

Можливо, така свобода для наших медійників наразі буде зайвою. Через специфіку розвитку медіа в Україні. Прочитуємо думку експертки від України в Центральноевропейській ініціативі Лариси Мудрак: «Відмінність українських медіа від європейських чи американських — у відсутності

«сутнісної» відповідальності (кожна медіагрупа грає в своїх інтересах та веде свою медіавійну). Ми лише вчимося дбати про проект “Україна”, причому вчимося найгіршим чином. Телебачення не відповідає запитам, потребам, інтересам, мріям суспільства. Ми не виносимо уроків із кожного кола чергової боротьби. Не проговорюємо ризиків і викликів, не аналізуємо, не визнаємо своїх помилок. І не розвиваємося! Тому й ходимо по колу, коли «телевізор дивитися не можна», російський закупівельний контент ще й досі манить українських програмних директорів, а українська музика блукає нішевими каналами. “Контент — цар, а прибуток — понад усе”» [8]. Вона наголошує на необхідності тотального реформування: від мислення до медіазаконодавства. «Якщо менеджери країни (й медіаменеджери в тому числі) забувають про головну “сутність” — діалог із народом (глядачем-читачем), а грають за правилами “своїх інтересів”, трансльованих через “зомбоящик” — виклики для України стануть нищівними. Переконана, що такий прогноз не збудеться, тому що дуже багато моїх друзів — редакторів, журналістів, блогерів — і мислять, і діють у же в “сутнісній” власній відповідальності» [там само].

У нечисленних особистих інтерв'ю, що вдалося віднайти, професіонали по-різному відгукуються про свої заняття. Режисер Ірина Іонова вказує: «На мій погляд, на телебаченні режисер — це дивна професія. Вона відрізняється від стереотипного поняття режисера театру або кіно. Режисер-телевізійник — це, скоріше, організатор процесу, людина, яка розуміє і частково володіє всіма суміжними професіями, задіяними у створенні телепередач. Його завдання — знайти творче та організаційне вирішення гармонійної роботи всіх служб, які беруть участь у створенні ТБ-продукту» [3]. Головний режисер «112 Україна» Володимир Половко зауважує: «Головне завдання режисера — максимально скоротити шлях, який проходить інформація з моменту події до моменту виходу в ефір. При цьому важливо не допустити ані найменшого її спотворення і витримати драматургію. Ось ця відстань між подією і глядачем, ці хвилини, секунди — вирішують все. Дав новину першим — ти переможець. Тому люди частіше вибирають Інтернет, щоб дізнатися новини. Але забувають, що ті, хто викладає в мережу інформацію, не несуть за неї ніякої відповідальності. У цьому плані Інтернет серйозно програє телебаченню» [7]. Володар премії «Телетріумф» Максим Литвинов ділиться: «Найважливіша якість режисера — змусити весь колектив працювати на твій задум — який тільки в тебе в голові і відомий тільки тобі. Якщо у тебе це виходить, як у режисера — не важливо, що ти вмєш, а чого не вмєш. Режисерів, насправді, дуже багато, бо телебачення — це окремий вид мистецтва, це масове мистецтво — і жанрів дуже багато. Телережисер є і в новинах, і в будь-який монтажі на будь-якому сюжеті, і в документальному шоу, і в реаліті-шоу, і в постановочному, історичному, і в сценічних великих шоу для молодих талантів — для всіх цих жанрів різні вимоги, відповідно, різними вміннями повинен володіти і режисер» [6].

Таким чином, єдиного медіаобразу професії режисера телебачення не існує. Навряд чи він можливий, враховуючи мозаїчність та еkleктизм сучасної культури. Однак аналіз клаптиків інформації вкрай важливий для викладачів, бо є доповненням картини уявлень абітурієнтів про майбутню професію. Можемо припустити підвищення усвідомленості дій, якщо послідовно насичувати медіапростір щирими інтерв'ю, обґрунтованими думками експертів та документальною «інформацією зсередини» телепроектів.

Література:

1. Більше половини українців знають про замовні матеріали у ЗМІ — соціологічне дослідження [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprovsvita/research/bilshe_polovini_ukraintsiv_znayut_pro_zamovni_materiali_u_zmi_sotsiologichne_doslidzhennya/.
2. Веремчук Т. «Інтершкола»: погляд ізсередини [Електронний ресурс] / Т. Веремчук. — Режим доступу: <http://tu.telekritika.ua/profesiya/2011-03-06/60888>.
3. Задніпровська О. Режисер телебачення: на межі рутини і творчості [Електронний ресурс] / Ольга Задніпровська. — Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/rezhiser-telebachennya>.
4. Індикатори впливу культури на розвиток України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-Iv_C&C_photo_UA.pdf.
5. Лісневська А. Актуальні проблеми вищої професійної освіти телевізійних журналістів-репортерів [Електронний ресурс] / А. Лісневська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Сер. : Педагогічні науки. — 2012. — Вип. 103. — С. 169-176. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_103_24.
6. Максим Литвинов: «Если вы талантливы – для вас сейчас золотое время» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kinomaster.org/maksim-litvinov-esli-vy-talantlivi-dlya-vas-sejchas-zolotoe-vremya/>.
7. Петренко Г. Новый главный режиссер «112 Украина» Владимир Половко: Моя задача – усовершенствовать сделанное до меня [Електронний ресурс] / Галина Петренко. — Режим доступу: <http://detector.media/production/article/131167/2017-10-23-novyi-glavnyi-rezhisser-112-ukraina-vladimir-polovko-moya-zadacha-usovershenstvovat-sdelannoe-do-menya/>.
8. Петренко Г. Як зміняться медіа через п'ять років: думка комунікаційних та медіаекспертів [Електронний ресурс] / Галина Петренко. — Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/mediacriticism/yak_zminyatsya_media_cherez_pyat_rokiv_dumka_komunikatsiyних_ta_mediaekspertiv/.
9. Режисер [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://inter.ua/uk/interschool/specialty/1>.
10. Собецька Я. Чи є практика марнування часу? Розповідають студенти й випускники журфаків [Електронний ресурс] / Я. Собецька. — Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprovsvita/education/chi_e_praktika_marnuvannya_chasu_rozpovidayut_studenti_y_vipuskniki_zhurfakiv/.
11. Старкова Г. Професійна освіта в сфері телебачення. Як в Україні стають режисерами / Г. В. Старкова, О. П. Петрова // Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті : Матеріали І-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 19-20 листопада 2015 року / [редактори-упорядники: І. Зиможря, В. Ільницький]. — Ченстохова – Ужгород – Дрогобич : Посвіт, 2015. — С. 157-158.
12. Старкова Г.В. Режисер телебачення сьогодні / Г.В. Старкова, О.П. Петрова // Креативні технології, підприємництво і менеджмент в організації соціокультурної сфери ХХІ століття. Збірник доповідей І Міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 25-26

травня 2017 р.) Наук.ред.д.е.н., проф. Я.М. Мартинішин. — К.: КНУКіМ, 2017. — С. 92-94.

13. Сучасні проблеми художньої освіти в Україні : зб. наук. пр. / Акад. мистецтв України, Ін-т пробл. сучас. мистец., Редкол.: В. Д. Сидоренко (голова) та ін. — Київ : Фенікс, 2012, — 320 с.

MŁODOŚĆ CZASEM POSZUKIWANIA CELU I SENSU ŻYCIA W ŚWIETLE WYPOWIEDZI JANA PAWŁA II

Strzelec Małgorzata,

dr Wydział Pedagogiczny i Artystyczny UJK w Kielcach

m-strzelec@o2.pl

Wstęp

Młodość to szczególnie ważny okres w życiu człowieka. Postrzegany często jednak jako czas rozrywki, zabawy, beztroski. Papież Jan Paweł II dostrzegał i doceniał rolę i znaczenie tego okresu dla przeżywającego go człowieka, ale także dla społeczeństwa i Kościoła. Papież w czasie swego pontyfikatu często spotykał się z ludźmi młodymi. Trudno wskazać pielgrzymkę podczas której by zabrakło spotkania z tą grupą. Jan Paweł II dostrzegał zadania jakie związane są z tym okresem życia. Ludzie młodzi, młodości, zadania i wyzwania przed jakimś człowiekiem w tym okresie stają się często podejmowane w nauczaniu Jana Pawła II. Kierował do nich wiele słów, które miały im pomóc w poszukiwaniu odpowiedzi na najistotniejsze egzystencjalne pytania, które w tym pięknym, ale także i trudnym, pełnym niepokoju, lęku, szukania celu i sensu życia, rozpoznawania i rozwijania talentów, pracy nad sobą okresie życia nieustannie się pojawiają. Będąc wnikliwym obserwatorem dostrzegał trudności na jakie napotyka młodzi podejmujący trud pracy nad sobą, dążący do wzrastania w człowieczeństwie, ale także przygotowujący się do zadań i wyzwań jakie podejmować będą w dorosłym życiu. Jan Paweł II prowadził z młodymi niezwykle, niezapomniane dialogi, w których nie wahał się podejmować spraw trudnych, uświadamiając im wielość wyzwań z którymi będą musieli się zmierzyć dokonując wyboru pomiędzy „być” a „mieć”. Jak już zaznaczyłam Jan Paweł II skierował do ludzi młodych specjalny List, przygotował wiele orędzi. Byli oni adresatami wielu Jego wypowiedzi. W związku z tym w artykule zostaną zaprezentowane wybrane wypowiedzi świętego Jana Pawła II dotyczące poszukiwania i formułowanie w okresie młodości celu i sensu życia. Spróbuję także wskazać przeszkody, trudności jakie według Jana Pawła II napotyka młode pokolenie poszukując odpowiedzi na pytania: po co żyję? co chcę w życiu osiągnąć? co powinienem zrobić, aby życie miało sens?

Jan Paweł II i młodzi

Problemy młodego pokolenia od pierwszych dni pontyfikatu znajdowały się

w centrum zainteresowania papieża Jana Pawła II. 1985 rok został ogłoszeniem przez Organizację Narodów Zjednoczonych dziewięćset Międzynarodowym Rokiem Młodzieży. Z tej okazji Jan Paweł II skierował do młodych całego świata specjalny List Parati semper [2]. Był inicjatorem Światowych Dni Młodzieży z okazji których przygotowywał specjalne orędzia. Były one formą swoistego dialogu Jana Pawła II z młodymi żyjącymi w różnych kulturach, szerokościach geograficznych, w najodleglejszych zakątkach świata, mówiącymi różnymi językami. Stanowiły formę duchowego przygotowania do spotkań Papieża Jana Pawła II z młodzieżą. Zwracał w nich uwagę na zadania okresu młodości, ale także poszukiwał wraz z nimi odpowiedzi na najtrudniejsze egzystencjalne pytania. Warto dodać, że te cykliczne spotkania z młodymi całego świata kontynuowane są przez następców świętego już Jana Pawła II. O tym jak ważne znaczenie miały te spotkania zwrócił uwagę w jednym z orędzi sam ich inicjator. Jan Paweł II napisał m.in. „Te regularne spotkania młodzieży nie mają być konwencjonalnym rytuałem, czyli wydarzeniem uzasadnionym jedynie przez cykliczne powtarzanie się; są one raczej głęboką odpowiedzią na głęboką potrzebę zrodzoną w sercu człowieka i znajdującą swój wyraz w życiu Kościoła pielgrzymującego i misyjnego. Światowe Dni i Spotkania Młodzieży to opatrnościowe chwile refleksji, które pozwalają się młodym zastanowić nad ich najgłębszymi pragnieniami, umocnić świadomość przynależności do Kościoła” [9, s.94]. Warto tu na początku rozważań zapytać, czy słowa Jana Pawła II zawarte w Liście i orędziach kierowane są wyłącznie do ludzi wierzących? Z pewnością nie. Znajdujemy w nich odniesienie do Boga, do wiary, do wymiaru transcendentnego, ale Papież podejmował w nich problemy ważne dla młodych niezależnie od tego w jakim żyją kraju, niezależnie od tego jaki jest ich stosunek do religii, czy jaką religię wyznają. Jan Paweł II był słuchany przez wierzący jak i niewierzący, przez tych którzy odnaleźli już swoją „drogę” w życiu i tych, którzy jej dopiero szukali. W Orędziu na VII Światowy Dzień Młodzieży Jan Paweł II napisał: „Iluż to zagubionych i niezadowolonych młodych udało się do Częstochowy, aby nadać swemu życiu głębszy sens i właściwe znaczenie! Iluż to przybyło z daleka – nie tylko w geograficznym znaczeniu –tego słowa- chociaż nawet nie byli ochrzczeni. Jestem przekonany, że dla wielu młodych spotkanie w Częstochowie stanowiło swoistą formę „przygotowania ewangelicznego” na przyjęcie daru wiary; dla niektórych zaś oznaczało istotną zmianę życia, okazję do autentycznego nawrócenia”[8, s.84]. Zatem spotkania z okazji Światowych Dni Młodzieży z papieżem były w jednej strony wielkim świętem młodości, ale także pomagały młodym przemieniać swoje życie. Podczas tych spotkań Jan Paweł II wskazywał między innymi na potrzebę pracy nad sobą, rozwijania talentów, dążenia do doskonałości, odkrywania dróg swego powołania, szukania celu i sensu życia.

W czasie swego długiego pontyfikatu Jan Paweł II odbył wiele pielgrzymek, trudno wśród nich znaleźć taką, podczas której zabrakło by spotkania z młodzieżą. Papież poświęcał spotkaniom z młodzieżą sporo czasu mając świadomość, że to właśnie ona jest nadzieją Kościoła, rodziny społeczeństwa. Wiele cennych słów

skierował święty już dziś Jan Paweł II do młodych. Był dla nich autorytetem, świadkiem wiary, człowiekiem, który żył wartościami, które głosił i na potrzebę życia nimi wskazywał innym. Ks. J. Niewęglowski wskazując na pedagogiczny wymiar nauczania Papieża napisał: „Każde spotkanie Jana Pawła II, a zwłaszcza z młodzieżą, to przykład autentycznego głoszenia Ewangelii. Jego autentyzm wiary i szczerość budziły wśród młodych entuzjazm, radość i zaufanie do Jego osoby. Wyzwalały w nich wiarę, pytanie o sens życia, moralność, a także o ich stosunek do wartości religijnych i nadprzyrodzonych” [13, s.319]. Ten autentyzm był i nadal pozostaje dla młodych bardzo ważny. Jan Paweł II był dla młodzieży wiarygodnym świadkiem wartości, które głosił. Mobilizował ich do stawiania sobie wysokich wymagań, do tego, by nie lękali się miłości, która jest wymagająca. W Liście apostolskim do młodych całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży podkreślał, że okres młodości jest wielkim bogactwem, ale i wyzwaniem. Apelowal do młodych: „Drodzy młodzi Przyjaciele! Nie pozwólcie odebrać sobie tego bogactwa! Nie wpisujcie w projekt waszego życia treści zniekształconej, zubożonej i zafałszowanej: miłość „współwieseli się z prawdą”. Szukajcie tej prawdy tam, gdzie ona rzeczywiście się znajduje. Jeśli trzeba, bądźcie zdecydowani iść pod prąd obiegowych poglądów i rozpropagowanych haseł! Nie lękajcie się Miłości, która stawia człowiekowi wymagania” [3,s.34]. Taka miłością, która stawiała wysokie wymagania kochał młodych Jan Paweł II. Zachęcał ich do poszukiwania i kroczenia przez życie drogą miłości i prawdy, nawet wtedy gdy świat i otoczenie będzie proponowało im łatwiejsze rozwiązania różnych dylematów.

Dawał młodemu pokoleniu poczucie tego, że ich radości i troski są dla niego ważne. Stawał wśród nich jako przewodnik, który rozumie ich problemy i stara się wraz z nimi je rozwiązywać. Spotykając się z młodzieżą w Como Jan Paweł II powiedział: „Cieszę się, że jestem wśród was i mogę z wami rozważać sprawy o fundamentalnym znaczeniu dla życia chrześcijańskiego, stojąc u waszego boku niczym przewodnik, bogaty wiekiem i doświadczeniem, który prowadzi was po waszych górskich szlakach. Staram się być młodym i to mi pomaga. Młodzi pomagają mi się nie starzeć” [1,s.22]. Zatem nie tylko Jan Paweł II obdarowywał młodzież m. in. swoim doświadczeniem, życiową mądrością, miłością, ale czuł się także obdarowywany przez nią entuzjazmem, młodzieńczą energią, zapałem.

W poszukiwaniu celu i sensu życia

Młodość to piękny, ale równocześnie trudny czas. To czas dokonywania wyborów, dojrzewania, refleksji nad celem i sensem życia. Jan Paweł II będąc wnikliwym obserwatorem, ale także Nauczycielem i Mistrzem dla młodzieży dostrzegał trudności i radości tego okresu życia. W „Liście do osób w podeszłym wieku”, do lektury, którego zachęcał nie tylko osoby starsze, ale i ludzi młodych Jana Paweł II napisał: „Jeżeli młodość jest czasem, w którym człowiek stopniowo uczy się swojego człowieczeństwa, rozpoznaje swoje możliwości, poniekąd tworzy projekt życia, który będzie realizował w wieku dojrzałym, to i starość

nie jest pozbawiona szczególnej wartości ponieważ (...) łagodząc namiętności, pomnaża mądrość i służy dojrzałymi radami” [5, s. 194]. W nauczaniu Papież wielokrotnie podkreśla wagę i znaczenia każdego okresu życia człowieka. W przywołanym tu fragmencie podkreśla, że młodość jest czasem uczenia się życia, snucia planów na przyszłość, dokonywania wyborów, które będą miały decydujący wpływ na egzystencję, na to kim człowiek w życiu będzie, jakie wartości będą dla niego istotne. Jednocześnie podkreśla wartość i znaczenie starości. To właśnie z mądrości życiowej, doświadczenia starszego pokolenia mogą i powinni czerpać.

Czym zatem jest młodość? Jakie są jej najważniejsze zadania? „Młodość to nie tylko pewien okres życia ludzkiego, odpowiadający określonej liczbie lat, ale to zarazem czas dany każdemu człowiekowi i równocześnie zadany mu przez Opatrzność. W tym czasie szuka on odpowiedzi na podstawowe pytania, (...) szuka nie tylko sensu życia, ale szuka konkretnego projektu, wedle którego to życie ma zacząć budować” [11, s. 101]. Jan Paweł II podkreśla, że młodość to czas ofiarowany każdemu człowiekowi. Trudno go ująć w ramy czasowe. To cenna wskazówka, gdyż można mieć kilkadziesiąt lat i być młodym duchem. Taka duchowa młodość cechowała właśnie Jana Pawła II, stąd zapewne dlatego z taką łatwością nawiązywał kontakt z młodym pokoleniem. Warto jednak zauważyć, że Papież postrzega okres młodości jako zadanie, ale także wyzwanie. Na czym polega to zadanie? W przywoływanym już tu Liście do młodych napisał: „Co mam czynić? (...) Co mam czynić, aby życie moje posiadało pełną wartość i pełny sens? Młodość każdego z was, drodzy Przyjaciele, jest bogactwem, które okazuje się właśnie w tych pytaniach. Człowiek stawia je sobie na przestrzeni całego życia – jednakże w młodości narzucają się one w sposób szczególnie intensywny, wręcz natarczywie. Te pytania świadczą o tej dynamice rozwoju ludzkiej osobowości, która właściwa jest dla waszego wieku” [3, s.15]. Ważnym wyzwaniem przed którym stają młodzi ludzie, jak podkreśla Jan Paweł II w Liście do młodych całego świata, jest konstruowanie projektu życia. Czym jest ów projekt życia? Najkrócej można powiedzieć szukaniem odpowiedzi na pytanie: Co mam czynić? Jest także jak możemy przeczytać w przywoływanym tu już Liście Jana Pawła II do młodych całego świata szukaniem odpowiedzi na pytanie dotyczące powołania. Papież pisze: „Pragnę więc wam wszystkim, młodzi adresaci tego listu, zawierzyć tę wspólną pracę, która łączy się z rozpoznawaniem życiowego powołania, każdego i każdej z was wobec Boga. Jest to praca fascynująca. Fascynujący trud wewnętrzny. W trudzie tym rozwija i rośnie wasze człowieczeństwo, wasza młoda osobowość uzyskuje wewnętrzną dojrzałość. Zakorzeniacie się w tym kim każda i każdy z was jest, aby stawać się tym, kim ma się stać: dla siebie- dla ludzi- dla Boga” [4, s.45]. To właśnie okres młodości jest czasem, kiedy poszukuje się odpowiedzi na najistotniejsze pytania: do czego zmierzam w życiu, co chcę w życiu osiągnąć, co powinienem w życiu czynić, aby było ono wartościowe, co jest dla mnie w życiu najważniejsze? To także czas szukania odpowiedzi na pytanie o to do czego młody człowiek jest powołany. To pytania trudne, wymagające refleksji, zadumy, pomocy mądrych

mistrzów i nauczycieli, ale pytania na które młody człowiek powinien szukać odpowiedzi. To właśnie one ukierunkowują życie człowieka. Sprawiają, że człowiek stawia sobie określone cele do realizacji, nadające sens ludzkiemu życiu i działaniu. Stają się istotnym czynnikiem mobilizującym zwłaszcza młodego człowieka do pracy nad sobą, zdobywania wiedzy, rozwijania talentów, podejmowania działania pozwalających im wzrastać w człowieczeństwie.

Jedną z ważnych wartości, które nadają cel i sens życiu ludzkiemu jest miłość. Człowiek według Jana Pawła II nie może żyć bez miłości. W Orędzi na II Światowy Dzień Młodzieży Papież napisał: „Jakże wielką wagę posiada owa rzeczywistość dla młodych, przeżywających okres szczególnej odpowiedzialności i nadziei, kształtowania osobowości, precyzowania tego, co najważniejsze, ideałów i projektów życiowych, okres poszukiwania prawdy, a także dążenia do prawdziwego szczęścia” [7, s. 62]. Jan Paweł II podkreśla znaczenie miłości w życiu młodego człowieka. Miłość ta realizowana jest w relacjach międzyludzkich, ale także w relacji człowieka do Boga i Boga do człowieka. Jest ona istotną wartością, ułatwiającą i umożliwiając gotowość do dostrzegania i otwierania się na potrzeby innych. Jan Paweł II postrzega miłość jako nieodłączny element realizacji trudnych zadań wynikających z przeżywania i doświadczania okresu młodości. Miłość stanowi z jednej strony wartość nadającą celi i sens ludzkiemu działaniu, jednocześnie bez jej doświadczenia niemożliwa staje się realizacja zadań wynikających z młodości. Młodzi ludzie pragną akceptacji, pragną kochać i być kochani.

Ponadto warto zaznaczyć, że wśród celów na realizację których ukierunkowana jest działalność człowieka, są takie które realizowane są nieodległej perspektywie czasowej i te które wymagają aktywności, podejmowania działań przez całe życie. Celem i zadaniem młodości, na który w Liście do młodych całego świata zwrócił uwagę Jan Paweł II jest potrzebę zdobywania wiedzy, która dla młodego człowieka jest pracą. „Praca - wszelka praca – połączona jest z trudem, (...) a to doświadczenie trudu staje się udziałem każdego i każdej od najmłodszych lat. (...) praca w swoisty sposób kształtuje człowieka, tworzy go poniekąd. A więc jest to zawsze trud twórczy. Praca jako właściwa jest dla okresu młodości, stanowi przede wszystkim przygotowanie do pracy w wieku dojrzałym – i dlatego jest związana ona ze szkołą” [4, s.55]. Warto tu zwrócić uwagę na znaczenie jakie przypisuje Papież nauce, zdobywaniu wiedzy. Jest ona dla Jana Pawła II ważnym elementem kształtowania osobowości człowieka, która jednocześnie pomaga w kreowaniu celów w dorosłym już życiu.

Jan Paweł II zwraca uwagę na szereg celów, które wyznaczane są w młodości. Podkreśla, iż ich realizacja związana jest w trudem, podejmowaniem wysiłku, a czasami także przeciwstawianiem się temu, co proponuje człowiekowi współczesny świat, media.

Trudności w projektowaniu i realizacji celów życia

W nauczaniu Jana Pawła II odnajdujemy nie tylko wskazania, propozycje dotyczące konstruowania i wyboru wartości, które można realizować w życiu. Papież dostrzega także wiele trudności, na które napotyka się w toku realizacji

projektu życia. Zwróć uwagę na niektóre z nich. Jan Paweł II miał świadomość, że w czasach współczesnych trudno jest realizować cele ukierunkowane na dobro i służbę innym ludziom. W orędziu na XVI Światowy Dzień Młodzieży papież napisał: „W głębi jestestwa człowieka zakorzeniona jest skłonność do myślenia o sobie, stawiania siebie w centrum zainteresowania, do czynienia samego siebie miarą wszystkiego” [10,s.6]. Jan Paweł II będąc wnikliwym obserwatorem życia, znającym naturę człowieka dostrzegał niebezpieczeństwa wynikające z egoistycznej postawy. Zauważa, że taka postawa prowadzić może do koncentrowania się wyłącznie na własnej osobie, do pomijania i niedostrzegania potrzeb innych ludzi. Egocentryczna postawa prowadzić może także do tego, że dla młodego człowieka ważne będą tylko i wyłącznie jego dążenia i cele życiowe. W ich realizacji nie będzie się liczył z potrzebami i dążeniami innych. Jednocześnie podkreślał, że młodzi ludzie potrafią i chcą służyć innym, są zdolni do bezinteresownej pomocy. Jan Paweł II napisał między innymi: „ Młodzi ludzie (...) wiedzą, że mają żyć dla drugich i z drugimi., wiedzą, że ich życie ma sens, o ile staje się darem bezinteresownym dla drugich.”[11, s.102]. Tej postawy bezinteresownej służby innym, ofiarowanie swego czasu młodzież uczy się w rodzinie, obserwując zachowania osób żyjących w najbliższym otoczeniu. Tu Papież dostrzega kolejne zagrożenie dla stawiania sobie w życiu przez młodych wysokich wymagań. Takim zagrożeniem są wartości lansowane przez środki masowego przekazu, ale także kryzys rodziny, autorytetów. W Manili Papież powiedział do młodych: „To prawda, że młodzi ludzie zmagają się dziś z trudnościami, których poprzednie pokolenia doświadczały tylko częściowo i w ograniczonej mierze. Słabość wielu rodzin, brak porozumienia między rodzicami i dziećmi, izolujący i alienujący wpływ znacznej części środków przekazu - wszystko to może wywoływać w umysłach młodzieży zamęt i niepewność co do prawd i wartości, które nadają autentyczny sens życiu”[12, s.290].

Odkrycie i określenie autentycznego sensu życia, jak zauważał Jan Paweł II na przełomie tysiącleci stało się zadaniem szczególnie trudnym. Młode pokolenie w trudnym okresie dorastania doświadcza problemów, które były obce pokoleniu ich rodziców. Związane są one z intensywnymi przemianami społeczno- kulturowymi, gospodarczymi, rozwojem środków masowego przekazu, konsumpcjonizmem, detradycjonalizacją, które przyczyniły się do zjawiska erozji w świecie wartości. Jan Paweł II zauważa niebezpieczeństwa na jakie młodzi napotykać poszukując i realizując swoje powołanie, a także cele życiowe. Trudności te związane są one z kulturą współczesną i wyborem wartości, które zapewnić mają szybkie osiągnięcie sukcesu, uznania, gdyż ukierunkowane są przede wszystkim na realizację egoistycznych celów. Papież w orędziu do młodych napisał: „Rozpowszechniona dziś kultura powierzchowności, która uznaje za wartościowe to co sprawia przyjemność i wydaje się piękne, chciałaby przekonać ludzi, że aby być szczęśliwym, trzeba odrzucić krzyż. Głosi ideał łatwego sukcesu, szybkiej kariery, życia seksualnego wolnego od odpowiedzialności, wreszcie życia poświęconego wyłącznie afirmacji samego siebie, często bez oglądania się na innych. Wy jednak,

miejcie oczy szeroko otwarte: nie jest to droga wiodąca do życia, ale ścieżka prowadząca ku śmierci”[10,s.7].. Młodzi ludzie żyją w świecie konsumpcji, utylitarystyki, hedonizmu ukierunkowywanie ich postaw na bezinteresowność, miłość bliźniego, szacunek dla drugiego człowieka bywa trudne, ale nie jest niemożliwe. Jan Paweł II podkreśla, że wyłączna afirmacja siebie, odrzucenie i próba wyeliminowania, krzyża, cierpienia prowadzi człowieka do zguby. Niedostrzeżenie drugiego człowieka, brak szacunku i odpowiedzialności za innych, koncentrowanie się wyłącznie na własnych potrzebach może być jak zaznacza Jan Paweł II źródłem krótko trwającego szczęścia i zadowolenia. W związku z tym papież zachęca młodych do postawy czujności, do wyboru wartości i postaw, których wybór gwarantuje prawdziwe życie. W poszukiwaniu celu i sensu życia młodzi ludzie potrzebują przewodników. Mogą i powinni nim być ich bliscy. Dlatego Jan Paweł II apelował do rodziców i dziadków: „ (...) podejmujcie wysiłek przekazywanie przyszłym pokoleniom cennego dziedzictwa wartości humanistycznych i chrześcijańskich, które nadały sens waszemu życiu. Wy mężczyźni i kobiety, którzy z biegiem lat zgromadziliście cenny skarb mądrości życiowej, winniście zadbać o zapewnienie nowym pokoleniom solidnej formacji chrześcijańskiej wraz z formacją intelektualną i kulturową, ażeby gwałtowny postęp nie zamknął przed nimi wymiaru transcendencji”[6,s. 29]. Młodzi ludzie poszukujący celu w swoim życiu potrzebują nieustannie autentycznego świadectwa życia wartościami, które dla nich samych są ważne. Pokazują one sens podejmowania trudu pracy nad sobą, dokonywania w życiu wyborów, których realizacja wymaga zaangażowania.

Podsumowanie

Zaprezentowane w artykule analizy pokazują, że Jan Paweł II doskonale znał i rozumiał problemy młodego pokolenia. W swoim nauczaniu postrzegał młodość jako bogactwo, ale równocześnie jako zadanie i wyzwanie. Był Tym, który poprzez słowa kierowane do młodych wspierał (chciał ich wspierać) w poszukiwaniu wartości, które sprawiają, że ich życie będzie sensowne wartościowe. Nieustannie zachęcał młodych, by podejmowali trud pracy nad sobą, nad projektem życia, który będą realizowali dorosłości. Zachęcał do wyboru tych wartości, których realizacja może wymagać intensywnej pracy nad sobą, a czasami prowadzić do odrzucenia przez rówieśników. Poszukiwanie prawdy i dróg życiowego powołania, praca nad sobą, nad wzrastaniem w człowieczeństwie, bezinteresowna służba bliźnim to tylko niektóre z zadań młodości. Realizacja tych zadań może przyczynić się do tego, by w życiu mieć cel, do którego się dąży, jednocześnie czyniąc je sensownym. Na słowa kierowane w tym przypadku do młodzieży patrzymy z pewnej perspektywy czasowej, jednak wiele wskazań zawartych w Jego nauczaniu pozostaje aktualnych i może być pomocnych w odnalezieniu odpowiedzi na pytanie co mam zrobić, by moje życie miało sens i by było wartościowe.

Bibliografia

[1]. Jan Paweł II, Bądźcie nieugięci, gdy trzeba bronić prawdy. Spotkanie z młodzieżą diecezji w Como. 5 maja, „L' Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1996 nr 7-8, s.22.

- [2]. Jan Paweł II, List Apostolski Ojca Świętego Jana Pawła II do młodych całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży, TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 2005.
- [3]. Jan Paweł II, List apostolski do młodych całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży, w: Jan Paweł II do młodzieży (1978- 2005). Listy, orędzia, przemówienia, homilie, Pallottinum, Poznań 2005.
- [4]. Jan Paweł II, List do młodych, w: Projekt życia. Wybór listów, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006.
- [5]. Jan Paweł II, List do osób w podeszłym wieku, w: Projekt życia. Wybór listów, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006, s.187-210.
- [6]. Jan Paweł II, Nie dajcie się zwyciężyć złu , ale zło dobrem zwyciężajcie. Spotkanie czterech pokoleń na stadionie Azteków, 25 stycznia, „ L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1999 nr 4, s. 27-29.
- [7]. Jan Paweł II, Orędzie na II Światowy Dzień Młodzieży, w: Jan Paweł II do młodzieży (1978- 2005). Listy, orędzia, przemówienia, homilie, Pallottinum, Poznań 2005, s.62-67.
- [8]. Jan Paweł II, Orędzie na VII Światowy Dzień Młodzieży, w: Jan Paweł II do młodzieży (1978- 2005). Listy, orędzia, przemówienia, homilie, Pallottinum, Poznań 2005, s. 87-93.
- [9]. Jan Paweł II, Orędzie na VIII Światowy Dzień Młodzieży w: Jan Paweł II do młodzieży. Listy, orędzia, przemówienie, homilie, Pallottinum, Poznań 2005.
- [10]. Jan Paweł II, Orędzie Jana Pawła II na XVI Światowy Dzień Młodzieży, „Jeśli kto chce iść za Mną niech się zaprze samego siebie”, „ L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 2001 nr 4, s. 6.
- [11]. Jan Paweł II, Przekroczyć próg nadziei, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1994.
- [12]. Jan Paweł II, Rozważania podczas czuwania modlitewnego. Manilia- Luneta Park, 14 stycznia 1995 w: Jan Paweł II do młodzieży (1978-2005). Listy, orędzia, przemówienia, homilie. Poznań 2005, Pallottinum, s. 289-298.
- [13]. Niewęglowski J. ks., Jan Paweł II i młodzież, „ Seminarie” 2006, t. 23, s. 319-333.

TURYSTYKA JAKO JEDEN Z OBSZARÓW NAMYSŁU NAD KLASĄ ŚREDNIĄ

Ferster Piotr,
doktorant Uniwersytetu Wrocławskiego
pferster90@gmail.com

*Promotor –
profesor zwyczajny doktor habilitowany Mirosław Kocur*

Podróżować można na wiele sposobów, z niezliczonych powodów i w rozmaitych celach. W zasadzie od czasów, kiedy pojawili się ludzie, pojawiły się również podróże. Koczownicze ludy musiały się przemieszczać w poszukiwaniu terenów zapewniających warunki do życia. Ciągłe migracje były niejako wpisane w ich egzystencję. Poszukiwanie źródeł wody i leśnej zwierzyny dyktowało obserwane kierunki. W dalszym ciągu w niektórych rejonach świata zamieszkują

społeczności nomadów, dla których życie w drodze stanowi naturalną kolej rzeczy. Podobnie jak wieki temu, tak i dziś ludzie zmieniają miejsca pobytu w poszukiwaniu lepszych warunków.

Pewną unowocześnioną i nieco przekształconą formą tego typu wędrówek stała się emigracja. Pod niemal każdą szerokością geograficzną zjawisko znane, lecz występujące z różnych powodów. Właściwie można wyodrębnić dwa najczęściej występujące źródła emigracji. Pierwszy z nich dotyczy wyjazdów z ojczyzny ze względu na realnie istniejące ryzyko utraty życia, lub znaczne pogorszenie sytuacji życiowej w wyniku trwającej wojny lub innych konfliktów militarnych. Drugim rodzajem jest emigracja zarobkowa. W tym przypadku bezpośrednim powodem wyjazdu jest chęć poprawy sytuacji materialnej. Obie przytoczone sytuacje łączy fakt opuszczenia miejsca urodzenia, czy zamieszkania i wyruszenia w kierunku miejsc oferujących poprawę dotychczasowych warunków życia. Pomimo tego, że emigracji towarzyszą czysto utylitarne czynniki, to jednak stanowi jedną z kategorii podróży.

Jak było wspomniane na początku: podróże dyktowane są mnogością powodów i celów i ze względu na nie można wyodrębnić wiele zróżnicowanych kategorii. Przytoczona emigracja, to tylko jedna z obszernego wachlarza pojęć. Innymi, szerzej znanymi i obserwowanymi figurami z podróżowaniem są: pielgrzymi, włóczędzy, *flâneurzy*, *backpackersi*, nomadzi i oczywiście turyści. Każda z przytoczonych kategorii posiada cechy dystynktywne odróżniające ją od pozostałych. Choć wszystkie wymienione figury zasługują na obszerniejsze studium, niniejszy artykuł jest próbą uchwycenia tego, kim w rzeczywistości jest turysta, jakie są jego cele i powody opuszczenia domu i wyruszenia w świat.

Powszechną i - zdaje się - uzasadnioną praktyką humanistyki jest dookreślanie pojęć, nakładanie ram czasowych i tworzenie definicji. Nie inaczej rzecz ma się z turystyką, podobnie, jak w przypadku konstruowania definicji dowolnego innego pojęcia, tak i w tym przypadku można zaobserwować drobne różnice w kładzeniu akcentów przez badaczy. Autorzy zajmujący się problematyką związaną z tym szczególnym rodzajem podróżowania widzą turystykę i jej przedstawicieli – turystów w zindywidualizowanych kształtach. Oznacza to, że trudno podać jedną, ustaloną i obowiązującą definicję pojęć.

Warto przyrzeć się temu w jaki sposób badacze piszą o wspomnianych kategoriach. John Urry przygląda się turystyce i zauważa pewne cechy wyróżniające: „Na turystykę składają się praktyki związane z <odjazdami> i <odlotami>, a więc w pewnym zakresie polegające na zerwaniu z ustalonym porządkiem i praktykami dnia codziennego oraz poddaniu zmysłów działaniu niecodziennych, niezwykłych bodźców” [7, s.15]. Choć wydaje się to dość oczywiste, w tym właśnie zawiera się specyfika turystyki. Zwykle na „chwilowym” zerwaniu porządku zrutynizowanej codzienności i wkroczeniu w świat bodźców odmiennych od tych dobrze znanych. Urry zauważa jeszcze jedną ciekawą okoliczność: „Analizując typowe obiekty turystyczne, można odnaleźć elementy społeczne, z którymi kontrastują” [7, s.15]. Przytoczona

obserwacja wydaje się ciekawa, ponieważ daje obraz różnorodności społecznych. Dzięki badaniu obiektów turystycznych, które stoją niejako w opozycji do obiektów użytku codziennego można dowiedzieć się znacznie więcej o samym społeczeństwie.

John Urry pisze o turystyce, jako o zjawisku oderwania się od codzienności i zanurzeniu w świecie odmienności i opozycji. Turystyka w jego rozumieniu to czasowa ucieczka od odgrywanych ról społecznych. Należy jednak pamiętać, że turystyka to przede wszystkim jedna z kategorii podróżowania. Ten właśnie punkt wyjścia dla dalszych rozważań obiera Marek Kazimierzczak: „Turystyka wywodzi się z podróży, z pobytu ludzi w różnych miejscach przeznaczenia. Rozróżnienie pomiędzy turystyką jako doświadczeniem wynikłym z podróżowania, a turystyką w znaczeniu przemysłu wyrażać może tęsknotę za przynależnością do świata prawdziwych podróżników, wybrańców losu, stanowiących mniejszość (elitę), która opanowała sztukę uważnego bycia w drodze. To rozróżnienie jest czymś więcej niż tylko wyrazem określonych preferencji w sposobie wartościowania pokrewnych sobie kategorii. Turystyka w obu przytoczonych znaczeniach jest i na długo pozostanie znakiem społecznego statusu, który na początku trzeciego tysiąclecia bardziej jako przywilej niż urzeczywistnione prawo, zrównuje wszystkich i każdego z osobna, ciągle jedynie formalnie w swobodnym i wolnym podróżowaniu” [3, s.5]. Autor stawia wyraźną granicę między turystyką (przemysłową), a podróżowaniem (uważnym, elitarnym). Choć przyznaje, że obie kategorie posiadają punkt wspólny, którym jest opuszczenie miejsca stałego pobytu i poszukiwanie innych miejsc przeznaczenia, jednak odmawia przyznania turystyce cech zarezerwowanych dla podróżowania.

Być może warto się zastanowić kim wobec tego jest turysta i podróżnik? Jeśli możliwe jest wyodrębnienie dwóch odmiennych kategorii mających wspólny punkt wyjścia, to śmiało można przypuszczać, że również reprezentanci poszczególnych grup są zróżnicowani między sobą. Bezsprzecznie cechą wspólną jest opuszczenie tego co znane, na rzecz tego, co nowe, nieznane. Jednak powody, cele, a nawet środki i formy partycypowania w poszukiwaniach są zgoła odmienne. Kategorii turysty bacznie przygląda się między innymi Dean MacCannell, który tworząc portret grupy ma na myśli: „Prawdziwych turystów: pochłoniętych zwiedzaniem, przeważnie członków klasy średniej, rozproszonych w tej chwili po całym świecie w poszukiwaniu doznań. [...] Równocześnie turysta jest jednym z najlepszych modeli, opisujących ogólnie człowieka nowoczesnego” [5, s.1]. Badacz w swej krótkiej charakterystyce porusza szereg kluczowych kwestii. Przede wszystkim zwraca uwagę na przynależność turysty do konkretnej, uprzywilejowanej grupy społecznej. Trudno się zgodzić z twierdzeniem, że to klasa średnia stanowi najliczniejszą grupę runku turystycznego. Równie interesujące jest drugie zdanie MacCannella, jakoby turysta był idealnym egzemplum tak zwanego człowieka nowoczesnego. Co prawda autor nie doprecyzowuje przywołanej kategorii, jednak w łatwy sposób można się domyślić co ma na myśli.

Inny badacz, szczególnie zainteresowany nowoczesnymi modelami

życia i ich funkcjonowaniem również sięga po figurę turysty, żeby zobrazować na jego przykładzie czym jest nowoczesność, a nawet ponowoczesność. Zygmunt Bauman w ten sposób postrzega turystę: „Jeśli już zapuszcza się korzenie, to płyciutkie, tuż-tuż pod powierzchnią. Z tubylcami wchodzi się w pobieżne tylko kontakty i zadzierażka naskórkowe tylko stosunki. [...] Spotkanie zrodziło się z wczorajszego impulsu i skończyło się wraz z jutrzejszym. [...] Wypuszcza się turysta w świat dlatego, że w domu się nudzi, że w domu za mało się dzieje, a to, co się dzieje, jest już na wylot znane i łatwe do przewidzenia. [...] Decyzję o wyprawie podjąć turyście tym łatwiej, że jak wszystko inne, co robi, także i opuszczenie domu nie dźwiga piętna nieodwołalności; podróż nie musi trwać wiecznie i stać się tułaczką” [1, s.144-148]. W obrębie tych kilku zdań Bauman prezentuje syntezę nie tylko turysty, ale współczesnego człowieka klasy średniej w ogóle. W kontekście podróżowania turysta to taka postać, dla której nie jest zbyt istotne dogłębne spenetrowanie kultury, z którą w wyniku wyjazdu z domu przyszło mu obcować. Nie jest zbyt zainteresowany ludźmi, kontaktami, czy poszerzaniem horyzontów wiedzy, skupia się raczej na mniej wymagających, przyjemnych aktywnościach. Bauman dostrzega w powyższym modelu poddawanie się impulsom, a co za tym idzie pewną bezcelowość.

Zgoda inaczej rzecz ma się z podróżnikami, dla których często samo bycie w drodze nadaje sens życiu i stanowi wartość nadrzędną. Droga jako cel sam w sobie stanowi emblematyczny przykład tego, że podróż może stać się specyficznym sposobem na życie. Tak zwani globtroterzy, obieżyświaty, wędrowcy stanowią przeciwny biegun całego przemysłu turystycznego. Choć z pozoru trudno uchwycić dzielące różnice, to jednak z całą pewnością można wyodrębnić kilka zasadniczych. Przywoływani wcześniej autorzy również niejednokrotnie kreują figurę turysty w opozycji do kategorii podróżnika. Najprościej rzecz ujmując człowiek podróżujący to osoba żadna poznawania świata, odmiennych kultur i ich przedstawicieli, potrafiąca jednocześnie podporządkować swoje życie pod te właśnie pragnienia. Dość obszernie kategorię podróżnika rozwija Krzysztof Podemski: „Przyjmuję, między innymi za Clifffordem, że pisząc o podróży, podróżniku, podróżującym, mam zawsze na myśli mobilność przestrzenną człowieka, której rezultatem jest opuszczenie domu i zmiana dotychczasowego środowiska, przynajmniej społecznego (np. zmiana sąsiadów) i geograficznego (np. zmiana widoku za oknem), a często też kulturowego (przede wszystkim dominującego w otoczeniu języka, wyznania, używanego alfabetu, obyczajów) i naturalnego (np. klimatu, fauny i flory). W wyniku tego przemieszczenia znajdujemy się co najmniej w innym (czyli takim samym, choć nie tym samym) „świecie”, na przykład wtedy, gdy podróżujemy z Poznania do Berlina. Ale podróż może nas przenieść również w odmienny (czyli nie taki sam) świat, chociażby wtedy, gdy z Poznania przeniesiemy się – dajmy na to – do tybetańskiej wioski. Różnica między innością a odmiennością jest oczywiście w znacznej mierze kwestią indywidualnego odczucia, definicji, wrażliwości, kompetencji kulturowych” [6, s.8].

Podemski porusza istotną kwestię pędu ku nieznanemu uzależnioną

poniekąd od kompetencji kulturowych jednostki. Bazując wyłącznie na powyższym cytacie można uznać, że różnica między turystą a podróżnikiem jest niejasna i niezbyt precyzyjna. Choć obie kategorie łączy fakt wyjazdu, zmiany miejsca, to jednak zasadniczą różnicą jest forma podejmowanych działań. Mimo, że z pozoru ogólne, to jednak bardzo trafne spostrzeżenie w tej materii (różnica pomiędzy turystą a podróżnym) czyni Yves Winkin. W rozdziale zatytułowanym *Turysta i jego cień*, pisze: „Oczywiście, istnieją turyści samotni, których nazwę podróżnikami. [...] Kluczowe jest to, że spojrzenie turysty [...] będzie zawsze zapośredniczone. Turysta nigdy nie jest sam twarzą w twarz z Innym” [8, s.163-166]. Turysta w odróżnieniu od podróżnego zwykle porusza się po miejscach ogólnie dostępnych, ponadto jak zauważa Winkin, nigdy nie jest sam. Poznawanie nowych miejsc odbywa się w towarzystwie. Na ogół jest to towarzystwo przewodnika; czy to żywego, czy w formie papierowej broszury. Podróżny, który stoi w opozycji do turysty, porusza się bez tych atrybutów. Samo podróżowanie nie jest życiowym celem każdego turysty, a jedynie kaprysem, luksusem, na który dzięki pracy może sobie pozwolić. Zwykle turysta to osoba, dla której wyruszenie w drogę jest kwestią drugorzędną. Można uznać, że obie grupy są zróżnicowane ze względu na wyznawane wartości i umiejscawianie podróży na odmiennych szczeblach indywidualnej hierarchii priorytetów.

Podróżowanie dla przyjemności to stosunkowo młode zjawisko. Z powodu stosunkowo wysokich nakładów finansowych niezbędnych do przeprowadzenia wyprawy, jedynie nieliczne grono mogło sobie pozwolić na taki luksus w przeszłości. Niezbyt liczna klasa średnia partycypowała w rozmaitych – mniejszych i większych – przedsięwzięciach podróżniczych mniej więcej od XVII wieku. Wówczas jeszcze określana mianem szlachty, czy mieszczan. Niewątpliwie jedynie za sprawą dobrego sytuowania i wystarczających środków finansowych możliwe było spełnienie kaprysu zamorskiej ekspedycji. Przez lata w ogóle nie myślano w szerokiej perspektywie o podróżach, jako narzędziu społecznej nobilitacji.

Ile lat liczy sobie turystyka? Udzielenie konkretnej odpowiedzi mogłoby by się okazać niemożliwe, jednak można dość konkretnie oszacować. „Podobno pierwsza zorganizowana podróż miała miejsce piątego czerwca 1841 roku, kiedy to Thomas Cook, kaznodzieja ruchu baptystycznego, wyruszył pociągiem z Leicester do Loughborough, gdzie odbywał się zjazd ruchu na rzecz trzeźwości. Liczba pasażerów: około pięciuset” [2, s.20]. Bazując na tej informacji można uznać, że turystyka w formie zorganizowanej liczy sobie ponad sto siedemdziesiąt lat. Interesujący wydaje się cel wycieczki. Biorąc pod uwagę, że organizatorem był kaznodzieja nasuwa się skojarzenie z bardzo dziś popularną turystyką sakralną, która za cele wycieczek obiera miejsca święte lub szczególnie istotne ze względów religijnych.

Przypadek Thomasa Cooka jest doskonałym przykładem tego jak ogromnym i prężnym rynkiem jest turystyka. Historia zapoczątkowana przez Cooka to idealny dowód na to, że turystyka stała się potężną dziedziną przemysłu: „Thomas Cook – dziś to nazwa jednej z największych agencji turystycznych

– szybko złapał bakcyła i zajął się organizacją kolejnych ekskursji. W swojej ofercie miał angielskie wybrzeże, kilka europejskich miast, Ziemię Świętą, a nawet wycieczkę dookoła świata. Na przełomie wieków biuro podróży Cooka było już znane na całym świecie” [2, s.20]. Trudno stwierdzić czy za budową imperium Cooka stało zamiłowanie do podróży, czy raczej do prowadzenia interesów. Nie mniej jednak bogata oferta świadczyć może o tym, że od samego początku kształtowania się turystyki, biznes ten traktowany był bardzo poważnie.

Jeśli przyjąć, że prekursorem turystyki w wymiarze, który znamy również dziś jest Thomas Cook, za sprawą zorganizowania pięciusetosobowej wycieczki, wyczyn ten budzi spory szacunek. Należy przyznać, że dokonał dużego przedsięwzięcia nawet jak na współczesne standardy. Przemysł turystyczny opiera się głównie na wieloosobowych wycieczkach organizowanych. Co do samych liczb: „W 1950 roku w podróże zagraniczne udało się na całym świecie dwadzieścia pięć milionów osób. Piętnaście lat później było ich już sto trzysta milionów” [2, s.10]. Przyrost liczbowy sam w sobie stanowi idealny komentarz do tego w jakim tempie wzrasta turystyka. Mowa tutaj oczywiście o wszystkich podróżach zagranicznych bez rozgraniczania na cele, przyczyny i kategorie.

Przytoczone powyżej dane są nie tylko świadectwem tego jak popularne stały się zagraniczne wyjazdy, ale także rzucają światło na to, jak wiele ludzi ma udział w funkcjonowaniu tak gigantycznego organizmu. Przykładowo myśląc o stu trzynastu milionach podróżnych z 1965 roku nie można zapominać o dodaniu ludzi, którzy w sposób pośredni brali udział we wszystkich wyprawach. Mowa tutaj o wszystkich pracownikach tak zwanego sektora usług, którzy ze względu na piastowane stanowisko w ten, czy inny sposób pracują w przemyśle turystycznym. „W obrazowym, ale niezbyt przesadzonym, uproszczeniu można stwierdzić, że większość mieszkańców naszej planety albo wcieliła się kiedyś w rolę turysty, albo w rolę obsługującego turystę. Jeśli jeszcze uwzględnimy w tym przypadku pośredni i bezpośredni charakter obu wymienionych ról społecznych, wówczas teza o kontakcie większości mieszkańców naszego globu z turystyką staje się bardzo prawdopodobna” [4, s.41]. Powyższy cytat pomaga uświadomić sobie jak rozległą gałęzią przemysłu stała się turystyka.

Niezaprzeczalnym faktem jest, że rozpiętość wachlarza usług wchodzących w skład turystyki jest tak szeroka, że angażuje znaczną większość społeczeństwa. Należy pamiętać o tym, że turystyka wnosi ogromny wkład w przychody finansowe na całym świecie. Istnieją miejsca, które wyłącznie dzięki zainteresowaniu turystów funkcjonują od wielu lat.

Poza oczywistymi korzyściami (głównie finansowymi) turystyka niesie za sobą szereg niebezpieczeństw. Należy sobie uświadomić, że turystyka w dzisiejszym wydaniu to przede wszystkim konsumpcja. Dóbr, zjawisk, widoków, doświadczeń, ale również obcych kultur. Istnieje realne niebezpieczeństwo „wykoślawiania” przez turystów świata tubylców. Błędne rozumienie „innego” lub upowszechnianie stereotypów to tylko nieliczne spośród zagrożeń ze strony turystów i turystyki. Agata Wiza pisze o możliwych przyczynach takiego stanu rzeczy: „Podróżowanie w stylu turysty dryfującego staje się coraz bardziej

zinstytucjonalizowane, ze ściśle określonymi szlakami, zakwaterowaniem i enklawami. Instytucjonalizacja turystyki backpackersów nie tylko separuje i chroni ich przed lokalną ludnością, żywnością, zwyczajami, ale także rozcieńcza nowość i ryzyko kojarzone z nieznanym” [9, s.117]. Instytucjonalizacja, wygoda i brak ambicji poznawczych ograniczają turystykę do środka pozwalającego spełnić zachciankę.

Możliwości, które daje turystyka, do tworzenia pomostów między „nami” i „innymi”, często są niewłaściwie pożytkowane. Środek ciężkości zamiast na wartości poznawcze, kładziony jest na cele konsumpcyjne. Naturalnie nie zawsze i nie w każdym przypadku. Istnieją bowiem podróżnicy indywidualni, głodni wiedzy i ciekawi czekających za granicami własnego kraju odmienności. Bywa, że definiowane przez humanistów kategorie „turysta”, „podróżnik” nie odnajdują zastosowania w świecie, w którym turystyka jest ogromną gałęzią gospodarki. Sama zaś turystyka, podobnie jak niemal każde inne zjawisko kultury, ma dobre i złe strony. To w jaki sposób podejmiemy do obcowania ze światem zależy wyłącznie od indywidualnych kompetencji. W czasach kiedy bilet lotniczy – nawet w egzotyczne miejsce - można kupić za niewielką kwotę, zmiana paradygmatu turystyki zdaje się niemożliwa. Nie można jednak dopuścić do tego, by uprzywilejowane grupy miały możliwość i prawo do bezkarnego penetrowania, a nawet „dewastowania” odwiedzanych kultur - w ramach wykupionej wycieczki.

Bibliografia:

1. Bauman Zygmunt, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, wyd. 2, Warszawa 2000
2. Dielemans Jennie, *Witajcie w raj. Reportaże o przemyśle turystycznym*, tłum. D. Górecka, Wołowiec 2011
3. Kazimierzczak Marek, *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie*, Poznań 2007
4. Kotus Jacek, Rzeszewski Michał, Bajerski Artur, *Przyjezdni w strukturze miasta – miasto wobec przyjezdnych: studenci i turyści w mieście w kontekście koncepcji cityusers*, Poznań 2015
5. MacCannell Dean, *Nowa teoria klasy próżniaczek*, tłum. E. Klekot, A. Wieczorkiewicz, Warszawa 2002
6. Podemski Krzysztof, *Socjologia podróży*, Poznań 2004
7. Urry John, *Spojrzenie turysty*, tłum. A. Szulżycka, Warszawa 2007
8. WinkinYves, *Antropologia komunikacji. Od teorii do badań terenowych*, tłum. A. Karpowicz, Warszawa 2007
9. Wiza Agata, *Uczenie się z podróży w narracjach turystów indywidualnych (backpackersów)*, Poznań 2013

ПРОЯВИ ВИДІВ ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНИХ ДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

Холевінська Ярина Іванівна

викл. ЛССМШІ ім. С. Крушельницької

jaryna@ukr.net

Засновник дисципліни «Слухання музики» музикознавець — реформатор системи музичної освіти Б. Л. Яворський ще на початку ХХ ст. у своїй концепції музичного виховання ставив найвище саме «*слухання музики*» як процес активного творчого розвитку з одного боку, а з іншого — як спосіб розповсюдження та виховання «*інтелектуальної культури*» [1], екстрапольованої на сфери сприйняття, компонування та виконавства. У цих видах музичної діяльності задіюються власне слухові, інтелектуальні, відтворюючі та креативні чинники особистості — необхідні атрибути майбутніх музикантів-професіоналів. На уроках предметів, пов'язаних з різного роду слуханням музики, (як пасивного, так і активного) та в силу специфіки множинного психологічного впливу музичного мистецтва (одночасна дія обох півкуль головного мозку) під час прослуховування, виконання чи аналітичних студій музичних творів виразно простежуються ознаки розвитку з різним ступенем інтенсивності одразу декількох «видів інтелекту» (за Г. Гарднером [2]): логіко-математичного, вербально-лінгвістичного, візуально-просторового, кінестетичного, музично-ритмічного, міжособистісного, внутрішньоособистісного та природничого.

Логіко-математичний інтелект проявляється в здатності здійснювати аналіз музичних творів з його атрибуцією осмислення логіки музичної композиції (Е. Назайкинський), встановленням пропорцій на різних структурних рівнях за певними розрахунками. В опануванні метроритмічними параметрами музичної форми вимагається вміння паралельного виконання кількох обчислювальних операцій: числовими виразами характеризуються позначення музичної інтерваліки, акордики; «сталими ритмічними величинами» — константами ідентифікується та моделюється жанрова природа музичних творів; елементарними гармонічними цифровками послуговуються для творчих пошуків гармонізації мелодій і т.д. Прагматичні, логічні здібності проявляються також за умов аналітики інтонаційного розвитку музичного тематизму, особливо при встановленні *тотожностей* мелодичного, метроритмічного, ладогармонічного та іншого роду засобів техніки музичної мови. Тут логічний інтелект нерозривний з *музично-ритмічним*. Завдяки музичним творам з чіткими конструктивними, не рідко алгоритмічними принципами композиції в учнів формується уявлення про формально-логічні, причинно-наслідкові зв'язки, формуються позамузичні абстрактні мисленнєві дії. Логічно-конструктивними принципами пронизані параметри таких

музичних форм як класичний *квадратний* музичний період з його бінарним поділом на структурні складові; *дво-* і *тричастинна* (в різних модифікованих варіантах), феномен *три-пятичастинної*, сонатної форм та форми — жанри поліфонічної музики, які асоціюються зі складними «інженерними» функціональними конструкціями (вивчаються в курсі «Музичної літератури» в середній ланці музичної освіти). Чи не найкращим прикладом цього служить музика «доби поліфонії»: творчість композиторів франко-фламандської школи періоду Високого Ренесансу, барокові поліплощинні **звукові «архітектурні споруди»**, кульмінування і апогей жанру **фуги** — цієї вершини логіко-конструктивних засад музичного мислення. Для її аналізу, зрештою, як і для багатьох інших поліфонічних жанрів, музикознавці застосовують терміни, запозичені із словника точних наук. Самі методи *перетворення* музичної теми (*інверсія*, *аугментація*, *дімінація* і т. д.) ґрунтовані на точних розрахунках. Ефективним є використання музичних головоломок, відтворення звуків за числовими рядами, музичні завдання силогічного спрямування тощо. Методами аналогії, виведеннями алгоритмічних чи іншого типу моделей встановлюються ладотональні, інтонаційні, загальножанрові-стильові та інші зв'язки між компонентами музичної форми чи між творами, що знаходяться в синхронних або діахронних площинах. Геометричні фігури доцільні для схематизації різного роду музичних моделей.

Використанням графічних схем – зображень траєкторії мелодичного руху, акордової вертикалі чи ритмічної лінійності в учнів виховується уявлення про часопростірний континуум як основу будь якої звукової композиції. У даному випадку спостерігаємо синхронну дію з *візуально-просторовим інтелектом*, який проявляється у наявності «чутливості до форми, простору, кольору, ліній та фігур; розуміння розташування та взаємоположення предметів у просторовому або часовому континуумі» [2;]. Цей вид інтелекту частково проявляється в розумінні таких понятійних категорій музики як високий чи низький регістр, динамічні відтінки форте – піано як способи передачі засобами музики рухів «віддалення – наближення» у музичному просторі. Візуально-просторовий інтелект сприяє розвитку уяви, фантазії, без чого унеможливлений сам творчий процес як такий з його потребою конструювання в глибинах уяви музичних образів під час слухання музичних творів чи під час створення власних композицій. Його ж проявом можна вважати і феномен «кольорового» музичного слуху або музично-візуальної синестезії, яка часто виливається у дітей потребою виразити аудіообраз візуальними способами через графічну композицію, поліхромний малюнок-ілюстрацію, витинанку, аплікацію тощо.

Вербально-лінгвістичний інтелект розвиває вміння послуговуватися мовним апаратом в силу специфіки професії музиканта: оперувати набором музичної термінології, вмінням підбирати мовні аналогії при поясненні, тлумаченні прослуханих музичних творів, їх образно-тематичного наповнення, характеру, настроєвості. Активізація спеціальних ментальних

функцій цього виду інтелекту сприяє «конвертації ідей» (у нашому випадку – музичних, слухових), «сприйняттю інформації» та її «перетворенню на мовлення» [2;37]. Умінням *слухати* і бути націленим на комунікацію відзначається ефективність навчального процесу.

Кінестетичний інтелект яскраво виявляється у музично-рухових іграх, танцювальній музиці, обрядовій синкретичній творчості, які інспірують дітей до пластичного відтворення музичної образності, евримічного розвитку особистості (Е. Жак-Далькроз), завжди викликаючи при цьому в них позитивні емоції та естетичну насолоду при розпізнаванні тілесно-м'язовими рухами внутрішньої природи того, що звучить. Пошуки еквівалентності музики – руху – емоції розвиває інтелектуальні та почуттєві спроможності дитини, грою на музичних інструментах успішно тренується крупа та мілка моторика, координація рухів, гнучкість та розуміння мети фізичної дії, спровокованої музичним фактором. Заняття музикою у цьому випадку реалізують когнітивні здібності «м'язової пам'яті», моторної логіки, без яких неможливим є вивчення інструментальних композицій, зрештою розвиток віртуозності, ані міметичних рухів, супровідних створенню чи відтворенню аудіо-образів.

В ознайомленні з творами класичної авторської музики, у проникненні в особистісний світ творчості того чи іншого композитора, а особливо в ансамблевій грі, імпровізації від учасників – виконавців творчого акту потребується вміння *чути* іншого, *відчувати* його настрій, вловлювати імпровізаційну мотивацію, реагувати на його творчі бажання, встановлюючи особливий контакт за посередництвом музичного твору з одного боку, а з іншого – за допомогою *міжособистісного інтелекту* — вміти вповні творчо співпрацювати заради єдиної креативної мети.

Натомість *внутрішньоособистісний інтелект* наповнює умінням розуміти себе, «занурюватися» у себе, *слухати себе* під час сольного відтворення або створення музичних творів, вмінням втілювати в мистецьких проєкціях власні настрої, бажання, мрії. Саме у творчому процесі відбувається інспірація до глибшого себерозкриття, себепізнання, що ідентифікація показників власного внутрішнього світу. Встановлення та шліфування власного естетичного канону, художнього смаку, стильової векторності, співзвучних особистісному «Я» в майбутньому призведе до розуміння подібності себе до інших і своєї неповторності.

Природничий інтелект у музичному мистецтві виявляється в мотивах відчуття крізь призму звукового середовища образів довкілля. Історія музики рясніє прикладами музичних композицій на тему природи в її об'єктивно-суб'єктивному зображенні, на тему *гармонії чи дисонантних відношень людини і природи*. Гармонійний розвиток стосунків «людина—природа» здавна забезпечувався нашими предками її *оспівуванням*, кінестетичним відтворенням в календарно-обрядових, дитячих фольклорних піснях-іграх, хороводах, образів флори і фауни, що вважалося *природною* потребою і *практичним* способом бережливого ставлення до живого світу.

Література:

1. Антропова Т. А. Науково-теоретичні розробки Б. Яворського з питань реформування музичної освіти в Україні / Т. Антропова// Науковий вісник НМАУ ім. П. Чайковського, 2006. – Вип. 35. – С. 113-121.
2. Байсара Л. І. Множинність прояву видів інтелекту: конспект лекцій /Л. І. Байсара. – Д.: РВВ ДНУ, 2010. – 96 с.
3. Гарднер Г. Структура розуму. Теорія множественного інтелекту / Говард Гарднер. – Москва, Санкт-Петербург, Київ, 2007. – 512 с.
4. Назайкинский Е. Логика музыкальной композиции. – М.: Музыка, 1988. – 319 с.

ФОРМУВАННЯ КОНФОРМІСТСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬСТВА ГАДЖЕТІВ (НА ПРИКЛАДІ СЕРІАЛУ «ЧОРНЕ ДЗЕРКАЛО»)

Хоменко Гліб Володимирович

*студент Факультету філософської освіти і науки
sntnpu@gmail.com*

Науковий керівник –

доктор філос. наук, професор Г.С. Меднікова

Телесеріал британського виробництва «Чорне дзеркало», як різновид екранного медіа, у трагічному світі демонструє найбільш значущі соціальні дефекти масового суспільства сьогодення. В рамках першої серії третього сезону («Крах») піднімається одна із основних проблем – деградація індивіда в умовах постійної біганини за підвищенням власного статусу у соціальній ієрархії через накопичення символічних балів, схвалення лицемірства та дотримання конформізму.

Британському сценаристу Чарлі Брукеру у межах даної серії вдалося досить глибоко осмислити вплив на свідомість людини таких невід’ємних атрибутів соціокультурної реальності як гаджети, соціальні мережі, лайки тощо. Їх існування обумовлює досить жорсткий контроль за будь-якими засобами вираження людиною власної індивідуальності, домінування симулякрів у повсякденному житті. Популяризація лайків спричинила досить неоднозначний суспільний резонанс не лише у віртуальній реальності, але й поза нею. Більше того, саме усвідомлення індивідом межі між реальним та віртуальним вимірами свого буття носить наразі скоріше умовний характер.

Безпосереднім доказом на користь цього можуть бути ситуації з життя людей, що мешкають у країнах, які за власними темпами виробництва та розвитку економіки наближаються до постіндустріального типу. Наприклад, в Америці роботодавець може проаналізувати зміст профілю у соціальних мережах потенційного працівника компанії під час співбесіди.

Відділи кіберполіції також користуються звичкою людей викладати власні фото у Інстаграм, не оминаючи увагою й інші подібні сервіси. Це дає змогу контролювати ймовірних правопорушників, в тому числі тих, хто знаходиться під домашнім арештом. А психоаналітики можуть не оминати, під час вивчення справи пацієнта, різноманітні прояви його Інтернет-активності.

Як наслідок, можна констатувати появу паритету у співвідношенні приватного та публічного життя людини. Втручання в особисте життя у даній серії чітко прослідковується на прикладі засудження та відчуження чорношкірого чоловіка збоку колег по роботі за розрив стосунків зі своєю дівчиною. Водночас, його образ апелює до расової дискримінації, маргіналізації чорношкірих людей, що не може мати виправдання у прогресивному світі.

Швидкоплинне збільшення кількості користувачів у соціальних мережах серед провідних посадових осіб, політиків бізнес- та шоу-менів актуалізує питання: чи можливо бути гармонійно розвинутою та успішною особою у XXI столітті без активного позиціонування у соціальних Інтернет-медіа? Якщо певний високопосадовець реєструється у фейсбук, сповіщає про основні «перемоги» в результаті власної ефективної діяльності та додає у френди незнайомих йому людей, чи стає він ближчим до власних виборців? Насправді виникає чимало запитань, які мають спровокувати значний інтерес у цільовій аудиторії серіалу.

В контексті даної роботи хотіло б зупинитися на основних суперечностях, до вираження яких схиляється британський письменник та спробувати проаналізувати їх з позицій культурологічних досліджень. У сучасну добу лайк відіграє роль символічного механізму соціального регулювання в суспільстві. Це може призвести не лише до расової, але й до ціннісної дискримінації. На прикладі серіалу чітко прослідковується умовний поділ соціуму на три ланки: елітарну, посередню та маргінальну. В залежності від власного соціального статусу людина може претендувати на певний перелік товарів та послуг (від нижчого до вищого класу).

Особисто мені ця система нагадує славновісну концепцію функціонування туристичних готелів в межах Туреччини, Єгипту та інших країн – за принципом від однієї до п'яти зірок, мікрорайонів для бідних та багатих. Поділ людей на тих хто намагається вижити та тих хто живе за принципом «Allinclusive» дається взнаки під час перегляду вищезазначеної серії. Середній же клас намагається за будь-яку ціну наблизитись до вищого прошарку населення, але, як правило, терпить фіаско у боротьбі із нав'язаними цінностями, лицемірством та нахабством. Перша сцена фільму символізує життя сучасного індивіда, що знаходиться у процесі біганини за власними мріями, тримаючи в руках гаджет.

Не менш знаковою є ситуація в ліфті, коли головна героїня підлещується до свого керівника, щоб отримати перепустку на найвищий поверх. Незважаючи на відсутність 3D-технологій у даному серіалі, глядач отримує

можливість здійснити віртуальну подорож у тілі героїні, переживаючи справжні емоції та почуття від третьої особи. Можливо це пов'язано із апелюванням до дійсного досвіду кожного глядача, а саме – бажання бути привабливим в очах свого керівництва, щоб розширити власні можливості та отримати більш шановану посаду. Адже саме «корисні» зв'язки іноді можуть змінити траєкторію розвитку тих чи інших подій у житті людини.

В такій ситуації кожен суб'єкт опиняється перед вибором: бути своєрідним актором, що відчуває острах бути осудженим/отримати негативну оцінку від представників вищого класу або звільнитися від подібного симулювання реальності, не зважаючи на можливу маргіналізацію та пригнічення. У першому випадку життя заради Іншого має більшу цінність, у другому – свобода своєї індивідуальності підноситься вище ніж інтереси оточуючих. Напевно що, дотримання будь-якої крайності не є доречним і саме тому, здоровий егоїзм та відносна незалежність мають корелювати із природньою потребою бути схваленим.

Приховуючи власні емоції та почуття людина прирікає себе на ув'язнення власної самості. І в цьому полягає один із головних парадоксів фільму – свобода у в'язниці і в'язниця у житті. Симуляція реальності, шаблонність, гра перед дзеркалом та штучні емоції в такому випадку є своєрідними способами втечі від справжнього, яке може бути засуджене іншими.

Так чи інакше, за власною природою людина є глибоко соціальною істотою. Маргіналізація людей у суспільстві існувала від початку зародження людства, зокрема, в добу Античності, найвищою мірою покарання було вигнання за межі полісу, що фактично дорівнювало її загибелі. В сучасну добу істотно змінилися «правила гри», проте людина все ще перебуває під тиском потенційного неприйняття іншими, адже самотнім можна почуватися навіть у натовпі перехожих. Одним із шляхів подолання онтологічної нестачі є геймерство як спосіб компенсації нездійснених фантазій свого Я.

Завдяки використанню сучасних технологій віртуальної реальності в процесі гри людина відчуває невідомі емоції та переживання. Якщо послатись на психоаналіз Фрейда, індивід сублімує власну сексуальну енергію, переадресовуючи її у різноманітну культурну творчість. У цій серії важко оминати брата головної героїні, який, своїм прикладом, доводить гіпотезу про те як суб'єкт намагається втекти від розуміння шокуючої для нього реальності, поринаючи у вимір віртуального простору. З іншого боку, сама реальність постає у вигляді певної підробки, симулякру із нав'язливими мріями, що породжує суперечність у співвідношенні реального та віртуального. Людина втратила контроль над власним життям, а її дозвілля і побут опинились під впливом потужних транскорпорацій.

На прикладі будь-якої рекламної кампанії з продажу відомих брендів можна дійти до висновку, що людина має бажання придбати не сам товар, а певну мрію – символічний капітал. Найбільш прибутковиме те, що

асоціюється з успіхом, щастям, здоров'ям тощо. Якщо догляд за власним здоров'ям не має нічого негативного, то дискримінація людей із зайвою вагою, стає ще однією ложкою дьогтю у банці меду.

Окрім зовнішнього вигляду, мова на сьогодні також може впливати на показники статусності індивіда. Особисто для мене у цьому контексті влучним став епізод із автомобілем старої моделі, інфраструктура якого передбачала використання незрозумілого діалекту у спілкуванні із водієм. Можу припустити, що на борту літака єдиною мовою спілкування була б англійська.

Соціальні медіа також успадковують подібні патерни соціокультурного ладу у суспільстві. Саме тому, незважаючи на егалітарну структуру Інтернет-мереж, найбільш впливовими у них визнаються тексти, що написані на одній із п'яти найпоширеніших мов світу, які, в свою чергу, набирають більшу кількість лайків. Досить цікавим є факт з приводу того, що в академічному середовищі більш авторитетною виглядатиме науково-дослідницька робота, що написана на англійській мові. Згадані ситуації наводять на думку, що обгортка в сучасному суспільстві користується більшим попитом ніж внутрішнє наповнення. У фільмі це проілюстровано на прикладі звичайної кави, що тягне на велику кількість лайків, але за смаковими якостями не прийнятна у споживанні для головної героїні.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що прагнення жити у стані політкоректності навряд чи наблизить людину до егалітарної приналежності. Імітація щастя через фальшиву посмішку перетворює людей на певні голограми, що намагаються полегшити своє життя шляхом відмови від категоричного імперативу – власної совісті. У кінематографії подібна проблематика згадується також у фільмі «Висотка» режисера Бена Вітлі, де суспільство є розподіленим на на лідерів (хто живе у своє задоволення) та маргіналів (хто працює для того, щоб вижити). Лицемірство та нахабство, подібно до алкоголю чи наркотиків, є своєрідною панацеєю у сприйнятті повсякденної реальності.

Список використаних джерел

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция/ Simulacresetsimulation1981.рус. перевод 2011, пер. А. Качалова. — М.: Рипол-классик, 2015.
2. Вельтман К. Электронная культура: достижения и перспективы // Информационное общество. М., 2002. Вып. 1. С. 24-30.
3. Розин В. М. Технологии виртуальных реальностей // Традиционная и современная технология (Филос.-методол. анализ) / РАН. Ин-т философии / Отв. ред. В. М. Розин. М., 1999. С. 163.

OPERACJE I MISJE POKOJOWE: GENEZA I ROZWÓJ, TYPOLOGIA, ELEMENTY, STRUKTURY

Patrycja Kamer

Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa

Wydział Humanistyczny

Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny w Siedlcach

patka.izdebska@o2.pl

Mgr Grzegorz Czapski

Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa

Wydział Humanistyczny

Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny w Siedlcach

czapskigrzesiek@gmail.com

Abstrakt

Budowanie pokoju w ramach misji humanitarnych wiąże się ze zmniejszeniem ryzyka wystąpienia bądź ponownego popadnięcia w konflikt zbrojny państw i lub społeczności lokalnych na całym świecie. Budowanie pokoju zapewnia wzmocnienie zdolności instytucji administracji państwowej na wszystkich szczeblach. Misje tworzenia pokoju zajmują się najbardziej najistotniejszymi kwestiami dotyczącymi funkcjonowania społeczeństw oraz struktur państwowych. Wzmacniają zdolności państw do efektywnego wypełniania funkcji działając zgodnie z prawem międzynarodowym.

Abstract

Peace building as part of humanitarian missions involves reducing the risk of re-emergence or reincarnation of states and or local communities around the world. Peacebuilding ensures strengthening the capacity of state administration institutions at all levels. Peace-making missions deal with the most salient issues concerning the functioning of societies and state structures. They strengthen the ability of states to perform their functions effectively in accordance with international law.

Key words: humanitarian missions, peace building, humanitarian technologies.

1. GENEZA I ROZWÓJ

Jednym z głównych z problemów bezpieczeństwa po zakończeniu II wojnie światowej było niedoprowadzenie do rozprzestrzeniania się konfliktów lokalnych. Dlatego podejmowano działania z ramienia Organizacji Narodów Zjednoczonych i regionalnych organizacji bezpieczeństwa w sferze międzynarodowej (NATO, UE), zmierzając do działań w kierunku misji pokojowych o różnym charakterze, poczynając od misji obserwacyjnych oraz utrzymania pokoju a kończąc na misjach stabilizacyjnych oraz wymuszaniu pokoju. Od końca wojny koreańskiej w 1953 r. do wybuchu wojny Izraela w koalicji Egiptu i Syrii w 1973 r. uczestnictwo Polski w tych działaniach ograniczało się tylko do wysyłania obserwatorów rozstrzygających rozejmy albo porozumienia pokojowe. Rok 1973 stał się przełomem, gdy podjęto decyzję dotyczącą wysłania

na Bliski Wschód Polskiej specjalnej jednostki Wojska Polskiego. Oprócz misji, która odbyła się na Bliskim Wschodzie, Polska delegowała swoich żołnierzy w różne zakątki świata, gdzie zagrożone było bezpieczeństwo¹.

2. TYPOLOGIA MISJI I OPERACJI POKOJOWYCH

Pierwsze definicje „operacji pokojowych” zostały przedstawione w czerwcu 1992 r. w raporcie Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) – Boutrosa Boutrosa – Ghaliego (obecny: Ban Ki-moon) pt. „Program dla Pokoju”. Operacje pokojowe zostały określone, jako: wprowadzenie obecności sił ONZ na danym terenie, za zgodą wszystkich zainteresowanych stron, związane z zaangażowaniem personelu ONZ (wojskowego, policyjnego oraz cywilnego). Zgodnie z aktualnym poglądem wypracowanym w Departamencie Operacji Pokojowych można wyróżnić następujące rodzaje operacji: zapobieganie konfliktom, utrzymanie pokoju, wymuszanie pokoju, tworzenie pokoju i budowanie pokoju. Zapobieganie konfliktom obejmuje zastosowanie strukturalnych lub dyplomatycznych środków do powstrzymania animozji (sporów) wewnątrz państwa lub między państwami mających nie dopuścić do eskalacji (zwiększenia/ spotęgowania) konfliktu². „Operacje tworzenia pokoju” to działania mające na celu doprowadzenie do porozumienia walczących ze sobą stron, natomiast „operacje utrzymania pokoju” wiązały się z rozmieszczeniem sił pokojowych w rejonie konfliktu za zgodą wszystkich zainteresowanych stron. Samo „utrzymywanie pokoju” traktowane jest, jako działania pozwalające zarówno na zapobieganie konfliktom, jak i tworzenie pokoju. „Operacje budowania pokoju” – to działania prowadzone po zakończeniu etapu konfrontacji zbrojnej, zmierzające do tworzenia i wspierania struktur politycznych i społecznych utrwalających osiągnięty pokój oraz pozwalające na uniknięcie ponownego wybuchu konfliktu³.

Terminologia NATO-owska posługuje się pojęciem „operacji wspierania pokoju”, ujmowanych często, jako „operacje inne niż wojna”. Zgodnie z definicjami zawartymi w decyzji Komitetu Wojskowego NATO, operacje wspierania pokoju obejmują następujące typy działań: zapobieganie konfliktom, tworzenie pokoju, utrzymywanie pokoju, wymuszanie pokoju, budowanie pokoju, pomoc humanitarna. Pomoc humanitarna – obejmuje działania prowadzone w celu pomocy ludności w trudnej sytuacji, zwłaszcza, gdy odpowiedzialne władze nie

1 J. Kajetanowicz, *Wojsko Polskie w operacjach utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego 1973-2008*, [w:] *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2010, s. 152.

2 M. Marszałek, *Operacje utrzymania i wymuszania pokoju w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego. Geneza. Stan obecny. Perspektywy*, Wyd. Difin, Warszawa 2014, s.13-15.

3 D. S. Kozerawski, *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973-1999*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 26 -27.

mogą, albo nie chcą takiej pomocy dostarczyć⁴. Unia Europejska wyróżnia takie rodzaje operacji pokojowych, jak: utrzymywanie pokoju, wymuszanie pokoju, budowanie pokoju, tworzenie pokoju oraz wsparcie działań humanitarnych.

Kolejnym elementem artykułu będzie krótka charakterystyka operacji i misji pokojowych, takich jak: (misje poza systemem ONZ, misje pod flagą ONZ, operacje w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz misje Unii Europejskiej), w których udział brali Polacy.

Polska Misja Wojskowa w Komisji Nadzorczej Państw Neutralnych w Korei, została powołana na mocy porozumienia rozejmowego podpisanego 27 lipca 1953 r. w Panmunżonie, kończącego trzyletnią wojnę koreańską ustanowieniem linii demarkacyjnej (*linia oddzielająca walczące ze sobą armie, ustalana na czas rozejmu*) i stref zdemilitaryzowanych (*obszar, na którym obowiązuje zakaz produkowania i magazynowania środków wojennych oraz utrzymywania sił zbrojnych*)⁵ między Koreą Północną (zaangażowanie ZSRR) a Południową (zaangażowanie Stanów Zjednoczonych). W ramach czuwania nad wypełnianiem warunków porozumienia powołano dwie międzynarodowe komisje: Komisję Nadzorczą Państw Neutralnych (KNPN) w skład, której wchodziłi przedstawiciele Polski, Czechosłowacji, Szwajcarii i Szwecji, oraz Komisję Repatriacyjną Państw Neutralnych (KRPN), do której należały w/w państwa oraz Indie⁶. Ta komisja działała tylko przez rok. Zgodnie z porozumieniem, Komisja Nadzorcza Państw Neutralnych działała w składzie 20, czteroosobowych stałych i ruchomych grup inspekcyjnych, rozmieszczonych w portach, na lotniskach i stacjach kolejowych obu stron oraz patrolujących strefy zdemilitaryzowane wzdłuż linii demarkacyjnej. W czerwcu 1956 r. z powodu licznych utrudnień w wykonywaniu swych zadań, grupy inspekcyjne przerwały swe prace w terenie i zostały wycofane z obu części Korei. Dalsze prace Komisji ograniczono do analizowania oraz potwierdzania prawdziwości raportów składanych przez zwaśnione strony konfliktu. Początkowo delegacja polska składała się z ok. 400 osób, zmieniających, co 9-11 miesięcy. Oprócz żołnierzy zawodowych, w składzie delegacji znajdowali się przedstawiciele MSZ oraz innych resortów. Wszyscy członkowie delegacji występowali jednak, jako personel wojskowy. Delegacja polska z Korei została wycofana w lutym 1995r. wskutek cofnięcia się zgody władz KRLD (Koreańska Republika Ludowo Demokratyczna) na jej przebywanie na terytorium tego państwa⁷.

Międzynarodowe Komisje Nadzoru i Kontroli w Indochinach zostały powołane w wyniku Konferencji Genewskiej

4 F. Gagor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Wyd. Adam Marszałek, Warszawa 1998, s. 45-46.

5 D. S. Kozerański, *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973-1999*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 30-31.

6 Misja w Korei, www.skmponz.szczecin.pl/nscs-korea/ (dostęp: 01.08.2017).

7 G. Ciechanowski, *Żołnierze polscy w misjach i operacjach pokojowych poza granicami kraju w latach 1953-1989*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 21-48.

zwołanej w kwietniu 1954r., w celu rozwiązania długotrwałego i skomplikowanego konfliktu w Kambodży, Laosie i Wietnamie. Do nadzorowania wykonania postanowień układu rozejmowego w każdym z tych krajów powołano osobne komisje, które działały w Kambodży (1954-1969), w Laosie (1955-1975) i w Wietnamie (1954-1972). Odrębną komisją o podobnym charakterze była powołana w styczniu 1973r. na mocy Porozumienia Paryskiego – Międzynarodowa Komisja Kontroli i Nadzoru w Wietnamie Południowym, działająca do 1975r. Przedstawiciele Polscy uczestniczyli we wszystkich komisjach międzynarodowych na Półwyspie Indochińskim. Charakter wykonywanych zadań w poszczególnych komisjach był podobny. Obejmowały one głównie:

- ✓ kontrolę przegrupowań wojsk;
- ✓ nadzorowanie linii demarkacyjnych i stref zdemilitaryzowanych;
- ✓ nadzorowanie wymiany jeńców wojennych i osób internowanych;
- ✓ kontrolowanie portów, lotnisk oraz granic w związku z zakazem sprowadzania wojsk i sprzętu;
- ✓ prowadzenie dochodzeń i wyjaśnianie przypadków naruszania i postanowień porozumień⁸.

Międzynarodowa Grupa Obserwatorów (MGO) w Nigerii, powstała z inicjatywy rządu federalnego Nigerii w czasie wojny domowej wywołanej secesją Biafry, tj. najbogatszej prowincji tego państwa. W związku z oskarżeniami o ludobójstwo dokonywane przez armię federalną na ludności plemienia Ibo (*grupa etniczna zamieszkująca Nigerię*), rząd federalny Nigerii wystąpił do Sekretarzy Generalnych ONZ i OJA (Organizacja Jedności Afrykańskiej) oraz rządów czterech państw (Kanada, Polska, Szwecja i Wielka Brytania) z prośbą o przysłanie obserwatorów międzynarodowych, w celu sprawdzenia wiarygodności ww. oskarżeń. Międzynarodowa Grupa Obserwatorów działała na podstawie ogólnych wytycznych opracowanych przez rząd nigeryjski i zaakceptowanych przez zaproszone strony. Zasadnicze zadania Grupy sprowadzały się do:

- ✓ prowadzenia systematycznej kontroli postępowania nigeryjskiej armii federalnej wobec jeńców wojennych, lokalnej ludności cywilnej i uchodźców;
- ✓ badania wiarygodności pojawiających się w prasie światowej doniesień o łamaniu zasad humanitarnego prowadzenia działań wojennych;
- ✓ sprawowania nadzoru nad mieniem ludności z plemienia Ibo na terenach objętych walkami;
- ✓ prowadzenia tzw. inspekcji specjalnych celu wyjaśnienia różnych spraw incydentalnych.

Grupa działała do marca 1970 r., wykonując w tym czasie 40 inspekcji

⁸ K. Gaj, J. Zuziak, *Wojsko Polskie w międzynarodowych misjach pokojowych (1953-2011)*, [w:] *Przegląd historyczno – wojskowy. Kwartalnik*. Warszawa 2011, s. 29-40.

w rejonie walk oraz w obozach jeńców i uchodźców. Rezultatem działania grupy było 15 raportów, w których obserwatorzy stwierdzili brak podstaw do oskarżenia rządu i armii federalnej Nigerii o ludobójstwo, eksterminację lub dyskryminację ludności Ibo.⁹

Polska Wojskowa Jednostka Specjalna w siłach UNEF II w Egipcie (1973-1979). Była to pierwsza operacja dotycząca utrzymania pokoju, w której uczestniczył kontyngent Wojska Polskiego. Operacja ta została podjęta dzięki inicjatywie Rady Bezpieczeństwa ONZ po wojnie Jom Kippur. Celem UNEF II było: kierowanie zawieszeniem ognia pomiędzy Izraelem i Egiptem oraz sprawowanie kontroli głównie w strefie buforowej, która znajdowała się na Półwyspie Synaj. Pierwsza zmiana dotycząca Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej, która liczyła wtedy 826 żołnierzy wystawiona była w listopadzie 1973 roku poprzez oddziały szóstej Dywizji Powietrznodesantowej z Krakowa. W skład jednostki wchodziły: sztab i dowództwo, kompania dowodzenia oraz ochrony, kompania remontowa, kompania inżynieryjna, kompania transportowa, kompania budowlana i obsługi. Od zmiany drugiej do kontyngentu włączono dodatkowy szpital specjalny, spowodowało to wzrost liczby żołnierzy oraz personelu cywilnego do 1026 osób. Jednostka znajdowała się w Egipcie - Półwysep Synaj. Zadania jednostki to:

- ✓ budowa, remont dróg, budynków i urządzeń inżynieryjnych;
- ✓ naprawa pojazdów;
- ✓ oczyszczenie i dowóz wody;
- ✓ pomoc medyczna¹⁰.
- ✓ rozminowywanie strefy buforowej;
- ✓ zapewnienie transportu zaopatrzenie dla poszczególnych kontyngentów;

UNDOF - (United Nations, Disengagement Observer Force) – Siły ONZ do Obserwacji Rozdzielenia Wojsk w Syrii (1974-1994), na Wzgórzach Golan zostały ustanowione na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ z dnia 31.5.1974 r. w celu przestrzegania porozumienia dotyczącego rozdzielenia wojsk izraelskich oraz syryjskich podpisanego w tym samym dniu w Genewie. Siły te utworzono z wydzielonych ze składu UNEF II dwóch batalionów operacyjnych. Do wykonywania zadań logistycznych wydzielono odpowiednie grupy z kontyngentów kanadyjskiego i polskiego UNEF II. Pierwsza grupa wydzielona z PWJS liczyła aż 92 osoby oraz podlegała dowództwu PWJS, mimo że UNDOF zaczął stanowić odrębne siły pokojowe ONZ. W okresie swego istnienia, polska wojskowa jednostka logistyczna (POLLOG) liczyła od 130 do 150 osób oraz składała się z pododdziałów dowodzenia i obsługi, transportowego, inżynieryjnego, remontowego i budowlanego oraz laboratorium sanitarno-epidemiologicznego. Ponadto, w skład kontyngent polskiego wchodził personel wojskowy zajmujący różne stanowiska w Kwaterze Głównej UNDOF

⁹ D. S. Kozerański, *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973-1999*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 90-93.

¹⁰ MON, www.unef2.pamieciopolegnych.mon.gov.pl. (dostęp: 01.09.2017).

oraz w jednostce żandarmerii wojskowej sił. Zadania logistyczne i inżynierskie wykonywane przez PKW w UNDOF były podobne do zadań PWJS w Egipcie. W składzie kontyngentu nie było szpitala polowego, a zadania medyczne ograniczały się jedynie do prac laboratoryjnych¹¹.

UNIFIL (United Nations Interim Force In Lebanon) - Siły Tymczasowe ONZ w Libanie (od 1992r.). Tymczasowe Siły ONZ w Libanie, utworzono na podstawie rezolucji Rady Bezpieczeństwa - ONZ, z dnia 19 marca 1978 r. Rezolucja ta wzywała do ścisłego przestrzegania integralności terytorialnej, suwerenności i niezależności politycznej Libanu w jego uznanych granicach oraz do natychmiastowego przerwania działań i wycofania się wojsk izraelskich z całego terytorium Libanu. Zadaniem UNIFIL było: nadzorowanie wycofania wojsk izraelskich, przywrócenie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz wsparcie dla rządu libańskiego w sytuacji przejścia kontroli nad okupowanym obszarem. Polski Kontyngent Wojskowy, w siłach UNIFIL pojawił się w czerwcu 1992 r. Początkowo była to 60-cio osobowa Polska Wojskowa Jednostka Medyczna (szpital polowy), do której w kwietniu 1994 r. dołączyły: batalion logistyczny i zgrupowanie pododdziałów inżynierskich. W czerwcu 1996 r. Polska wydzieliła zgrupowanie pododdziałów remontowych. Zadania realizowane przez PKW to:

- ✓ remonty pojazdów mechanicznych i innego sprzętu występującego w siłach UNIFIL;
- ✓ rozminowanie wskazanego terenu i prace budowlane oraz fortyfikacyjne w miejscach stacjonowania jednostek UNIFIL;
- ✓ wypełnianie zadań związanych z pomocą humanitarną miejscowej ludności;
- ✓ zabezpieczenie funkcjonowania centralnych magazynów sił;
- ✓ zapewnienie opieki medycznej całemu personelowi sił w ramach szpitala;
- ✓ zapewnienie transportu personelu i różnego rodzaju materiałów do kontyngentów operacyjnych¹².

UNPROFOR – Siły Ochronne ONZ (1992- 1995), misję zorganizowano w oparciu o rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ. Celem było niedopuszczenie do kolejnego wybuchu walk na terytorium Jugosławii (Bośnia i Hercegowina, Chorwacja, Czarnogóra, Macedonia, Serbia i Słowenia) po zawarciu porozumienia, które dotyczyło przerwania ognia. Na początku misja miała obejmować obszar Chorwacji, później poszerzono go o całe terytorium Bośni oraz Hercegowiny. Wówczas Polska po raz pierwszy w swej historii misji pokojowych wystawiła swój batalion operacyjny, który liczył aż 893 żołnierzy. W Skład wchodziło: dowództwo oraz sztab, pięć kompanii piechoty, jedna kompania zaopatrzenia i jedna kompania remontowa. Podstawowe zadań

11 F. Gągor, K. Paszkowski, Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP, Wyd. Adam Marszałek, Warszawa 1998, s. 151.

12 Tamże, s.153- 154.

batalionu :

- ✓ kontrola rejonów odpowiedzialności;
- ✓ ochrona konwojów humanitarnych;
- ✓ ochrona określonych obiektów;
- ✓ ochrona podczas spotkań przedstawicieli władz.

W późniejszym okresie, PKW wzmocniony został osiągając na początku roku 1995 stan 1245 żołnierzy. Łącznie w UNPROFOR brało udział 2867 żołnierzy¹³.

UNCRO – Operacja ONZ Przywrócenia Zaufania (1995-1996). Z chwilą wygaśnięcia mandatu UNPROFOR, w oparciu o rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ w 2.03.1995 r. powołano na terenie Chorwacji misję UNCRO, której celem tej misji było:

- ✓ kontrola zawieszenia broni;
- ✓ monitorowanie granic pomiędzy Chorwacją a Bośnią i Hercegowiną oraz Jugosławią;
- ✓ pomoc we wprowadzaniu porozumieniu gospodarczym.

Polska powołała do udziału w UNCRO - batalion operacyjny, który uczestniczył w misji -UNPROFOR. Batalion realizował zadania związane z:

- ✓ kontrolowaniem rejonu odpowiedzialności;
- ✓ nadzorowaniem zawieszenia broni;
- ✓ obserwacją przemieszczania sił uczestniczących w konflikcie;
- ✓ ochroną konwojów z pomocą humanitarną;

Podpisanie porozumienia chorwacko – serbskiego w listopadzie 1995 roku spowodowało wycofanie się sił UNCRO i powrót kontyngentu do kraju¹⁴.

IFOR (Implementation Force) – Siły Implementacyjne w Bośni (1995-1996), brak postępów dotyczących stabilizacji wewnętrznej w byłej Jugosławii zmusiły do kolejnej tury rozmów w Dayton, rezultatem, których było porozumienie z dnia 14 grudnia 1995 r. W oparciu o rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ - podjęto nową operację. w ramach misji „Joint Endeavour” (Wspólny wysiłek). Celem operacji było:

- ✓ nadzorowanie ich wycofania poza sferę rozdzielenia;
- ✓ zapewnienie rozejmu pomiędzy walczącymi stronami;
- ✓ zapewnienie odpowiednich warunków do odbudowy instytucji publicznych w Bośni oraz Hercegowinie.

Polski kontyngent wojskowy, w postaci batalionu operacyjnego, rozpoczął działania w 1996 r. Został zorganizowany z 16 Batalionu Desantowo–Szturmowego oraz 18 Batalionu Desantowo–Szturmowego. Polski batalion (POLBAT) włączono do wielonarodowej - Brygady Nordyckiej, która podporządkowana była amerykańskiej 1 Dywizji Pancernej. Batalion ten liczył ponad 660 żołnierzy. Do zadań batalionu należało:

¹³ Misje pokojowe, www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/unprofor.php (dostęp: 02.09.2017).

¹⁴ Misje pokojowe, www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/uncro.php, (dostęp: 02.09.2017).

- ✓ nadzór nad strefą rozdzielenia wojsk;
- ✓ utrzymywanie punktów kontrolnych;
- ✓ zabezpieczenie przemieszczania sił pokojowych.

Była to pierwsza taka operacja dotycząca wymuszania pokoju, w której udział ma również jednostka Wojska Polskiego¹⁵.

SFOR(Stabilisation Force) – Siły Stabilizacyjne NATO w Bośni (1996-2004), wygaśnięcie mandatu misji IFOR w 1996 r. wykreowało potrzebę utworzenia sił pokojowych. W tym celu powołano nowe Siły Stabilizacyjne - (SFOR). Polski kontyngent wojskowy liczący 500 żołnierzy sformowano w roku 1997. Kontyngent w sile batalionu zmechanizowanego składał się z: dowództwa, sztabu, 1 kompanii dowodzenia, 2 kompanii szturmowych i 1 kompanii rozpoznawczej. Zadaniem pododdziałów było:

- ✓ budowa oraz naprawa dróg i mostów;
- ✓ nadzór nad stronami konfliktu;
- ✓ ochrona powrotu ludności do miejsc zamieszkania;
- ✓ patrolowanie rejonu odpowiedzialności;
- ✓ przeprowadzanie inspekcji składów broni i amunicji.

KFOR– Siły Stabilizacyjne w Kosowie (1999-2000). Kryzys zaliczany do humanitarnych na terenie Kosowa, zaistniał po wybuchu walk między Armią Wyzwolenia Kosowa a oddziałami wojska oraz policji Serbii i Czarnogóry. Na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ z dnia 10 czerwca 1999 roku podjęto decyzję związaną z rozpoczęciem misji stabilizacyjnej. Celem misji było dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa oraz porządku publicznego w Kosowie oraz przestrzeganie porozumień. Podczas rozpoczęcia misji w skład sił stabilizacyjnych wchodziły kontyngenty z około 30 państw liczące ok. 50 tys. żołnierzy. Największe kontyngenty Francja, USA i Wielka Brytania. Polski kontyngent wysłano do Kosowa w czerwcu 1999 roku. Do jego zadań należało:

- ✓ nadzorowanie granicznych punktów kontrolnych;
- ✓ prowadzenie patroli rozpoznawczych;
- ✓ prowadzenie rozminowywania;
- ✓ przeciwdziałanie przestępczości;
- ✓ rozbrajanie oraz niszczenie niewybuchów;
- ✓ wspieranie miejscowych władz oraz sił porządkowych w utrzymaniu porządku publicznego;
- ✓ wspieranie organizacji humanitarnych;
- ✓ zapewnienie bezpieczeństwa w rejonie odpowiedzialności¹⁶.

ENDURING FREEDOM (Trwała Wolność) (2001-2002). Po atakach przeprowadzonych 11 września 2001 r. przez terrorystów Al-Kaidy, na World Trade Center oraz Pentagon w USA uwaga świata skupiła się na Afganistanie, gdzie mieściło się centrum działań Al-Kaidy. Prezydent Stanów Zjednoczonych George

15 J. Kajetanowicz, *Wojsko Polskie w operacjach utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego 1973-2008*, [w:] Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego, wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2010, s. 158-159.

16 Tamże, s. 161.

Bush oraz jego doradcy odwołali się do V punktu Traktatu Waszyngtońskiego, który przewiduje, że akt agresji wobec jednego członka sojuszu oznacza - akt wojny z całym sojuszem Północnoatlantyckim.

Dnia 7 października 2001 r. rozpoczęła się operacja pod kryptonimem Enduring Freedom - „Trwała Wolność”. Kierowało nią amerykańskie Dowództwo Centralne z siedzibą w bazie Tampa na Florydzie. Antyterrorystyczna koalicja pod przywództwem USA, niepodlegającą strukturalnie NATO, wysłała do przeprowadzenia bezpośrednich działań zbrojnych na całym terenie Afganistanu oddziały lądowe, głównie sił specjalnych, zapewniły też potężne wsparcie powietrzne. Operacja nie mogłaby funkcjonować bez efektywnie działającego zaplecza logistycznego oraz komponentu morskiego. Główny ciężar walk na lądzie przejęły na siebie wojska Sojuszu Północnego. Liczyły one ok. 20 tys. bojowników. Były to głównie oddziały milicji plemiennych złożone głównie z afgańskich Tadżyków, Uzbeków i Chazarów. Siły talibów szacowano na 45-76 tys. osób oraz ok. 12 tys. bojowników-cudzoziemców z Al-Kaidy.

Głównym celem operacji Enduring Freedom było:

- ✓ pokonanie sił talibów i obalenie ich władzy;
- ✓ kontynuowanie poszukiwania i eliminowania pozostałych sił przeciwnika.

Na prośbę Amerykanów, Polska potwierdziła swój udział w operacji zwanej „Enduring Freedom” z 22 listopada 2001 r. Niezwłocznie rozpoczęło się 3-miesięczne szkolenie 300-osobowego kontyngentu wojskowego, z którego 16 marca 2002 roku do Afganistanu dotarło ok. 100 logistyków, saperów i ochraniających ich operatorów GROM.

Zadania PKW:

- ✓ odbudowa infrastruktury miasta oraz lotniska;
- ✓ rozminowanie terenu wokół bazy;
- ✓ zabezpieczenie wojsk koalicyjnych
- ✓ zabezpieczenie logistyczne wojsk polskich oraz wojsk sojuszników.

Operatorzy GROM odpowiedzialni byli za :

- ✓ ochronę polskiej bazy, jak również kwatery głównej wojsk amerykańskich w Afganistanie;

- ✓ zabezpieczanie pobytu dyplomatów w Bagram;
- ✓ uczestniczyli w patrolach między innymi w dolinie Pandższiru oraz w okolicach miasta Mazari Szarif.

Zaangażowanie polskiego kontyngentu podczas operacji zwanej „Enduring Freedom” miało znaczenie bardziej polityczne niż militarne. Polacy, odbywali względnie bezpieczną służbę, nie licząc działań komandosów i zagrożenia spowodowanego rozminowaniem dobrze chronionej bazy wojskowej. Bezpośrednie zagrożenie życia żołnierzy miało nadejść jednak niebawem, kiedy rozpoczęły działalność w szeregach ISAF¹⁷.

ISAF (International Security Assistance Force) – Międzynarodowe

¹⁷ Eenduring-freedom, www.skmponz.szczecin.pl/2011/11/polacy-w-operacji-%E2%80%9Eenduring-freedom%E2%80%9D/ (dostęp:04.09.2017).

Sily Wsparcia Bezpieczeństwa w Afganistanie (2002- 2014) - operacja ISAF rozpoczęła się na przełomie roku 2001/2002. Głównym celem operacji były działania stabilizacyjne, które miały zapewnić pomoc władzom Afganistanu głównie w odbudowie administracji oraz sił zbrojnych i policji. Dowództwo misji sprawowały państwa sojusznicze: Wielka Brytania, Turcja, Holandia i Niemcy. Od sierpnia 2003 r. dowodzenie nad operacją przejął sojusz NATO. Pierwszy polski kontyngent wojskowy liczący aż 87 żołnierzy skierowany był do Afganistanu w marcu 2002 r. w ramach operacji „Enduring Freedom”. Zadaniem PKW Afganistan było:

- ✓ ochrona lotniska w Bagram;
- ✓ odbudowa dróg i mostów;
- ✓ rozminowywanie terenu;
- ✓ transport paliw oraz wody.
- ✓ wykonywanie prac fortyfikacyjnych;

Od 2003 roku polski kontyngent wojskowy miał około 100 żołnierzy. W którego skład wchodziła: kompania saperów i pododdziały logistyczne oraz ochrony. Przejęcie w sierpniu 2003 roku głównego dowodzenia misją ISAF przez NATO doprowadziło do, wywierania na Polsce nacisku, żeby zwiększyła udział w operacji w Afganistanie. We wrześniu 2006 roku zwiększono liczebność PKW na terenie Afganistanu do 190 żołnierzy. W listopadzie 2006 roku podjęto decyzję dotyczącą wysłania do Afganistanu, kontyngentu liczącego ok. 1200 żołnierzy. Podstawowe zadań PKW to: udział w zadaniach operacyjnych sojuszu, utrzymywanie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa w rejonie odpowiedzialności, pomoc afgańskim siłom zbrojnym oraz szkolenie afgańskiej armii¹⁸.

IRAQI FREEDOM (Iracka Wolność). Były to działania zbrojne podjęte 20.III.2003 r. przez koalicję pod wodzą USA. Początek konfliktu powiązany jest z niedostosowaniem się Iraku do kilkunastu rezolucji ONZ dotyczących samo rozbrojenia — w związku z tym w 2002 Stany Zjednoczone zagroziły Irakowi wojną. Jesienią tego roku do Iraku udali się inspektorzy ONZ, którzy jednak nie znaleźli żadnych dowodów na istnienie tam zakazanych rodzajów broni. Pomimo tego, i oporu ze strony Rady Bezpieczeństwa ONZ, działania zbrojne zostały rozpoczęte. Dodatkowym pretekstem były podejrzenia o współpracę Iraku z międzynarodowym terroryzmem, w tym z organizacją Al-Kaidą, która zorganizowała 2001 ataki na Nowy Jork i Waszyngton. Jako kolejne cele wymieniano: konieczność obalenia Saddama oraz chęć wprowadzenia w Iraku systemu demokratycznego, jako przykładu dla całego Bliskiego Wschodu. Wbrew przewidywaniom 1. etap działań zbrojnych zakończony zdobyciem Bagdadu i obaleniem irackiego przywódcy zakończył się już 9.IV.2003 r., wskazując na całkowity rozkład armii irackiej. 1 V 2003 r. prezydent USA George Bush ogłosił zakończenie wojny, rozpoczął się tym samym okres stabilizacyjny, który przybrał kształt okupacji Iraku przez wojska USA i Wielkiej Brytanii oraz innych krajów, wśród których ważne miejsce przypadło także Polsce — w VI 2003 nastąpił

18 ISAF, www.isaf.pamieciopoległych.mon.gov.pl/ (dostęp:13.09.2017).

podział Iraku na tzw. „strefy odpowiedzialności”, z których jedna przejęta została przez Polskę. Pomimo formalnego zakończenia wojny i przejęcia władzy w kraju przez Irakijczyków (VI 2004), walki wojsk koalicyjnych z terrorystami i rozmaitymi ugrupowaniami irackimi przeciwnymi okupacji, a następnie także nowym władzom irackim nie ustały.

Głównym celem operacji „Iracka Wolność” było stworzenie bezpiecznych warunków funkcjonowania praworządnego i demokratycznego państwa irackiego. W związku z tym PKW realizował następujące zadania szkoleniowe i stabilizacyjne:

- zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej,
- tworzenie podstaw do powstania struktur irackich władz lokalnych i centralnych,
- szkolenie irackich sił zbrojnych i policji¹⁹.

EUFOR „ALTHEA” – Misja wojskowa w Bośni i Hercegowinie, zastąpiła działającą na tym terenie misję NATO - SFOR. Unia Europejska działa w Bośni i Hercegowinie (2.12.2004r). Jest to 3 misja wojskowa UE i obecnie największa. Decyzja o rozpoczęciu tej misji została powzięta 12.07.2004 roku przez Radę Europejską. Jej głównym celem jest:

- ✓ ochrona granic Bośni i Hercegowiny;
- ✓ wspieranie Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii w poszukiwaniu serbskich zbrodniarzy wojennych;
- ✓ zapewnienie bezpieczeństwa ludności w Bośni i Hercegowinie²⁰.

Do tej pory zorganizowano kilka operacji wojskowych. Jedną z nich była **OPERACJA EUNAVFOR ATALANTA**, odbywająca się u wybrzeży Somalii, na wewnętrznych i terytorialnych wodach tego państwa. Obszar działania misji obejmuje także południową część Morza Czerwonego, poprzez Zatokę Adeńską aż do zachodniego Oceanu Indyjskiego. Operacja ta rozpoczęła się w 2008 r. u i jest jednocześnie pierwszą misją Unii Europejskiej, która ma charakter morsko-powietrzny.

Żołnierze zajmują się ochroną statków przewożących żywność w ramach Światowego Programu Żywnościowego oraz innych statków, które są zagrożone atakami ze strony piratów. Operacja ATALANTA realizowana była przy zastosowaniu sił morskich. W związku z niesłabnącym zapotrzebowaniem na ochronę przepływających w tej części świata statków Rada Unii Europejskiej zdecydowała o wydłużeniu mandatu operacji do grudnia 2014 roku.²¹

Podsumowanie

Utrzymanie pokoju jest jednym z głównych działań podejmowanych

¹⁹ Iracka wolność, www.skmponz.szczecin.pl/polacy-w-operacji-iracka-wolnosc-2003/ (dostęp: 13.09.2017).

²⁰ Misje UE, www.psz.pl/168-archiwum/misje-ue-na-balkanach (dostęp: 14.09.2017).

²¹ www.twojaeuropa.pl/3212/operacja-wojskowa-u-wybrzezy-somalii-atalanta (dostęp: 15.09.2017).

przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ) w celu utrzymania pokoju i bezpieczeństwa. Misje utrzymania pokoju działają w wyjątkowo niebezpiecznych i trudnych warunkach. Głównym zadaniem operacji jest nadzorowanie udzielania pomocy we wdrażaniu porozumienia pokojowego zawartego przez strony konfliktu oraz zawieszenie broni. Misje utrzymania pokoju spełniają aktywną rolę w działaniach na rzecz tworzenia pokoju lub w początkowym etapie budowania pokoju. Ułatwiają przebieg procesu politycznego, chronią ludność cywilną, wspomagają rozbrojenie, demobilizację oraz reintegrację byłych kombatantów.

Bibliografia:

1. G. Ciechanowski, *Żołnierze polscy w misjach i operacjach pokojowych poza granicami kraju w latach 1953-1989*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2009.
2. K. Gaj, J. Zuziak, *Wojsko Polskie w międzynarodowych misjach pokojowych (1953-2011)*, [w:] *Przegląd historyczno – wojskowy. Kwartalnik*. Warszawa 2011.
3. F. Gągor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, wyd. Adam Marszałek, Warszawa 1998.
4. J. Kajetanowicz, *Wojsko Polskie w operacjach utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego 1973-2008*, [w:] *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2010 r.
5. D. S. Kozerański, *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973-1999*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2012.
6. M. Marszałek, *Operacje utrzymania i wymuszania pokoju w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego. Geneza. Stan obecny. Perspektywy*, wyd. Difin, Warszawa 2014.
7. www.isaf.pamiecipoległych.mon.gov.pl/
8. www.psz.pl/168-archiwum/misje-ue-na-balkanach
9. www.twojaeuropa.pl/3212/operacja-wojskowa-u-wybrzezy-somalii-atalanta www.skmponz.szczecin.pl/ncsc-korea/
10. www.skmponz.szczecin.pl/2011/11/polacy-w-operacji-%E2%80%9Eenduring-freedom%E2%80%9D/
11. www.skmponz.szczecin.pl/polacy-w-operacji-iracka-wolnosc-2003/ www.unef2.pamiecipoległych.mon.gov.pl
12. www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/unprofor.php
13. www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/uncro.php

ІНТЕРНЕТ-ПРАКТИКА У КОНТЕКСТІ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

*Шевчук Юлія Анатоліївна,
аспірантка кафедри філософії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
yulya05.90@gmail.com*

Розвиток медіакультури, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та віртуалізація соціокультурного простору перетворює і

видозмінює всі процеси в культурі, що пов'язано із створенням принципово нових способів пошуку, зберігання та репрезентації культурної інформації. Застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та віртуалізація сучасного суспільства зумовлює формування різноманітних культурних практик: від електронних видань та електронних освітніх ресурсів у науково-освітній сфері до інтерактивних магазинів в економіці та віртуальних експозицій, бібліотек, організації 3D-турів тощо у культурно-дозвіллевій сфері. У цьому контексті перспективним, на нашу думку, є висвітлення проблеми інтернет-практики у контексті віртуалізації соціальної реальності.

У сучасному науковому дискурсі нові культурні феномени, види культурної продукції та культурної діяльності, які актуалізують потенціал комп'ютерно-цифрових технологій, розглядаються як імітаційні форми та моделі в системі віртуальної реальності. Конструюючи сучасне середовище, віртуальна реальність стає важливою складовою досвіду сучасної людини, а нові форми соціальної взаємодії трансформують соціальну реальність як відкритий життєвий світ. Залучаючи до розгляду цієї проблематики стратегію феноменологічної соціології А. Шютца, зазначимо, що формування та функціонування різноманітних світів досвіду в межах соціальної реальності здійснюється як відкритий життєвий світ, особливою характеристикою якого є інтерсуб'єктивність [2]. Екстраполяція певних положень концептуальної стратегії Шютца дозволяє долучити розгляд феномену інтернет-практики до проблеми «множинності реальностей» (А. Шютц). У цьому контексті інтернет-практика може розглядатися з точки зору репрезентації віртуальної реальності як особливої форми соціальної взаємодії, що виявляє специфіку розвитку інформаційної культури. Іншими словами, процеси інформатизації та віртуалізації соціокультурного простору, а також становлення інтернет-практики трансформують форми соціальної комунікації та сприяють створенню віртуальної інтерсуб'єктивності.

Зазначимо, що різноманіття можливостей практичного застосування мережі Інтернет та технологій віртуальної реальності як інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, на думку сучасного дослідника А.Л. Радкевича, сприяє генеруванню новітніх соціокультурних практик як віртуальних прототипів, аналогів традиційних практик, що пов'язані з реалізацією різних способів людської діяльності: освітньо-пізнавальної, політичної, дозвіллевої, інформаційно-комунікативної тощо. Ці соціокультурні практики, засновані на використанні мережі Інтернет, Радкевич визначає як «інтернет-практики» [1]. Такий підхід Радкевича до аналізу інтернет-практик як аналогів звичних, усталених практик корелює з концепцією польського науковця О. Асановича. Досліджуючи основні філософські аспекти віртуальності, дослідник пропонує аналізувати даний феномен з двох точок зору, а саме – як інструмент для презентації і як середовище прямого проектування у віртуальному світі. Асанович

стверджує, що технологія віртуальної реальності надає можливість моделювання реальних ситуацій і створення цифрового світу, який не має свого відображення в фізичному просторі і призначений для «цифрової активності». Так, віртуальний світ може бути визначений як елемент зв'язку, репрезентований комп'ютерно згенерованим синтетичним простором. Ключовим для дослідження концепції віртуальної реальності, на думку Асановича, є різниця між імітацією та моделюванням, оскільки віртуальна реальність не імітує реальність, а моделює її та генерує її схожість, тобто імітація наслідує існуючу модель, взяту із реального життя, в той час як моделювання створює свого роду неіснуючу реальність [3]. За таких умов застосування комп'ютерно-цифрових та Інтернет-технологій є критерієм для розкриття специфіки нового медіапростору, де взаємодіє реальне та віртуальне. При цьому віртуальна реальність позначається як значущий елемент досвіду сучасної людини, чий смисловий горизонт свідомості розкривається у взаємодії феноменів віртуальної реальності та «реальної віртуальності» (Кастельс). Отже, сутність культурних практик, що реалізуються в просторі сучасної медіакультури, складають різноманітні види реальної соціальної діяльності, опосередкованої інформаційно-комунікаційними технологіями, де відбувається взаємопроникнення і взаємовплив реальних і віртуальних практик.

Таким чином, розгляд різних концептуальних підходів дозволяє висвітлити проблему інтернет-практик у контексті віртуалізації соціальної реальності. Міждисциплінарна специфіка даної проблеми зумовлює необхідність звернення до методологічних стратегій різних галузей гуманітарного знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радкевич А. Л. Социальные интернет-практики как объект социологического анализа [Электронный ресурс] / А. Л. Радкевич // Знание. Понимание. Умение. Электронный научный журнал. 2009. № 3. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/3/Radkevich/>.
2. Шюц А. О множественности реальностей / А. Шюц // Социологическое обозрение. – 2003. – Т. 3. – № 2. – С. 3-35.
3. Asanowicz A. The phenomenology and philosophy of simulacra influence on the VR / A. Asanowicz // ARCHITECTURAE et ARTIBUS – 1/2014, P. 5-8.

WYBRANE ZAGANIENIA DOTYCZĄCE RUCHU FEMINISTYCZNEGO W OBRĘBIE KULTURY ISLAMU

Marzena Piątkowska

Doktorantka

Instytutu Socjologii

Uniwersytetu Zielonogórskiego

marzena.piatkowska87@gmail.com

Muzułmanki coraz częściej uświadamiają sobie, że rzeczywistość w której żyją została wykreowana przy znacznej dominacji mężczyzn, oraz że fakt ten wpływa negatywnie na jakość ich egzystencji. Takie przeświadczenie jest fundamentem ruchu feministycznego w kulturze islamu. Przy czym, należy zauważyć, że ruch ten, podobnie jak w Europie, nie jest jednorodny. Jednak wszystkim nurtom wspólna jest niezgoda na istniejący stan rzeczy i dążenie do jego zmiany [17, s.305]. Muzułmanki szczególnie intensywnie dążą do reinterpretacji nakazów koranicznych oraz ponownego uporządkowania praw, które z nich wynikają [5, s.227]. To w tym obszarze wypatrują największych nadużyć ze strony mężczyzn i kultury przez nich stworzonej. Większość z tych kobiet nie wyobraża sobie życia poza islamem, dlatego starają się dostosować religię do zmieniającej się rzeczywistości i w ten sposób polepszyć swoją sytuację w społeczeństwie.

Pojawienie się na Bliskim Wschodzie ruchu głoszącego emancypację kobiet, walkę z ich marginalizacją i dyskryminacją we wszystkich dziedzinach życia, miało swoją genezę w Egipcie na początku XX wieku [17, s.293]. Znawcy przedmiotu spierają się co do źródeł inspiracji feminizmu w krajach arabskich. Jedni twierdzą, że powstał w wyniku sprzeciwu wobec dominacji brytyjskiej, jednocześnie nie będąc ruchem antyzachodnim, a wręcz przeciwnie, czerpiąc idee z kultury europejskiej. Natomiast odmiennego zdania są autorzy, którzy twierdzą, że feminizm związany z islamem jest alternatywny w stosunku do ruchu o tej samej nazwie rozwijającego się w Europie.

W literaturze istnieją zasadnicze podziały ruchu feministycznego, które są widoczne również w świecie islamu.

Najprostszy podział feminizmu w obszarze kultury islamu, opierający się zwłaszcza na przykładzie Iranu, to feminizm świecki i muzułmański [9, s.286]. W tym przypadku treść podziału można lepiej zobrazować, ponieważ wyżej wymienione podejścia są sformułowane przez dwa pokolenia kobiet.

Pierwsze z nich upatruje dyskryminacji kobiet w religii, w związku z czym domagając się równości płci, powołuje się na prawa człowieka i idee nowoczesności. Natomiast pokolenie drugie, uważa że istnieje egalitaryzm pomiędzy kobietą i mężczyzną, którego źródłem jest Koran. Przy czym są również różnice, dzięki którym obie płcie mogą się wzajemnie uzupełniać. Jednak istnieje potrzeba reinterpretacji zapisów koranicznych, ponieważ niektóre z nich

zostały zniekształcone patriarchalnie. Program tego ruchu zakłada, że każda muzułmańska kobieta powinna być odpowiedzialną i wykształconą matką, powinna znać swoje prawa i aktywnie uczestniczyć w życiu publicznym, przede wszystkim na rynku pracy [17, s.361].

Prekursorką takiej myśli była Zajnab al-Ghazali [14, s.27], działaczka egipska, założycielka Stowarzyszenia Kobiet Muzułmańskich, której koncepcja polityczna nosiła nazwę „kobiety w islamie”. Autorka zapoczątkowała myśl, według której, islam wyposażył kobietę „we wszystko- wolność, prawa ekonomiczne, prawa polityczne, prawa społeczne, prawa publiczne i prywatne. Islam dał kobietom prawa jakich nie gwarantowano im w żadnym innym społeczeństwie” [14, s.27]. Natomiast walkę należy podjąć z patriarchalnym zniekształceniem nie tylko Koranu czy sunny, ale przede wszystkim całości praktyk społeczno- prawnych [14, s.27]. Ponadto aktywistka ta zaznaczała, że ruch wyzwolenia jest niepotrzebny muzułmankom, że islam już zapewnił im pełnie praw. Natomiast cel, jaki powinny stawiać przed sobą organizacje feministyczne to propagowanie wiedzy w tym obszarze wśród kobiet.

Przechodząc do przedmiotu zainteresowań omawianego ruchu, należy zacząć od podstawowych praw kobiet. Jest to przede wszystkim prawo do życia. W tej kwestii większość organizacji i stowarzyszeń działających na rzecz kobiet jednoczy się by protestować wspólnie. Zwykle chcą w ten sposób zmanifestować swój sprzeciw wobec tak zwanym „zbrodniom w obronie honoru” [5, s.290], polegającym na tym, że kobiety są okaleczane i oblewane żrącymi płynami, podpalane, zabijane, więzione za przekroczenie drobnych obyczajowych norm takich jak zakaz spoglądania na innego mężczyznę, a nawet bez ich przekraczania [18]. Powściągliwie tego typu zbrodnie nazywane są „wykonywaniem wyroków pozasądowych, doraźnych czy samowolnych” [7, s.82]. Zbrodnie nazwane są „honorowymi”, ponieważ popełniane są przez sprawców, będących członkami rodzin, którzy mają na celu przywrócenie rodzinie honoru [1, s.188]. Natomiast czyny, które narażają na utratę honoru to między innymi odmowa zawarcia małżeństwa aranżowanego, wniesiony przez kobietę pozew o rozwód, cudzołóstwo czy nawet bycie ofiarą napaści seksualnej [16, s.170]. Co więcej niektórym sprawcom wystarczyła jedynie plotka lub posądzenie kobiety o taki czyn.

Najsławniejszymi aktywistkami w podnoszeniu tego problemu są Asama Dżahangir [18], będąca adwokatką w Pakistanie oraz Rana Husajni [15, s.88], dziennikarka z Jordanii. Również tym kobietom grozi taki wyrok, za to że walczą o „prawa kobiet niezgodne z nauką islamu” [18].

Asama Dżahangir wraz siostrą Hiną Dżilani i dwiema innymi prawniczkami otworzyły pierwszą i jedyną kancelarię prawną w północnym Pakistanie prowadzoną wyłącznie przez kobiety. Jako pierwsze w swoim kraju podjęły się rozpatrywania spraw niewygodnych dla władzy i tradycyjnych środowisk. Walczą o ideę sprawiedliwości i poszanowanie praw kobiet. Przede wszystkim o zmianę sytuacji w której co roku w Pakistanie ginie około trzydziestu kobiet zamordowanych przez mężów, synów lub braci w imię honoru rodziny czy też

wioski. Prawniczki nie godzą się również na pobłażanie i bezkarność okrutnym praktykom, które uzasadniane są tradycją plemienną.

Asama Dżahangir przedstawia sytuację pakistańskich kobiet w następujący sposób: „Życie kobiety nie przedstawia tu żadnej wartości. Kobietę postrzega się jedynie jako obiekt seksualny, jako kogoś kto ma się pilnować. Mężczyźni mogą z nią zrobić, co zechcą, jest ona ich własnością. A kiedy im się wydaje że się skompromitowała, uważają że mają prawo ją zabić” [7, s.82].

Prawniczka podejmuje walkę przeciw takiemu stanowi rzeczy. Uczestniczy w tworzeniu organizacji, Forum Akcji Kobiet, która ma na celu dążenie do wprowadzania zmian w pakistańskim prawie rodzinnym. Z jej inicjatywy powstaje schronisko w Dastak dla kobiet z dziećmi, gdzie mogą korzystać bezpłatnej pomocy prawnej. Zwykle sytuacja tych pensjonariuszek jest niezwykle trudna, wydane siłą za mąż, czasem już w wieku czternastu lat, z twarzami noszącymi ślady poparzeń. W schronisku mogą znaleźć pomoc, której potrzebują [7, s.84].

Natomiast Rana Husajni od 1993 roku prowadzi kronikę kryminalną w *Jordan Times* w której uparcie próbuje przyciągnąć uwagę rządu jordańskiego, organów prawodawczych i organizacji międzynarodowych w kwestii zbrodni honorowych, które stanowią dwadzieścia pięć procent wszystkich zabójstw.

Taka działalność w Jordanii jest wyjątkowo utrudniona, ponieważ organizacje kobiece działające w tym kraju to przede wszystkim organizacje pozarządowe. Kobiety mają bardzo mały wpływ na politykę, tym samym na tworzone prawo. Jednak mogą dopominać się swoich praw dzięki działalności kulturowej i ekonomicznej, tym bardziej że dane działania są wspierane przez rodzinę królewską, również finansowo [17, s.310].

Rana Husajni doskonale realizuje obrane przez siebie zadania mające poprawić sytuację kobiet, mimo iż nie jest osobą ze sfery rządzących. Dużą rolę tym przypadkiem odgrywa opinia publiczna, nie tylko w Jordanii, ale również na międzynarodowej. Dziennikarka nie ustaje w krytykowaniu rządu nie tylko na łamach swoich artykułów publikowanych w kraju, ale również podczas spotkań, wykładów na arenie międzynarodowej, jak podczas wystąpienia w 2001 przed Komitetem Praw Człowieka w Genewie.

Swoje działania kontynuuje mimo iż rząd jordański wprowadził poprawkę do kodeksu karnego, wycofując klauzulę uwalniającą od przewidzianej kary mężów, którzy po stwierdzeniu cudzołóstwa zabijają żonę i jej kochankę [15, s.88]. Jej zdaniem kary orzekane dla sprawców tych zbrodni i tak są niewspółmierne w stosunku do czynów i należy je zaostrzyć.

Następną kwestią dotyczącą podstawowych praw człowieka poruszaną przez feministki muzułmańskie jest niezgoda dla zjawiska obrzezania żeńskiego, tak zwanej ekscyzji [11, s.204]. Istnieje kilka rodzajów tej praktyki, ich cechą wspólną jest całkowite bądź częściowe usunięcie zewnętrznych narządów płciowych [10]. Według danych zgromadzonych w ONZ na świecie żyje od stu trzydziestu do stu czterdziestu milionów obrzezanych kobiet [10]. Natomiast dziennie poddawany temu okrutnemu zabiegowi jest około sześciu tysięcy

dziewcząt, które zazwyczaj znajdują się w wieku poniżej osiemnastu lat.

Znawcy przedmiotu twierdzą, że praktyka ekscyzji od dawna służyła mężczyznom w ten sposób, że poślubiane przez nich kobiety traciły zainteresowanie współżyciem seksualnym, bądź stawały się nieatrakcyjne, niepociągające dla innych mężczyzn [5, s.282]. Dzięki temu zabiegowi małżonek miał pewność, że żona jest mu wierna.

Najprawdopodobniej taka była geneza tego zjawiska. Następnie utrwalało się przekonanie, że żadna kobieta nie może być poślubiona jeśli wcześniej nie została poddana temu zabiegowi. Początkowo opinię taką wyrażali jedynie zainteresowani mężczyźni, jednak z czasem dochodziła również presja rówieśnicza ze strony innych kobiet. Później to one same stoją na straży praktyk, które zaczynają urastać do rangi tradycyjnych rytuałów.

Potwierdza to jedna z pokrzywdzonych w ten sposób kobiet, Ayaan Hirsi Ali, urodzona 13.11.1969 roku, Somalijka, w latach 2003-2006 członkini parlamentu holenderskiego, pisarka, działaczka na rzecz praw kobiet muzułmańskich, przeciwniczka terroryzmu [8]:

„(...) Mnie okaleczyła moja babcia, kiedy miałam pięć lat, w Nairobi, gdzie żyliśmy na wygnaniu. Zwyczaję najbardziej zacofane są pod pieczę kobiet, które stają się ich strażniczkami, dla nich to swego rodzaju władza (...)” [12, s.255].

Ayaan Hirsi Ali udało się uwolnić od okrutnej rodziny i tym samym od surowej tradycji. Obecnie musi się ukrywać, ponieważ jej życie jest zagrożone przez jej własnych krewnych. Mimo tego zdecydowała się uciec, teraz walczy o prawa kobiet w islamie, ponieważ jest przekonana, że zabiegi ekscyzji są wykonywane nadal.

Współczesna medycyna wyraźnie udowadnia, że ten zabieg jest nieuzasadniony. Dobrze tę opinię obrazują następująca wypowiedź jednej z lekarek:

„Okaleczenie kobiet w celu pozbawienia ich dostępu do przyjemności cielesnych i pożądania jest bezcelowe (...) Wszelkie bodźce, w tym seksualne mają początek w mózgu” [12, s.255].

Ponadto często takie praktyki są przeprowadzane przez osoby, które nie posiadają wiedzy medycznej. W wyniku czego dochodzi do uszkodzenia całego układu rodneg kobiety, prowadząc do przewlekłych i niebezpiecznych dla życia infekcji.

Ekscyzja jest bardzo rozpowszechnioną praktyką wśród muzułmanów, zwłaszcza tych mieszkających w Afryce. Islamscy uczeni twierdzą, że obrzezanie kobiet jest tradycją, która ma podłoże religijne. Mimo tego, takiego przepisu, który usprawiedliwiłby tę praktykę, nie ma w Koranie. Istnieją śladowe materiały, oparte o poezję staroarabską, że zwyczaj ten był powszechny w dawnej Arabii [2, s.128]. Zabiegom nie towarzyszy żadna ceremonia, są przeprowadzane w tajemnicy, zazwyczaj wbrew prawu danego kraju. Takie praktyki są zabronione w szpitalach, nie mogą ich wykonywać lekarze [6, s.167].

Argumenty, mówiące o tym, że to zjawisko wypływa z tradycji, bądź, że jest użyteczne ponieważ ludzie nadal je praktykują są wysuwane w czasie,

kiedy jest prowadzona walka feministek mająca na celu podtrzymanie zakazu sądowego wykonywania ekscyzji. Sąd uznał, że „zabieg obrzezania dziewcząt nie jest odrębnym prawem szariatu. Nigdzie w Koranie nie ma o tym mowy” [5, s.283]. Tym samym sąd egipski przychylił się do opinii, że ekscyzja nie ma podłoża religijnego, a sam zabieg jest okrutny i szkodliwy.

Powyższe przykłady są dowodem na to, że działalność feministyczna w obrębie islamu jest konieczna. Zarówno w przypadku zbrodni honorowych jak i ekscyzji głównym dążeniem kobiet jest ujednolicenie kodeksu prawnego. Nastąpiłoby to w momencie całkowitego zastąpienia prawa zwyczajowego prawem państwowym. Wówczas bezpieczeństwo kobiet, którego zapewnienie jest obowiązkiem administracji państwowej, byłoby lepiej zagwarantowane.

Obrona życia i zapewnienie bezpieczeństwa kobietom na terenie krajów w których panuje szariat, nie są jedynymi postulatami stawianymi przez feministki muzułmańskie. Kobiety żądają również praw politycznych i ekonomicznych. Większość z nich uważa, że powinny im przysługiwać prawa do posiadania i dziedziczenia własności, rozpoczynania działalności gospodarczej i przede wszystkim ochrona tych praw przez państwo [5, s.278]. Poza tym, feministki domagają się zwiększenia liczby kobiet w ciałach ustawodawczych i skuteczniejszego umożliwiania im udziału w tych organach. W tej kwestii ich działanie opiera się w dużej mierze na agitacji na rzecz reform prawnych, które uczynią z muzułmanek pełnoprawnych członków społeczeństwa [17, s.301].

Jednak podstawowym celem tego ruchu, który podziela największa rzesza kobiet, jest wprowadzanie zmian w kodeksie rodzinnym. Innowacje te dotyczą zrównania praw współmałżonków w zawartym związku, jak również ujednolicenia uprawnień obojga rodziców wobec ich potomstwa. Ten postulat nie jest łatwy do zrealizowania, zwarzywszy na fakt, że prawa do dzieci według religii i tradycji ma wyłącznie ojciec [13, s.103]. Jednak walka o sprawiedliwy podział praw jest systematycznie kontynuowana przez kobiety.

Kodeks rodzinny jest o wiele ważniejszy dla muzułmanek, niż kodeks karny. Wynika to z faktu, że w przeważającej części kobiety ulegają przemoccy we własnym domu. Zmiany w tym właśnie obszarze prawa są na tyle istotne, że mogą uchronić muzułmanki przed przemocą, albo przynajmniej ukarać sprawcę.

Dla kobiet z Bliskiego Wschodu bardzo trudno jest pokonać społeczne konwencje i wstyd z jakim się wiąże przyznanie do tego, iż doświadczają przemoccy, bądź do nieudanego małżeństwa. W tej kwestii również jest wiele do zrobienia. Jedną z form przezwyciężenia tego problemu jest edukacja na rzecz zmian w świadomości społecznej. To ma być sposób na egzekwowanie praw, które zostały już wywalczone przez kobiety. Zgodnie z następującym przeświadczeniem: „Choćbyśmy nie wiem ile praw przeforsowały, musimy przede wszystkim nauczyć i wyegzekwować od mężczyzn właściwe traktowanie kobiet” [17, s.361].

Bardzo ważnym zagadnieniem w tym zakresie jest kwestia poligamii [3, s.26]. Muzułmanki coraz częściej uważają że, prawo dopuszczające posiadanie więcej aniżeli jednej żony, jest dla nich krzywdzące. Swoją walkę z poligamią

zaczęły od reinterpretacji zapisów koranicznych, konkretnie od 3 wersetu sury 4: „A jeśli się obawiacie, iż nie będziecie sprawiedliwi względem sierot... Żeńcie się zatem z kobietami, które są dla was przyjemne - z dwiema, trzema lub czterema. Lecz jeśli się obawiacie, że nie będziecie sprawiedliwi, to żeńcie się tylko z jedną albo z tymi, którymi zawładnęły wasze prawice. To jest dla was odpowiedniejsze, abyście nie postępowali niesprawiedliwie”[19].

Znawcy przedmiotu zaznaczają, że paradoksalnie dany werset zarówno dozwala jak i zakazuje poligamii. Zależne jest to jedynie od autora interpretacji. Ci pierwsi skupiają się na fragmencie zachęcającym do zawarcia małżeństwa z kilkoma kobietami, nawet z czterema. Natomiast przeciwnicy poligamii akcentują pozostałe zwroty, podkreślające, że mężczyzna powinien w swym postępowaniu związanym z zawieraniem związków małżeńskich kierować się losem sierot i wdów. Ten zapis tłumaczy wielożeństwo samego Proroka, który opisywał je w następujący sposób: „Małżeństwa wynikały z potrzeb polityki wojennej, miały zapewnić utrzymanie wdowom albo utrzymać plemienne koneksje”[17, s.302].

Poza tym feministki muzułmańskie zwracają jeszcze uwagę na stawiany w tym wersecie warunek mówiący o sprawiedliwości względem wszystkich żon. Biorąc pod uwagę fakt, iż jest on niemożliwy do spełnienia, muzułmanki uważają, że sama poligamia nie może mieć zastosowania.

Faktycznie, praktyka ta jest stosowana coraz rzadziej, została prawnie zakazana w Tunezji, Turcji i Syrii [17, s.302]. Ponadto kobiety mogą zabezpieczyć się przed wielożeństwem męża w klauzuli ślubnej, jednak nie korzystają z tego zbyt często [13, s.109]. Zazwyczaj negocjacje przedślubne panna młoda pozostawia w rękach rodziców. Tu można zauważyć kolejny problem, który próbują przezwyciężyć feministki. Kobiety dążą do tego, by wybór własny muzułmanki odgrywał decydującą rolę w doborze małżonka. Celem tych działań ma być wyeliminowanie zjawiska małżeństw aranżowanych, w których kobiety czują się jak przedmiot licytacji[17, s.302].

Kolejnym problemem związaną z prawami kobiet w rodzinie jest sprawa rozwodów, w zakresie których o wiele większą władzą dysponują mężczyźni. Oni mogą rozwozić się niemal błyskawicznie i bez przeszkód, natomiast w przypadku kobiet jest to o wiele bardziej skomplikowane [3, s.27]. Kobieta gdy chce uzyskać rozwód musi wystąpić do sądu. W związku z tym działaczki kobiece walczą o zmianę sposobu rozwiązywania małżeństwa przez mężczyznę i zwiększenie praw kobiety w tym zakresie.

Podobnie jest z kwestią opieki nad dziećmi. Obecnie matka ma prawo do wychowywania dzieci tylko do pewnego momentu, później opiekę zaczyna sprawować ojciec. Jeśli chodzi o chłopców to jest to wiek siedmiu lat, natomiast dziewczynki po ukończeniu dziewięciu [17, s.303].

Feministki w islamie przez cały czas walczą o nowe regulacje w prawie rodzinnym. Jednak to działanie wymaga ogromnego wysiłku i poświęcenia. Dodatkowa trudność w osiągnięciu tych zmian polega na tym, iż nawet gdy pewne prawa pod wpływem organizacji feministycznych zostaną osiągnięte, to pozostaje jeszcze walka z nastawieniem społeczeństwa. Nikomu nie przyda

się prawo, które nie będzie przestrzegane. Jeśli w danym państwie określone regulacje ulegną zmianie, zwykle istnieje potrzeba uświadomienia ludności, że należy postępować zgodnie z nimi. A co za tym idzie odrzucić przyjęte konwencje społeczne i przyjąć nowe.

Należy również zaznaczyć, iż feministki działające na Bliskim Wschodzie mają mały wpływ na władzę, w związku z tym rzadko udaje im się wywrzeć presję skutkującą zmianą prawa. Częściej odnoszą sukcesy na innych polach, są to przede wszystkim sfery: kulturowa i społeczna.

Nigdy wcześniej w historii nie było tylu powieściopisarek, poetek czy wydawców, co dzisiaj [9, s.289]. Ma to ogromny wpływ na zmianę sposobu myślenia muzułmanek, które zaczynają dostrzegać otaczający je ze wszystkich stron patriaralizm. Wiąże się to z kolejnym zjawiskiem, które jest coraz bardziej zauważalne w dużych miastach Iranu, chodzi o tzw. „cichą rewolucję”. Polega ona przede wszystkim na zmianie modelu rodziny z wielodzietnej na model z jednym lub dwójką dzieci” [20]. Notuje się wyraźny spadek urodzeń w dużych miastach tego kraju [12, s.288].

Obecnie w rodzinach irańskich rodzi się o wiele mniej dzieci, w porównaniu do poprzedniego pokolenia, gdzie standardem były rodziny wielodzietne [13, s.107]. Skutkiem czego jest również zmiana podejścia ojców do córek, które stają się dla nich tożsame z synami. Często młode kobiety są zachęcane do podjęcia studiów przez swych ojców. Natomiast dom rodzinny, z którego czerpią wzorce zachowań staje się mniej patriarchalny. W skutek czego nierówność płci z jaką się spotykają poza nim, staje się jeszcze bardziej nie do zaakceptowania.

Z tego wynika jak ważny jest dla kobiet dostęp do edukacji, zwłaszcza, że to ich w większym stopniu niż mężczyzn dotyczy problem analfabetyzmu. Ta sytuacja jest pozostałością po czasach w których uważano, że wykształcenie kobiet jest zbędne. W dawnej społeczności arabskiej stosunek do edukowania dziewczynek był negatywny [17, s.294]. Składało się na to wiele czynników, wśród których najważniejszym było przekonanie, że w ten sposób zapewnia się ochronę kobiecej czystości przez ograniczenie jej wyjść z rodzinnego domu. Ponadto brak kształcenia kobiet dodatkowo uzasadniała jedna z sur Koranu mówiąca że nie mogą być one mądrzejsze od mężczyzn [17, s.294].

Natomiast edukacja kobiet ma bardzo duże znaczenie w świecie arabskim. Z jednej strony pośrednio wpływa na obniżenie dzietności, a drugiej ma bezpośredni wpływ na zwiększenie szans kobiet na rynku pracy [4, s.223].

Feministki zaznaczają, że najistotniejszą kwestią pozostaje nadal edukacja na rzecz zmiany świadomości społecznej. Z pewnością bardzo ważną rolę odgrywa w tym wymiarze wykształcenie samych kobiet, zgodnie z krążącym przekonaniem: „Kobieta poinformowana o swoich prawach jest swoim najlepszym obrońcą” [17, s.361].

W ślad za wykształceniem idzie zdobywanie nowych kwalifikacji i większe szanse na rynku pracy, co powoduje większe uniezależnienie się finansowe od mężczyzn.

Jednakże, zawody wykonywane przez kobiety są zwykle mniej prestiżowe

i gorzej opłacane. W wielu przypadkach kobiety i mężczyźni pracujący na tych samych stanowiskach, wymagających porównywalnych nakładów pracy, są różnie wynagradzani. Płaca mężczyzn jest wyższa, ponieważ to na nich, według prawa szariatu, spoczywa obowiązek utrzymania rodziny.

Poza tym niesprawiedliwym podejściem istnieje jeszcze szereg form dyskryminacji muzułmanek w pracy, na przykład częstsze zatrudnianie kobiet w niepełnym wymiarze godzin [4, s.225]. Tego typu negatywne praktyki stosowane na rynku pracy są nagminne nie tylko w kulturze arabskiej, ale również w pozostałych częściach świata.

Muzułmanki muszą dodatkowo przezwyciężać inne przeszkody, w postaci wszechobecnego patriarchatu i wyobrażenia ideału kulturowego kobiety [4, s.225]. Wiąże się z tym następująca opinia na temat odpowiedniego dla muzułmanki zawodu:

„Zawód kobiety powinien odpowiadać jej fizycznym i psychicznym warunkom, a przede wszystkim nie może być szkodliwy dla rodziny i dzieci. Wierzę, że takim najlepszym zajęciem jest bycie nauczycielką, co z resztą także islam zaleca. Oczywiście nie ma w islamie przeciwwskazań do zatrudniania kobiet w innych dziedzinach, nawet inżynierii, medycynie, polityce czy ekonomii, a nawet na wysokich stanowiskach decyzyjnych. (...) Jednak jeśli praca wykonywana przez kobietę jest taka jak mężczyzny, niewątpliwie będzie jej szkodliwa” [17, s.359].

Z tego wynika, że muzułmanka powinna się realizować przede wszystkim jako matka i żona, a gdy jej kariera zawodowa utrudnia życie rodzinne powinna jej zaprzestać. Jednakże działaczki feministyczne są zdania, że kobieta powinna się realizować zawodowo jeśli czuje taką potrzebę. Natomiast państwo i pracodawca powinni zadbać o to, by fakt podjęcia przez kobietę pracy nie odbił się negatywnie na jej więzach rodzinnych. Powinna to być między innymi gwarancja płatnego urlopu macierzyńskiego, zapewnienie przerw w pracy na karmienie piersią itp. [4, s.227].

Wszystkie ruchy i organizacje kobiece działające na terenie Bliskiego Wschodu charakteryzują się szybkim wzrostem liczebności członków. Jednak nie sposób dotrzeć do danych statystycznych z tego zakresu, ponieważ brak tym organizacjom formalnego zaplecza. Czasem działają w państwach, gdzie prawo zabrania im istnienia. Pomimo to walczą o prawa kobiet, zaczynając od tych podstawowych, takich jak prawo do życia, zdrowia, kończąc na prozaicznych, chociaż też ważnych, polegających na dostępie do edukacji, do rynku pracy, możliwości samodzielnego podróżowania czy wyboru stroju. Często w tych staraniach dane ruchy są wspierane przez ONZ i inne międzynarodowe organizacje broniące praw człowieka.

Bibliografia:

1. Appiah K.A., *The Honor Code*, [bmw] 2010, s. 146 [w:] R. Kiner, *Honor Killings. Can murder of women and girls be Stopped?*, “Global Researcher Exploring International Perspectives” 2011, vol. 5, no.8
2. Bielawski J., *Islam*, Warszawa 1980
3. Chmielowska D., Grabowska B., Machut- Mendecka E., (red.) *Być kobietą w Oriencie*,

red. Warszawa 2001

4. Dziekan M.M., Kończak I, *Arabowie-Islam-Świat*, red. Łódź 2007
5. Harrison L.E., Huntington S. P., *Kultura ma znaczenie*, (red.) L. E. Harrison, S. P. Huntington, Poznań 2003
6. Hennion C., *Ekscyzja w Kurdystanie. Tajemnica rodzinna. Tajemnica wojenna* [w:] *Czarna księga kobiet*, red. Ch. Ockrent, Warszawa 2007
7. Jullien H, *Asma Dżahangir – adwokatka z Pakistanu*, *Czarna księga kobiet*, red. Ch. Ockrent, Warszawa 2007
8. Khan G., *Czytając Ayaan Hirsi Ali w Birmingham*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,6527>, 16.12.2010
9. Khosrokhavar F., *Feministki w Iranie*, [w:] *Czarna księga kobiet*, red. Ch. Ockrent, Warszawa 2007
10. Kubica M., *Ekscyzja. Antropologiczne kontrowersje i globalne dylematy społeczne*, <http://www.anthropos.us.edu.pl/anthropos6/texty/kubica.htm>, 10.11.2008
11. Kurzawa K, *Urodzić się muzułmanką. Między religią a tradycją świecką* [w:] *Międzykulturowe i interdyscyplinarne badania feministyczne. Daleki – Bliski Wschód: współczesność i prehistoria*, [red] E. Pakszys
12. Ockrent Ch., *Ayaan Hirsi Ali – deputowana na islam* [w:] *Czarna księga kobiet*, red. Ch. Ockrent, Warszawa 2007
13. Machut-Mednecka E., *Świat tradycji arabskiej*, Warszawa 2005,
14. Majcher A., *Feministka Zajnab al. Ghazali?* [w:] *Kobiety Bliskiego Wschodu*, red. M. Dziekan, I. Kończak, Łódź 2005
15. Mattar S., *Rana Husajni – dziennikarka przerywa milczenie*, *Czarna księga kobiet*, red. Ch. Ockrent, Warszawa 2007
16. Smartt U., *Honor Killings*, „Just of the Peace”, 2006, vol. 170
17. Stojkow M., *Nisa 'iyah, czyli feminizm w krajach Lewantu* [w:] *Kobiety i religie*, red. K. Leszczyńska, A. Kościńska, Kraków 2006
18. Środa M., *Władza dla kobiet*, <http://wyborcza.pl/1,80322,3973823.html?as=2&ias=2>, 08.03.2007
19. <http://religiapokoju.blox.pl/2008/03/Muzulmanskie-feministki-czytaja-Koran.html>, 11.03.2008
20. <http://www.psz.pl/117-polityka/roznorodnosc-feminizmu-w-kregu-kultury-muzulmanskiej-w-iranie-i-holandii>

Abstract

SOME ISSUES FEMINIST MOVEMENT WITHIN THE CULTURE OF ISLAM

The analysis is selected issues on the feminist movement within Islamic culture. Muslim women realize that the reality in which they live has been created with significant dominance of men, and that this negatively affects the quality of their existence. This belief is the foundation of the feminist movement in the Islamic culture. This movement is not uniform. Therefore, analyzed issues relate to the sources of inspiration of feminism in the Arab world and its division. All the currents associated with feminism combines opposition to the status quo and the desire to change it. Considerations will also be subjected to aspects related to the program of movement and activities of elected representatives.

Muslim activist feminist organizations intensively seek to reinterpret Koranic injunctions so that on this basis re-establish law on women within Islamic culture. It is in this area is seeking the biggest fraud on the part of men and the culture they created. Most of them can not imagine life outside of Islam, so try to adapt religion to the changing reality and thus improve their situation in society.

Wprowadzenie

Z pośród wielu zagadnień i pytań związanych z rzeczywistością technologii innowacyjnych stoi człowiek. To właśnie istota ludzka zadaje również pytania i szuka na nie odpowiedzi. Indywidualność, którego odpowiednie rozumienie, postrzeganie rzeczywistości rzutuje na każdą próbę rozwiązywania tych pytań, ale również próby tworzenia wszelkich konstrukcji myślowych. Człowiek jest wytworem kultury uczestniczy w życiu społecznym, ale również poprzez kulturę wzbogaca swoją osobowość oraz rozwija się w szerokim słowa tego znaczeniu. Cała bowiem kultura jest również jego wytworem znakowym. Treści zinterioryzowane w poznaniu ludzkim oraz wyrażane za pomocą różnorodnych znaków, które pierwotnie zapoczątkowane są w ludzkiej „psyche”, a następnie wtórnie przeniesione na poza psychiczny materiał świadczą o kulturze, a ona w jak najbardziej dogłębnym rozumieniu jest intelektualizacją zastanej natury²².

Zakres ludzkiej kultury rośnie w jej zasadniczych dziedzinach:

1. W poznaniu- mowa tu zarówno o poznaniu przednaukowym jak i również naukowym w przeróżnych koncepcjach nauk oraz ich instytucjach społecznych;
2. W postępowaniu moralnym, indywidualnym oraz społecznym w połączeniu z obyczajowością i tradycją;
3. W twórczości w obszarach sztuki oraz techniki oraz technologii innowacyjnych;
4. W religii praktykowanej indywidualnie jak i społecznie²³.

Gałęzie kultury wzajemnie się splatające oraz dopełniające w instytucjach rodziny, narodu, państwa i Kościoła tworzą podłoże- źródło ludzkiego życia osobowego. Jednak charakter całokształtu tych instytucji i form działania spoczywają na samym rozumieniu człowieka. Dlatego tak bardzo dziś jest potrzebna refleksja nad każdym przedsięwzięciem istoty ludzkiej w tym kontakcie człowieka z technologiami innowacyjnymi albowiem one również mają swój wkład w rozwój człowieka, jego kulturę, a to się z tym wiąże z jego funkcjonowaniem w życiu indywidualnym jak i społecznym²⁴.

1.Człowiek w drodze osobistego rozwoju za pomocą technologii innowacyjnych

Zdaniem Philipa Kotlera innowacja to jakiegokolwiek dobro, usługa, projekt,

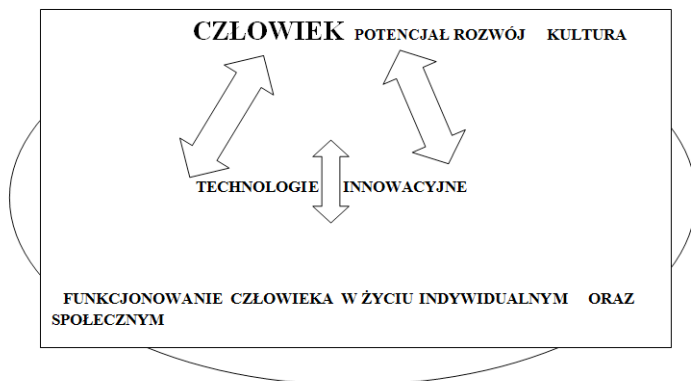
22 Por. M.A. Krąpiec, *Człowiek w kulturze*, Warszawa 1996, s. 5n.

23 Por. Tamże, s. 5n.

24 Por. M.A. Krąpiec, *Człowiek w kulturze*, Warszawa 1996, s. 5n.

koncepcja, które jest postrzegane przez człowieka jako nowe²⁵.

Do innowacji mogą należeć również każde nowe technologie mowa o technologiach innowacyjnych, które można odnieść do każdej dziedziny życia wszędzie tam gdzie mamy do czynienia z techniką i postępem. Człowiek dzięki swojemu potencjałowi tworzy kulturę oraz dzięki niej rozwija się przy użyciu technologii innowacyjnych funkcjonuje w codziennym życiu oraz we wspólnocie. Innowacja jest drogą do pełniejszego rozwoju człowieka zarówno dla autora pomysłu jak i odbiorcy. Warto podkreślić, że technologie innowacyjne mają wpływ na życie człowieka oraz na jakość życia.

²⁶ Rycina1: Źródło: opracowanie własne „Człowiek w oparciu o technologie innowacyjne rozwija się i tworzy kulturę”. Anita Edyta Wizner

2. Człowiek w wirtualnym placu zabaw

Człowiek za pomocą innowacyjnych technologii, a do takich również możemy zaliczyć komputer, Internet, gry komputerowe za ich pomocą dokonują się również innowacje w kulturze. Wszelkie poczynania istoty ludzkiej mają ogromny wpływ na jej rozwój i kulturę. Przykładowo jeżeli osoba w świecie wirtualnym spędza sporo czasu w szczególności na grach to z całą pewnością można stwierdzić iż technologia jest faktem kulturowym. Znany holenderski historyk kultury Johan Huizinga²⁷ napisał w jednej ze swoich książek pod tytułem *Homo ludens*, że życie społeczne zaopatrzone jest w ponadbiologiczne formy, które użyczają mu wyższej wartości w postaci gier albo zabaw. Według autora to właśnie za pomocą gier i zabaw społeczeństwo wyraża swoje poglądy na świat

²⁵ Por. Ph. Kotler, K.L. K. Keller, *Marketing*, Rebis, Poznań 2012, s. 14n.

²⁶ Rycina1: Źródło: opracowanie własne Anita Edyta Wizner „Człowiek w oparciu o technologie innowacyjne rozwija się i tworzy kulturę”.

²⁷ Por. J. Huizinga, *Homo luden. Zabawa jako źródło kultur*, M. Kurecka, W. Wirpsza (tłum.), Warszawa 1985, s. 73n.

jak i życie człowieka w ogóle¹.

Wiesław Godzic uważa, że jeżeli rozdzieli się kulturę od technologii popęlnia się ogromne błędy² z których największym jest oddalenie się od pragmatyzmu. Albowiem należy postrzegać przekazy audiowizualne jako te, które mają intensywne oddziaływanie kulturowe. Technologia jest rzeczywistością kulturową, która tworzy następne fakty kulturowe. Film, gry, telewizja, Internet są więc kulturą- a ich dzieła, które mogą się mieszać niekiedy w sposób genialny mieszają tradycje zarówno starej jak i nowej formacji, symbole, mity stanowiące intensywną bazę rozwoju kultury współczesnej³.

Gry elektroniczne kojarzyć się mogą z kulturą popularną. W polskim pojmowaniu mogą być odbierane najczęściej jako „niska” kultura⁴. Wydaje się być mylnie dziś to stwierdzenie chociażby z tego względu iż zarówno naukowcy badają problematykę związaną z grami elektronicznymi. Inżynierowie również dokładają starań, aby ulepszać technikę odbioru dźwięku, obrazu, sprzętu stawiając coraz to wyższą poprzeczkę innowacjom technologii.

Gry stały się jednak nowym niezwykle istotną fazą rozwoju człowieka zarówno tego, który innowacyjnie projektuje gry ciągle je udoskonalając, modernizując, tak aby sprostać wymaganiom innowacyjnym technologiom jak i również sprostać wymaganiom odbiorcy. Gra również może uczyć zależy jakie elementy zostaną w nią wkomponowane. Można zatem zauważyć, że rozwój osoby projektującej grę nakłania jednostkę, która gra w tą grę do zagłębienia się w poziom intelektualny projektującego, poprzez ową rozrywkę można również opracować różne strategie pokonywania trudności przechodzenia do kolejnych etapów gry, pogłębić refleksję co będzie dalej jeżeli uda mi się przejść dany etap w wirtualnym świecie jak i również dokonać oceny z pozycji gracza jak i osoby, która ów produkt zakupiła, czy z niego skorzystała. Czyli tutaj nabyć można nowych umiejętności, a mianowicie można zdać sobie sprawę z tego, iż być może przez długi pobyt przed komputerem można nabawić się wady wzroku, bólu pleców, zaniedbać obowiązki, czy nabawić się niecierpliwości lub stresu związanego z niemocą przejścia do kolejnych etapów gry. Człowiek może zdecydować w tym momencie kończąc i gasząc komputer może użyć gry jako rozrywki. Niebezpieczne dla człowieka jest to, że może uzależnić się od gier komputerowych oraz świata wirtualnego, co może zaburzyć jego rozwój intelektualny, fizyczny, psychiczny, zdrowotny również społeczny. Dlatego istotne jest to, aby już w młodych jednostkach wszczepić zasady racjonalnego korzystania z technologii innowacyjnych. Niech komputer, gry komputerowe, innowacyjne technologie w postaci różnych nowinek z których korzystamy były dla nas narzędziem do rozwoju lepszego w sensie sprawniejszego życia i funkcjonowania.

Jacek Woroniecki w swych doniosłych słowach podkreślał „*Gdybyśmy*

1 Por. M. Filiciak, *Wirtualny plac zabaw*, Warszawa 2006, s. 24n.

2 Por. W. Godzic, *Manifest człowieka sieciowego*, „*Computerword*”, nr 42/2001.

3 Por. M. Filiciak, *Wirtualny plac zabaw*, Warszawa 2006, s. 12n.

4 Por. Tamże, s. 7n.

chcieli wyrazić w najprostszych i dla wszystkich zrozumiałych słowach, na czym polega wychowanie, musielibyśmy powiedzieć, że na przyzwyczajaniu się lub też na nawiązaniu do dobrego”. Naczelnym celem wychowania jest owa cnota czynu⁵.

Ważne jest to, aby człowiek miał w sobie wyrobioną tą zdolność umiejętnego korzystania z innowacyjnych technologii, aby umiał z nimi żyć ale nie żył dla nich. Fundamentem w życiu człowieka jest drugi człowiek i to on powinien zajmować naczelne miejsce w życiu drugiego człowieka, a technologie innowacyjne to dodatek którym powinniśmy się umieć posługiwać oraz z nich korzystać.

Poddając analizie założenia filozoficzne i metodologiczne pedagogiki kultury, warto podkreślić, iż pedagogika kultury⁶ bada wychowanie jako kształtowanie osobowości w oparciu o dobra kultury, a człowieka jako istotę kulturalną, która uczestniczy w cyklu przeżywania oraz tworzenia wartości. Na szczególną uwagę zasługuje fakt iż, istnieją ściśle związki pomiędzy mediami a kulturą⁷, dzięki którym możemy poznać świat kultury oraz przeżywać zawarte w nim wartości, obowiązki oraz normy postępowania⁸. Cyberprzestrzeń⁹ ukazuje się nam jako świat do którego się logujemy w którym uczestniczymy, miejsce, które „odwiedzamy” również tam obowiązują nas pewne zasady o których warto pamiętać tak, aby sobie nie zaszkodzić ani innym osobom, nikogo nie zranić. To w jaki sposób się wypowiadamy, dodajemy komentarze również świadczy o naszej kulturze, o naszych poglądach i przekonaniach.

3. Człowiek a edukacja na odległość

Jako nowoczesną formę edukacji przyjęto model edukacji na odległość zwanej e-learning, która z języka angielskiego oznacza nowoczesną formę edukacji, która obejmuje szeroki zakres rozmaitych technik oraz metod uczenia się. Szczególną cechą jaką się przypisuje edukacji na odległość to, że łączy ona samodzielne zdobywanie wiedzy, za pośrednictwem dostępnych narzędzi elektronicznych technicznych połączonych z metodami tradycyjnymi, dzięki którym uczeń może zdobyć wiadomościom nauczyciela¹⁰.

Nauka na odległość czy kształcenie na odległość (nauczanie online, nauczanie elektroniczne, zdalna edukacja, e- nauczanie, nauczanie hybrydowe) jest włączany w nią niemal każdy człowiek albowiem prezentuje się ona w każdym

5 Por. OP J. Woroniecki, *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane*, wyboru dokonał OP W. K. Szymański, oprac. J. Kołątaj, Kraków 1961, s. 31n.

6 Por. J. Gajda, *Pedagogika kultury w zarysie*, Warszawa 2006, s. 19n.

7 Por. J. Gajda, *Język mediów jako system komunikowania i jego kulturowe uwarunkowania* [w:] M. Tanaś (red.) *Kultura i język mediów*, Warszawa 2006, s. 15n.

8 Por. J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Cyber świat możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009, s. 40n.

9 Por. W. Gibson, *Neuromancer*, (P. Holewa tłum.), Poznań 1996.

10 Por. A. Clarke, *E-learning. Nauka na odległość*, Warszawa 2007, s. 9n.

ogniowie systemu edukacji oraz szkoleń. Ta forma edukacji dokonała ogromnej rewolucji, wcześniej masowo używano druku do produkcji książek, teraz wiele książek jest w pozycji elektronicznej również w takiej samej wersji można z niej skorzystać. Tempo rozwoju poprzez taki dostęp do wiedzy do informacji, znacznie wzrosło. Na pewno też szybsze jest tempo rozwoju tej formy nauczania. Nauczanie elektroniczne obejmuje wiele rozmaitych metod nauczania, które posiadają wspólną cechę, którą jest wykorzystywanie technik informacyjnych¹¹.

W tematyce dotyczącej e-learningu można spotkać następujące nazwy, których znaczenie brzmi następująco:

- *online learning*- nauka za pośrednictwem sieci lub nauka online;
- *computer-based learning*- nauka za pomocą komputera;
- *learning objects*- obiekty uczące;
- *blended learning*- nauka metodami łączonymi;
- *learning resources*- zasoby dydaktyczne;
- *distributed learning*- nauczanie rozproszone;
- *interactive learning materials*- interaktywne materiały dydaktyczne;
- *computer mediated communication*- komunikacja za pośrednictwem komputera;
- *computer mediated learning*- nauka za pośrednictwem komputera;
- *web-based training*- szkolenia internetowe¹².

Podsumowanie

Człowiek w dzisiejszych czasach ma dostęp do ogromnych zasobów technologii innowacyjnych. Te możliwości mogą być wykorzystywane na rozmaite sposoby. Dzięki wszelakiego typu innowacjom jednostka może się ustawicznie rozwijać. Rozwój osoby rzutuje na jej kulturę i osobowość człowieka, a także życie. Innowacje w technologii nieustannie budzą ludzkiego ducha, bo to za pośrednictwem owych innowacji człowiek ma możliwość poznać nową rzeczywistość jaka go otacza, nową technologię. Uwidacznia się również sens tworzenia projektowania rzeczy nowych, które posłużą człowiekowi, a tym samym pozwolą uznać za wartościowe każde novum, które przyczynia się do jego rozwoju osobistego jak i społecznego. Wytwory kulturowe w człowieku i przez człowieka, a do takich zaliczyć możemy również wszelakie innowacyjne technologie są wartością oraz potencjałem w sensie twórczym. Przez ową sprawność jaką możemy zdobyć poprzez to, że wykorzystujemy innowacyjne technologie uszlachetniamy naszą kulturę, pogłębiając wiedzę na otaczającą nas rzeczywistość w której uczestniczymy. Kultura i rozwój mają ogromne znaczenie w życiu każdego człowieka.

Abstrakt

Człowiek jako indywidualium oraz istota społeczna¹³ ma możliwość ciągłe-

11 Por. Tamże, s. 11n.

12 Por. A. Clarke, *E-learning. Nauka na odległość*, Warszawa 2007, s. 10n.

13 Por. E. Aronson, *Człowiek istota społeczna*, Warszawa 2009, s. 6n.

go rozwoju praktycznie w każdej dziedzinie życia jeżeli pozwalają mu ku temu możliwości intelektualne, zdrowotne, fizyczne, psychiczne, społeczne jak i również materialne. W artykule mowa jest w szczególności o człowieku, który rozwija się za pośrednictwem technologii innowacyjnych. Dużym wyzwaniem jest to, aby w obecnej dobie cyfryzacji sprostać wymaganiom technicznym, nadążać nad zmianami w technologiach innowacyjnych, sprzętem oraz informacją. W pierwszej części artykułu omówiony zostanie człowiek w drodze do osobistego rozwoju. Rozdział drugi poświęcony jest wirtualnemu placu zabaw. Trzeci rozdział przybliży zagadnienia związane z człowiekiem oraz edukacją na odległość e-learning. Celem artykułu jest ukazanie fenomenu człowieka, jako tego, który tworzy kulturę, ale również przez technologie informacyjne dokonuje rozwoju osobowego, który wpływa na jego osobowość jak i funkcjonowanie w życiu codziennym, a co ważne w społeczeństwie.

Słowa Klucze: Człowiek, rozwój, technologie innowacyjne, nauka na odległość.

Human as individual and social being is capable for constant progress in near every area of life if he is not restricted by intellectual, health, physical, psychological, social or material possibilities. This article is wrote especially about human who progresses thanks to innovation technology. A great challenge in this age of digitalization is able to match technical requirements following the changes of information technologies, equipments and information itself.

In the first part of this article human and his way of personal progression will be presented is devoted to virtual playground. The second part clarifies the questions about people and distance learning called e-learning. The purpose of the article is to show phenomenon of human as one who creates culture but also by using innovation technologies he is constantly progressing what has a great influence on his personality as well as functioning in everyday life and that is more important in society.

Keywords : Human, progress, innovation technologies, distance learning.

Bibliografia:

1. E. Aronson, *Człowiek istota społeczna*, Warszawa 2009.
2. J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Cyber świat możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009.
3. A. Clarke, *E-learning. Nauka na odległość*, Warszawa 2007.
4. M. Filiciak, *Wirtualny plac zabaw*, Warszawa 2006.
5. J. Gajda, *Pedagogika kultury w zarysie*, Warszawa 2006.
6. J. Gajda, *Język mediów jako system komunikowania i jego kulturowe uwarunkowania* [w:] M. Tanaś (red.) *Kultura i język mediów*, Warszawa 2006.
7. W. Gibson, *Neuromancer*; P. Holewa (tłum.), Poznań 1996.
8. J. Huinzinga, *Homo luden. Zabawa jako źródło kultur*; M. Kurecka, W. Wirpsza (tłum.), Warszawa 1985, s. 73n.
9. M.A. Krapiec, *Człowiek w kulturze*, Warszawa 1996.
10. Ph. Kotler, K.L. K. Keller, *Marketing*, Rebis, Poznań 2012.

Artykuły:

1. Godzic, *Manifest człowieka sieciowego*, „Computerword”, nr 42/2001.

УКРАЇНЬСЬКА ФІЛОСОФІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ: ШКОЛИ ТА АКТИВИ

*Макарова Алла Олександрівна,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

Здавалося б, надійшов час, коли у неминучості чергової зміни образу людства – з гуманістичного на трангуманістичний – філософам вже немає місця у його *структурі*. Глобальний мережевий Розум позірно заступає нищу людську мудрість, потік інформації заміняє струмені незрозумілих метафор, межі зовнішнього і внутрішнього просторів розширені настільки, що більше немає обмежень чи заборон – і, значить, непотрібні Провідники, Проповідники та Застерігачі. Людство вчергове досягло досконалості – і цього разу, озброєне технікою, не матиме більше слабких місць. Кожного разу окрилення формальними успіхами змушує говорити людство про кризу застарілої моралі – але колись ці розмови не зачинялися в думках, а лунали вголос, виливалися в дію; тепер же вони ведуться нечутно і на них майже ніхто не відгукується, отже, вони нічого не ваять. ***Ось так приблизно аргументують «злиденність філософії та непотрібність філософів» прихильники Нового техноцентричного образу Людства.*** Аргументація ця почала розгортати крила ще в ХІХ столітті, із появою позитивізму, зміцнивши їх у 70-х роках ХХ століття – парадоксально: філософія сама, у кращих своїх традиціях передбачення, вперто пророкувала свій занепад. І сама ж, знову ж традиційно, заперечила сама собі, продовжуючи жити і розвиватися і у ХХІ столітті, плодоносячи думками, ідеями, рішеннями і втілюючи їх діяльнісно.

Дана стаття присвячена висвітленню деяких здобутків українських філософів ХХІ століття – і цим вона несе просвітницьку функцію; має на меті вшанування плеяди мислителів, чиї доробки, безперечно, лягають просто зараз у скарбницю самоусвідомлення людства; завданням автора є показати життєдайність сучасної філософії, зокрема, української, через конкретні факти, мовою економістів – підбити активи, які чомусь, за аналогією із невагомістю ідей, вважають не вагомими представники матеріально орієнтованого світосприйняття, що звикли ре-формувувати та оцифровувати людські життя як простий фізичний ресурс.

Безперечно, традиції українського філософування ХХІ століття тягнуться із століття ХХ, і простягнуті вони, немовби незримі (аж ніяк не невагомі) нитки через інституції, створені за часів існування Радянського Союзу. Але не меншою мірою ці нитки простягнуті вглиб віків: українська філософія має свої власні, глибинно-екзистенційні, гуманістичні традиції, незалежні від пануючих ідеологій. Колективи сучасних дослідницьких філософських установ та університетів – це поколінчасті структури, у яких

досвід духовного розвитку та піднесення передається від мудреця, що бачив світові війни, до молодого шукача, який пробує розібратися у проблемах воєн інформаційних. В таких колективах складаються цілі дослідницькі школи, і діють вони як велика філософська українська спільнота, що має міцні професійні зв'язки - міжвузівські, міжуніверситетські, міжінститутські, міжміські, у співпраці народжуючи нові філософські традиції спільного інтелектуально-духовного пошуку і передаючи їх молодим поколінням.

Ці особливості добре видно на прикладі кафедри філософії, соціології та релігієзнавства, що об'єднує викладачів філософського факультету ДВНЗ «Прикарпатський національний університет» навколо чотирьох наукових шкіл, кожна з яких будує свої дослідницькі інтереси на засадах гуманістичності, практичної орієнтованості, співпраці з молоддю (зокрема, за ініціативою завідувача кафедрою доц. Максима Вікторовича Дойчика щорічно проводиться конкурс учнівських наукових праць із суспільствознавства «Я і суспільство моєї мрії» [1]). Це школи: **Етики** (під керівництвом проф. Вікторії Костянтинівни Ларіонової); **Історії філософії**, керівником якої був славетний прикарпатський філософ Степан Михайлович Возняк; **Релігієзнавства** (під проводом проф. Святослава Романовича Кияка); **Соціології** (активно розвивається під керівництвом доц. Тетяни Олександрівни Гайналь та Ірини Василівни Кучери).

Свої наукові доробки науковці відображають у наукових публікаціях та апробовують на наукових конференціях. Кафедра філософії, соціології та релігієзнавства гідно і плідно представлена у цих напрямках наукової роботи, зокрема, є ініціатором і організатором міжнародних та всеукраїнських філософських наукових конференцій: «Актуальні проблеми трансформації моральних цінностей сучасного українського суспільства» (10–11 травня 2010 р.); «Українська філософська думка у контексті європейської філософії» (19–20 травня 2011 р.); «Проблеми моралі: теорія та практика» (24–25 травня 2014 р.); «Українська філософська думка у контексті європейської філософії: історія і сучасність» (29–30 травня 2015 р.). Публікації викладачів висвітлені у «Бібліографічному покажчику» [2]. (Подібні покажчики та навіть багатотомні видання або ж монографії з історії університетів та факультетів, що вміщують інформацію про філософські кафедри, вже видано багатьма науково-дослідницькими установами.

Зайшовши на сайт Міністерства освіти України, ми знайдемо там багато фактичних матеріалів щодо наукової роботи у царині філософії. Зокрема, там розміщено «Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» [3], з якого дізнаємося, що такими є на даний момент 67 видань, серед яких і «Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки» за редакцією проф. Михайла Юрійовича Голяничка:

Назва видання / Дата включення, поновлення	Засновник (співзасновники)
Sententiae / 29.09.2014	Вінницький національний технічний університет, Громадська організація «Український філософський фонд», Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України
Versus / 29.12.2014	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Дбѣа/Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології /10.05.2017	Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Одеська гуманітарна традиція
Актуальні проблеми філософії та соціології (серія Філософія) / 29.12.2014	Національний університет «Одеська юридична академія»
Антропологічні виміри філософських досліджен/21.11.2013	Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна
Вища освіта України /10.05.2017	Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Інститут вищої освіти НАПН України, Державне інформаційно-виробниче підприємство видавництва «Педагогічна преса»
Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу /29.12.2014	ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»
Вісник Дніпропетровського університету. Серія Історія і філософія науки і техніки /21.12.2015	Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини / 09.03.2016	Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Вісник Донбаського державного педагогічного університету. Серія: Соціально-філософські проблеми розвитку людини і суспільства / 13.07.2015	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка /21.12.2015	Житомирський державний університет імені Івана Франка
Вісник Київського національного торговельно-економічного університету (Вісник КНТЕУ) / 07.10.2016	Київський національний торговельно-економічний університет
Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія / 06.03.2015	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство /16.05.2016	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії / 14.02.2014	Львівський національний університет імені Івана Франка

Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки /06.03.2015	Львівський національний університет імені Івана Франка МОН України
Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія /06.03.2015	Національний авіаційний університет
Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / 11.07.2017	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки/09.03.2016	ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Філософія» /12.05.2015	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії» / 21.12.2015	Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки» / 21.12.2015	Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
Вісник Черкаського університету. Серія: філософія / 12.05.2015	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»./06.11.2014	Міністерство освіти і науки України, Інститут педагогіки НАПН України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Благодійна організація «Всеукраїнський центр сприяння суспільному розвитку імені Миколи Пирогова»
Гілея: науковий вісник / 21.12.2015	Всеукраїнська громадська організація Українська академія наук, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. Педагогіка. Психологія. Філософія./ 07.10.2016	ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
Гуманітарний часопис/ 29.12.2014	Національний аерокосмічний університет ім. М.Є.Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
Гуманітарні візії /11.07.2016	Національний університет «Львівська політехніка»
Гуманітарні студії/ 06.03.2015	Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Збірник наукових праць. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії/06.03.2015	Запорізька державна інженерна академія МОН України
Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці/ 13.07.2015	ДВНЗ «Запорізький національний університет»
Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»/ 07.10.2016	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Магістеріум (Історико-філософські студії) / 12.05.2015	Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Мандрівець / 13.07.2015	Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Мультиверсум. Філософський альманах / 11.07.2016	Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
Наукове пізнання: методологія та технологія / 09.03.2016	ДВНЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського»
Науковий вісник Міжнародн. гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія/ 14.02.2014	Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Міжнародний гуманітарний університет
Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Гуманітарні студії Scientific Journal of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Liberal Arts / 11.07.2017	Національний університет біоресурсів і природокористування України
Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (філософські науки) / 09.03.2016	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Науковий вісник Чернівецького національного університету Юрія Федьковича. Серія: філософія / 22.12.2016	Чернівецький національний університет Юрія Федьковича
Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія / 11.07.2016	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Наукові записки НАУКМА. Філософія та релігієзнавство / 12.05.2015	Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Наукові записки Національного університету «Острозька академія» / 06.11.2014	Національний університет «Острозька академія»
Наукові праці (філософія) / 16.05.2016	Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Неперервна професійна освіта: теорія і практика / 06.03.2015	Київський університет імені Бориса Грінченка, (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України), Благодійний фонд імені Антона Макаренка
Нова парадигма / 10.05.2017	Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова
Освітологія/Oświatologia/04.07.2014	Київський університет імені Бориса Грінченка
Православний вісник Київського Патріархату (наукова частина) / 13.03.2017	Київська патріархія Української Православної Церкви Київського Патріархату, Київська православна богословська академія
Практична філософія/09.03.2016	Благодійна організація «Центр практичної філософії», Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України
Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія» / 07.10.2016	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія / 16.05.2016	Чернігівський національний технологічний університет
Релігія та Соціум / 10.05.2017	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Світогляд – Філософія – Релігія / 21.11.2013	ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України
Софія. Гуманітарно-релігійознавчий вісник София. Гуманитарно-религиоведческий вестник Sophia. Human and Religious Studies Bulletin / 12.05.2015	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Стратегічні пріоритети / 11.07.2016	Національний інститут стратегічних досліджень
Схід / 07.10.2015	Український культурологічний центр, Інститут економіки промисловості НАН України, Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, ДВНЗ «Запорізький національний університет»
Труди Київської Духовної Академії / 21.12.2015	Київська православна богословська академія Української православної Церкви Київського Патріархату
Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика /13.03.2017	Національна академія наук України, Інститут історії НАН України
Українознавчий альманах/07.10.2016	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Українська полоністика/ 09.03.2016	Житомирський державний університет імені Івана Франка

Університетська кафедра/14.02.2014	ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Філософія і політологія в контексті сучасної культури/ 21.12.2015	Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Філософія науки: традиції та інновації / 22.12.2016	Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Філософія освіти Philosophy of education/16.05.2016	Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Інститут вищої освіти НАПН України
Філософська думка / 11.07.2017	Національна академія наук України, Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
Філософська та релігійна антропологія / 15.04.2014	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Філософські обрії / 29.12.2014	Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Полтавський державний педагогічний університет імені Г. Короленка

За кожним редакційним складом такого журналу стоїть якщо не окрема філософська школа, то плідний дослідницький колектив. Неможливо перелічити всі здобутки таких колективів, наприклад, у царині видання монографій, настільки їх багато виткано за часів незалежності і настільки вони актуальні. Приблизну тематику наукових зацікавлень сучасних українських філософів, і то далеко не всю, можна проілюструвати темами, які вони обирають для наукових конференцій.

За запитом «Конференції з філософії 2017 рік (Україна)» інтернет-сайт <https://www.science-community.org> [4] подає інформацію про те, що всього в Україні за період з 2009 по 2017 роки в різних галузях науки та техніки та теорії суспільних практик було проведено 36 тисяч 579 конференцій. Звичайно, частка суто філософських конференцій в їхньому переліку буде невеликою, проте лише на даному ресурсі та за 2017 рік їх зафіксовано 37. Щоб оцінити масштаби, багатоманіття тематики, інтенсивність та центри активності з проведення конференцій, подамо дану інформацію у таблиці.

Назва конференції	Місце проведення	Початок
III Міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки»	Київ	2017-12-06
МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «НАУКА ТА МАЙБУТНЄ» (Публікація в науковому журналі)	Київ	2017-11-29
IV науково-практична конференція «Теорія та практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід»	Львів	2018-04-27
МНПК «Держава та революція: рефлексія кризь призму історичних практик та сучасності»	Кропивницький	2017-10-17

III Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку»	Дніпро	2017-12-07
Всеукраїнська конференція студентів та молодих науковців на тему "ВІРА І РОЗУМ"	Київ	2017-12-11
Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритети сучасної науки»	м. Київ	2017-10-27
МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «НАУКА ТА СУСПІЛЬСТВО» (Публікація в науковому журналі)	Київ	2017-10-30
III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна наука: проблеми і перспективи»	Київ	2017-10-06
Міжнародна науково-практична конференція «Наука та перспективи» (публікація в науковому журналі)	Київ	Початок 2017-09-29
IV Международная курсантско-студенческая научная конференция «Культура как феномен человеческого духа»	Львов	2017-11-16
Перша всеукраїнська науково – практична конференція “Сучасна богословська думка”	Львів	2017-11-25
X Міжнародна наукова конференція “Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво”	Львів	2017-11-23
IV Міжнародна курсантсько-студентська наукова конференція «Культура як феномен людського духу»	Львів	2017-11-16
XII студентські сквородинівські читання «Мистецтво жити: актуальність філософії»	Харківська обл., Золочівський р-н, с. Сквородинівка	2017-11-08
Науково-практична конференція «Професійна та корпоративна етика на сучасному етапі розвитку соціогуманітарного знання»	Київ	2017-11-23
Міжнародна наукова конференція «Спадок Реформації: до 500-річчя 95 тез Мартіна Лютера та пам'яті Ю. О. Голубкіна»	Харків	2017-11-20
Международная междисциплинарная научно-практическая конференция «Коммуникативный дискурс в поликультурном пространстве»	Николаев	2017-10-06
Міжнародна науково-практична конференція «Наука та сьогодення» (Публікація в науковому журналі)	Київ	2017-08-30
XIX Всеукраїнські педагогічні читання «А що там, за лісом?: Філософія для дітей. В.О. Сухомлинський у діалозі з сьогоденням»	Житомир	2017-09-20
Міжнародна наукова конференція «Доба Реформації: держава, суспільство, культура»	Київ	2017-10-12

Міжнародна науково-практична конференція «Наука та інформація» (публікація в науковому журналі)	Київ	2017-06-29
Конференция «Реформация и современный мир»	Одесса	2017-09-28
Міжнародна науково-практична конференція «Наука та інновації» (публікація в науковому журналі)	Київ	2017-05-30
Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції розвитку соціального служіння в Україні: історія, практика, стан і перспективи»	Кропивницький	2017-05-16
Всеукраїнська конференція «Освітні стратегії розвитку духовної та світоглядної культури особистості громадянського суспільства»	Дніпро	2017-04-20
XII Міжнародна наукова конференція «Слово і невисловлюване»	Київ	2017-03-23
III Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект»	м. Черкаси	2017-03-23
IV Международная научно-практическая конференция « Человек виртуальный: новые горизонты»	Online	2017-03-20
Міжнародна науково-практична конференція «Державотворення і помісність Церкви: історичні процеси та сучасні реалії»	Луцьк	2017-05-18
Всеукраїнська науково-практична конференція «Національні культури у глобалізованому світі»	Київ	2017-04-06
VI Всеукраїнська науково-практична конференція «На шляху до синтезу філософії, науки та релігії»	Львів	2017-04-21
Всеукраїнська наукова конференція «Генераційний феномен як бунт і де(кон)струкція»	Львів	2017-04-27
Всеукраїнська наукова конференція «Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації»	Київ	2017-03-10
XIX Международной научной конференции «Актуальные научные исследования в современном мире» (заочно)	Переяслав-Хмельницькой	2016-11-28
VIII Міжвузівський семінар «Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання»	Харків	2017-01-19
Наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація»	Харків	2017-02-03

Очевидно, що мода на техноцентризм створює позірність проблеми існування філософії без самої проблеми як такої. Філософія, безперечно,

повинна рухатися в унісон із прогресом, і, як бачимо, сучасна українська філософія від нього не відстає. Адже що робить із явищем Мода? Вона привертає увагу мас (у ортегівському та фромівському розумінні), які безтямно починають наслідувати незручність, або ж лишається суто естетичним віянням, яскравим, але непрактичним у вжитку, і тоді маси постемпово відходять від цієї моди. Водночас просто-мода сіє відразу у душах дійсно небанальних, яких не просто одурманити сяйвом тимчасовості. Техноцентризм як явище, на яке є мода, диктована бажанням змін, з часом покаже свою практичність або ж непрактичність, і тоді маса буде змушена повернутись до здорового, біоцентричного образу думок, рішень та дій. Проте до того часу філософія все більше і більше виділятиметься як мистецтво меншості, отже, мистецтво елітарне, лишившись тим, чим і було завжди – мистецтвом передбачення і засобом розвитку. У будь-якому столітті (і у античності, де софістика була настільки популярною та прибутковою, і у 18 чи 19, де дискредитація духовного теж була модним елементом образу Людини) існувала потужна опозиція в особі філософів-гуманістів, які наполегливо повертали маси до тями. Тим цікавішим є виклик ХХІ століття для сучасних філософів, особливо українських.

Література

1. Я і суспільство моєї мрії. Збірник учнівських наукових праць із суспільствознавства / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Philosophical/ua/5762/>
2. Кафедра філософії та соціології філософського факультету : біобібліографічний покажчик / упоряд. О. Б. Гуцуляк, А. О. Макарова, І. М. Арабчук ; відп. ред. М. В. Бігусяк. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2015 с. – 129 с. – (Серія «Біобібліографічний портрет кафедри») / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://lib.pu.if.ua/files/pokajchiki/kafedra-filosofiji.pdf>
3. Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/nauka/atestacziya-kadriv-vishhoi-kvalifikacziyi/perelik-vidan/>
4. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.science-community.org>

РЕЦЕНЗІЯ

НА МОНОГРАФІЮ «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ» ПРОФЕСОРА ЛЮДМИЛИ Д. ЧЕКАЛЕНКО

Патріот української справи, який виплекав і вивчив в школі ООН низку найталановитіших представників молодого покоління, Богдан Дмитрович Гаврилишин наполягав на тому, щоби українська професура нарешті почала видавати власні книжки англійською мовою, якою читає весь світ. І не тільки наполягав, а й сприяв цій непростій справі. За його сприянням серед інших побачила світ монографія (англійською) талановитого викладача, доктора політичних наук, професора Дипломатичної академії України Чекаленко Людмили Дмитрівни «Зовнішня політика України»: Chekalenko L.D. *Foreign policy of Ukraine* (Kyiv, LAT&K, 2016. 294 p., 8 p. pic.).

У стислому тексті автор висвітлює історичні етапи становлення української державності, аналізує витоки, принципи і результати зовнішньої політики України, що спирається на засади міжнародного права. Характеризує дво- і багатостороннє співробітництво, окреслює перспективи посування України шляхом європейської інтеграції.

Суверенна Україна важко ставала на ноги, однак незмінно спрямовувала зовнішньополітичні зусилля на зміцнення миру і стабільності у світі через захист національних інтересів і власної безпеки. Зовнішньополітична діяльність, як пише Л. Чекаленко, й сьогодні спирається на засади міжнародного права: повагу суверенітету, рівноправність, невтручання у внутрішні справи одне одного, визнання територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів, розвиток широкомасштабного співробітництва, відмову від загрози силою та її застосування, захист прав людини тощо.

В основу книги покладено принципово важливу концепцію континуїтету формування і розвитку зовнішньополітичної парадигми України. Витоки нашої державності, підкреслює автор, ведуть свій початок від Трипільської культури, через Скіфську добу, формують могутню державу Київську Русь. Саме тоді на українських землях було започатковано не тільки загальні уявлення про світ і людське існування, а й основи міжнародного буття, засади патріотизму, гуманізму, толерантності, договірних відносин, дипломатії. Наступний етап, що охоплює період Козаччини, містить чимало елементів тогочасного державотворення, зовнішньополітичної діяльності, що успадкувало і примножило Військо Запорозьке. Період 1917–1920 рр. відзначається боротьбою за суверенність і незалежність Української держави, цивілізованим виходом у світ міжнародних відносин, застосуванням дипломатичних засобів і методів обстоювання українських інтересів. У період радянського існування аналізуються тогочасні форми

міжнародного буття України у межах СРСР. На сучасному етапі із здобуттям державного суверенітету розкриваються зовнішньополітичні складові утвердження України як суб'єкта міжнародного права з державними цілями, власною зовнішньою політикою, міжнародними зобов'язаннями.

Джерелами книги є документи про державотворення і зовнішню політику України, архівні матеріали, документи зовнішньополітичних відомств. Опрацьовано також історичні згадки, літописи, перекази, фольклор. Серед наукових досліджень, що лягли в основу монографії, особливо важлива українська історіографія. Це творчий доробок Михайла Грушевського, Володимира Антоновича, Ярослава Дзири, Дмитра Донцова, Дмитра Дорошенка, Олександри Єфименко, Івана Крип'якевича, Наталії Полонської-Василенко, Ореста Субтельного, Олександра Шульгіна, Дмитра Яворницького та багатьох інших вітчизняних дослідників.

Важливість появи книги Людмили Чекаленко не потребує доведення: сьогодні перед Україною постало відповідальне завдання – захист суверенітету держави, обстоювання завоювань українського народу, захист прав українського громадянина. На жаль, і до сьогодні про Україну в світі знають недостатньо, тому певні, що книга англійською мовою багатьом зарубіжним читачам стане орієнтиром в об'єктивній історії української держави, розкриє багатогранну складову боротьби України за свою незалежність.

Рефреном всієї книги є життєдайне ствердження автора: «Україна виборола незалежність у багатолітній борні й утвердила себе високоавторитетною державою, гідною поваги».

У «Слові до читача» Богдан Гаврилишин наголошував на тому, що книга Людмили Чекаленко «Зовнішня політика України» стане в нагоді всім небайдужим за наше майбутнє, патріотам України, всім, хто прагне розбудувати Українську державу, гідної своєї історії та європейського майбутнього.

Директор Інституту гуманітарних та соціальних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка», доктор політичних наук, професор Ярина Б. Турчин

ЗМІСТ

ЧУВСТВО, АФФЕКТ И ЖЕЛАНИЕ В ЭСТЕТИКЕ Г. КОГЕНА Азарова Юлия Олеговна.....	5
PAMIĘĆ KULTUROWA – SPECYFIKA BADAŃ. PRÓBA REFLEKSJI Bugaj Tomasz.....	8
SMART-SOCIETY MADE IN CHINA Brzostek Aleksandra Barbara.....	16
THE UKRAINE-EU SCIENCE AND TECHNOLOGY COOPERATION Vasyliiev O.A.....	23
METAFORA ORGANIZMU, POŁA KONFLIKTU CZY TEATRU? KTÓRY Z METAFORYCZNYCH OBRAZÓW SPOŁECZEŃSTWA NAJBARDZIEJ SPRZYJA KSZTAŁTOWANIU SKUTECZNEJ POLITYKI SPOŁECZNEJ -STUDIUM Z FILOZOFII SPOŁECZNEJ Guzdek Piotr, Guzdek Sylwia, Guzdek Paweł.....	32
ПРОГНОЗУВАННЯ ВПЛИВУ ЦІННОСТЕЙ ЄС НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ Домбровська Інна Володимирівна.....	38
GLOBALNA KULTURA MEDIALNA W ŚWIETLE MASSMEDIÓW Mgr Drozd Iryna.....	41
ZASTOSOWANIE NOWYCH METOD INTERPRETACYJNYCH W ARCHEOLOGII NA PRZYKŁADZIE BADAŃ Z ZAKRESU OBRZĄDKU POGRZEBOWEGO KULTURY UNIETYCKIEJ Zgurecki Wojciech.....	48
РІВНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Кінаш Ганна Федорівна.....	56
ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ Книш Іванна Вікторівна.....	59
ПРЕДМЕТ “УКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО” В АСПЕКТІ НОВІТНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ Кобрин Наталія Володимирівна.....	62
ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ З ДИЗАЙНУ Колтишева Ганна Сергіївна.....	66
MOBILNOŚĆ PRACOWNIKÓW O WYSOKICH KWALIFIKACJACH I KADRY NAUKOWEJ – DROGA DO ROZWOJU GOSPODARKI INNOWACYJNEJ. Kruk Marzena Sylwia.....	68
POJĘCIE I GENEZA ROZOWJU PRAW CZŁOWIEKA – ZARYS PROBLEMATYKI mgr Kurek Natalia Małgorzata.....	76

КІБЕРПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР І ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ІГРАМИ І АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ Курилюк Катерина Василівна	84
МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МИСТЕЦТВА Липка Ольга Романівна	87
ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН В КОНТЕКСТІ РЕКЛАМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ Мохонько Віталій Анатолійович	89
WIELOZNACZNOŚĆ WSPÓLCZESNEJ KULTURY Ober Józef, Karwot Janusz	92
МЕДІАОБРАЗ РЕЖИСЕРІВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ Старкова Ганна Володимирівна, Петрова Олена Павлівна,	99
MŁODOŚĆ CZASEM POSZUKIWANIA CELU I SENSU ŻYCIA W ŚWIETLE WYPOWIEDZI JANA PAWŁA II Strzelec Małgorzata	104
TURYSTYKA JAKO JEDEEN Z OBSZARÓW NAMYSŁU NAD KLASĄ ŚREDNIA Ferster Piotr	111
ПРОЯВИ ВИДІВ ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНИХ ДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ Холевінська Ярина Іванівна	118
ФОРМУВАННЯ КОНФОРМІСТСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬСТВА ГАДЖЕТІВ (НА ПРИКЛАДІ СЕРІАЛУ «ЧОРНЕ ДЗЕРКАЛО») Хоменко Гліб Володимирович	121
OPERACJE I MISJE POKOJOWE: GENEZA I ROZWÓJ, TYPOLOGIA, ELEMENTY, STRUKTURY Patrycja Kamer, Mgr Grzegorz Czapski	125
ІНТЕРНЕТ-ПРАКТИКА У КОНТЕКСТІ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ Шевчук Юлія Анатоліївна	136
WYBRANE ZAGANIENIA DOTYCZĄCE RUCHU FEMINISTYCZNEGO W OBRĘBIE KULTURY ISLAMU Marzena Piątkowska	139
CZŁOWIEK A TECHNOLOGIE INNOWACYJNE Wizner Anita Edyta	148
УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ XXI СТОЛІТТЯ: ШКОЛИ ТА АКТИВИ Макарова Алла Олександрівна	154
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ» ПРОФЕСОРА ЛЮДМИЛИ Д. ЧЕКАЛЕНКО Ярина Б. Турчин	164

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 6.

Інноваційні технології в галузі культури

Матеріали IV Міжнародної наукової конференції
«Інноваційні технології в галузі культури»
(20 грудня 2017 р.).

Друкується за оригінальними авторськими текстами. Редакційна колегія не несе відповідальності за авторську редакцію поданих матеріалів.

Верстка та оригінал-макет Мохонько Віталій